

*Monats
1999*

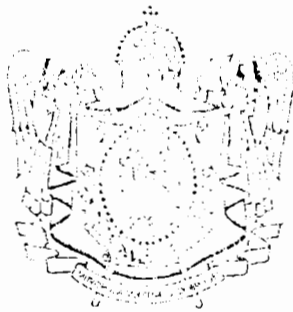
GLASUL BISERICII

GLASUL BISERICII

REVISTA SFINTEI MITROPOLII
A MUNTENIEI ȘI DOBROGEI

ANUL LV NR. 5 - 8
MAI - AUGUST 1999

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte:

Prea Fericitul Părinte
† Teoctist
Mitropolitul Munteniei și Dobrogei
și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Vicepreședinți:

Î.P.S. *Lucian* al Tomisului
Î.P.S. *Vasile* al Târgoviștei
P.S. *Epifanie* al Buzăului
P.S. *Calinic* al Argeșului
P.S. *Casian* al Dunării de Jos
P.S. *Nifon* al Sloboziei și Călărașilor
P.S. *Galaction* al Alexandriei și
Teleormanului
P.S. *Teodosie Snagoveanul*

Redactori responsabili:

P.C. Pr. Mihai Hau
P.C. Diac. Gheorghe Pop

CUPRINS

I. EDITORIAL

- Menirea dreptmăritoare a Bisericii în cadrul societății românești
† Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române 5

II. PAGINI DE SPIRITUALITATE ORTODOXĂ

1. Cuvânt la Sfinții Împarați și întocmai cu Apostolii Constantin și Elena
Arhim. Dr. Ioasaf Popa 13
2. Monahismul – școala lepădării de sine
Arhim. Rafael Ghiță 20

III. CREDINȚĂ ȘI MĂRTURISIRE

1. Aspecte ale Teologiei Darului în sinteza Părintelui Dumitru Staniloae
Pr. Dr. Theodor Damian 25
2. Temeiuri scripturistice și patristice pentru săvârșirea împreună a tainelor
Botezului, Mirungerii și Împărtașaniei copiilor
Pr. Prof. Dr. Nicolae D. Necula 35
3. Sfinții Îngeri după Proorocul Daniel
Protos. Lect. Dr. Justinian Cârstoiu 51

IV. DOCUMENTARE

1. Sfintele Paști în tradiția bizantină. Aspecte spirituale și sociale
Prof. Dr. Emilian Popescu 67
2. Prezența românească la Sfântul Munte Athos (1650-1863)
Pr. Ioan Moldoveanu 95

V. VIAȚA BISERICESCĂ ÎN MITROPOLIA MUNTENIEI ȘI DOBROGEI

1. Eveniment istoric la sfârșit de mileniu – Vizita Papei Ioan Paul al II-lea
în România – Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu 108
2. „Început rodnic” – Vizita pastorală a Prea Fericitului Părinte Patriarh
Teoctist la Alexandria – Pr. Gheorghe Popa 122
3. Vizita în Argeș a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist prilejuită de
împlinirea a 640 de ani de la înființarea scaunului mitropolitan
de la Curtea de Argeș – Pr. Lucian Grigore 136

4. Biserica – Poarta cerului: sfințirea bisericii parohiei Ghencea II, Protoieria I Capitală – Gh. Vasilescu	140
5. Din agenda de lucru a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (1 mai – 31 august 1999) Pr. Nicolae Vladu	148

VI. BISERICA ȘI ȘCOALA

1. De ziua prăznuirii Sfintei Treimi la paraclisul Seminarului Teologic din București – Prof. Adrian N. Popescu	163
2. Serbarea de sfârșit de an școlar 1998-1999 a Seminarilor Teologice din București și Giurgiu – Prof. Adrian N. Popescu	166

VII. MEDALION

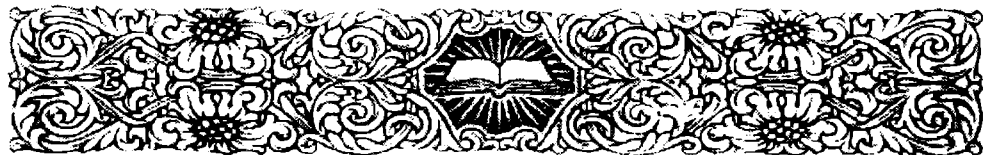
Părintele Profesor Dr. Ioan Rămureanu – Contribuții la Istoria Bisericească Universală – Lect. Dr. Adrian Gabor	172
--	-----

VIII. MELOS

Liturghii și concerte corale în repertoriul liturgic al Bisericii Ortodoxe Române (secolul al XIX-lea – Muntenia și Moldova) Pr. Conf. Dr. Marin Velea	192
--	-----

IX. IN MEMORIAM

† Părintele Alexie s-a adăugat poporului său – Pr. Vasile Gordon	213
--	-----

I. EDITORIAL

MENIREA DREPTMĂRITOARE A BISERICII ÎN CADRUL SOCIETĂȚII ROMĂNEȘTI*

*Domnule Rector al Universității din Pitești,
Domnilor decani, domnilor profesori, doamnelor,
Prea Sfințiți și Cucernici Părinți,
Distinsă adunare,*

Mă aflu în fața unui act solemn, care mă îndeamnă să mărturisesc faptul că totdeauna am primit cu răspundere orice semn de atenție și de cinstită, începând cu cea dintâi îndatorire ce o am și o avem cu toții, îndatorire de a-i mulțumi lui Dumnezeu pentru darul scump al vieții, bunul nostru suprem, pe care se cuvine să-l păstrăm și să-l împodobim cu virtuți.

Sunt profund mișcat de cele spuse de domnul Rector, cu privire la strădaniile depuse în slujirea mea arhierescă, vreme de aproape cincizeci de ani, în condiții nespuse de grele. Ceea ce ați auzit s-a împlinit în deceniile de grea cumpănă prin care a trecut Biserica și țara noastră. Iar dacă împlinirile acestea au fost posibile, alegându-se cum se alege grâul de neghină (Matei 13, 30), înseamnă că a lucrat darul lui Dumnezeu, nu numai asupra smeritei mele persoane, ci și asupra întregii noastre Biserici, a poporului român în totalitatea lui.

Se afirmă, de obicei, și pe bună dreptate, că între Ortodoxie și Națiune există o strânsă legătură. Într-adevăr, între ele nu sunt diferențe de îndatoriri, pentru că Biserica, potrivit principiilor ortodoxe, este slujitoarea Națiunii și mijlocitoarea ei în fața Prea Sfintei Treimi. Biserica îi cheamă pe toți

---

* Cuvântarea Prea Fericitului Parinte Patriarh Teoctist în fața Senatului Universității din Pitești, cu prilejul decernării titlului de Doctor Honoris Causa (28 mai 1999).

la desăvârșire, la îndumnezeire, veghează permanent la creșterea deplină sufletească și trupească a fiilor ei, pe care-i îngrijește ca o mamă bună, după cum a și numit-o poetul nostru național, Mihai Eminescu. Fiii Bisericii, adică slujitorii și credincioșii ei, sunt deopotrivă și fiii Națiunii. De aceea, numai împreună, Biserica și Națiunea, contribuie la afirmarea identității noastre naționale împletindu-și eforturile în aceeași slujire, în vremurile acestea grele pe care le străbatem.

Dar vremurile au fost întotdeauna grele. Mereu și mereu, în istorie, Biserica Mântuitorului Hristos a urcat Golgote, a suferit și a biruit de fiecare dată. Nu a ieșit înfrântă din nici o confruntare, are pururi prezent, în mijlocul ei pe însuși Mântuitorul Hristos, care a spus: „Eu am biruit lumea” (Ioan 16, 33). Așa s-au petrecut lucrurile chiar și atunci, când slujitorii și fiii ei, ca oameni, au alunecat, cum se mai întâmplă și astăzi cu unii dintre noi. Biserica noastră Ortodoxă Română a luptat atât cu puterile văzute ale veacului acestuia, cât și cu forțele întunericii. Lupta văzută a Bisericii împotriva dictaturii, rod al curajului, al bărbăției și credinței, sădite picătură cu picătură, din generație în generație, în sufletele fiilor ei, a înlesnit Națiunii să ajungă la emancipare, așa cum și Biserica a atins plinătatea misiunii ei în lume.

Biserica noastră se încoronează astăzi la Curtea de Argeș, prin sărbătorirea împlinirii a 640 de ani de la începuturile ei canonice și organizatorice. Este un lucru deosebit de frumos și înălțător, să cinstim momentul acesta, la inițiativa localnicilor. Încă nu știu bine misterul acestei inițiative surpriză, dar sunt sigur că n-a lipsit grija Prea Sfințitului Episcop Calinic, chemat de Duhul Sfânt să umple mereu candela aprinsă aici de Sfântul Ierarh Iachint, cu untdelemnul cunoscutei sale râvne și a zelului colaboratorilor săi. N-a lipsit, apoi, sprijinul autorităților locale și al slujitorilor Universității, între care se află și cei ai Facultății de Teologie pentru ca această sărbătorire să miște atâtea suflete.

Fără asemenea împliniri în istoria neamului românesc și a Bisericii Ortodoxe, ca cea pe care o sărbătorim în aceste zile, fără prezența unor mari personalități care și-au legat numele de aceste împliniri, noi ne-am fi spulberat, în decursul celor două mii de ani, în fața atâtor vijelii care s-au năpustit asupra noastră din toate cele patru laturi ale lumii. Dar noi, ortodocșii români, izolați în istorie de popoarele latine, am rezistat doar datorită acestor rădăcini naționale, datorită credinței noastre apostolice, confirmată deschis chiar și de capul Bisericii Romano-catolice, care ne-a vizitat de curând țara.

Mă întreb: „Ce însemnătate a avut prezența Suveranului Pontif la București, ținând seama că este pentru prima dată, în cei două mii de ani de creștinism, când un Papă vizitează o țară cu credincioși în majoritate ortodocși?” Trecând peste semnificațiile ei teologice, ecumenice, sociale, culturale etc., se poate spune că această vizită a impresionat mult, prin referirile pe care Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea le-a făcut cu privire la frumusețile spirituale ale poporului român, latinitatea limbii noastre, paternitatea noastră creștină, ca rod al prediciei Sfântului Apostol Andrei, precum și prin insistența asupra valorii dialogului între Biserici și popoare.

**Momentul conferirii titlului de Doctor Honoris Causa
Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST (28 mai 1999).**

Toate acestea sunt mărturii de netăgăduit, fiind rostite de o personalitate cu rol religios și politic unic în lume. În discursurile sale, de pildă, Sfântul Părinte, descriind țara noastră, cu frumusețile ei spirituale, a numit-o „Grădina Maicii Domnului”. Este o metaforă deosebit de bogată și cuprinzătoare. Doar cei inspirați de sus și poeții au folosit-o. Într-adevăr, România, țara cu atâtea mănăstiri și biserici, cu copii și tineri iubiți de Hristos, cu cete de martiri, de viteji care, asemenea unor stejari cu rădăcini înfipite adânc în pământ, au rezistat furtunilor și n-au dat înapoi în fața popoarelor migratoare ce-au năvălit peste noi în istorie, minunând lumea cu dârzenia și cu credința lor, poate fi numită „Grădina Maicii Domnului”. Acest adevăr, de-acum, rămâne peste veac. De aceea, când evaluăm acest eveniment atât

de mare, trebuie să căutăm a pătrunde, mai întâi, taina înfiripării lui, pentru a înțelege, apoi, taina împlinirii sale. Pentru aceasta, trebuie să știm că, în decursul istoriei, Dumnezeu și-a îndreptat întotdeauna privirea Sa blândă către noi și nu și-a luat niciodată mâna Sa ocrotitoare de pe poporul român.

Iată, acum, Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea, urmașul papilor de odinioară, care interziceau creștinilor să cânte sau să laude pe Dumnezeu în altă limbă decât cea latină, considerată sfântă pentru Biserica Romano-catolică, s-a dezbrăcat de toate acestea și a vorbit ca unul dintre noi, adică românește. Așadar, în timp ce unii frați de-ai noștri, de altă etnie și altă credință, pun la îndoială puterea de exprimare a limbii române și cer învățământ în limba maternă, Papa de la Roma, învățătorul învățătorilor, a venit la București ca să arate că limba noastră, de origine latină, este o limbă frumoasă și cuprinzătoare, o limbă muzicală, capabilă a exprima sensurile cele mai subtile și adânci ale gândirii și simțirii omenești, și s-a încumetat s-o învețe, cu eforturi, bineînțeles, pentru a citi cuvântările sale în limba română. Este, deci, o mare mângâiere pentru noi, pentru Biserica Ortodoxă și pentru tot neamul românesc.

Așa cum cunoașteți, de-a lungul secolelor, pământul nostru a fost aria unor lupte grele, între imperiile vecine și noi, ce ne-au pricinuit dureri mari și pierderi irecuperabile. Ortodoxia, pe lângă naționalitate și limba proprie, prețuiește mult și pământul străbun, adică teritoriul național. Biserica vede în brazda străbună izvorul statorniciei, al creșterii și nemuririi neamului în istorie. Sfânta Împărtășanie, de pildă, hrana nemuririi, după cum se exprimă Sfinții Părinți, își are izvorul în bobul de grâu și în vița de vie, care din această brazdă odrăslesc. Prelucrate de credincioși și aduse tot de ei la biserică, pâinea și vinul euharistic sunt prefăcute în Trupul și Sângele Domnului, prin pogorârea Duhului Sfânt, în timpul Epiclezei, la Sfânta Liturghie (Isaac Sirul, *Cucinte despre nevoința*, cap. 33, trad. rom. Filocalia, vol. 10, p. 178).

Așadar, pământul, limba, cultura și credința, cu tradițiile și obiceiurile strămoșești, constituie la un loc mediul de viață, de existență și împlinire ființială a neamului. De aceea, pământul are o putere supremă și trebuie să-l călcăm cu respect, cu sfiala sfinților, așa cum Moise odinioară s-a descălțat, după porunca dumnezeiască, deoarece muntele pe care el pășea era loc sfânt.

Pentru noi, pentru români, muntele nostru sfânt este lanțul carpatic, cu dealurile și câmpiile dimprejur, pentru că el ne-a urzit ca popor și ne-a apărat prin secole de năvălitori. Tot el adăpostește mormintele strămoșilor, ale Sfinților noștri Părinți, acum canonizați și înscriși în calendar. Ne către

Biserica noastră Ortodoxă. Oricine vede pământul nostru, cu frumusețea și bogăția lui fără stârșit – deși chinuit de natură, dar mai ales de om, care l-a disprețuit și continuă să-l nesocotească – rămâne uimit de opera darnică a Creatorului a toate. De aceea, Ortodoxia ține mult și la brazda străbună, pentru că ea nu este o doctrină vremelnică, ci o învățătură durabilă, legată de viața și slava unui popor.

Dumnezeu a rânduit, frații mei, ca noi să ne întâlnim astăzi la Pitești, în Aula Universității, pentru desfășurarea actului solemn de acordare a titlului de Doctor Honoris Causa. Știu că această ceremonie s-a pregătit din timp și cu multă grijă, așa cum pregătesc preoții conștiincioși predica în fața credincioșilor sau cele necesare unei Liturghii care să fie primită de Dumnezeu.

Răspunsurile la unele întrebări care s-au pus în trecut, se lămuresc acum, când Biserica noastră s-a impus ca Biserică Ortodoxă de cultură latină, românii fiind singurul popor latin de obârșie și de credință apostolică din istorie, ca rod al predicii Sfântului Apostol Andrei. Deci, nu de limbă greacă sau slavă, ci de limbă latină. Este un adevărat miracol! Să ne amintim cum a zburat de pe buzele Sfântului Părinte graiul românesc și a fășnit din mintea sa gândul despre ortodoxia noastră bizantină, dar și latină, rostind mereu cuvinte calde ca acestea: cultură latină, latinitatea limbii, neam latin, țară latină și altele. Această căldură s-a simțit mai bine decât oriunde aici, în țară la noi, unde Ortodoxia s-a menținut neștirbită, prin voința dârză a clerului și credincioșilor de a păstra cu credincioșie identitatea noastră apostolică și sobornicească a primului mileniu creștin.

Cu cât ne vom păstra identitatea de credință cu a Părinților Bisericii, a celor șapte Sinoade Ecumenice și a Tradiției noastre Ortodoxe, cu atât noi vom contribui mai mult la unitatea Europei și a lumii întregi. Europa doarește ca noi să intrăm în rândul celorlalte popoare cu specificul nostru, cu frumusețile și cu bogățiile noastre sufletești, între care este credința ortodoxă. Pe plan teologic – părinții profesori știu foarte bine acest lucru – Ortodoxia aduce Europei catolice sau protestante duhul ecumenismului în general, spiritul de conciliaritate, de sobornicitate, de coexistență a oamenilor și popoarelor, o diversitate în unitate, după modelul Sfintei Treimi: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, fiecare cu însușirile proprii, dar de aceeași Ființă.

Tot astfel este și între noi. Fiecare dintre noi, creștinii, suntem purtătorii unor valori spirituale; în Biserică, însă, trebuie să fim una în Hristos. Promovăm această idee foarte scumpă Sfinților Părinți, a viețuirii în duh de iubire, de toleranță, de bunătate și de apropiere. Totdeauna aceste principii n-au adus omenirii decât faloase.

Câtă pagubă aduce, însă, dezbinarea între oameni și popoare, care în zilele noastre a luat proporții îngrijorătoare. Omenirea și noi ca popor, avem nevoie de ajutorul Bisericii, al credinței noastre ortodoxe. Dumnezeu ne-a arătat, prin marea minune a doborârii dictaturii comuniste, că trebuie să ne aducem aminte de libertate, pentru a putea instaura valorile vieții și ale demnității noastre. Pentru instaurarea lor se află Facultatea de Teologie în Universitate, se află tineri teologi, studenți și studente, la un loc cu ceilalți slujitori ai științei și culturii, foarte necesari societății, care nu pot fi, însă, autonomi în privința prezenței și responsabilității lor față de Dumnezeu și de semenii.

Omul este liber atâta timp cât lucrează după voința lui Dumnezeu. Când gândește sau lucrează răul ori se împotrivesc binelui, el este rodul păcatului. Unii dintre frații noștri poate se simt deranjați când aud, potrivit ritualului ortodox: „se botează robul lui Dumnezeu” sau „se cunună robul lui Dumnezeu” sau „adormitul robul lui Dumnezeu”. Această robie exprimă, însă, legătura noastră cu Dumnezeu. Suntem liberi în Dumnezeu, cum învață Sfântul Apostol Pavel pe larg (Gal. 5, 13). Atunci când suntem autonomi cu știința noastră față de Dumnezeu, când omului nu-i pasă de Creatorul cerului și al pământului și de legile așezate de El în natură, atunci omul este robul răului, nu mai este liber. Lucrează independent de voința lui Dumnezeu și acesta îl secularizează pe el și, prin el, și societatea, cultura, știința.

Biserica îmbrățișează știința, dar nu și în latura ei secularizată. Se știe că, niciodată în istorie, Ortodoxia n-a condamnat arta sau știința sau descoperirile de tot felul. Dimpotrivă, pe toate le sprijină și le promovează Ortodoxia, dar toate trebuie să rămână în limitele creației lui Dumnezeu. Până acum n-a reușit nimeni să descopere tainele vieții create de Dumnezeu. Se fac atâtea încercări, dar nu poate patrunde nimeni în adâncimea planului lui Dumnezeu. Cu cât dorește cineva să pătrundă mai adânc în cunoaștere, mărturisesc savanții, cu atât se apropie de Dumnezeu. Cu cât cunoaște mai mult, cu atât își dă seama, spun ei, că se află încă departe, tot în necunoscut, față de taina vieții, ca dar al lui Dumnezeu.

Momentul de astăzi este binecuvântat de Dumnezeu, pentru că ne adună din risipirea prin care trecem cu toții. Nu numai dumneavoastră, dar și noi, slujitorii Altarului, pentru că și noi suntem oameni și câteodată suntem slabi, neputincioși, iar unii dintre cei care poartă haină sunt arătați la televizor, la radio sau în presă, cu aceste slăbiciuni, uneori pe drept cuvânt osândite. Nu susținem, căci ar fi un mare păcat, că suntem dreپți ori că suntem sfinți. Niciodată nu putem zice că am dobândit starea de desăvârșire și

de sfințenie, pentru că, în sensul creștin al cuvântului, omul niciodată nu poate ști lucrul acesta. Este un păcat să crezi că ești desăvârșit. Totdeauna avem încă de urcat. Viața noastră creștină este un urcuș permanent. De aceea, avem datoria să folosim timpul, „să răscumpărăm vremea”, cum spunea Sfântul Apostol Pavel (Efes. 5, 16) și să facem tot binele care ne stă în putință. Profesorii, noi cu toții, avem această menire, de a reactualiza prin fapte porunca viețuirii creștine, de a ne ruga, de a ne smeri și a ne întoarce față către față, spre Tatăl nostru Cel ceresc și spre semenii noștri, cu iubire și cu spirit de dăruire.

Înstrăinarea omului de Dumnezeu a adus și înstrăinarea lui față de semenii. Sunt pline străzile orașelor de oameni care nu se cunosc, care nu vor să știe unii de alții. Sunt dese cazurile de oameni morți și găsiți după mai mult timp, pentru că nimeni nu se interesează de ei; alții sunt dați uitării, fiindcă n-are cine să-i cerceteze, iar mulți se afundă în patimi și răutăți, căci n-are cine-i îndrepta.

În satul copilăriei mele, de pildă, nu puteai trece pe lângă cineva fără să saluți, să dai „Bună ziua”. Era porunca părinților, plină de sfințenie, regula cea nescrisă a pământului românesc. Acum, privesc de la distanța deceniilor cu un fel de nedumerire, de nostalgie, spre satul de atunci, în comparație cu cel de azi. Am odrăslit într-un sat de creștini, mângâiați de clopotul vecerniilor și al Sfintei Liturghii, de cuvântul omiletic al părintelui paroh Gheorghe Romanescu, împodobit cu o barbă mare și cu plete pieptănate frumos. El, împreună cu fiul său, învățătorul meu, erau cei doi luminători ai satului. N-am auzit în sat și în casa părinților mei, cuvântul diavol, zis așa mai „pe altenește”. Când pomeneau de el, toți îi spuneau „Crucea de aur”. Din frică și respect față de Dumnezeu, nu se rostea numele diavolului. Când am plecat la mănăstire, am găsit acolo bătrâni și tineri monahi îmbunătățiți, la fel ca țaranii din satul meu, cu deosebirea că aceștia erau îmbrăcați în haine monahale. Auzeai de la ei aceeași vorbă blândă, același sfat înțelept, aceeași dragoste de mult preț, cu care puteai să-ți îmbogățești sufletul la nesfârșit. De aceea, consider că am plecat din satul meu ca dintr-un schit, ca dintr-o mănăstire și am intrat în altă mănăstire.

Tragedia societății de azi este aceea că, deși dezvoltată economic și cu orizont de cultură, îi lipsește dragostea Mântuitorului Iisus Hristos, fără de care ea nu poate deschide porțile către sufletele oamenilor, iar semenii rămân străini unii de alții. Menirea noastră, iubiți părinți și domnii profesori ai Facultății de Teologie, este ca, împreună cu tinerii, să aducem neîncetat căldura și mesajul convingător de regăsire în iubire și comuniune sfântă. Tineretul universitar, iubitor de Hristos și de valorile creștine, re-

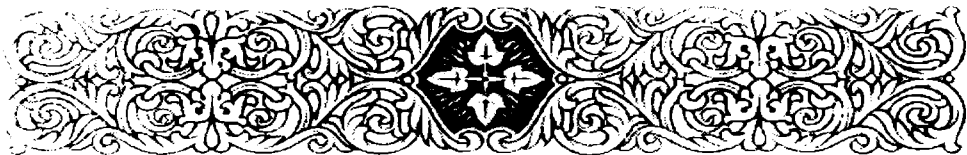
prezintă nădejdea pentru mileniul viitor atât al Bisericii, cât și a neamului nostru românesc.

Cu aceste gânduri, vă rog să primiți din partea mea domnule Rector, domnilor decani și onorați membri ai Senatului universitar, cele mai alese mulțumiri pentru această hlamidă a înțelepciunii cu care m-ați înveșmântat, pe care o primesc cu multă recunoștință din partea dumneavoastră, fiind convins că ați dăruit-o cu dragoste Bisericii noastre strămoșești și tuturor fiilor ei.

Vă doresc tuturor sănătate, tot binele în familie, în viața și în lucrarea dumneavoastră pentru slujirea cu spor a culturii, cerând harul lui Dumnezeu asupra tuturor profesorilor și studenților tinerei Universități din Municipiul Pitești.

† Teoctist
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

II. PAGINI DE SPIRITUALITATE ORTODOXĂ

CUVÂNT LA SFINȚII ÎMPĂRAȚI ȘI ÎNTOCMAI CU APOSTOLII CONSTANTIN ȘI ELENA

*„Chipul crucii Tale pe cer văzându-l și, ca Pavel,
chemare nu de la oameni luând ...” (din tropar).*

De Hristos iubitorilor și dreptmăritorilor creștini,

La prima parte a slujbei de astăzi și la Sfânta Liturghie ați auzit citindu-se câte o Evanghelie. În fiecare din ele Mântuitorul nostru Iisus Hristos vorbește despre „păstorul cel bun”, despre oile Sale care ascultă glasul Păstorului. Amintește însă și despre răii păstori, care părăsesc turma, lăsându-o să o răpească lupii. Păstorul cel bun este Însuși El, Care ne grăiește, Fiul lui Dumnezeu, iar oile suntem noi toți binecredincioșii creștini de sub păstoria Lui. După modelul Domnului, păstori sunt și conducătorii creștini ai popoarelor, precum și toți ierarhii și preoții, conducători ai Bisericilor, care cârmuiesc bine pe supușii lor.

De asemenea, când s-a citit Apostolul în mijlocul bisericii, ați auzit istorisindu-se cum un tânăr rabin învățat, pe nume Saul, mergea din Ierusalim în Damasc să aresteze pe toți creștinii. Pe cale însă i se arată Însuși Domnul Hristos într-o lumină orbitoare, întrebându-l de ce-i prigonește și spunându-i că El este Hristos. Acest Saul crede îndată în Hristos, este botezat și devine marele Apostol Pavel, care a încreștinat lumea păgână, a lăsat multe scrieri Bisericii, sfârșind ca martir.

S-au citit aceste două Evanghelii și acest Apostol, pentru că astăzi Biserica noastră Ortodoxă prăznuiește pe Sfinții Împărați și întocmai cu Apostolii Constantin și maica sa Elena, primul împărat al creștinilor, căruia i s-a arătat semn minunat, pe cer și în vis și a crezut în Hristos, dăruind Acestuia toată activitatea lui spre izbăvirea, libertatea și propășirea creștinismului.

Iubiți fii ai Bisericii străbune,

Încercați să vă duceți cu mintea la începutul Bisericii creștine din copilăria ei până se mărește și iese la liman, adică din vremea împăratului Nero (anul 60) până la Dioclețian (anul 312). Aproape 300 de ani de prigoană împotriva creștinilor. Milioane de creștini au fost chinuiți și cei mai mulți martirizați, alții întemnițați, duși la munci grele, în mine, urmăriți și torturați în toate chipurile. Ultima prigoană a lui Dioclețian s-a dezlănțuit și a făcut ravagii în rândurile creștinilor și a Bisericii lui Hristos, cum fac uraganele acelea și cum se întetește întunericul și gerul iarna mai dinspre ziuă.

Trebuia să se potolească furtuna de durată și cumplită și să se ducă întunericul și zorile cu gerul aspru. Schimbarea s-a produs prin venirea la cârma imperiului a împăratului Constantin, când, în locul lui Dioclețian, domneau Maxențiu în Apus și Liciniu în Răsărit. Persecutau și aceștia pe creștini, dar nu cu furia lui Dioclețian. Constantin domnea prin părțile Angliei de astăzi și nordul Franței, în locul tatălui său Constanțiu, care a fost îngăduitor cu creștinii. Atât acest împărat cât și soția sa Elena erau din Sudul Dunării, el, de din jos de Belgrad, ea, din Sciția (Dobrogea de astăzi). Deci din ținuturile unde tracii se amestecase cu romanii și unde creștinismul se răspândise de mult. Și, în consecință, suferise și acest împărat și soția sa Elena influența vieții creștine, fiind creștini, dacă nu declarați, dar sigur în comportare. De aici și alegerea făcută de Dumnezeu, ca fiul lui Constantin să fie cel care va elibera creștinismul.

Maxențiu începuse a teroriza nu numai pe creștini, ci și pe cei ai săi: senatori, guvernatori, oameni politici etc., pe oricare-l bănuia că are ceva împotriva lui. Constantin era înduioșat de persecuția ce se dezlănțuia și se frământa ce să facă spre a da liniștea imperiului. Cu războiul, era imposibil, căci Maxențiu avea oaste multa. Când căuta în sine diterite variante de eliberare a imperiului de către Maxențiu, atunci, în miezul zilei, a văzut pe cer o cruce formată din lumină și în jurul ei scris în latinește: „prin acest semn vei învinge”. Iar noaptea i s-a arătat Însuși Hristos, poruncindu-i să pună acest semn pe toate steagurile, că va birui. Împlinind cele poruncite de Dumnezeu, punându-și credința puternică în Cruce și în Domnul Hristos, a biruit pe Maxențiu și așa a devenit împărat al imperiului de Apus.

Luând cunoștință noul împărat de toate suferințele creștinilor, a dat la Milano în 313, un edict (decret) prin care creștinii căpătau libertate ca toate celelalte religii, ba mai mult, religia creștină era protejată și creștinii favorizați.

Dar în Răsărit, Liciniu, când pe ascuns, când fățiș, continua să persecute pe creștini; împăratul Constantin pornește cu oaste, îl biruiește, însă în bunăntatea sufletului său, nu-l ucide, ci îi permite să trăiască în pace la Salonic.

Împăratul Constantin era acum stăpân peste tot imperiul. Pentru propășirea economică a imperiului, dar mai ales pentru înălțarea unei noi capitale, demnă de spiritul credinței creștine, care de la Răsărit a pornit, a mutat capitala pe malul Bosforului, în vechiul orașel Bizanț. Aici a construit un mare oraș, „Noua Romă”, zidind din temelii biserici, ocupându-se de instalare de mitropolit și episcopi, de organizarea și bunul mers al vieții creștine. Cetatea a numit-o după numele său, Constantinople.

Binecredincioasa mama sa Elena, în urma unei porunci de sus ce i s-a comunicat în vis, luând oameni și cele necesare, a pornit la Ierusalim ca să descopere Crucea pe care fusese răstignit Domnul. Dar cetatea Ierusalimului nu se mai numea de mult așa, căci fusese demolată după anul 70, ca să nu se mai știe nimic de locul nașterii lui Hristos. Pe colina Golgotei și grădina unde a fost mormântul Domnului, păgânii au înălțat un templu al zeiței Venera, au grămădit mult pământ împrejur, constituind o cetate, pe care au numit-o Elia Capitolina. Creștinii însă, din generație în generație, știau locul și i l-au arătat împărătesei. A fost dărâmat templul idolesc, s-a săpat adânc și s-au găsit trei cruci. Nu se știa care-i a Mântuitorului, chiar dacă se găsisse și inscripția ce fusese pusă deasupra ei. Ca să identifice care-i Crucea Domnului, au atins de cruci o femeie bolnavă grav. Aceasta vindecându-se, s-a putut ști care-i Crucea Domnului. Sfânta Elena zidi o biserică deasupra mormântului, episcopul înălță Crucea ca să o vadă credincioșii, iar cetății i se dădu din nou numele de Ierusalim. Sfânta Elena trimise fiului ei o mică părticică din Sfânta Cruce și cuiele cu care Domnul a fost pironit. Sfânta a mai zidit o biserică la Vitleem și una pe muntele de unde S-a înălțat Mântuitorul.

Cât de modestă și de evlavioasă era mama împăratului, o spune un istoric de atunci: „Avea o cuvioșie atât de sinceră și o evlavie atât de umilită, încât rugăciunile și le făcea alături de celelalte creștine de rând. Lua masa cu fecioarele de pe lângă biserici, ea însăși servindu-le. Cu multă dărnicie își împărțea avutul nevoiașilor”. A murit când împlinea 80 de ani. Iată, o mică parte din chipul duhovnicesc al unei împărătese creștine, pe care Biserica a declarat-o sfântă.

Dreptcredincioși creștini,

Încetase furtuna prigoanelor cumplite de distrugere a creștinismului, dar și de selectare a lui, ca aurul în topitoare. Imperiul avea nevoie de pace și de

bună prosperare. Se iscă însă o nouă furtună în Biserică. Păgânismul, prin elitele lui intelectuale, căuta o reîntoarcere la vechea lui religie, dar sub învelișul creștinismului. Un preot nefamilist din Egipt, pe nume Arie, a început să învețe că Iisus Hristos nu este Dumnezeu adevărat, ci o creatură de mâna întâi a lui Dumnezeu. Și cum pe atunci problemele religioase creștine erau preocuparea majoră a credincioșilor, mulțimile se alăturau și ele lui Arie, cearta întinzându-se în tot Răsăritul creștin. Episcopul Alexandriei, a luat măsuri care stăteau în puterea lui. Disputele însă tulburau imperiul și popoarele barbare de la hotare atât așteptau.

Împăratul convoacă un sobor mare la Niceea, peste Strâmtoarea Bosfor, unde se întrunesc 318 ierarhi și alți clerici, mulți din ei cu stigmatele persecuțiilor pe sfințele lor trupuri. Împăratului eliberator îi curgeau lacrimile în prezența acestor sfinți mărturisitori și li se înclina cu multă evlavie, dar însuși urmărind și prezidând (oarecum) ședințele. Arie cu ai săi a fost înfrânt și adevărata credință a biruit. Cu acest prilej, după terminarea lucrărilor, împăratul personal a făcut scrisori către Bisericile mari și episcopiile acestora, ca să fie ținute cu strictețe hotărârile Sinodului. El însuși zidește multe biserici, veghează personal la menținerea păcii, apărând și pe Sfântul Atanasie al Alexandriei.

La Sinodul întâi ecumenic s-a rânduit ca Paștile să nu se mai țină, ca în unele locuri, în aceeași perioadă de timp cu al evreilor, corectându-se și rămânerea în urmă a calendarului Iulian cu 3 zile până la acea dată. Sigur că arianismul, sub diferite nuanțe, a mai rămas, căci alterările în conștiințele maselor nu se sting prin hotărâri, ci în timp.

Iubiți credincioși,

Meritul cel mai mare al acestui traco-ilir împărat este că el a pus bazele *vieții morale și sociale ale noului imperiu creștin*, care, prin urmașii sai, va duce la făurirea Europei creștine în tot imperiul roman. Până la el clericii creștini erau foarte puțini, dar și aceștia asupriți și supuși la mari impozite. Constantin scutește pe slujitorii altarelor și pe creștini de impozite, așa cum erau scutiți preoții păgâni, medicii și alte categorii de slujbași strict necesari bunului mers al cetățenilor. Dă preoților o anumită leafă, ca să se poată ocupa mai mult de păstoria și mântuirea credincioșilor, nu înglodându-se cu griji și preocupări spre a le întreține ei și familiile lor, cum fusese până atunci. Declară Duminica zi de odihnă, respectată de însuși împărat și toți conducătorii cinstindu-o însă prin participarea la slujba bisericească. Se interzice condamnarea prin răstignirea pe cruce și zdrobirea fluierilor picioarelor, cum a fost răstignit și Mântuitorul, dar fluierile picioarelor nu l

s-au zdrobit, fiindcă murise. Nu se mai îngăduie stigmatizarea cu fier roșu a unor vinovați. Cei condamnați nu mai erau uciși prin luptele cu gladiatorii. Sunt oprite definitiv astfel de lupte. Totuși cei vinovați și pedepsiți sunt trimiși să lucreze în mine, căci răufăcătorii trebuiau izolați spre îndreptare. Se îmbunătățește regimul de temnițe. În anumite condiții – creștine desigur – sunt eliberați sclavii, deși sclavagismul mai rămâne, sclavul fiind socotit un confrate al stăpânului său creștin. Dă putere și episcopilor și preoților să anunțe aceste eliberări. Modifică legea căsătoriilor, dându-i un conținut creștin. Se interzice abandonarea copiilor, se îngăduie cu legi vinderea lor, dându-se în același timp ajutoare părinților săraci, căci sărăcia acestora era principala pricină a vinderii. Înființează azile pentru copiii orfani, văduve și suferinzii de tot felul. Nu mai îngăduie ca la serbările în cinstea zeilor, acestea să fie însoțite de acte imorale ca până atunci, căci se petreceau înspăimântătoare orgii. Și alte multe îmbunătățiri s-au adus legilor și moravurilor.

Este bine să se știe că împăratul Constantin n-a fost botezat de la început de către papa Silvestru al Romei, cum se afirmă în cărțile cu litere chirilice, elaborate sau traduse și în românește în vremuri când descoperirile istorice erau încă deficitare, iar catolicismul avea interesul să facă din Constantin un împărat favorabil lor dintru început. Se știe că, potrivit vechilor legi romane, împăratul era și mai marele preoților păgâni (adică un fel de patriarh sau papă). Or, dacă se boteza, nu-și mai putea exercita această prerogativă, ceea ce ar fi trebuit să-și numească un adjunct păgân. În situația aceasta frânele imperiului, sub raport religios, nu mai erau în mâinile lui. Astfel că imperiul putea fi dus iarăși la păgânism. Nebotezându-se, cârma a rămas în propriile sale mâini, fiind și pontifex maximus peste preoții păgâni. Printr-o strategie insuflată lui de Dumnezeu, Constantin a lucrat personal la destrămarea păgânismului și a slujitorilor clerici păgâni, organizând în același timp creștinii și pe clericii lor și întărind astfel Biserica acestora și a sa. Dumnezeu a făcut ca să nu fie ucis în războaiele pe care le-a avut în această lungă perioadă de candidat la încreștinare (312-337). Pe patul de moarte, cu câteva luni înainte de săvârșire, a fost botezat de Episcopul Eusebiu de Nicomidia și de alți clerici. S-a săvârșit în Duminica Rusaliilor la 22 mai și a fost îngropat în biserica Sfinții Apostoli din Constantinopol, ctitorie a sa. Deși cei trei fii ai săi, urmașii la tron, au fost arieni și au căutat să susțină această învățătură semipăgână, iar nepotul său, împăratul Iulian apostatul, a luptat să restabilească păgânismul, dezlănțuind mari prigoane împotriva creștinilor, totuși Dumnezeu a lucrat puternic prin înalți ierarhi, vrednici

preoți, îmbunătățiți monahi și marile mese de credincioși, încât creștinismul cel autentic a rămas religia imperiului.

Iubiți frați și surori ai Bisericii noastre,

Este adevărat că, de obicei, noi cinstim sfinții care au făcut și fac minuni văzute și constatate material. Astfel pe cei care au scos duhurile necurate din unii oameni, pe cei care au vindecat boli – unele incurabile –, pe cei care au înviat morții etc. În lumea noastră creștină, tot astfel de minuni se caută din partea sfinților, de la preoții slujitori... Se întâmplă ceea ce stă scris în Sfânta Scriptură: „Iudeii vor semne și minuni, iar elinii vor înțelepciune” (I Cor. 1, 22). Altfel spus: Creștinii de rând, mai puțin instruiți în „marea Taină a creștinătății” (I Tim. 3, 16) vor să vadă minuni concrete, iar înțelepții de atunci și cei de acum vor un Dumnezeu pe care să-l prindă în rațiunea lor. La Sfântul Constantin, din acest punct de vedere, nu găsim nici minuni imediat pipăibile și vizibile, și nici cunoștințe și raționamente care să uimească. Și totuși Hristos, prin Sfânta Sa Cruce, a făcut minuni mari printr-însul, vizibile numai cu ochiul minții și percepute în perspectiva istoriei care a urmat. La sfârșitul veacului IV, Sfântul Ioan Gură de Aur nu mai vedea minunile în cele ce se făcuse în primele veacuri, ci în cele spirituale. „Aceste minuni (palpabile, vizibile) au fost trebuincioase odinioară pentru cei necredincioși (pentru poporul care era într-o copilărie). Vremea minunilor a trecut, zice el, dar credința, nădejdea și dragostea rămân. Căutați-le, și ele sunt mai mari decât minunile”.

Cea mai mare minune a împăratului Constantin este acea strategică înlăturare a păgânismului de pe arena imperiului roman și descătușarea creșterii creștinismului cu toate comorile lui spirituale. Tot atât de grandioasă este minunea că el a schimbat radical concepția lumii vechi romane, încreștinând imperiul cu o vigoare, sfințenie și umanism, specific primului mileniu, ceea ce constituie fața Europei de atunci și a țărilor creștine din cel de-al doilea mileniu, chiar dacă s-au produs unele diversificări care n-au putut afecta infrastructura creștinismului. Minune mare este și desăvârșirea diferitelor categorii de creștini în jurul bisericilor prin slujbele din ele, mai ales prin Sfânta Liturghie, care crește, menține și desăvârșește viața în Hristos. Or, fără opera supranaturală a lui Constantin, începută în istorie și desăvârșită de binecredincioși împărați, ierarhi, preoți și poporul din toate clasele sociale, nu ar fi fost posibilă împlinirea creștinismului.

Și noi cei de astăzi să vedem minunile și în planul acesta istoric și sobornicesc, în mișcarea istoriei spre Dumnezeu, care o scoate de fiecare dată din prăpăștiile în care fărădelegile o aruncă. Miracolul, petrecut nu de mult cu

fostele țări comuniste, constă în salvarea lor din răul ateisto-inuman, pe care nici o logică n-o prevedea cu ani înainte, și încă fără vărsare de sânge. Eveniment pentru care se cuvine să mulțumim lui Dumnezeu.

Doamne ferește să nu cumva să ne asemănăm cu cei nouă leproși, care nu s-au întors să mulțumească și să dea slavă lui Dumnezeu, ci s-a întors doar unul din cei zece vindecați.

Să ne rugăm, așadar, Sfântului Împărat Constantin și maicii sale Elena, să înălțăm rugă către toți sfinții de la Sfântul Constantin și până astăzi, la ai lor îngeri păzitori și la ai noștri, dar mai ales la Prea Sfânta Născătoarea de Dumnezeu, ocrotitoarea cetății lui Constantin, ca Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Cel în Treime închinat și preaslăvit, să primească rugăciunile noastre și să aducă și acum, ca și atunci, triumful adevăratului creștinism, prin conducători bisericești, dar și politici, ca Sfântul Constantin cel Mare și sfinții ierarhi din „secolul de aur” pe care acesta l-a deschis, ca să se stabilească și între Biserici și între popoarele creștine „pacea lui Dumnezeu care covârșește toată mintea” (Filip. 4, 7). Amin.

Arhim. Dr. Ioasaf Popa

MONAHISMUL – ȘCOALA LEPĂDĂRII DE SINE

Condițiile istorice prin care a trebuit să-și ducă existența creștinismul în prima perioadă, au determinat pe mulți credincioși înclinați spre o viață ascetică și meditativă, să se retragă în ținuturi singuraticice și să ducă acolo o viață dedicată meditației religioase și rugăciunii.

Astfel monahismul este fenomen care apare în sânul Bisericii încă din primii ani ai apariției creștinismului. Făcând abstracție de faptul că idealul monahal a fost realizat mai întâi de către Mântuitorul Hristos și de ucenicii Săi, despre existența asceților de la începutul creștinismului aflăm mărturii în operele Părinților Apostolici și a scriitorilor bisericești din primele secole.

Ca întemeietor al vieții pustnicești este socotit Sfântul Antonie cel Mare (251-356) supranumit și patriarhul anahoreților, în jurul căruia s-au întemeiat mai multe colonii de eremiți. Dar se cuvine să menționăm că înaintea lui Antonie, a trăit în ținuturile Egiptului, primul pustnic în persoana lui Paul din Teba (234-347), care și-a dus viața retras în cea mai adâncă pustie, până la bătrânețe când prin descoperire de sus l-a găsit chiar Sfântul Antonie cel Mare organizatorul monahismului.

Cea dintâi colonie de eremiți s-a așezat la Faium în Tebaida, pe un braț al Nilului, la poalele muntelui Colzim. Cea de a doua a fost așezată lângă coasta Mării Roșii. Toată viața acestor eremiți era închinată rugăciunii, muncii și unei totale abstenențe, după sfaturile lui Antonie cel Mare. În curând ei au primit numele de monahi (solitari) pentru că trăiau singuratici, iar coloniile lor au fost numite lavre, după numele cartierelor sărace din Alexandria, pentru că erau compuse din colibe răsfirate. Colibele purtau numele de chilia.

Cea de a treia etapă este aceea a conviețuirii mai multor asceți, în jurul unui eremit renumit, numită și etapa vieții chinovitice.

Întemeietorul și părintele monahismului chinovial sau mănăstiresc este Sfântul Pahomie cel Mare (276-349). El este primul care observă slăbiciunile vieții anahoretice, fără conducere, mereu în pericol să se destrame și fără o prăvilă comună de comportare, care să preîntâmpine eventualele rătăcirii. Își

face ucenicia pe lângă un bătrân cu experiență pe nume Palamon, și, trecând la organizarea vieții monahale de obște deja, formulează o pravilă de reguli obligatorii pentru toți cei ce îmbrățișează modul de viață preconizat de el. În această pravilă, un loc special se acordă muncii manuale, agriculturii și diferitelor meserii, care alternează cu rugăciunea, Sfântul Pahomie spune: „căci caracteristica vieții de obște este: a reuni sufletele pentru a le mântui”.

Astfel, trăirea în forma de viață chinovitică este superioară celei anahoretice, fiindcă este mai bine în viața de obște în fruntea cărora se află un conducător care să se îngrijească de mântuirea fraților săi decât exercitarea vieții în particular.

Către sfârșitul vieții, Sfântul Pahomie avea în jurul său circa șapte mii de viețuitori, astfel a adunat pentru prima oară în Egipt pe mulți din anahoreți în grupe, trăind o viață comună și locuind în locuri comune numite koinobion (coenobium). Tot asemenea s-au înființat curând și în alte regiuni ale Orientului, purtând numirea de mănăstiri, locuri pentru cei ce trăiesc singuri.

După introducerea de către Pahomie, a vieții în comun în cadrul societății mistice, s-au cristalizat unele norme de conviețuire impuse de stilul de viață comunitar. Cuviosul Pahomie nu a alcătuit un cod de legi și nici n-a alcătuit un anumit plan general pentru organizarea comunităților monastice, ci a introdus reguli de conduită cu caracter general obligatoriu după nevoi. Regulile se nășteau odată cu cazul care le crea. Pe la anul 325, Pahomie cel Mare a simțit nevoia adunării la un loc a acestor reguli și a fixat în scris unele din ele în număr de 194. Din acestea, 142 sunt reguli în sens restrâns, iar celelalte 52 sunt adăugiri și explicații ale regulilor fundamentale.

Rânduiala Cuviosului Pahomie ni s-a păstrat în întocmirea Fericitului Ieronim. Ea nu cuprinde în mod deplin întreaga întocmire a vieții monastice, unele din îndemnul sfântului părinte au rămas sub forma nescrisă aplicându-se prin îndrumările orale date de acesta și s-au trimis apoi sub forma de obicei care se respectă în această formă până astăzi.

Toate aceste reguli se referă la intrarea în societățile monastice, la rugăciuni, ocupațiile călugărilor, la viața monahală în mănăstiri etc.

Întrucât nici cu aceste completări nu s-a putut cuprinde toate aspectele și cazurile ivite în cadrul vieții monastice, stareții unor mănăstiri au procedat și ei, după aprecierea lor proprie, la reglementările prin norme orale și scrise a diferitelor aspecte ivite datorită dezvoltării vieții monastice. În felul acesta apar rânduielele a încă doi ucenici ai lui Pahomie și anume Orsisie și Teodor cel Sfințit. Pe baza normelor stabilite de acești trei mari stareți s-a cristalizat apoi o adevărată constituție privind organizarea și funcționarea mănăstirilor tebenite, cunoscută sub numele de „Regulamentul mănăstirilor obștești tabenite” .

Dezvoltându-se mereu viața monahală, normele de conduită s-au înmulțit, cristalizându-se pe linia tradiției tabenite, luând forme concrete în câteva scrieri ale unor Sfinți Părinți ca Macarie Pafnutie și a altor 34 de stareți, după care apoi Sfântul Vasile cel Mare scrie toate aceste discuții și cuvântări după metoda catehetică sub formă de întrebări și răspunsuri, care din fericire s-au păstrat până astăzi și ele constituie îndrumarul sau regulamentul după care s-a organizat monahismul răsăritean și apoi cel apusean. Între multe alte scrieri cu caracter ascetic cele mai importante care sunt cu adevărat baza monahismului sunt *Regulile Mari și Mici* ale ierarhului capadocian, socotite îndreptare de viață pentru mânăstiri având ca principiu de bază viața de obște.

După ce am văzut originea monahismului cu câțiva întemeietori de frunte ai lui, remarcați în primele veacuri ca: *Paul din Tebaa* (+347), *Antonie cel Mare* (+356), *Pahomie cel Mare* (+371), *Ilarion* (371), *Macarie Egipteanul* (+390), și *Sfântul Vasile cel Mare* (+379), vom căuta să arătăm locul și timpul așezării monahismului într-o ordine juridică și canonică, dându-i-se așadar locul care i se cuvenea în Biserică.

Astfel, împăratul Marcian deschide pentru prima dată această problemă în istoria monahismului la sinodul al IV-lea ecumenic de la Calcedon din anul 451, propunând sinodului III ordonanțe în această privință, ordonanțe ce au fost înregistrate cu noi propuneri și dispozițiuni, dându-le astfel forma definitivă prin canonul 4, precum și în canoanele 2, 3, 7, 8, 16, 18, 23, și 24, canoane care îmbrățișează și alte probleme disciplinare. Aceste canoane au o covârșitoare importanță istorică deoarece ele fixează locul monahismului în Biserică și-l ferește de orice influență străină.

Dar ce este monahismul? Monahismul în sine nu este o creație a creștinismului. Viețuirea monastică, fie în sensul de jertfă substitutorie peste altul, fie în sens de căutare a desăvârșirii proprii, este un fenomen general bine reprezentat într-o formă sau alta în aproape toate religiile.

Dar monahismul, așa cum se prezintă el în Biserică, este un produs al spiritului moral al creștinismului care deșteaptă la unii oameni năzuința după o desăvârșire mai mare, mai înaltă.

Fără a avea caracterul necesității, monahismul are în Biserică caracterul unei societăți, asociații sau uniri de credincioși, care urmând anumite reguli își consacră viața lor întreagă lui Dumnezeu, întăririi Bisericii, servind sau propunându-și să servească drept icoane vii ale virtuților creștine.

Organizând-se în obști de asceți, monahismul a dobândit caracterul unei societăți religioase mistice care și-a creat propriile ei reguli de viață, ținân-

du-se multă vreme departe de autoritatea bisericească, formând o stare nouă, adică o nouă categorie de membri ai Bisericii, alături de clerici și laici.

Cu acest caracter de societate religioasă mistică a intrat monahismul în subordinea ierarhiei bisericești la anul 451 prin canonul 4 al sinodului IV ecumenic, după cum am amintit mai sus, fără să-și piardă însă acest caracter până azi, indiferent de stilul de conviețuire adoptat: cenobitic sau de obște, anahoretic-idioritmă sau singuratic.

Monahismul este școala lepădării de sine și a devotamentului în slujba lui Dumnezeu dus până la jertfă. În acest scop, el cere înfrânarea completă a celor mai puternice instincte sau porniri pasionale care îl leagă pe om în această viață pământească. Toți creștinii sunt obligați să tindă către perfecțiunea morală, însă sunt și chemări excepționale care se îndreaptă de sus numai către puțini aleși. În decursul activității Sale pământești Mântuitorul a împărțit normele vieții creștine tuturor celor care au venit să-L întrebe ori să-L asculte cu gând curat, însă către foarte puțini s-a adresat cu chemarea: „*Dacă voiești vino și urmează-Mi Mie*” (Matei 19, 21). Acesta este textul de chemare specială pe care se bazează monahismul.

Ambele aceste chemări, atât cea către viața comună și general obligatorie, cât și cea care iese din comun și se înfrățește cu jertfa, trebuie să existe în sânul Bisericii: „Cea din urmă să răsară ca o floare crescută din bogăția spirituală a celei dintâi, udată de roua harului dumnezeiesc”.

Dar aceasta nu înseamnă că viața creștinească ar fi împărțită pe două planuri diferite și reprezentând valori diferite, așa cum greșit interpretează protestanții, morala sfaturilor evanghelice, care stau la temelia monahismului. Viața monahală înseamnă o slujbă cu totul deosebită și o jertfă pe care o iau de bunăvoie asupra lor cei ce sunt chemați pentru ea. Monahismul reprezintă o idee care face parte din programul moral al Evangheliei, dar pentru a cărei realizare se cere să renunți în mod liber la lucruri care altfel sunt legal permise și bune în sine.

În Ortodoxie nu există doctrina că numai monahii ar fi în stare să pășească întru toate pe urmele lui Hristos. Sfinții pe care îi venerază Biserica noastră au aparținut tuturor stărilor sociale. Urmarea lui Hristos e posibilă în orice stare socială, fiindcă ea e în funcție de râvna sfântă ce o ai pentru Împărăția lui Dumnezeu, iar această râvnă va ști să găsească în orice situație din viață și în orice problemă a misiunii ce o îndeplinește pe pământ, teren pentru punerea în lucrare a silințelor către perfecționarea morală.

Luând în considerare măsura în care împrejurările externe pot să favorizeze aceste silințe fără îndoială, conviețuirea monahală prezintă forma de viață cea mai deosebită. Dar tocmai din acest motiv acordăm toată admi-

rația noastră acelor care trăind în valurile acestei vieți pământești nu se lasă influențați de ispitele ei, ci își păstrează inima ca un sanctuar consacrat lui Dumnezeu, și ca un templu al Împărăției Lui, zidit înlăuntrul lor. Fără luptă continuă împotriva ispitelor dinlăuntru și din afară spre păcat, creștinii de rând, și nici monahii, nu-l pot urma pe Hristos.

Această luptă împotriva ispitelor se face printr-o asceză continuă care însemnează un exercițiu îndreptat către desăvârșirea morală. Fiindcă prin voința noastră este imposibil de a suprima din noi înclinațiile spre rău, atunci ne este necesară o luptă dusă printr-un exercițiu neîncetat pentru realizarea binelui și pentru combaterea răului, adică este necesară o asceză pentru monahi cât și pentru creștinii care trăiesc în lume. În slujba acestei asceze trebuie să stea monahismul prin chemarea sa excepțională în sânul Bisericii, căci acesta este scopul pozitiv al monahismului, să concentreze în Dumnezeu și să-i închine Lui toată ființa celor ce din voință liberă intră în cinul monahal, disciplinându-le viața în așa fel, ca gândul la Dumnezeu să o povățuiască și să o domine până în cele mai mici amănunte ale ei. Cele trei voturi monahale: sărăcia de bună voie, fecioria statornică și ascultarea necondiționată, care stau în sprijinul acestui scop, țin de esența monahismului.

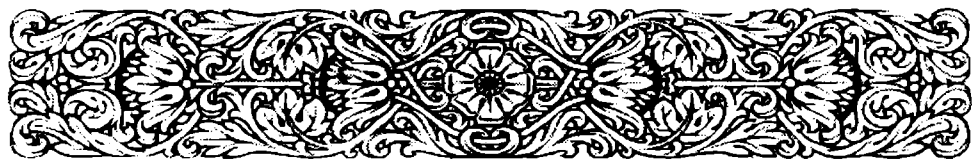
Renunțarea la bunurile materiale, discreta trecere sub tăcere, chiar și a elementelor necesității de trai și utilizarea bunurilor ca și cum nu le-ai posedă, înseamnă sărăcia de bună voie.

Apoi renunțarea la viața familială, alipirea plină de devotament până la uitarea de sine, încălzită de credința puternică în Dumnezeu și iubirea profundă, este sensul fecioriei monahale. Iar ascultarea de superior este o dovadă a personalității puternice în spiritul pildei celui ce „S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-se până la moarte și încă moarte pe cruce” (Filipeni 2, 8).

Voturile monahale ca și toate exercițiile ascetice în concepția monahismului ortodox nu-și au scopul în sine, ci sunt numai mijloace de a păstra sufletul liber pentru lumea spirituală și pentru netrecătoarele comori ale ei. Renunțările ce se cer sunt condiții pregătitoare ale entuziasmului religios. Astfel, Sfântul Vasile cel Mare spune adeseori că sunt mici și neînsemnate lucrurile la care renunță monahii, în comparație cu bunurile spirituale spre care se îndreaptă ardoarea lor.

De aceea, nu în renunțări zace tăria monahismului, ci în elementul pozitiv ce-i animă și care este strădania către sfințirea întregii personalități prin viața ancorată lui Dumnezeu.

Arhim. Rafael Ghiță

III. CREDINȚĂ ȘI MĂRTURISIRE

ASPECTE ALE TEOLOGIEI DARULUI ÎN SINTEZA PĂRINTELUI STĂNILOAE

Preliminarii

Lucrarea teologică a Părintelui Stăniloae este o sinteză, nu numai pentru că este atotcuprinzătoare ci, mai ales, pentru că în complexitatea gândirii sale, marele teolog român concepe întregul ca fiind mereu oglindit în parte și partea ca fiind întotdeauna legată de, și expresie a întregului.

Cu alte cuvinte, la Părintele Stăniloae, cel care, excelând în toate, a intrat deja în rândul Părinților Bisericii, cum se exprimă Jürgen Moltmann¹, sinteza se caracterizează prin analiză, adică nimic nu este pus împreună neanalizat profund și fără dovedirea și justificarea conexiunii, iar analiza este întotdeauna dezvoltată prin sinteză, în aceea că, atunci când se discută un aspect al unei probleme, se are în vedere nu numai problema întregă, ci și celelalte din sistemul din care prima face parte.

Acesta este motivul pentru care, așa cum am afirmat în altă parte², când vorbea, și acest lucru se potrivește și la scrisul său, Părintele Stăniloae trebuia ascultat până la capăt, dacă voiai să-l înțelegi, întrucât gândirea lui era mai mult ciclică decât lineară.

De exemplu, atunci când vorbește despre spiritualitatea ortodoxă, teologul român explică imediat caracterul acesteia hristocentric, și face referire la Sfintele Taine pentru a-l justifica, neuitând însă să accentueze caracterul ei pnevmatic și ecclesial³.

---

1. Ignatie Monahul, (editor), *Darurile Filocaliei*, Ed. Buna Vestire, Bacău, 1996, p. 98.

2. Theodor Damian, „Teologia darului, caracteristică fundamentală a gândirii Părintelui Dumitru Stăniloae”, în *Telegraful Român*, 23-24/1996, p. 1.

3. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica ortodoxă*, I, Ed. Treisis, Alba Iulia, 1993, p. 53.

Tot așa, când dezvoltă reflecția sa asupra învățaturii ortodoxe despre creație, Părintele Stăniloae vorbește imediat despre mântuire și plasează întreaga discuție în contextul teologiei trinitare⁴, unul dintre aspectele fundamentale ale teologiei sale, pe care își bazează cunoscuta sa teologie a persoanei.

Într-adevăr, cum și Michel Evdokimov observa, nimeni n-a elaborat mai bine ca Părintele Stăniloae, mai pe înțeles și cu noi sensuri, o teologie a persoanei și a lumii, o teologie a armoniei și a echilibrului⁵.

În sinteza sa, afirmă John Meyendorff, Părintele Stăniloae abordează totalitatea creației: lumea și cultura umană și, în concordanță cu învățătura Sfinților Părinți, ia Întruparea Domnului drept temelie a transfigurării ultime și totale a cosmosului; promovând o teologie optimistă, Părintele Stăniloae se califică cu îndreptățire ca fiind un teolog al speranței⁶.

Toate aceste aspecte, opera sa uriașă în general și forța gândirii sale, cum se exprimă O. Clément, îl fac pe Părintele Stăniloae să fie considerat cel mai mare teolog ortodox al lumii contemporane⁷.

În prezenta lucrare îmi propun să subliniez doar câteva aspecte ale teologiei darului la marele teolog român, așa cum o indică și titlul; mai precis voi încerca să plasez ideea de dar în contextul direcțiilor majore ale doctrinei creștine: Sfânta Treime, Hristologia, Pnevmatologia, Ecclesiologia, Eshatologia. Lucrarea are intenția doar să semnaleze, nu să epuizeze.

Ideea de dar

Întreaga sa operă este centrată pe ideea de dar⁸. Desfășurându-se simultan pe verticală și pe orizontală, reflecția teologică a Părintelui Stăniloae îl prezintă pe Dumnezeu ca dar făcut omului. Persoane umană, ca chip al lui Dumnezeu, este dar divin. Lumea este dar dumnezeiesc. Omul trebuie să perceapă relația sa cu cei din jur tot ca dar. Omul este dar omului, dar și lui Dumnezeu în relație de reciprocitate, deși inegală.

Abordând în mod direct lumea de astăzi cu toate crizele ce o străbat, în care axioma *Homo homini lupus* este tot mai evidentă, teologul român propune prin întreaga sa gândire o alternativă: *Homo homini donum*⁹.

4. Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1987, p. 21.

5. Ignatie Monahul, *op. cit.*, p. 97.

6. Ioanichie Balan, (editor), *Omagiu memoriei Părintelui Dumitru Stăniloae*, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1994, p. 117-118.

7. *Ibidem*, p. 120.

8. Theodor Damian, *op. cit.*, p. 3.

9. *Ibidem*.

Potrivit Părintelui Stăniloae, darul nu trebuie să fie înțeles în el însuși, separat de cei doi poli intrinseci ai lui: dăruitorul și primitorul. Darul conține deci, în natura sa, un scop și o destinație precisă. De aceea el este, pe de o parte, instrument de lucru, pe de altă parte, expresie a unei relații conștiente, raționale, deliberate dintre două persoane. De aceea, cel care primește darul trebuie ca, dincolo de bucuria imediată a primirii lui, să-și îndrepte mintea și inima spre dăruitor. Numai atunci darul își îndeplinește cu adevărat menirea. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât darul reprezintă o renunțare din partea dăruitorului față de primitor, deci poartă pecetea crucii. Iată cum explică ideea de dar Părintele Stăniloae, referindu-se în acest pasaj la lume: „În esență, prin darul lumii Dumnezeu vrea să se facă cunoscut omului pe Sine însuși în iubirea Sa. De aceea și omul trebuie să se ridice peste darurile primite, la Dumnezeu însuși care le-a dat. Darul, ca semn al dragostei unei persoane față de alta, are în sine imprimată destinația de a fi depășit de cel căruia i s-a dat. Într-un fel, darul e lucrul la care renunță persoana care l-a dăruit de dragul persoanei căreia i-l dăruiește”¹⁰.

Scopul darului deci este legat în mod strict de relația iubitoare între două persoane. Darul este mesagerul iubirii. În relația noastră cu Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire (I Ioan 4, 16) și pentru că Dumnezeu ne-a iubit mai întâi pe noi (I Ioan 4, 19), darul ce-l primim de la El este semnul iubirii Lui pentru a provoca iubirea noastră, pentru ca prin dar, să se instaureze între noi și Dumnezeu un dialog al dăruirii reciproce din iubire¹¹. Acești lucru se poate spune și despre darurile ce oamenii și le fac unii altora.

Lumea ca dar

Lumea, ca loc și mijloc al descoperirii lui Dumnezeu și al sălășluirii omului, este dar divin, explică Părintele Stăniloae. Ideea de dar a fost în intenția creării lumii. Indiferent de felul cum se raportează fiecare om pe sine față de lume, la nivel activ (muncă și beneficiile care vin din aceasta), contemplativ (cunoaștere) sau la alt nivel, lumea nu poate fi dezbrăcată de caracterul ei principal: ea este un dar.

Astfel, toate lucrurile pe care le cuprinde lumea sunt oferite de Dumnezeu oamenilor pentru a fi folosite ca daruri în relațiile dintre ei, însă ca daruri ce poartă marca iubirii lui Dumnezeu pentru om¹².

10. Pr.Prof.Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, I, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 236.

11. Idem, *Ascetica și mistica ortodoxă*, II, p. 31.

12. Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, I, p. 237.

Cu alte cuvinte, darul are menirea de a sta în circuit. Ceea ce reprezintă în prima relație pe care el o semnifică, iubirea renunțătoare a lui Dumnezeu față de om, trebuie să semnifice și în a doua relație pe care el o creează și semnifică, cea între om și semenii săi.

Darul trebuie să rămână dar. Nu se primește și apoi se blochează. Deci darul trebuie dat, și numai astfel el își împlinește adevărata menire. În aceasta stă și sensul proverbului românesc: *dar din dar se face rai*.

Lumea ca dar îl ridică pe om la nivelul dialogului interior al Sfintei Treimi, suprema existență dialogică și iubitoare¹³; atât de însemnat este rolul lumii și atât de mare este puterea darului: „Lumea este un conținut al dialogului între om și Dumnezeu cel în Treime, sau prin lume omul crește în înțelegerea și iubirea lui Dumnezeu ce i-o dăruiește din iubire, ca să-l aibă prin ea partener al unui dialog al înțelegerii și al iubirii”¹⁴.

După cum îl citește Kallistos Ware pe Părintele Stăniloae, lumea este un sacrament al prezenței divine, o teofanie¹⁵, și aceasta pentru că vine de la Dumnezeu, prin Duhul Sfânt, sfințitorul, cel ce atestă existența lui Dumnezeu și dăruirea Sa din dragoste¹⁶.

Legat de darul lumii este însă și darul vieții. Viața este parte din lume, e dar al iubirii și atotputerniciei divine¹⁷. Viața are o dimensiune sacră, întrucât ni se dă tot prin Duhul Sfânt „dătătorul de viață”.

Și cum lumea și viața sunt în continuă devenire, acestea au o istorie. Istoria, care este posibilă doar datorită creației și providenței divine, este și ea un dar. Și după o altă explicație a Părintelui Stăniloae, ceea ce face istoria posibilă, când ne referim la aspectul ei uman, sunt darurile omului pe care le-a primit de la Dumnezeu¹⁸.

De fapt, valoarea supremă a omului constă tocmai în faptul că existența lui este constituită din darurile lui Dumnezeu. Așa se face că, atunci când acestea se întuneca, sunt în primejdie să se piardă. Dumnezeu nu pregeta să trimită pe însuși Fiul Său pentru a scăpa pe om, „ca ființă de valoare, de absurditatea morții”¹⁹.

13. Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, p. 21.

14. *Ibidem*.

15. Idem, *The Experience of God*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, MA, 1994, p. XXI.

16. *Ibidem*, p. 269.

17. Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, p. 9, 23, 357; vezi și *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, p. 223.

18. Idem, *Ortodoxie și românism*, Ed. Arhiepiscopiei Sibiului, 1939, reeditată de către Asociația din Bucovina de Nord, 1992, p. 205.

19. Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, p. 19-20.

Faptul că omul reprezintă o valoare așa de înaltă în fața lui Dumnezeu este confirmat și de caracterul distinctiv, unic al fiecărei persoane umane în parte; aceasta se datorează Duhului Sfânt și de aceea omul este ridicat la nivelul compatibilității cu Dumnezeu care este tot o unitate în diversitate; pe de altă parte, însăși divinitatea și distincția persoanelor umane constituie dar divin²⁰.

La Dumnezeu, iubirea și mila sunt nedespărțite. De aceea, atunci când Dumnezeu ne menține darul existenței și continuă să ne binecuvânteze cu celelalte daruri necesare vieții, chiar și când noi înșine ne-am depărtat de El, aceasta este o expresie nu numai a iubirii, ci și a milei Sale.

Părintele Stăniloae are însă grijă să sublinieze caracterul demn al milei, nedegradat și nedepersonalizant, făcând o clară distincție între milă și milogeală; cererea de milă nu este milogeală, pentru că lucrurile pe care le cerem de la Dumnezeu nu ni le putem da noi; în afară de aceasta, Dumnezeu nu ne oferă mila Sa ca un stăpân disprețuitor, ci El prin Fiul Său asumă condiția noastră, participă la durerea noastră și, în plus, eficiența darului milei se arată numai dacă la aceasta se adaugă și contribuția noastră activă, ca răspuns conștient la pornirea divină și colaborarea personală cu Dumnezeu la desfășurarea propriei noastre creșteri²¹.

Sfânta Treime ca dar

În conformitate cu doctrina patristică, Părintele Stăniloae arată că sursa primară a persoanei umane este Sfânta Treime. În elanul de dragoste ce o caracterizează, Treimea se revarsă liber și aduce la ființa alte persoane, nu de aceeași ființă cu Sine, dar cărora le oferă ca dar, în mod treptat, îndumnezeirea. „Iar aceasta nu o poate face decât unindu-le real cu Sine prin iubire, făcându-le să experimenteze în mod real iubirea Lui. Numai așa se manifestă o libertate și o iubire în existența, altfel totul ar părea fără nici o noimă”²².

Ființa supremă trebuie înțeleasă ca energie comunicantă, deci persoanele divine își comunică ființa în mod desăvârșit una alteia fără a se confunda una cu cealaltă²³.

Acest mod de dăruire în viața intratrinitară este apoi revărsat sub forma creației omului după chipul divin, în relațiile specifice extratrinitare.

---

20. Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, III, p. 56.

21. Idem, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, p. 160-161, 165, 277.

22. Idem, *Ascetica și mistica ortodoxă*, I, p. 42.

23. *Ibidem*, p. 43.

Comunicarea este termenul esențial ce se raportează la dar, este parte integrantă dar distinctă din ființa darului. Desigur, ne referim la comunicarea din iubire. Așa primim viața, așa primim învierea în Hristos, așa primim viața veșnică și îndumnezeirea²⁴.

Numai datorită comunicării în Sfântul Duh se face că avem în noi iubirea de fii ai Tatălui prin Fiul, și iubirea de frați a Fiului prin întruparea Sa²⁵, fapt care îl plasează în mod fericit pe om la nivelul vieții intratrinitare, adică el pune în mod eficient pe om pe calea îndumnezeirii, a comuniunii eterne cu dumnezeirea.

Orice comunicare de sus se face, deci, în Duhul Sfânt. El este cel care activează duhul nostru²⁶ și ambele, atât comunicarea cât și activarea, sunt daruri.

Vorbind de Sfântul Duh ca împărtășitor al iubirii treimice, trebuie să specificăm faptul că, deși cuvintele *har* și *dar* de cele mai multe ori pot fi folosite în mod interschimbabil, ca uneori în expresiile „harul Sfântului Duh” ori „darurile Sfântului Duh”²⁷ totuși Părintele Stăniloae distinge în har calitatea sa de putere divină nepuizabilă, harul fiind lucrarea Duhului ce se dă printr-o Taină, în timp ce darul vine din harul Tainei și așteaptă să fie pus în lucrare de către om. Cu toate că harul și darul, darurile sunt legate de Sfântul Duh ca persoană Treimică, Hristos este acela care, prin Întrupare, ni-l face pe Duhul Sfânt accesibil spre mântuire²⁸.

Caracterul ecclesial al darului

Comunicarea darurilor harului Sfintelor Taine nu numai că are loc în Biserică, dar formează însăși temelia Bisericii²⁹, învață teologul român. Dacă Duhul ține de Biserică și ține Biserica nu se poate concepe Biserică fără Duhul Sfânt sau fără harul Său³⁰. Iată cum explică mai în detaliu Părintele Stăniloae: „Fiecare Taină presupune invocarea (epicleza) Duhului și în acest mediu sacramental este primită energia Duhului. Dar această epicleza este rostită în numele Bisericii întregi și harul Duhului coborâ asupra celui ce primește o Taină pentru că prin acesta el se încorporează Bisericii sau crește

24. Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, p. 14-15.

25. Idem, *Sfânta Treime, sau La început a fost iubirea*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 75.

26. Idem, *Ascetica și mistica ortodoxă*, II, p. 11.

27. Idem, *Ascetica și mistica ortodoxă*, II, p. 6; vezi și *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, II, p. 217.

28. Ibidem, p. 5-6; vezi și *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, II, p. 200-202.

29. Idem, *Ortodoxie și românism*, p. 233.

30. Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, p. 204.

în Biserica pe care o animă energiile necreate ale Duhului Sfânt. Acesta se dăruie în Biserică zidindu-l pe cel care îl primește, în măsura în care și acesta își întărește apartenența la comunitate. Duhul Sfânt se dăruie împreună cu sau din Trupul tainic al lui Hristos întărind și sporind acest trup... aceasta pentru că invocarea se realizează în trupul unic al lui Hristos și cere puterea Duhului lui Hristos; iar acest Duh, însuflând Trupul tainic, împarte fiecăruia darul care îi este necesar spre întărirea comunității ecclesiale, spre îmbogățirea Trupului tainic al lui Hristos³¹.

Revărsându-se în Biserică, darurile Sfântului Duh mijlocesc cunoașterea lui Dumnezeu³² și prin aceasta dobândirea vieții veșnice, a mântuirii, câtă vreme viața veșnică stă în cunoașterea de Dumnezeu, cum însuși Mântuitorul a spus (Ioan 17, 3). Așa se înțelege și sensul expresiei categorice a Sfântului Ciprian al Cartaginei: *Extra ecclesiam nulla salus*.

În Biserică darurile se interconstruiesc și ajută pe oameni la completarea lor reciprocă și menținerea lor în unitatea Trupului lui Hristos, astfel că toți se bucură de toate darurile, deși fiecare are propriile sale daruri. Iată cum explică Părintele Stăniloae:

„Fiecare dar se ține după celelalte daruri, pentru că în el e același Duh care ține în acel dar tendința după unirea cu celelalte daruri. De aceea fiecare persoană ce are un dar simte că darul ei e o parte a celorlalte daruri, din cauza Duhului care este în toate. O însușire mai remarcabilă a unui membru al Bisericii se numește *dar* nu numai pentru că e dăruită de Duhul Sfânt, ci și pentru că e destinată să slujească altora, să se facă un dar altora... Prin *darul* unuia, Duhul se adresează altora. Darul nu are numai o adresă verticală ci și una orizontală, unificatoare. Prin dar, Duhul unește pe un om cu altul, îi unește pe mai mulți întreolaltă, căci e Duhul tuturor, e Duhul comuniunii³³, al Bisericii.

Trebuie subliniat în acest context faptul că modul prezenței și lucrării Sfântului Duh în Biserică este desemnat cu cuvântul *dar*, fapt ce indică implicit polii relației, scopul, caracteristicile, implicațiile, deci valoarea darului.

Hristos ca dar

Mântuirea noastră se realizează în Hristos pentru că El se dă, se oferă, se jertfește pentru noi. Deci mântuirea este bazată pe darul vieții Sale.

31. Idem, *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*, Ed. Deisis, Sibiu, 1995, p. 108.

32. Idem, *Ascetica și mistica ortodoxă*, p. 10.

33. Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, II, p. 211-217 și III, p. 54.

Din iubire, Dumnezeu Tatăl a dat pe Fiul Său (Ioan 3, 16) ca tuturor celor ce cred în El să li se dea înfierea, iar acesta este bunul cel mai înalt ce ni l-a dat Dumnezeu³⁴.

Când spunem că în darul lui Hristos ni s-a deschis posibilitatea participării la viața Sa divină, înțelegem darul scoaterii noastre din moarte, deci învierea în același timp. Totuși aceste daruri ori beneficii, pentru a fi eficiente trebuie conștientizate de către om, impropriate, puse în lucrare printr-o participare a noastră la opera mântuitoare a lui Hristos, tot la nivelul darului. Hristos s-a dăruit total lui Dumnezeu dar și nouă, și noi trebuie să ne dăm, să ne predăm total lui Dumnezeu în Hristos, precum și unii altora³⁵.

Mai precis, „Hristos este într-o continuă dăruire a Sa Tatălui pentru noi, pentru a ne împărtăși această stare și nouă, ca să ne atragă și pe noi în această dăruire a Sa”³⁶, și la acest punct Părintele Stăniloae explică faptul că însăși puterea de a da, capacitatea de a dăruia este un act divin³⁷.

Această reciprocitate a dăruirii culminează în viața spirituală și sacramentală a credinciosului în Sfânta Euharistie, Taina mulțumirii. Prin cuvintele liturgice „Ale Tale dintru ale Tale, Ție îți aducem de toate și pentru toate”, noi semnificăm întâi recunoașterea darurilor făcute nouă de Dumnezeu, și apoi restituirea lor Lui, și aceasta o facem atât prin cuvinte, cât și prin darurile liturgice aduse, pâinea și vinul.

Pâinea și vinul simbolizează elementele ce susțin viața, deci prin aducerea lor lui Dumnezeu, îi aducem însăși viața noastră.

Cum explică mai pe larg Părintele Stăniloae, „în darul de pâine și de vin ce îl aducem și prin care ne aducem, în baza cererii Lui (Hristos) e o întărire a pornirii de a ne dăruia, e prefigurată însăși dăruirea ființei noastre, dar și voința Lui de a se aduce ca om și de a le aduce pe toate cele create Tatălui. Deci și El se aduce în aceste daruri sau prin actul nostru de dăruire. Aducându-ne pe noi, îl aducem pe El; sau se aduce El însuși prin aducerea noastră. Toate sunt de la El, nu numai în calitate de daruri date nouă, ci și în calitate de daruri ce le aducem. Pornirea noastră de a ne dăruia este pornirea sădită în noi de El însuși. Când ne-a făcut și ne-a dat toate, a pus în noi și pornirea de a le dăruia și de a ne dăruia, ca și voința Lui de a le dăruia și de a Se dăruia împreună cu noi”³⁸.

De aici se vede nu numai legătura între cruce și dar, prin ideea de jertfă semnificată de ambele, dar și modul în care este parte structurală a ființei umane, dimensiunea ontologică a acesteia.

34. Idem, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia ortodoxă*, p. 278.

35. Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, p. 14, 32, 24, 356, 359.

36. Idem, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia ortodoxă*, p. 22.

37. *Ibidem*, p. 223-224.

38. *Ibidem*, p. 221, 280-282.

Sfânta Euharistie se dovedește a fi modul culminant în care se actualizează circuitul darului. De la Dumnezeu spre om, de la om prin oameni și în Hristos înapoi la Dumnezeu. În felul acesta circulația darului nu se încheie niciodată, deoarece el merge înapoi la Dumnezeu, dar numai pentru a pleca iar, mai bogat.

Totuși, în acest pelerinaj, darul nu este mereu același. Esențialmente el este același, dar trecând prin atâtea mâini, el primește amprenta fiecăreia din ele.

Mai precis, omul nu poate întoarce lui Dumnezeu un dar neprelucrat, neîmbogățit, nefructificat, neînmulțit, nepus în lucrare într-un fel sau altul. Ne-o spune cu claritate pilda talanților. Și aceasta, pentru că darul este expresia nemijlocită a iubirii, și când iubești cu adevărat nu dai doar ceea ce ai primit, ci vrei să dai ceva și de la tine. Darul prelucrat poartă în el două iubiri: a celui ce ți l-a dat și a ta, cel ce ai pus propria amprentă pe el; așa se face că punerea darului în lucrare este singurul mod în care dialogul darului se dovedește a fi complet și cu adevărat îmbogățitor la nesfârșit³⁹.

Darul și relațiile interumane

Dăruirea vieții noastre lui Dumnezeu este, așadar, un act de dreptate. Este just să dai cât primești. Tot așa se întâmplă și cu cei din jurul nostru, întrucât semenii noștri sunt daruri pentru noi, căci fără ei nu ne putem desfășura viața⁴⁰; dăruirea noastră lor este o necesitate vitală și un act de dreptate.

Întoarcerea darului se face cu grațitudine. Când ne referim la relația noastră cu Dumnezeu, întoarcerea darului se face în cadru de rugăciune, cu toate că și rugăciunea în ea însăși este un dar al lui Dumnezeu oferit nouă, ca apoi noi să-l întoarcem lui Dumnezeu⁴¹. Dacă ne referim la relația cu semenii, grațitudinea devine obligatorie pentru că ea dă eficiență darului. Obligatorietatea vine din conștiința semnificației existenței semenilor pentru propria mea existență⁴². Acest lucru devine și mai evident dacă ne gândim că în semenii noștri îl întâlnim, de fapt, pe Hristos⁴³.

Vorbind despre legătura de dependență intrinsecă dintre oameni, Părintele Stăniloae explică: „S-a văzut că fără răspunsul la solicitarea altora nu

39. *Ibidem*, p. 19-20; vezi și *Ortodoxie și românism*, p. 206, și *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, I, p. 234-237.

40. *Ibidem*, p. 166-171.

41. *Ibidem*, p. 407-409.

42. *Idem*, *Isus Hristos sau restaurarea omului*, ed. a II-a, Ed. Omniscop, Craiova, 1993, p. 20-26.

43. *Idem*, *Ascetica și mistica ortodoxă*, p. 31; vezi și *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, p. 20.

poate fi cineva om cu adevărat. Dar eu îi trăiesc pe alții nu numai ca pe cei pentru care sunt răspunzător, ci și ca pe cei ce mă susțin în existență; nu numai prin răspunsul lor la solicitările mele, ci chiar prin importanța ce mi-o arată prin solicitările lor. Iar ei, la rândul lor, mă trăiesc pe mine la fel de necesar lor în ambele roluri ... Eu îi ajut și ei mă ajută; mă ajută chiar făcându-mă să-i ajut și îi ajut chiar ajutându-mă ei ... Există o legătură misterioasă între om și om⁴⁴.

Această legătură de totală reciprocitate între oameni este reflectată și în relația omului cu natura. După cum natura și lumea sunt daruri divine pentru om, așa și el trebuie să aibă o înțelegere pozitivă și o poziție binevoitoare față de ele. Natura facilitează relația dintre oameni și de aceea munca jertfelnică din iubire a omului trebuie să se răsfrângă și asupra ei. Lumea ne mijlocește cunoașterea lui Dumnezeu, este calea noastră spre Dumnezeu, de aceea grija iubitoare a omului trebuie să se îndrepte în mod egal asupra ei⁴⁵.

Concluzii

După cum scrie Părintele Stăniloae, darul reprezintă drumul omului spre nemurire, spre viața veșnică. Omul, ca ființă rațională, este însetat de cunoaștere și de nemurire pentru că are intuiția capacității sale de nemurire. Epectaza este una din caracteristicile sale fundamentale. El tinde mereu spre cele din față, spre mai sus. Drumul spre infinit, spre eternitate se face atât pe cale verticală cât și orizontală⁴⁶, adică prin înțelegerea adecvată a ideii de dar și aplicarea ei în consecință în ambele genuri de relație: cu Dumnezeu și cu semenii, dar centrat fiind totalmente pe Hristos, căci El este „atât Dumnezeu cel personal, cât și Omul realizat la maximum în caracterul lui de persoană destinată veșniciei în Dumnezeu”⁴⁷.

Ca singurul care-L poate dărui pe Dumnezeu în mod inepuizabil, Hristos reprezintă irevocabil cheia misterului darului, atât la nivelul înțelegerii, cât și al folosirii spre dobândirea vieții veșnice.

Pr. Dr. Theodor Damian

44. Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, p. 97.

45. Idem, *Ascetica și mistica ortodoxă*, I, p. 32, și II, p. 16-20.

46. Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, p. 10-12.

47. *Ibidem*, p. 13.

TEMEIURI SCRIPTURISTICE ȘI PATRISTICE PENTRU SĂVÂRȘIREA ÎMPREUNĂ A TAINELOR BOTEZULUI, MIRUNGERII ȘI ÎMPĂRTĂȘANIEI COPIILOR

1. Preliminarii

În viața creștină, Sfintele Taine ale Botezului, Mirungerii și Împărtășaniei joacă un rol primordial. Ele sunt cunoscute, cu denumirea mai veche, drept Tainele inițierii creștine, înțelegând prin acestea cele dintâi lucrări sfințitoare care se administrează în viața celui care intră în creștinism, adică devine mădular sau membru al Trupului lui Hristos care este Biserica. Ele marchează, așadar, inițierea sau începutul vieții în Hristos. Denumirea aceasta vine de la latinescul *initium*-ii, care înseamnă început, și prin care se definesc Tainele care pun început sau temelie vieții în Hristos. Termenul nu are nici o legătură cu inițierea în misterele păgâne întâlnite în religiile vechi politeiste, care înseamnă o instruire în practicile magice și ascunse ale șamanilor sau altor slujitori ai acestor culte. Pentru a nu se crea confuzia sau măcar asemănarea între Sfintele Taine creștine, instituite de Mântuitorul Hristos, ca lucrări ale harului Duhului Sfânt, și practicate de Biserică, și misterele păgâne și inițierea în ele, unii teologi preferă să le spună astăzi Tainele încorporării în Biserică. Nu socotim însă greșit nici termenul de „Taine de inițiere creștină” dacă îi cunoaștem sensul, cu atât mai mult cu cât, în terminologia ortodoxă nu folosim expresia sau noțiunea de „Misterii”, preferată de unele Biserici sau confesiuni, ci pe cea de „Taine”.

În viața și în practica Bisericii creștine, aceste Sfinte Taine ale inițierii creștine au format un tot, administrându-se în toată creștinătatea, cel puțin până prin secolele XII-XIII, toate deodată, celor care intrau în creștinism, indiferent dacă erau persoane mature sau copii. La începutul creștinismului, ele erau nedespărțite una de alta. Cei care veneau la creștinism erau mai întâi botezați, după aceea erau unși cu Sfântul Mir și, în cele din urmă, participau la Sfânta Liturghie unde primeau Trupul și Sângele Mântuitorului,

adică Sfânta Împărtășanie. Practica aceasta a rămas actuală și se păstrează neștirbită în Biserica Ortodoxă, unde ordinea săvârșirii lor este identică, ca și timpul în care ele se săvârșesc, adică toate deodată.

Atâta timp cât a durat perioada și mai ales disciplina catehumenatului, și în special în secolele IV și V, timp în care se botezau în general cei maturi, convertiți la credința creștină, dar și copiii aparținători familiilor celor care primeau creștinismul, aceste Taine au constituit subiectul unei adevărate și bogate literaturi teologice, cu caracter mistagogic de explicare a însemnătății lor în viața credincioșilor și de tâlcuire a simbolismului riturilor sau ceremoniilor care alcătuiau rânduiala acestor slujbe. Aceste învățături erau necesare atât celor care se pregăteau să primească Tainele de inițiere, adică celor pe care îi numim catehumeni, cât și celor care deja îl primiseră, adică neofiților sau celor de curând botezați sau luminați, Botezul însemnând și luminare. Dintre aceste lucrări cu caracter mistagogic și catehetic, menționăm doar pe cele mai cunoscute: *Catehezele mistagogice (catehezele XIX-XXIII) ale Sfântului Chiril al Ierusalimului*¹, *Omiliile catehetice ale lui Teodor de Mopsuestico*², *Omiliile baptismale ale Sfântului Ioan Gură de Aur*³, cele două lucrări ale Sfântului Ambrozie al Mediolanului: *De mysteriis*⁴ și *De sacramentis*⁵, pentru a nu le pomeni decât pe cele mai renumite din perioada patristică și încheind cu celebra lucrare a lui Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*⁶ în care vorbește despre viața harică sau duhovnicească, îm-

1. P.G., t. XXXIII, col. 1097-1128. Vezi și ediția Cyrille de Jérusalem, *Catéchèses mystagogiques*. Introd., texte critique et notes de Aug. Piédsgnel, traducere de P. Paris, în col. „Sources chrétiennes”, 126, Paris, 1966. Compară și traducerea românească făcută de Pr. Prof. Dumitru Fecioru, în col. „Izvoarele Ortodoxiei”, 7, București, 1943.

2. Lucrarea apare cu titlul de *Liber ad baptizandos*. Textul sirian și traducerea engleza de A. Mingana, *Comentary of Theodor of Mopsuestia on the Lord's Prayer and on the Sacraments of Baptism and the Eucharist*, Cambridge, 1933. Vezi și Ad. Rucker, *Ritus Baptismi et Missae quem descripsit Theodorus Mopsuestianus in sermonibus cateheticis e versione siriana... in linguam latinam translatus, Monasterii, 1933; Théodor de Mopsueste, Les homélies catéchétiques*, trad., introd., inde: par Raymond Touneau, O.P. în colaborare cu Robert Devreux se, în c.l. „Studi e Testi”, Città del Vaticano, 1949, trad. rom. de I.V. Paraschiv (Georgescu), în „G. B.”, XXXI, 1972, nr. 9 și 10; XXXII și XXXIII (1973-1974).

3. Jean Chrysostome, *Huit catéchèses baptismales inédites*. Introduction, texte critique, traduction et notes par Antoine Wenger, în col. „Sources Chrétiennes”, 50, Paris, 1958. Vezi și Pr. Prof. Ene Braniște, *Explicarea Botezului în Catehezele Sfântului Ioan Gură de Aur*, în „Studii Teologice”, XXII (1970), nr. 7-8, p. 509-527 (în colaborare cu Prof. Gh. Voinsa).

4. Vezi traducerea românească de Pr. Prof. Ene Braniște, *Sfântul Ambrozie al Milanului, De mysteriis (Despre Sfintele Taine)*, în „Studii Teologice”, XVII (1965), nr. 5-6, p. 286-302.

5. Vezi traducerea românească de Pr. Prof. Ene Braniște, *Sfântul Ambrozie al Milanului, De sacramentis (Despre Sfintele Taine)*, în „Studii Teologice”, XIX (1967), nr. 9-10, p. 565-599.

6. P.G., t. 150. Vezi trad. rom. de Pr. Prof. Teodor Bodogae, Sibiu, 1946; Pr. Prof. Ene Braniște, *Rolul Botezului, Mirungerii și al Sfintei Euharistii în viața creștină, după Nicolae Cabasila*, în „G. B.”, XV (1958), nr. 10, p. 551-556.

părtășită prin cele trei Taine de inițiere creștină: Botezul, Mirungerea și Euharistia, care alcătuiesc toate un tot, fiind într-o strânsă interdependență. Viața în Hristos sau viața creștină, adică viața supranaturală este sădită în noi, crescută și desăvârșită prin Sfintelor Taine și îndeosebi prin cele trei taine principale ale inițierii creștine: Botezul, Mirungerea și Sfânta Euharistie. Iată cât de frumos și adânc teologic redă Nicolae Cabasila rolul covârșitor al acestor Taine în viața credinciosului, prin care repetăm și retrăim în fiecare din noi întruparea, moartea și învierea lui Hristos: „Căci Botezul înseamnă tocmai naștere, Mirul un izvor de tărie și lucrare, iar Pâinea vieții și paharul Binecuvântării euharistice sunt într-adevăr mâncare și băutură... Botezul împacă pe om cu Dumnezeu, Sfântul Mir îi împărtășește multe daruri minunate, iar puterea Mesei euharistice îi aduce sufletului însuși Trupul și Sângele lui Hristos ... Iată, de ce, întâi de toate ne spălăm, apoi ne ungem și numai după ce ne-am umplut de buna mireasmă a ființei lui Hristos, abia după aceea suntem primiți și noi la sfânta Masă a Împărtășaniei”⁷. Sunt sintetizate aici efectele fiecăreia din aceste Sfinte Taine și lucrarea pe care o execută asupra celui care le primește: Botezul este Taina care ne renaște pentru viața spirituală, făcându-ne membrii ai Bisericii lui Hristos, iertându-ne păcatul strămoșesc și cele personale săvârșite până la acea dată (la cei maturi); Mirungerea, cunoscută la catolici și protestanți drept confirmare, adică pecetluire sau întărire a Botezului, împărtășește noilor botezați puterea și darurile Sfântului Duh, adică acele energii spirituale care fac posibilă creșterea, sporirea și întărirea credincioșilor în viața cea nouă în Hristos; Sfânta Împărtășanie întărește și perfectează această unire și incorporare a noastră în Hristos⁸.

Pentru aceste efecte și lucrări ale Tainelor de inițiere asupra credinciosului, ele au fost săvârșite toate deodată asupra celor care veneau la creștinism, între ele fiind o legătură antologică, fiecare având rolul și importanța ei, dar contribuind, fiecare în felul ei, la formarea creștinului desăvârșit.

Atât din Sfânta Scriptură, cât și din scrierile Sfinților Părinți amintiți, reiese cu certitudine că aceasta a fost practica din totdeauna a Bisericii, deosebirile dintre confesiunile creștine de azi intervenind mult mai târziu, din motive impuse de împrejurări specifice, dar neconforme cu adevărul scripturistic și patristic. În cele ce urmează vom prezenta aceste temeuri care ne îndreptătesc să credem că practica adevărată, instituită de Mân-

7. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. rom. cit., p. 26-27.

8. Vezi Pr. Prof. Ene Braniște, *Liturgica specială*, București, 1980, p.355, 392.

tutorul Hristos și aplicată de Sfinții Apostoli și urmașii acestora, episcopii și preoții, este cea observată în Biserica Ortodoxă.

2. Situația și însemnătatea Tainelor de inițiere în creștinătatea actuală

Cât privește Taina Sfântului Botez, aceasta se administrează în toate Bisericile și confesiunile creștine și în unele secte care recunosc învățătura despre Sfânta Treime. Dacă un Botez este săvârșit în numele Sfintei Treimi, indiferent în ce Biserică sau confesiune, este considerat valabil și nu se mai repetă. Referitor la modul administrării Tainei, și în special la forma Botezului, adică afundare, turnare sau stropire, ca și la materia folosită pentru săvârșirea lui, practica corectă, conformă cu semnificațiile Tainei, care înseamnă afundare sau cufundare (de la grecescul Βάπτισμα = cufundare) și observată de la început în viața creștină, este aceea a întregii cufundări în apă curată, naturală, sfințită în chip special de episcop sau preot. Botezul prin turnare și mai ales prin stropire a constituit o excepție pentru cei bolnavi sau debili fizic, dar cu timpul ea a devenit practică obișnuită în unele confesiuni creștine, cum sunt catolicismul și protestantismul.

Botezul nu se mai repetă pentru că scopul lui principal a fost atins prima dată, adică ștergerea păcatului strămoșesc care nu se poate face de două ori, iar păcatele personale săvârșite după botez se iartă prin Taina Pocăinței sau a Mărturisirii, iar nu prin repetarea Botezului. Cel care a fost botezat în numele Sfintei Treimi a fost curățit de păcatul strămoșesc și încorporat în Biserica lui Hristos, devine creștin, indiferent dacă este prunc sau este matur, ori dacă botezul se face pe baza mărturisirii de credință a celui care se botează (dacă este matur) sau a nașului (dacă cel botezat este prunc). Nu este aici timpul și locul să vorbim despre această problemă, botezul copiilor, numit și pedobaptismul, fiind practicat de la începutul vieții creștine⁹. Botezul se repetă doar dacă el nu a fost săvârșit în numele Sfintei Treimi sau dacă nu știm că o persoană a fost botezată vreodată, adică botezul condiționat¹⁰.

Viața creștină însă nu rămâne aici sau nu se reduce numai la această naștere în Hristos, care este Botezul, ci cel de curând botezat are nevoie de creșterea duhovnicească. Este un prunc doar născut din apa colimitrei, dar

9. Oscar Culmann, *Le Baptême des enfants et la doctrine biblique du baptême*, în „Des sources de l'Évangile a la formation de la Théologie chrétienne”, Neuchâtel, 1969, p. 97-148, cf. Pr. Petre Deheleanu, *Sectologie*, Arad, 1948.

10. Vezi canoanele: 46, 47, 49, 68 apostolice, 8 și 19 ale Sinodului I ecumenic, 7, 84 și 95 ale Sinodului VI ecumenic, 7 și 8 Loodiceea, 48 și 72 Cartagina, 1, 47 și 91 ale Sfântului Vasile cel Mare, după Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, București, 1993, p. 33, 34, 42, 56, 63, 70, 71, 151, 156, 157, 218, 219, 261, 275, 339, 374, 394-396.

care are nevoie de darurile Duhului Sfânt pe care el le primește prin Taina Mirungerii. Din păcate, despre această Taină nu putem vorbi decât în Biserica Ortodoxă, Bisericile Vechi Orientale și Biserica Romano-Catolică, fiindcă ceea ce în Bisericile protestante se cheamă confirmare nu este socotită ca Taină. Dacă pomenim de secte sau demoniațiuni creștine, aici nici nu se poate vorbi de așa ceva, toate acestea fiind devieri din protestantism, care are altă concepție despre lucrarea Duhului Sfânt în Biserică, deși mărturiile scripturistice și patristice vorbesc limpede despre această lucrare specială de după Botez prin care cei de curând botezați primeau Duhul Sfânt, prin punerea mâinilor sau ungerea cu Sfântul Mir, cum vom vedea mai departe.

Viața în Hristos, începută prin Botez și dezvoltată prin Mirungere se desăvârșește prin unirea deplină cu Trupul și Sângele Domnului, adică cu Sfânta Împărtășanie. Și aici, însă, ca și la Mirungere, despre adevărata Taină a Sfintei Împărtășanii nu putem vorbi decât în Biserica Ortodoxă, Bisericile Vechi Orientale și Biserica Romano-Catolică, celelalte Biserici și confesiuni sau culte neoprotestante având altă concepție despre Sfânta Împărtășanie.

De aceea, lăsând la o parte o serie întreagă de probleme legate de Botez, Mirungere și Euharistie, în cele ce urmează vom înfățișa învățătura și practica adevărată a Bisericii celei nedespărțite în care aceste trei lucrări sfințitoare se administrău toate deodată aceleiași persoane care intră în creștinism, alcătuind un triptic de neînlocuit pentru viața în Hristos, viața nouă.

Vom avea în vedere mai ales unitatea dintre Botez și Mirungere de care este legată și Sfânta Împărtășanie.

3. Mirungerea – Taină de sinestătătoare și nedespărțită de Botez. Modul de săvârșire, timpul și săvârșitorul

Așa cum arată practica din totdeauna a Bisericii vechi și cum se săvârșesc ele în toate Bisericile din Răsăritul creștin, ortodoxe și vechi orientale, Tainele de inițiere creștină s-au săvârșit toate deodată. În ceea ce privește Mirungerea, Taină prin care se împărtășește noilor botezați puterea și darurile Sfântului Duh, necesare pentru creșterea, sporirea și întărirea credincioșilor în viața cea nouă, în Hristos, ea nu trebuie înțeleasă niciodată ca o completare sau desăvârșire a Botezului care are rolul lui precis de a ierta păcatul strămoșesc cu care ne naștem și pe cele personale, săvârșite până la acea dată. Cât privește temeiurile scripturistice ale acestei Taine, rostul și necesitatea ei în viața creștinului, nu există nici un fel de îndoială, în nici una din Bisericile Ortodoxe, Vechi Orientale și Romano-Catolică. Ceea ce constituie puncte deosebire între cele două mari zone ale creștinătății

sunt modul săvârșirii, timpul și săvârșitorul. Pentru a ști care este practica adevărată și conformă cu învățătura și tradiția Bisericii, trebuie să vedem cum se săvârșea ea de la început și cum s-a ajuns la diferențierile de astăzi dintre Biserica de Răsărit și cea de Apus.

Întrucât în legea veche semnul văzut al împărtășirii oricărui dar dumnezeiesc era punerea mâinilor arhiereului peste capul primitorului, Sfinții Apostoli – care au practicat primii Tainele creștine, instituite de Mântuitorul – își puneau și ei mâinile peste capetele celor de curând intrați, pecetluind și întărind sau confirmând Botezul primit de aceștia și împărtășindu-le, în felul acesta, puterea și darurile Duhului Sfânt, cel de viață dătător, chiar dacă Botezul îl săvârșeau ei sau alții puțin mai înainte, așa cum este cunoscut din Sfânta Scriptură cazul cu Botezul săvârșit de diaconul Filip în Samaria, dar pentru care au trebuit să meargă Sfinții Apostoli Petru și Ioan ca să administreze Mirungerea, prin punerea mâinilor: „Iar apostolii din Ierusalim, auzind că Samaria a primit cuvântul lui Dumnezeu, au trimis pe Petru și pe Ioan, care, coborând, s-au rugat pentru ei ca să primească Duhul Sfânt. Căci nu pogorâse peste nici unul dintre ei, ci erau numai botezați în numele Domnului Iisus. Atunci își puneau mâinile peste ei și ei luau Duhul Sfânt” (Fapte 8, 14-17). Textul citat este foarte important căci el ne dă unele amănunte și practici de ritual chiar legate de administrarea Tainei Mirungerii. El ne arată, mai întâi că fiecare din cele două Taine sau lucrări erau distincte una de alta, cu individualitatea lor și efectul lor, că ele se săvârșeau imediat una după alta, că transmiterea Duhului Sfânt se făcea prin punerea mâinilor, una din formele de administrare a Tainei Mirungerii și numai de către apostoli, că după botez și înainte de punerea mâinilor apostolii s-au rugat pentru cei care primiseră botezul, rugăciune care a rămas până astăzi în rânduiala Tainei, și că Botezul nu transmite special Duhul Sfânt, ci doar, prin puterea apei sfințite și invocarea Sfintei Treimi, ne iartă păcatul strămoșesc și ne face membri ai Trupului lui Hristos. Acest lucru se pare ca nu-l văd sectanții și anume că este vorba de două lucrări deosebite, cu efecte speciale, Duhul Sfânt venind prin punerea mâinilor, nu prin Botez. Același lucru îl arată lămurit și botezul ucenicilor lui Ioan Botezătorul, botezați de Pavel în Efes, căci ei primiseră doar botezul lui Ioan Botezătorul, fără Duhul Sfânt, pe acesta primindu-l special de la Sfântul Apostol Pavel prin punerea mâinilor, după ce i-a botezat: „Și, auzind ei, s-au botezat în numele Domnului Iisus, și, punându-și Pavel mâinile peste ei, Duhul Sfânt a venit asupra lor” (Fapte 19, 5-6). Cât privește Botezul, acesta se săvârșea cu apă: „Poate, oare, cineva să oprească apa ca să nu fie botezați aceștia?” (adică sutașul Corneliu și casa sau rudele sale, Fapte 10, 47), și în numele Sfintei Treimi, conform poruncii Mântuitorului: „Mergând, învățați toate nea-

murile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” (Matei 28, 19).

Tot în Vechiul Testament sau în Legea Veche, însă, găsim și o altă practică legată de transmiterea darurilor dumnezeiești și anume cea a ungerii. Este știut că cei care erau rânduiți să îndeplinească roluri importante în viața poporului ales, atât la templu, cum erau preoții și arhierii, cât și în viața socială, și anume împărații și proorocii, erau confirmați sau întăriți, ca aleși ai lui Dumnezeu, prin ungerea lor cu untdelemn binecuvântat de către Arhiepiscop sau Marele preot. Pornind de la acest obicei, moștenit și în practica creștină, ungerea noilor botezați cu untdelemn sfințit, ca semn văzut de săvârșire a Tainei Mirungerii, a devenit cea de a doua formă de administrare a ei, care a înlocuit-o pe cea dintâi, a punerii mâinilor, sau s-a administrat concomitent. Această practică a ungerii era justificată și de faptul că, de la o vreme, cei care crezuseră și primiseră prin Botez învățătura lui Hristos, care înseamnă uns, au luat numele de creștini, adică de „unși”, de adepți ai lui Hristos sau aleși ai credinței celei noi. Așa se explică de ce, chiar din perioada apostolică, timp în care s-au scris cărțile Noului Testament, găsim adesea expresia de „ungere” care nu era altceva decât aceea pe care o primeau cei de curând botezați în credința lui Hristos. Astfel, textul din II Corinteni 1, 21-22: „Iar cel ce ne întărește pe noi împreună cu voi, în Hristos, și ne-a uns pe noi este Dumnezeu Care ne-a și pecetluit pe noi și a dat arvuna în inimile noastre” este socotit temeiul principal al administrării Tainei Mirungerii. Despre aceeași ungere este vorba și la I Ioan 2, 20: „Iar voi ungere aveți de la cel sfânt și știți toate” sau „Cât despre voi, ungerea pe care ați luat-o de la El rămâne întru voi și n-aveți trebuință ca să vă învețe cineva, ci, precum ungerea Lui vă învață toate, și adevărat este și nu este minciună, rămâneți întru El, așa cum v-a învățat” (I Ioan 2, 27).

Înmulțindu-se numărul creștinilor și al comunităților creștine, Sfinții Apostoli nu au mai putut să săvârșească ei înșiși Taina Mirungerii tuturor creștinilor botezați și de aceea, au încredințat dreptul acesta urmașilor lor la conducerea primelor comunități creștine sau a primelor Biserici locale, adică episcopilor. Numai ei aveau dreptul de a sfinți untdelemnul folosit la Taina Mirungerii, așa cum prevede clar canonul 6 al Sinodului local din Cartagina, din anul 418: „Pregătirea Sfântului Mir și consacrarea fecioarelor să nu se facă de prezbiter”¹¹. Prin urmare, la început numai episcopii făceau ungerea celor botezați așa cum reiese și din mărturiile scripturistice. Cu vremea însă, înmulțindu-se neconținut numărul comunităților sau al parohiilor creștine, episcopii nu mai puteau face ei înșiși ungerea fiecărui nou botezat

11. Vezi Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 230.

în parte. De aceea au transmis acest drept preoților, care făceau ei ungerea neofitilor, cu untdelemn sfințit mai dinainte de către episcopi, așa cum se face până astăzi¹².

Cât privește timpul administrării Tainei Mirungerii, practica generală a Bisericii creștine a fost de la început aceea de a se săvârși neofitilor imediat după Botez. Astfel, în textul din Faptele Apostolilor, se spune: „Iar Petru a zis către ei: Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre, și veți primi darul Duhului Sfânt” (Fapte 2, 38). Este vorba și aici de trei lucruri deosebite pe care sectanții nu le observă și anume: pocăința care înseamnă schimbare de mentalitate și smerenie, Botezul care aduce după sine iertarea păcatelor strămoșesc și personal, și de primirea Duhului Sfânt care se administra pe atunci prin punerea mâinilor. Lucrul acesta reiese foarte lămurit, din textul deja citat mai sus: „Și, auzind ei, s-au botezat în numele Domnului Iisus. Și, punându-și Pavel mâinile peste ei, Duhul Sfânt a venit asupra lor” (Fapte 19, 5-6). Biserica a săvârșit mereu aceste Sfinte Taine împreună sau la foarte scurtă vreme una după alta, fiindcă a socotit Taina Mirungerii ca pe o lucrare absolut necesară după Botez, pentru a da neofitului darurile Duhului Sfânt pentru creșterea duhovnicească. Ea nu a socotit neapărat această Taină ca pe un corolar indispensabil al Botezului, ca pe o lucrare care desăvârșește prima Taină, căci fiecare este desăvârșită prin ea, ci mai degrabă necesară pentru creșterea și desăvârșirea duhovnicească a celui de curând botezat și iertat de păcate. De aceea, în scrierile Sfinților Părinți, care s-au ocupat de Tainele de inițiere creștină, prin acea literatură cunoscută sub denumirea de „mistică”, ca și în canoanele Bisericii, săvârșirea Mirungerii imediat după Botez, apare clar precizată. Dacă ne referim la documentele vechii literaturi creștine, *Constituțiile Apostolice vorbesc de invocarea Duhului Sfânt pentru Mir la fiecare nou botezat, pentru ca acesta să fie lucrător în cel botezat și să învieze și să trăiască împreună cu El. „Dacă nu se îndeplinește asupra fiecăruia dintre cei botezați o astfel de invocare, atunci cel ce se botează se cufundă în apă ca iudeii și leapădă numai necurăția trupului”¹³.*

12. În rânduiala Botezului ortodox are loc o ungere prebaptismală cu un untdelemn sfințit de preot și o ungere cu Sfântul Mir, sfințit numai de episcopi, dar administrat și de preoți. Vezi Pr. Prof. Ene Braniște, *Despre Sfântul și Marele Mir și Taina Mirungerii. Povățuiri liturgice și pastorale*, în „BOR”, XCVI (1978), nr. 5-6, p. 530-535.

13. *Constituțiile apostolice*, cartea VII, cap. 43-44, trad. rom. De Pr. Ioan Mihălcescu, Pr. Econom Matei Păslaru și Pr. Econom G. N. Nițu, *Scrierile Părinților Apostolici împreună cu așezămintele și canoanele apostolice*, vol. II, Chișinău, 1928, p. 128-132.

Sfântul Chiril al Ierusalimului (+386), explicând Tainele de inițiere, spune: „Și voi, de asemenea, după ce ați ieșit din colimaitra Sfințelor ape, vi s-a dat ungera, antitipul aceleuia prin care a fost uns Hristos. Acesta este Duhul Sfânt ... Voi ați fost unși cu Mir și ați ajuns părtași ai lui Hristos și ai Duhului Sfânt... În chip simbolic, se unge cu el fruntea și celelalte simțuri... După ce ați fost învredniciți de ungera cu Sfântul Mir, vă numiți creștini, acum renașterea voastră este confirmată și de numele ce-l purtați...”¹⁴. Ce frumoasă, scripturistică și teologică interpretare ne dă Sfântul Părinte Chiril în secolul al IV-lea și cât de conformă cu practica din totdeauna a Bisericii!

Mai precis vorbește despre săvârșirea imediată a Mirungerii, după baia Botezului, canonul 48 al Sinodului local de la Laodiceea (sec. IV) unde se spune limpede: „Se cuvine ca cei ce se luminează, după botez să se ungă cu hrismă cerească și să fie părtași împărăției lui Hristos”¹⁵. Acest canon întărește obligația administrării Sfintei Taine a Mirungerii îndată după Botez.

Dar ceea ce trebuie să subliniem este faptul că practica săvârșirii Tainei Mirungerii imediat după Botez, o întâlnim și în Apus în primele veacuri creștine. Sfântul Ambrozie al Milanului spune clar că ungera cu Mir pe creștetul capului celui botezat se face imediat după ieșirea acestuia din apa botezului, fiind însoțită în această parte a creștinătății și de spălarea picioarelor, rit care nu s-a mai păstrat. Iată ce spune el: „După aceasta (coborârea în fântâna baptismală), desigur, te-ai ridicat la preot; ia seama ce a urmat! Oare, nu ceea ce spune David: „Ca mirul pe cap, care coboară pe barbă, pe barba lui Aaron?”¹⁶, adică mirungerea sau „pecetea duhovnicească”¹⁷ apropiindu-se cât mai mult de formula administrării Tainei, precizată pentru prima dată, ca formulă deja consacrată, în canonul 7 al Sinodului al II-lea ecumenic (Constantinopol, 381) când se amintește expres și de Taina Mirungerii, modul de administrare și de formula ei, cu prilejul primirii ereticilor în Biserică: „Pecetea darului Duhului Sfânt”¹⁸. Administrarea imediată a Mirungerii după Botez o menționează același Sfânt Părinte și în altă lucrare unde se spune că, după ridicarea din apa botezului și ascultarea peri-

14. *Cateheza a III-a mistagogică. Despre ungera cu Sfântul Mir*, în trad. rom. cit. A Pr. D. Fecioru, p. 555-558.

15. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. rom. de Nicolae Popovici și Uros Korincici, vol. II, partea I, Arad, 1934, p.114. Vezi și Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 214.

16. Sfântul Ambrozie al Milanului, *De mysteriis*, cap. VI, 29, trad. rom. cit., p. 293-294.

17. *Ibidem*, cap. VII, 42, trad. rom. cit., p. 296.

18. Vezi Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 67. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea a II-a, Arad, 1931, p. 118-119.

copei spălării picioarelor, „urmează pecetea duhovnicească (spirituale signaculum), care ați ascultat că se citește și astăzi, pentru că ceea ce se face după botez, se face ca o desăvârșire (plinire), atunci când, la invocarea preotului se revarsă Duhul Sfânt, Duhul înțelepciunii și al înțelegerii, Duhul sfatului și al puterii, Duhul cunoașterii și al evlaviei, Duhul temerii de cel Sfânt, cu cele șapte virtuți ale Duhului”¹⁹. De aceeași practică vorbește și Fericitul Augustin care spune: „El însuși (adică Sfântul Duh) este invocat peste cei botezați, ca să le dea Dumnezeu, potrivit cuvintelor preotului, duhul înțelepciunii și al înțelegerii...”²⁰.

Din mărturiile prezentate până aici, reiese clar că Mirungerea, deși este o Taină deosebită de cea a Botezului, în vechimea creștină, ea nu s-a săvârșit niciodată separată de Botez, ci totdeauna îndată după el, în strânsă legătură cu el, adică în cadrul aceleiași ceremonii religioase sau slujbe. Din punct de vedere liturgic, Mirungerea nu constituia deci o slujbă bisericească sau un serviciu religios independent de cel al Botezului, ci a făcut parte din însăși rânduiala Botezului, așa cum se păstrează și se oficiază și astăzi²¹.

Dacă ne referim la săvârșitor, observăm că nu există o regulă sau dispoziție expresă care să interzică preoților săvârșirea ei, întrucât, prin hirotonie, aceștia au deplănat funcțiile harice. Numai sfințirea Sfântului și Marelui Mir este rezervată și destinată, prin canoane și practica bisericească, treptei episcopatului, precum am văzut, pe când administrarea Tainei Mirungerii nu este oprită expres să fie săvârșită și de preoți. Dacă preoții pot săvârși și administra Sfânta Euharistie, cu atât mai mult pot face ungerea cu Sfântul Mir, care se sfințește numai de către arhiereu. Sfântul Ambrozie pomenește deja în mod expres pe preoți, așa cum am văzut, ca săvârșitori ai acestei Taine, ceea ce înseamnă că, pe vremea lui, aceștia primiseră acest drept de la episcopi, care apoi s-a generalizat.

Din aceleași mărturii, deducem că, imediat după Mirungere, cei de curând botezați și unși cu mir primesc și Sfânta Împărtășanie, participând la Sfânta Liturghie săvârșită special pentru ei sau pentru întreaga obște creștină. Sfânta Împărtășanie vine să încununeze opera sau lucrarea de incorporare în Trupul mistic al lui Hristos, care este Biserica. Împărtășirea este „piscul cel mai înalt al vieții duhovnicești”²², spune Nicolae Cabasila. Așa cum ne arată practica unanimă a Bisericii universale, până în secolele XII-XIII, neofiii sau cei de curând botezați, indiferent de vârsta lor, inclusiv pruncii,

19. Sfântul Ambrozie al Milanului, *De mysteriis*, cap. II, 8, trad. rom. cit., p. 581-582.

20. Fericitul Augustin, *Sermo CCXLIX*, 3 în „P. L.”, t. XXXVIII, col. 1162.

21. *Vezi Molitfelnic*, Editura Institutului Biblic, București, 1998, p. 33-34.

22. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, cartea a IV-a, trad. rom. cit., p. 118.

erau admiși la Sfânta Împărtășanie, imediat după Botez și Mirungere, fără nici o excepție. După secolele XII-XIII, Biserica de Apus (catolicii și protestanții), iar după ea și cea armeană, au început a amâna împărtășirea pruncilor până la vârsta cunoștinței (7-12 ani), pentru motivul că Sfânta Împărtășanie n-ar fi indispensabilă pentru mântuire, ca Botezul și, în plus, primirea ei cere primitivului să-și dea seama de importanța Tainei²³. Ea este legată de obicei de confirmare, constituind și prima comuniune.

4. Situația din Biserica Romano-catolică. Temeiurile invocate pentru argumentarea practicii actuale. Punctul de vedere ortodox

În ciuda mărturiilor scripturistice și patristice și a practicii generale a Bisericii vechi, una și nedespărțită, separarea Bisericii creștine de Apus de cea de Răsărit a adus după sine și introducerea unor practici și rânduieli noi și deosebitoare în privința modului și mai ales a timpului săvârșirii Tainelor de inițiere creștină. Așa se face că, începând din secolul al XII-lea s-a introdus în Biserica Romano-catolică practica, generalizată în secolul al XIII-lea, de a se administra copiilor botezați în pruncie Taina Mirungerii, la vârsta cunoștinței, deci la 7 ani după Botez, și numai de către episcop, prin ungerea cu Sfântul Mir și prin însemnarea frunții. De Mirungere sau Confirmare, cum este numită la romano-catolici, este legată și prima împărtășire sau comuniune în sprijinul introducerii unei asemenea practici, teologii romano-catolici aduc unele mărturii din literatura teologică apuseană veche și actele de autoritate ale unor papi care au consfințit aceste practici, încercând să arate că Biserica Romano-catolică rămâne pe linia adevăratei și vechii tradiții creștine, fără ca aceasta să constituie piedici în calea dialogului dintre Biserica Ortodoxă și cea Romano-catolică. Textele invocate de romano-catolici în sprijinul învățaturii și practicii lor sunt cele din: *Tradiția apostolică a lui Ipolit*, *Epistola LXXIII*, IX, 2 a Sfântului Ciprian (secolul III), *Scrisoarea papei Inocențiu I către Decentius de Gurbio*, *Viața Sfântului Cezar de Arles*, din a doua jumătate a secolului al V-lea, și cele *Trei scrisori ale Sfântului Leon cel Mare (400-461) către episcopii Niceta de Aquileia, Neon de Ravena și Rusticus de Narbona*. Vom prezenta succint aceste texte și idei invocate arătând și punctul de vedere ortodox.

Din *Tradiția apostolică a lui Ipolit* se citează textul următor: „Apoi, vărsând uleiul binecuvântării din mâna sa și punându-l pe capul lui, el va spune: Eu

23. Pr. Prof. Ene Braniște, *Liturgica specială...*, p. 395.

te ung cu uleiul sfânt în Dumnezeu Tatăl Atotputernic și în Iisus Hristos și în Duhul Sfânt”²⁴.

Acest text este invocat pentru susținerea dreptului episcopului de a administra Mirungerea. Or, dacă observăm textul, ungerea prevăzută de *Tradiția apostolică a lui Ipolit*, cu formula respectivă, se referă la ungerea prebaptismală care este înserată de la început în rânduielile Botezului și la care se referă interpretii Tainelor de inițiere. Această ungere este cunoscută și sub numele de ungerea cu untdelemnul bucuriei, al catehumenilor sau al mântuirii și este foarte veche. Sfințirea acestui untdelemn este socotită de către Sfântul Vasile cel Mare ca o practică apostolică²⁵ și o întâlnim menționată și în *Constituțiile Apostolice* (cartea a III-a, 42)²⁶, unde găsim ideile principale ale rugăciunii de sfințire, și în alte documente cum sunt *Catehezele mistagogice* ale Sfântului Chiril al Ierusalimului²⁷ și *Testamentum Domini*²⁸. Dar, chiar dacă ar fi vorba de Mirungere, nu se specifică dacă aceasta este făcută de către episcop și mult după Botez.

Textul din Epistola a LXXIII-a a Sfântului Ciprian este următorul: „Ceea ce acum se petrece la noi, adică cei care se botează în Biserică se aduc în fața episcopilor și, prin rugăciunea noastră și prin punerea mâinilor, dobândesc Duhul Sfânt și se desăvârșesc prin pecetea domnească”²⁹. Pe acest text își întemeiază romano-catolicii dreptul exclusiv al episcopului de a săvârși Taina Mirungerii. Dar faptul că Sfântul Ciprian vorbește de „pecetea domnească” pe care o primesc cei care se botează, de la episcopi, nu exclude de la săvârșirea Tainei și pe preoți și nu spune nimic de amânarea Mirungerii, ci, mai degrabă, arată că se făcea pe loc, în fața episcopului. Ba, mai mult, trebuie observat că expresia „signaculum”, folosită de Sfântul Ciprian pentru Taina Mirungerii, are la Tertulian sens diferit, fiind întrebuințată pentru a exprima Botezul (signaculum lavaeri), adică pecetea sau semnul spălării, al *îmbăierii*³⁰.

24. Vezi *Tradiția apostolică a Sfântului Ipolit*, ed. B. Botte, Münster, 1963, p. 52-55.

25. Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, cap. 27, după Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 372.

26. *Constituțiile Apostolice*, cartea VII, cap. 42, trad. rom. cit., p. 126.

27. *Cateheza a III-a mistagogică*, trad. rom. cit., p. 550.

28. *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, ed. J. Quosten, Florilegium, Patristicum, fasc. 7, Monumenta Eucharistica et Monastica românească de Pr. Dr. Nicolae Achimescu, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 14.

29. Sfântul Ciprian, *Epistola LXXIII, IX, 2*, ed. Bayard, Paris, 1925, p. 267-268.

30. Tertulian, *De pudicitia*, 9 și *De spectaculis*, 4 și 24, după F. J. Dölger, *Sphragis. Eine altchristliche Taufbezeichnung in ihnen Beziehungen zur profanen und religiösen Kultur des Altertums*, Paderborn, 1911, p. 179-183.

Textul din *Scrisoarea papei Inocențiu I către Decențius de Gurbio* este invocat, de asemenea, pentru a susține dreptul exclusiv al episcopului pentru săvârșirea Mirungerii. Iată conținutul lui: „Însă, cu privire la felul cum trebuie însemnați copiii, este clar că nu este îngăduit a fi oficiat de către altcineva decât de către episcop. Căci preoții, deși sunt sacerdoți, totuși nu posedă puterea episcopatului. Însă acest lucru se atribuie arhieriei (pontifilor), fie că pecetluiesc, fie că transmit Duhul Sfânt și aceasta o arată nu numai obiceiul bisericesc, ci însăși acel text din Faptele Apostolilor care afirmă că Petru și Ioan au fost trimiși ca să transmită Duhul Sfânt celor botezați. Căci preoților se îngăduie, sau în lipsa sau în prezența episcopului, când botează, să ungă pe cei botezați cu Sfântul Mir, dar care Mir a fost sfințit de episcop, totuși să nu însemneze fruntea cu Mir, lucru care se permite numai episcopilor când transmit pe Duhul Sfânt”³¹. În același scop este invocat și textul din *Viața Sfântului Cezar*: „Căci venea în fiecare an să binecuvânteze Mirul în zilele destinate competențelor la baptisteriu. Și, amestecând compoziția, pe când ședea spre a-i unge pe prunci...”³².

Cât privește textul din *Scrisoarea papei Inocențiu I către Decențius de Gurbio*, acesta subliniază diferența harică dintre episcop și preot nu atât în ce privește săvârșirea Mirungerii, cât mai ale în privința sfințirii Mirului, care cade în competența exclusivă a episcopului. Dovadă este faptul că textul afirmă că „preoților li se îngăduie, sau în lipsa sau în prezența episcopului, când botează, să ungă pe cei botezați cu Sfântul Mir, dar care a fost sfințit de episcop” în afară de frunte pe care o ungea episcopul. Lucrul acesta era valabil, probabil, numai în cazul când episcopul era prezent, căci, în lipsa lui, o putea face și preotul. Textul din *Viața Sfântului Cezar* pare a fi mai explicit, arătând că sfințirea Mirului și ungerea pruncilor botezați intrau în competența episcopului. Dar nici *Scrisoarea papei Inocențiu I* și nici *Viața Sfântului Cezar* nu vorbesc de o amânare a Mirungerii la vârsta înaintată, a cunoașterii, căci episcopul „venea în fiecare an ca să binecuvânteze Mirul în zilele destinate celor care se botezau la baptisteriu și, amestecând compoziția, îi ungea atunci, adică după Botez”.

Cele trei scrisori ale Sfântului Leon cel Mare: *Scrisoarea 159 către Niceta*, episcop de Aquileia³³, *166 către Neon*, episcop de Ravena³⁴ și *167 către Rusticus*, episcop de Narbona³⁵, fiind mai lungi nu le vom reda textul în în-

31. R. Cabié, *La lettre du pape Innocent Ier a Decentius de Gurbio (19 mars 416)*. Texte critique, traduction et commentaire Louvain, 1973, p. 23-24.

32. *Vita Caesaris*, II, 14, în „P. L.”, t. 67, col 1032.

33. P. L., t. 54, col. 1138A-1139A.

34. P. L., t. 54, col. 1191A-1196A.

35. P. L., t. 54, col. 1208A-1209A.

tregime, ci vor fi prezentate în rezumat, cu ideile și citatele lor principale. În mod special ele se referă la două probleme esențiale: 1) interdicția de a repeta Botezul, chiar dacă este săvârșit de „vreo oarecare sectă eretică”, deci deeretici în general; 2) o nouă practică pastorală sau procedură canonică de urmat în cazul primirii în Biserica Romano-catolică a acelei categorii de credincioși despre care nu se știe dacă au fost sau nu botezați sau dacă au primit botez de la eretici. Așadar, pentru validarea Botezului săvârșit de eretici, papa Leon socotește suficientă administrarea Mirungerii, prin punerea mâinilor, care să le transmită acelor, care cereau și mărturiseau credința adevărată, puterea Duhului Sfânt care le lipsea, numai de teama de a nu repeta Botezul. „Lucrul acesta va fi precizat ca, dacă va fi botezat cineva de eretici, să nu se repete în nici un caz acestuia Taina nașterii a doua, ci să se dea ceea ce ar fi lipsit acolo, pentru ca, prin punerea mâinii episcopului să dobândească puterea Duhului Sfânt”³⁶. Papa spune că „odată ce s-a oficiat Botezul, să nu se încalce prin vreo repetare, deoarece zice Apostolul: „Un Domn, o credință, un Botez” (Efeseni 4, 5). Știm că așa ceva este o nelegiuire de neiertat, ori de câte ori, pe lângă anatemele așezate de Sfinții Părinți împotriva ereticilor, se cugetă la un alt botez, care se dă o singură dată celor ce trebuie să se nască din nou, pentru a se administra de două ori, motivându-se prin învățătura apostolică ce ne predică un singur Dumnezeu în Treime, o singură mărturisire de credință, o singură Taină a Botezului”³⁷.

Din analiza celor trei Scrisori ale papei Leon cel Mare, putem face următoarele constatări: este adevărat că Botezul săvârșit corect, cu formula rostită în numele Sfintei Treimi, prin întreita cufundare în apă, conform canoanelor 49 și 50 apostolice³⁸ nu se repetă, el având caracter sau creind efect indelebil sau de neșters. Lucrul acesta este prevăzut și de învățătura și canoanele Bisericii: „Episcopul sau prezbiterul, dacă ar boteza din nou pe cel ce are botezul cu adevărat... să se caterisească ca unul care ia în răs crucea și moartea Domnului...” (Canonul 47 apostolic)³⁹. El se repetă totuși, tot sub pedeapsa caterisirii, în caz de nesupunere, dacă a fost săvârșit de eretici, adică de cei care nu cred în Sfânta Treime (Canoanele 46 și 47 apostolice)⁴⁰. De asemenea, se repetă și în situațiile în care este vorba de primirea diverselor categorii de eterodocși la Biserica adevărată. În această privință este luată ca regulă hotărârea canonului 7 al Sinodului II ecumenic (Con-

36. P. L., t. 54, col. 1194B.

37. P. L., t. 54, col. 1193B-1194A.

38. Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 32-33.

39. *Ibidem*, p. 32. Vezi și Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. II, partea I, Arad, 1930, p. 257.

40. *Ibidem*, p. 31-32. Nicodim Milaș, *op. și trad. cit.*, p. 255.

stantinopol, 381) și anume: a) Cei care au o învățătură greșită despre Sfânta Treime sunt rebotezați, întărind cele fixate în canoanele apostolice, pentru că prin credința lor nu recunosc Botezul, care se face numai în numele Sfintei Treimi, conform poruncii Mântuitorului (Matei 28, 19), sau îl săvârșesc greșit. Acești eretici se primesc ca și necreștinii; b) Ereticii botezați în numele Sfintei Treimi, dar care au alte învățături de credință greșite, se primesc prin Mirungere, mai ales dacă nu au primit-o sau nu o au în practica sau în confesiunea lor. Aici ortodocșii includ pe romano-catolicii neconfirmați, protestanții și sectele care cred în Sfânta Treime; c) În cazul în care au primit și mirungerea, acolo unde o au ca taină, este suficientă declarația de credință⁴¹. Acest canon este în același timp și dovadă a vechimii formulei de administrare ca și a ritualului de astăzi al Mirungerii, indicând și părțile trupului care trebuie unse, ceea ce înseamnă că toate acestea erau generalizate în secolul al IV-lea.

Neluând în seamă hotărârile acestui Sinod ecumenic și mai ales canonul 7, care ne dă reguli foarte precise, papa Leon cel Mare și sinodul episcopilor au stabilit alte norme și rânduieli de primire în Biserica Romano-catolică a celor despre care nu se știa dacă au fost botezați de eretici și anume Mirungerea, adică punerea mâinilor cu mărturisirea de credință. În această privință trebuie spus că Biserica practica, în asemenea situații, botezul condiționat, pentru cei despre care nu existau dovezi că au fost botezați, așa cum prevede canonul 84 Trulan: „Ori de câte ori nu se găsesc deplin încredințați (siguri) care să spună că aceștia sunt fără îndoială botezați și nici aceștia (pruncii) nu ar fi în stare, din cauza vârstei, să răspundă anumit asupra Sfintei lucrări (Taine) care li s-a dat (împărțășit) lor, aceștia trebuie să fie botezați fără nici o poticnire, ca nu cumva o astfel de îndoială să-i lipsească pe ei de această curățire a sfințirii”⁴².

5. În concluzie, apar ca firești și logice următoarele întrebări:

1. De ce se amână Mirungerea atâția ani după Botez în Biserica Romano-catolică, când în Biserica veche nu a existat acest obicei, nici în Răsărit nici în Apus? Este greu de înțeles cum s-a putut trece de la o rezolvare de moment și pentru cazuri speciale, la o regulă generală, impusă Bisericii Roma-

41. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. II, partea a II-a, Arad, 1931, p. 118-119; Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 67-68.

42. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, partea I, Arad, 1930, p. 463; Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 144.

no-catolice, de a amâna Mirungerea până la vârsta cunoștinței, când practica și rânduielile canonice ale Bisericii celei una au fost altele.

2. De ce este necesară o vârstă a cunoștinței și implicit o mărturisire de credință pentru primirea Mirungerii, când ea a fost făcută sau se face de către naș înaintea Botezului? Nu se diminuează astfel importanța Botezului sau nu se socotește că Mirungerea ar repeta, ar completa sau ar desăvârși Botezul?

3. De ce este nevoie ca Mirungerea să fie făcută numai de episcop, atâta timp cât ea este, la fel ca și celelalte Taine, îngăduite a fi săvârșite de preot, una din lucrările pe care acesta le poate săvârși în virtutea deplinătății harului primit la hirotonie? De ce preotul poate săvârși Sfânta Euharistie, iar Mirungerea nu, respectând dreptul episcopului de a sfinți Sfântul și Marele Mir?

4. Dacă Mirungerea este o Taină așa de importantă în viața duhovnicească a credinciosului, ca moment al primirii darurilor Duhului Sfânt, de ce sunt lipsiți copiii botezați de aceste daruri ale creșterii duhovnicești?

5. De ce să lăsăm copiii privați de cel mai mare dar – Sfânta Împărtășanie – ca moment al deplinei comuniuni ecleziale și al incorporării în Trupul lui Hristos, administrând această Sfântă Taină la vârsta Confirmării? Ce se întâmplă cu un copil care poate muri până la vârsta Confirmării și a primei comuniuni?

6. Nu cumva prin această separare impusă, împotriva rânduielii Bisericii, între Botez, pe de o parte, și Mirungere și Împărtășanie, pe de altă parte, se zdruncină și se distruge unitatea Tainelor de inițiere, concepute de Biserică drept un tot, așa cum splendid învață Nicolae Cabasila⁴³?

7. În final, găsim alt izvor și cale de unitate și unire decât învățătura și practica Bisericii celei una și nedespărțite, a sinoadelor ecumenice și a Sfinților Parinți?

Către acestea ne cheamă dragostea de adevăr, de Hristos și de Biserică și, nu în ultimă instanță, grija pentru mântuirea noastră.

Pr. Prof. Dr. Nicolae D. Necula

43. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, trad. rom. cit., p. 26-27; Pr. Prof. Dumitru Radu, *Tainele inițierii în mistica sacramentală a lui Nicolae Cabasila*, în „Ortodoxia”, XL (1989), nr. 3, p. 3-12.

SFINȚII ÎNGERI DUPĂ PROOROCUL DANIEL

1. Înșușirile generale ale îngerilor

a) Caracteristici ale îngerilor din punctul de vedere al dogmei ortodoxe

Numindu-i pe sfinții îngeri puterile cele fără de trup, Biserica noastră dreptmăritoare îi cinstește pe aceștia considerându-i ființe spirituale, create de Dumnezeu, nemuritoare, raționale, libere și necorporale, înzestrate cu minte, voință liberă și putere. După natura lor, îngerii sunt creații, după cuvântul Scripturii, de Dumnezeu: „Pentru că în Acela au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute și cele nevăzute” (Coloseni 1, 16).

Îngerii au fire cu totul deosebită de cea a oamenilor¹ pentru că sunt duhuri: „Cel ce face pe îngerii Săi duhuri și pe slugile Sale pară de foc” (Psalm 103, 5). Ei sunt ființe nemuritoare, dar această nemurire nu ține de firea lor, ci de harul lui Dumnezeu „căci tot ceea ce are început are și sfârșit”² dar, deși sunt duhuri, îngerii sunt totuși ființe mărginite. Ei sunt superiori oamenilor³ sub raportul inteligenței sau al cunoașterii, dar nu sunt atotștiutori, ca Dumnezeu. De asemenea, nu cunosc toate tainele lui Dumnezeu (I Petru 1, 12) și nu pot săvârși minuni, decât cu darul și puterea lui Dumnezeu⁴.

Fiind mărginiți, îngerii nu sunt pretutindeni în același timp, așa cum este Dumnezeu, ci se află doar acolo unde sunt trimiși⁵. De aceea, ei iau chip obișnuit de om, ocupă un loc în spațiu⁶ și îndeplinesc toate misiunile în-

1. *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. 1, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1957, p. 483.

2. Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1938, p. 60-61.

3. Pr. Prof. Nicolae D. Necula, *Învățătura ortodoxă despre Sfinții Îngeri*, în *Îndrumător Bisericesc, Misionar și Patriotic* editat de Arhiepiscopia Bucureștilor, București, 1985, p. 103.

4. *Ibidem*, p. 105.

5. Fillion, L., *La Sainte Bible avec Commentaires*, Paris, 1925, p. 239.

6. *Ibidem*, p. 240.

credințate, având însă posibilitatea, ca ființe spirituale, să treacă prin ziduri, uși încuiate, peceți etc. Când intră în legătură cu oamenii îngerii au diverse înfățișări⁷. Astfel, ei apar ca oameni, ca niște ostași cerești, plini de lumină și încinși de cingători sau stâlpi de foc. În general, însă, îngerii apar înfricoșător la chip, dar cu o frumusețe mai presus de minte.

Îngerii sunt ființe înzestrate cu voie liberă⁸, săvârșind fapte după propria lor hotărâre. O dovadă în acest sens este răzvrătirea lui Lucifer și a îngerilor răi, care din îngeri luminați au devenit diavoli întunecați.

Fiind chipuri ale lui Dumnezeu, îngerii sunt sfinți⁹, nestricați și fără de moarte, dar nu reprezintă sfințenia însuși. Această sfințenie a lor este tot un dar al lui Dumnezeu¹⁰, dat lor prin împărtășire din sfințenia Sa, din sfințenia Duhului Sfânt.

b) Sfinții Părinți și scriitorii bisericești despre îngeri

Fericitul Teodoret spune, referindu-se la îngeri: „Acela care a început să existe are o existență mărginită”¹¹ precizând astfel caracterul limitat al existenței lor. Astfel, ei nu știu ziua judecării universale: „Iar de ziua și de ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri” (Matei 24, 36).

Sfântul Ioan Damaschin, reluând și întărind opiniile Sfântului Grigorie Teologul, afirmă o primordialitate a ființelor superioare omului, comparativ cu existența sensibilă, dacă ne gândim la modul în care au fost aduse toate la existență: „Eu sunt de părere cu Grigorie Teologul, căci trebuia să fie zidită mai întâi ființa spirituală și apoi cea sensibilă și, după aceea, din cele două însuși omul”¹².

Tot Sfinții Părinți, interpretând textul din Geneză: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul” (Facere 1, 1), spun că prin cuvântul „cer” trebuie să se înțeleagă lumea nevăzută, spirituală, a îngerilor și prin „pământ” să se înțeleagă lumea materială, terestră. Ei precizează, de asemenea, că lumea îngerilor, a puterilor cerești a fost creată de Dumnezeu înaintea lumii materiale, înaintea omului¹³. Că îngerii au fost creați din nimic, numai

7. Monahia Eustochia Ciucanu, *Cultul Sfinților Îngeri în Biserica Ortodoxă*, în Mitropolia Moldovei și a Sucevei, anul LIX, nr. 1-3/1983, p. 31.

8. *Ibidem*, p. 33.

9. Pr. Prof. Dr. Mircea Chialda, *Cinstirea Sfinților Îngeri*, în Mitropolia Moldovei și Sucevei, anul LXII, nr. 6/1986, p. 90.

10. Isidor Todoran și Ioan Zăgrean, *Teologie Dogmatică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p. 231.

11. Fericitul Teodoret, *Comentariu la Facere*, I, P.G., LXXX, 80.

12. Sfântul Ioan Damaschinul, *Despre credința ortodoxă*, cartea a II-a, cap. III, P.G. XCIV, 870.

13. A se vedea, de exemplu, Sfântul Vasile cel Mare, *Omiliile la Hexaemeron*, Omilia a II-a, în vol. Opere, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982.

prin Cuvânt și înaintea lumii materiale, o confirmă însăși Sfânta Scriptură în cartea Iov: „Când s-au făcut stelele, lăudatu-m-au cu glas mare toți îngerii mei” (Iov 38, 7).

2. Îngerii și caracteristicile lor în cartea Proorocului Daniel

a) Cartea Proorocului Daniel

În ceea ce privește scopul activității profetului, putem spune că a fost acela de a face cunoscut printre popoarele păgâne, religia descoperită de Dumnezeu¹⁴, de a ține trează conștiința religioasă printre conaționali¹⁵ și de a-i întări în speranța unui viitor Mesia.

Despre autor trebuie precizat faptul că, atât evreii cât și creștinii recunosc de autor al acestei cărți pe însuși Daniel¹⁶. Obiectivitatea cu care sunt prezentate realitățile politice și sociale ale babilonienilor arată că autorul le-a cunoscut, iar documentele cuneiforme, descifrate până astăzi, au confirmat cele spuse de Daniel în cartea sa¹⁷. În mai multe locuri, Daniel mărturisește singur despre persoana sa că a avut viziuni și a primit poruncă de la Dumnezeu de a fixa în scris, fiindcă avea în vedere viitorul (Daniel 7, 2; 8, 26; 12, 4). Iosif Flaviu¹⁸ istorisește cum lui Alexandru Macedon, i s-a arătat, când a intrat în Ierusalim, profețiile lui Daniel despre el, ceea ce l-a făcut să trateze mai blând pe evrei. Toate acestea întăresc afirmația că Daniel însuși este autorul profeției¹⁹.

Cât privește timpul compunerii cărții²⁰, Profetul Iezechiel menționează că Daniel și-a scris cartea, pe când peste Babilon domnea Cyrus, regele perșilor, cel care a domnit între anii 539-538 înainte de Hristos.

Cartea este scrisă parte în limba ebraică, parte în limba aramaică²¹. Pe lângă aceasta, mai cuprinde un mic număr de cuvinte grecești și persane²². Stilul este foarte variat²³: un stil de simplă istorie, de rugă fierbinte, de profeție pură și de descriere profetică. Cu toate acestea, cartea prezintă unele

14. Fillion, L., *La Sainte Bible avec Commentaires*, Paris, 1925, p. 283.

15. *Ibidem*, p. 284.

16. Dicționar Biblic, *Societatea Misionară Română*, Editura Cartea Creștină, Oradea, 1995, p. 371.

17. *Ibidem*, p. 374.

18. Anchor Bible, *The Book of Daniel*, vol. 23, Doubleday, New York, p. 219.

19. *Ibidem*, p. 226.

20. *Ibidem*, p. 285.

21. *Ibidem*, p. 287.

22. *Studiul Vechiului Testament*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1985, p. 188.

23. *Ibidem*, p. 190.

aspecte literare de o rară putere de imaginație printr-un mare talent de expunere.

Inspirația și canonicitatea cărții profetului Daniel n-au fost puse la îndoială de sinagogă și de Biserica creștină. Niciodată cartea n-a încetat de a aparține canonului cărților Vechiului Testament²¹. Ea este citată ca profetică în două Evanghelii, și alți autori ai Noului Testament fac aluzii la ea. Mai întâi, la autoritatea acestei cărți face apel Însuși Domnul Iisus Hristos, Care vorbește astfel: „Deci când veți vedea urâciunea pustiirii, ce s-a zis prin Daniel proorocul, stând în locul cel sfânt, cine citește să înțeleagă” (Matei 26, 15; Marcu 13, 14). Acestea sunt singurele opere ale Noului Testament în care se amintește numele lui Daniel, dar mai sunt și alte locuri unde se fac aluzii la scrierea lui, ca la o carte cu autoritate divină.

Chiar Mântuitorul folosește denumirea de „Fiul Omului” pentru Sine (Matei 24, 30; 26, 44; Marcu 13, 26; 14, 52; Luca 21, 27; cf. Dan. 7, 13-14). Apoi, Sfântul Apostol Pavel împrumută idei și feluri de a vorbi ce sunt proprii lui Daniel (de ex. II Tes. 2, 2, 3, 8; cf. Dan. 7, 8, 11, 19, 25; cf. Dan. 7, 22 etc.; Petru 1, 10; cf. Dan. 12, 8). Autorul Apocalipsei a cunoscut cartea lui Daniel, căci are aceleași revelații și aceleași imagini. Iar dintre autorii Vechiului Testament, profetul Iezechiel menționează pe Daniel în cartea sa (cap. XIV, 14), iar profetul Zaharia (cap. II, 2-4) face aluzie la Daniel. De asemenea, și cartea I Macabei amintește de Daniel și de prietenii săi (I Mac. 2, 59-60).

Textul original al cărții Profetului este în stare precară²⁵ în ceea ce privește păstrarea, mai ales partea aramaică²⁶. Nici o carte a Vechiului Testament ebraic nu a fost păstrată atât de necorespunzător ca textul rămas de la Daniel²⁷.

Traducerile timpurii ale cărții sunt: *Septuaginta*, traducerea lui Teodoțion²⁸, traducerea *Pesitto* și *Vulgata*. Textul Septuagintei la cartea lui Daniel se află în Cod. Hrisianus, editat prima dată de Simon de Magistris, Roma, 1772.

b) Denumirea îngerilor în Sfânta Scriptură

Cuvântul „înger”, ca și corespondentul sau în cele mai multe limbi moderne, derivă de la cuvântul latinesc „angelus”²⁹ și de la cel grecesc αγγελος³⁰

24. Pr. Prof. Dr. Semen Petre, *Curs de Studiul Vechiului Testament*, Iași, 1993, p. 184.

25. *Ibidem*, p. 190.

26. Anchor Bible, *The Book of Daniel*, op. cit., p. 254.

27. Monahia Eustochia Ciucanu, *Cultul Sfinților Îngeri în Biserica Ortodoxă*, în Mitropolia Moldovei și a Sucevei, anul LIX, nr. 1-3/1983, p. 37.

28. Cartea este folosită în Biserica Romano-catolică (n.n.).

29. Drd. Viorel Caloianu, *Sensul expresiei trimisul lui Dumnezeu în Vechiul Testament*, Studii Teologice, seria a II-a, anul XXVII, nr. 3-4/1975, p. 177.

30. Dicționar Biblic, *Societatea Misionară Română*, Editura Cartea Creștină, Oradea, 1995, p. 376.

care înseamnă, sol, trimis, vestitor. În limba ebraică pentru cuvântul înger găsim termenul de „malak” prin care, în general, se redă noțiunea de trimis, sol, vestitor, atât pentru acțiunile divine, cât și pentru cele omenești³¹.

Termenul de înger (αγγελος – malak) arată prin el nu natura îngerilor, ci principala lor misiune de vestitori ai voii lui Dumnezeu și slujitori ai Lui. Sfântul Ioan Damaschin spune că îngerii au un singur lucru de făcut și anume să laude și să slujească voința lui Dumnezeu.

Noțiunea de „malak” = mesager, trimis, sol, desemnează atât pe mesagerii omenești trimiși de oameni către oameni³², ca și pe profeții Vechiului Testament și pe îngerii. Clasificarea de mesaj sau trimis o merită și preotul (Mal. 2, 7) sau întregul popor al lui Israel ca instrument al lui Dumnezeu³³. Preotul, în calitate de trimis al lui Iahve, avea misiunea permanentă pe lângă Israel de a-l proteja (Psalm 34) sau de a-l pedepsi atunci când era în culpă (Psalm 35).

Despre noțiunea de „malak” = trimis, mesager, care desemnează persoanele prin intermediul cărora Dumnezeu și-a făcut cunoscută voia Sa omului, ne vom ocupa în lucrarea prezentă, arătând mai întâi sensul expresiei de „malak-Iahve” în cărțile istorice și apoi în scrierile profeților.

c) Proorocul Daniel despre îngeri

În cartea Profetului trimiterele directe la îngeri sunt numeroase. Putem spune că această parte din Vechiul Testament este una dintre cele mai bogate dacă nu cea mai bogată în referiri directe, explicite la lumea spirituală³⁴. Preocupat de sfârșitul veacurilor și de Fiul Omului, profetul nu poate să ocolească îngerii, trimișii lui Dumnezeu și mesagerii voinței acestuia.

Textele din Sfânta Scriptură, din cartea Profetului Daniel, ce dau mărturie despre rolul ființelor spirituale, pot fi grupate în pericope în care îngerii sunt trimiși spre slujirea celor care cred în Dumnezeu³⁵, în pericope în care aceștia îi vorbesc Profetului³⁶ și pasaje în care ei sunt numiți explicit și chiar se arată oamenilor în chip de om³⁷.

31. Drd. Viorel Caloianu, *op. cit.*, p. 179.

32. *Ibidem*, p. 179.

33. *Ibidem*, p. 180.

34. Georgescu Ion, *Demonologia Vechiului Testament*, Institutul de Arte Grafice Speranța, București, 1934, p. 28.

35. Drd. Marin Stamate, *Rolul îngerilor în iconomia mântuirii după Vechiul Testament*, în Studii Teologice, saria a II-a, anul XXIX, nr. 5-8/1977, p. 38.

36. *Ibidem*, p. 39.

37. *Ibidem*, p. 38.

În ceea ce privește primul grup de texte din diviziunea prezentată mai sus, textele din cartea Profetului ce exemplifică pe deplin aceasta sunt „Bindecuântat să fie Dumnezeu lui Sadrac, Mesac și Abed-Negro, care a trimis pe îngerul său și a izbăvit pe servii săi care își puseseră nădejdea în el” (Daniel 3, 28) și respectiv „Dumnezeu a trimis pe îngerul Său și a astupat gura leilor și ei nu mi-au făcut nici un rău pentru că am fost găsit nevinovat înaintea Lui” (Daniel 6, 23).

Pericopele în care îngerii îi vorbesc Profetului sunt: „Atunci am auzit un glas de om deasupra fluviului Ulai, glas care striga și spunea «Gavriile, tâlcuiește celui de acolo vedenia». Și el a venit unde eram eu și când se apropia, m-am înspăimântat și am căzut cu fața la pământ. Și el mi-a grăit” (Daniel 8, 16, 17).

Un alt text este următorul: „Și pe când vorbeam în rugăciunea mea, iată un om, Gavriil pe care l-am văzut în vedenia mea cea de la început, în zbor grăbit, se apropie de mine pe la vremea jertfei de seară. Și a venit și mi-a grăit zicând: «Daniele, chiar acum am sosit ca să-ți deschid mintea»” (Daniel 9, 21, 22). Referiri la îngerul prezentat în chip de bărbat, îmbrăcat în veșminte de în și stând deasupra unei ape care vorbește cu Profetul se găsesc și în capitolul 12 versetul 7³⁸.

În ceea ce privește textele care prezintă numele cunoscute ale îngerilor, subliniem de la început că Sfânta Scriptură precizează doar trei nume de îngeri, pe Arhanghelii Mihail și Gavriil și respectiv pe Rafael³⁹. Dintre aceste nume, primele două sunt prezente în cartea Profetului Daniel. Despre Profetul Mihail ni se spune: „Și îngerul păzitor al Persiei mi-a stat împotriva douăzeci și una de zile, dar iată că Mihail, cel dintâi dintre îngerii păzitori a venit în ajutorul meu și eu l-am lăsat acolo la îngerul păzitor al regelui Perșilor” (Daniel 10, 13).

O altă referire la același Arhanghel este prezentă în textul: „Și în vremea aceea se va scula Mihail, marele voievod care ocrotește pe fiii poporului tău, și va fi vreme de strămtoare cum nu a mai fost de când sunt popoarele și până în vremea de acum” (Daniel 12, 1).

Despre celălalt Arhanghel, cartea Profetului Daniel ne precizează direct: „Atunci am auzit un glas de om deasupra fluviului Ulai, glas care striga și spunea «Gavriile, tâlcuiește celui de acolo vedenia». Și el a venit unde eram eu și când se apropia, m-am înspăimântat și am căzut cu fața la pământ. Și el mi-a grăit” (Daniel 8, 16).

38. A se vedea discuția criticilor referitoare la acest pasaj în Anchor Bible, *op. cit.*, p. 256.
39. Drd. Viorel Caloianu, *op. cit.*, p. 180.

Alt text cu directa trimitere la același înger este „Și pe când vorbeam în rugăciunea mea, iată un om, Gavriil pe care l-am văzut în vedenia mea cea de la început, în zbor grăbit, se apropie de mine pe la vremea jertfei de seară” (Daniel 9, 21)⁴⁰.

Sfânta Scriptură nu indică numele lui Rafael decât în cartea Tobit⁴¹ (Tobit 3, 16; 5, 4). Acest fapt nu micșorează importanța cărții Profetului Daniel ci, dimpotrivă, specificitățile acesteia comparativ cu alte texte din Sfânta Scriptură.

La Daniel, îngerii apar sub diferite înfățișări, uneori chiar sub chip de om: „Și când eu, Daniel, am văzut vedenia și m-am străduit să o înțeleg, iată că atunci a stat cineva înaintea mea cu chip de om” (Daniel 8, 15).

3. Textul masoretic și particularitățile sale în ceea ce privește capitolul VII al cărții Proorocului Daniel

Faptul că în capitolul VII se vorbește despre cei sfinți⁴², interpretați de critica protestantă actuală ca îngeri⁴³, nu a fost pus sub semnul întrebării până în Renaștere⁴⁴. Numai odată cu Calvin se deschide problema unui alt tip de interpretare, prin cuvintele: „Prin cei sfinți unii înțeleg îngerii, dar este încă multă gălceavă în legătură cu aceste cuvinte”⁴⁵.

În ceea ce îl privește pe Calvin însuși, putem afirma că el nu a avut nicio dată dubii în ceea ce privește traducerea textului Cărții Profetului Daniel. El vedea în sfinții Celui Prea Înalt oameni, fii ai lui Dumnezeu deoarece „este cunoscut faptul că aceștia sunt pelerini în lume, și încă și-au ridicat mințile lor la ceruri și s-au cunoscut a fi cetățeni ai dumnezeiescului tărâm”⁴⁶.

În secolul nostru, posibilitatea reinterpreării sintagmei veterotestamentare a fost repusă în discuție de către Otto Procksch⁴⁷, cel care a fost criticat de Martin Noth⁴⁸.

40. Vezi comentariul filologic al acestui pasaj în Anchor Bible, *op. cit.*, p. 261.

41. Drd. Viorel Caloianu, *op. cit.*, p. 180.

42. Petit, L'Abbe A., *La Sainte Bible avec Commentaires Dumnezeu'apres dom Calmet, les Saints Peres et les Exegetes Anciens et Modernes*, vol. VII, Ed. Imprimeur Librairie Arras, Sueur Charrvey, 1894-1899, p. 188.

43. N. Caragounis, *The Son of Man*, Fortress Press, Philadelphia, 1956, p. 319.

44. F. Vigouroux, *Dictionnaire de la Bible*, tom premier, Librairie Letanty, Paris, 1926, p. 218.

45. Calvin, *Opere complete*, vol. 3, Edition du Cerf, Paris, 1982, p. 154.

46. *Ibidem*, p. 160.

47. Otto Procksch, *Christus im Alten Testament*, Guthersloch, Mohn, 1965, p. 537.

48. Martin Noth, *The Laws in the Pentateuch and Other Essays*, London, Oliver and Boyd, 1966, p. 215-228.

Posibilitatea ca sfinții Celui Prea Înalt să aibă ca interpretare îngerii se pune în lumea protestantă din ce în ce mai acut în zilele noastre. Acest fapt, de o importanță capitală, ne-a făcut să ne îndreptăm atenția asupra textului ebraic deoarece majoritatea celor care interpretează din această perspectivă se referă în primul rând la textul masoretic pentru susținerea poziției⁴⁹.

În textul ebraic epitetul folosit pentru a desemna pe sfinții lui Dumnezeu este „qodasim”, care luat ca substantiv în Vechiul Testament apare în primul rând ca termen pus în directă legătură cu ființele cerului⁵⁰.

Este indubitabil faptul că adjectivul este legat și de ființe umane, după cum termenul de „sfânt” a putut fi aplicat și Israelului ca entitate⁵¹ (a se vedea în acest sens Exod 19, 6, Deuteronom 7, 6; 26, 19). La fel de incontestabil este și adevărul că la majoritatea cazurilor în care textul Sfintei Scripturi face referire la sfinți și sfințenie, epitetul ebraic apare în legătură cu ființele netrupești⁵². Putem spune chiar că adjectivul „qodasim” este într-un fel rezervat îngerilor⁵³.

Locul evident din Biblie ce poate fi considerat excepție la această regulă este Psalmul 33, unde, în versetul 10, sfinții care se tem de Dumnezeu sunt ființe umane.

Nu există un consens general al exegeților contemporani în ceea ce privește interpretarea Cărții Profetului Daniel. Pluralul care apare relativ des în textul Sfintei Scripturi îngreunează traducerea și lasă loc pentru numeroase speculații⁵⁴.

4. Manuscrisele de la Qumran referitoare la trimisul Domnului

Manuscrisele descoperite la Qumran sunt o mărturie importantă în ceea ce privește modul în care sunt descriși îngerii în cartea Profetului Daniel. Texte precum IIQMelch 1. 9 și numeroase locuri din textul cunoscut sub prescurtarea 4 Q ShirShab, vin să completeze lunga listă de 13 pagini pe care Brekelmans⁵⁵ a dat-o publicității, enumerând pasajele descoperite la Qumran care apropie epitetul „sfânt” de ființele celeste⁵⁶.

49. N. Caragounis, *op. cit.*, p. 289.

50. Hasel, G. F., *The Identity of the Saints of the Most High in Daniel 7*, Bible Studies, 56 (1975), p. 173-192.

51. Monahia Eustochia Ciucanu, *op. cit.*, p. 86.

52. J.F. Collins, *Daniel*, Fortress Press, Mineapolis, 1993, p. 323.

53. N. Caragounis, *op. cit.*, p. 56-57.

54. *Ibidem*, p. 62.

55. R. Brekelman, *The Saints of the Most High*, Oxford University Press, 1984, p. 53.

56. N. Caragounis, *op. cit.*, p. 266.

Texte precum 1 QM 1, 16; 10, 11-12; 12, 1; 4, 7; 15, 14; 1 QS 11, 7-8; 1 QH 3, 21-22; 10, 35; 1QDM 4, 1; 1 QSb 1, 5; 1 Q 36, 1 mărturisesc directă legătură a epitetului ebraic cu lumea ființelor netrupești.

Totuși, există o oarecare ambiguitate a folosirii termenului în textele qumranite⁵⁷. Lunga dispută a cercetătorilor biblici, în legătură cu folosirea sa, face din conceptul de „qodasim” un termen în dispută, cel puțin deocamdată.

Merită totuși reținut faptul că, pentru interpreții Vechiului Testament, acest concept este unul central în angelologia biblică⁵⁸. Disputele în jurul conotațiilor sale sunt dispute legate de lumea îngerilor din cartea Profetului Daniel.

Specificitatea învățaturii qumranite, faptul că, ceea ce astăzi numim comunitatea credincioșilor credea într-o apropiere a stării umane de cea a îngerilor, face ca importanța modului în care textele de la Qumran ilustrează cartea Profetului Daniel să devină și mai importantă⁵⁹.

În 1 QH 3, 21-22, citim următoarele cuvinte despre timpurile exhatologice: „Și știi că există o speranță pentru acela pe care L-ai creat din țărână pentru eterna asemănare, și duhul pe care Tu mi L-ai dat... va fi pus împreună cu cei sfinți pentru a intra în comuniune cu copiii raiului”⁶⁰.

Interesul general al acestui pasaj leagă indubitabil pe cei sfinți de îngeri⁶¹ și de lumea acestora. Alte texte qumranite vin în sprijinul acestui pasaj, prin paralelismul observat de exegeți⁶². Interesant este textul 1 QH 3 în care păcătosului îi este permis să fie la un loc cu cei sfinți. Acest text leagă și mai mult epitetul ebraic de lumea îngerilor fără ca prin aceasta să-l rupă total de sfera umană⁶³.

Pentru identitatea dintre oameni și îngeri, cel puțin în ceea ce privește sfințenia, aducem ca mărturie textul 1 QM 12, 7: „Domnul gloriei este cu noi, împreună cu cei sfinți. Eroii cei de altădată sunt împreună cu oamenii cei numărați”⁶⁴.

57. R. Brekelman, *op. cit.*, p. 68.

58. *Ibidem*, p. 71.

59. *Ibidem*, p. 73.

60. A se vedea mai pe larg textul în John Collins, *Daniel*, Second edition, Fortress Press, Chicago, 1984, p. 313.

61. *Ibidem*, p. 321.

62. Vezi 1 QH 4, 24-25 sau 1 QH 11, 11-12 *apud ibidem* p. 314.

63. J.A. Emerton, *The Origin of the Son of Man Imagery*, *Journal of Theological Studies*, 9 (1958), p. 199.

64. Bekelman, *op. cit.*, p. 342.

În concluzie, textele de la Qumran vin să susțină pe cei care afirmă că sfinții Celui Prea Înalt sunt îngerii. Considerațiile ferme, indiscutabile în legătură cu perioada eshatonului permiteau celor de la Qumran să vadă îngerii în comuniune cu oamenii și viceversa.

Dar textele qumranite trebuie privite în cadrul lor iar învățăturile ce pot fi trase plecând de la aceste texte nu pot fi generalizate. Relevanța textelor de la Qumran pentru interpretarea cărții Profetului Daniel trebuie luată în considerare dar nu trebuie absolutizată. În ceea ce privește exegeza, normativi nu pot fi decât Sfinții Părinți.

5. Conceperea îngerilor în textele apocrife și pseudoepigrafe

Textele apocrife și pseudoepigrafele aduc o mărturie prețioasă⁶⁵ în ceea ce privește îngerii. Paralelele ce pot fi făcute cu cartea Profetului Daniel sunt relevante din punctul nostru de vedere pentru a sublinia identitatea punctelor de vedere în ceea ce privește conceperea acestor texte.

Trebuie să deosebim, de la început, fragmentele pseudoepigrafice aramaice găsite la Qumran de literatura evreiască sectară⁶⁶ produsă în cadrul sectei qumranite și nu numai.

Cuvântul pentru „sfânt” este folosit substantivizat în majoritatea textelor apocrife și pseudoepigrafe⁶⁷. Astfel în 1 En 1, 2; 22, 6; 93, 2; 106, 19; 4Q En Giganti 1, 6 etc., îngerii apar având acest substantiv, ca și în cartea Profetului Daniel. Este deosebit de interesantă paralela ce poate fi făcută între 1 Enoh 14, 23 și capitolul 7 al Cărții Profetului Daniel. În prima carte a lui Enoh există, ca și în Sfânta Scriptură, o viziune a tronului, înconjurat de îngerii⁶⁸.

Aceste text arată identitatea profundă dintre cartea Profetului Daniel, pe de o parte, și textele descoperite la Qumran și nu numai, pe de altă parte. Această echivalență a textelor nu trebuie să ne inducă în eroare. Apocrifele și pseudoepigrafele dezvoltă un sens de idei mult mai bogat, comparativ cu textul biblic⁶⁹.

Se poate observa în apocrife un paragraf ce face distincția dintre îngerii și oameni, înindu-i totuși pe toți aceștia într-o structură categorială comună⁷⁰.

65. *Ibidem*, p. 331.

66. *Ibidem*, p. 305.

67. *Ibidem*, p. 310.

68. M. Bentzen, *King and Messiah*, op. a II-a, Oxford, Blackwell, 1970, p. 121.

69. *Ibidem*, p. 187.

70. Feuillet, *Le Fils de l'homme de Daniel et la tradition biblique*, *Revue Biblique*, 60 (1953), p. 92.

Este vorba despre prima carte a lui Enoh în care găsim textul: „Și el va pune străji pre Sfinții Săi Îngeri lângă dreptii Săi și lângă Sfinții Săi”⁷¹. Folosirea termenului de „sfânt” este o garanție a identității, prezentate în text, dintre oameni și îngeri, ca și în cartea Profetului Daniel⁷².

În textele diasporei eleniste, scrise în limba greacă, vom găsi termenul de „sfinți”, fie în sens de îngeri, fie în sens de oameni. Putem observa o prezență a ambelor înțelesuri ale sintagmei „sfinții lui Dumnezeu” prezentă în cartea Profetului Daniel dar și în Testamentul celor 12 Patriarhi. Acest text arată, fără putință de tăgadă, identitatea unor idei din textele necanonice și anaghiinoscomenă cu pasaje din Sfânta Scriptură.

6. Deosebiri față de învățătura Bisericii Ortodoxe în ceea ce privește sfinții îngeri

Biserica Ortodoxă, prin lucrările sale de dogmatică recunoaște ca atare, prin componenta dinamică a Sfintei Tradiții (prin cărțile sale de cult, ca să luăm doar un exemplu), prin mărturisirea directă pe care ortodocșii înșiși o dau, își afirmă deschis poziția față de sfinții îngeri. Există totuși și unele părerii deosebite de cele dreptmăritoare⁷³, conform cărora cinstirea îngerilor este integral respinsă. Modul de interpretare care a dus la aceste rătăcirii nu ține seama de adevărul mărturisit în textele biblice și nici de învățătura tradițională a Bisericii creștine primare⁷⁴.

a) Se afirmă că cinstirea sfinților îngeri ar fi idolatrie⁷⁵, interzisă și aspru condamnată de către Dumnezeu, după porunca a II-a din Decalog⁷⁶ (Exod 20, 3, 5; Deuteronom 5, 7, 9; 6, 14, 15).

Cinstirea sfinților îngeri nu poate fi însă socotită idolatrie, deoarece Însuși Dumnezeu a dat poruncă lui Moise să facă doi heruvimi și să-i așeze pe chivotul legământului (Exod 25, 18-22), să țeară chipuri de heruvimi pe perdeaua ce acoperea intrarea în Sfânta Sfințelor (Exod 26, 31) și pe covoarele ce acopereau sanctuarul (Exod 36, 8).

Întreg Cortul Sfânt a fost construit după modelul pe care Dumnezeu l-a arătat lui Moise pe Muntele Sinai⁷⁷ (Exod 25, 40) și l-a sfințit după construire

71. *Ibidem*, p. 119.

72. *Ibidem*, p. 95.

73. Pr. Prof. Dr. Mircea Chialda, *Cinstirea Sfinților Îngeri*, în Mitropolia Moldovei și Sucevei, anul LXII, nr. 6/1986, p. 73.

74. Monahia Eustochia Ciucanu, *op. cit.*, p. 67.

75. R. Bekelman, *op. cit.*, p. 281.

76. *Ibidem*, p. 191.

77. Pr. Prof. Dr. Mircea Chialda, *op. cit.*, p. 81.

(Exod 40, 34). Aceiași heruvimi îi vom găsi și în templul lui Solomon (III Regi 8, 6, 7; II Cronici 3, 10, 13), sfințit și el de către Dumnezeu (III Regi 8, 10; Cronici 5, 14). Însuși Mântuitorul și apoi Sfinții Apostoli au cinstit templul din Ierusalim⁷⁸, spunând că este „casă de rugăciune” (Matei 21, 13; Marcu 11, 17; Luca 19, 46) și „casă a lui Dumnezeu” (Ioan 2, 16; Luca 2, 49).

b) *Se spune că Însuși Mântuitorul a cerut să ne închinăm numai lui Dumnezeu*⁷⁹ (Matei 4, 10; Luca 4, 8), iar *Sfântul Apostol Pavel să cinstim și să slăvim numai pe Dumnezeu* (I Timotei 1, 7), *deci nu trebuie să ne închinăm sau să cinstim pe alți îngeri*⁸⁰.

Atunci când Mântuitorul se adresează lui Satan, după întreita ispitire zicând: „Mergi înapoia mea Satano, căci scris este: Domnului Dumnezeului tău să te închini și numai Lui să-i slujești”, nu are în vedere cinstirea sfinților îngeri, ci oprește închinarea la îngerii cei răi și la tot ce s-ar putea substitui lui Dumnezeu.

El se folosește aici de cuvintele din porunca dată poporului evreu de a păstra credința în unicul și adevăratul Dumnezeu (Deuteronom 6, 13; 10, 20) și a nu cădea în idolatrie (Iosua 24, 14). Mântuitorul n-a interzis niciodată cinstirea sfinților îngeri, ci a afirmat că la judecata din urmă va veni întru slava Sa înconjurat de toți sfinții îngeri (Matei 25, 31), prin care se va face și separarea celor buni de cei răi (Matei 13, 49).

Sfântul Apostol Pavel îndemna pe Timotei să păstreze curată Evanghelia lui Hristos pe care el o propovăduiește, aducând slava lui Dumnezeu, Care a trimis pe Fiul Său pentru a aduce mântuirea.

c) *După cuvintele proorocului Isaia: „Nu voi da nimănui slava Mea și nici chipurilor cioplite cinstea Mea”* (Isaia 42, 8), *se susține că cinstirea sfinților îngeri ar fi o înjosire adusă lui Dumnezeu, întrucât prin ea se micșorează cinstirea cuvenită numai Creatorului.*

Din textul respectiv se vede clar că proorocul Isaia se referă aici la interzicerea idolatriei și nu la cinstirea sfinților îngeri, pe care i-a văzut înconjurând tronul ceresc și aducând întreita slavă lui Dumnezeu (Isaia 6, 2-3). De altfel, cinstirea sfinților îngeri nu micșorează adorarea lui Dumnezeu, ci se integrează pe deplin în ea, fiind adusă unor slujitori ai lui Dumnezeu, care locuiesc în ceruri, înconjurând tronul ceresc (Matei 22, 30; Marcu 13, 25;

78. *Ibidem*, p. 82.

79. J.F. Collins, *op. cit.*, p. 311.

80. Martin Noth, *The Laws in the Pentateuch and Other Essays*, London, Oliver and Boyd, 1966, p. 183.

Luca 1, 10; Evrei 12, 22) și aducând slavă Creatorului (Apocalipsa 4, 8; 7, 11-12; Daniel 7, 9-10; Luca 2, 13-14).

d) Pe baza unor texte din Sfânta Scriptură, prin care se interzice cu desăvârșire închinarea la „oștirea cerească” (Deuteronom 4, 19; 17, 3-5; IV Regi 23, 5; Ieremia 19, 13; Sofonie 1, 5; Fapte 7, 42), se susține că cinstirea sfinților îngeri ar fi oprită de către Dumnezeu.

Prin cuvântul lui Dumnezeu a fost interzisă evreilor, sub aspră pedeapsă, închinarea la „oștirea cerească” însă, după cum rezultă din textele biblice respective, interzicerea se referă la astrele cerești, „la soarele, luna și stelele” și nu la sfinții îngeri. Interzicerea închinării la „oștirea cerească” este peste tot menționată împreună și alături de închinarea la idoli, deci este considerată tot idolatrie.

Evreii împrumutaseră de la unele popoare vecine, împreună cu închinarea la idoli, și închinarea la astrele cerești⁸¹, pe care o practicau, de aceea Dumnezeu intervine prin proorocii Săi, sancționându-o ca pe o gravă abatere de la credința cea adevărată. Dumnezeu nu putea să interzică cinstirea sfinților îngeri atâta timp cât ei au fost creați prin puterea cuvântului Său (Geneza 1, 1; Evrei 3, 4; Ioan 1, 3; Romani 11, 36; Efeseni 3, 9; Apocalipsa 4, 11; Psalmul 148, 1-5; Coloseni 1, 16) și sunt trimiși în lume ca să slujească celor drekți și credincioși (Evrei 1, 14; Psalmul 33, 7; 90, 10-11).

Pentru că foarte multe rătăcirii, dacă nu toate, se bazează pe textul cărții Profetului Daniel, trebuie să afirmăm, o dată în plus, poziția ortodoxă despre ființele netrupești care, plecând de la textul Sfintei Scripturi, este construită pe fundamente solide. Putem evidenția această poziție situându-ne în opoziție cu opiniile eronate prezentate mai sus. Angelologia Profetului Daniel poate fi prezentată, cum s-a întâmplat de altfel, și în opoziție cu interpretări inacceptabile din punct de vedere dogmatic.

În concluzie, comparând textele celor două Testamente, observăm că în Vechiul Testament rolul îngerilor era unul mult mai restrâns și mai bine delimitat decât în Noul Testament. Persoana Mântuitorului, prezentată implicit în cartea Profetului Daniel, face ca centrul atenției să nu mai cadă pe om sau pe eșaton ci este mutat în persoana lui Hristos, simultan Fiul Omului și Fiul lui Dumnezeu. Mai mult, în Evangheliile îngerii se arată a avea funcțiuni speciale, comparativ cu cartea Profetului Daniel, ca slujirea pe care o au față de Biserică.

---

81. Sabelianismul.

Totuși, funcțiile îngerilor nu sunt radical schimbate în cele două Testamente. Acest fapt argumentează, o dată în plus, pentru împlinirea Vechiului Testament în Noul și pentru identitatea lor structurală.

7. Îngerii în cartea Proorocului Daniel după Sfânta Tradiție

a) Crearea îngerilor

Cei care au închinat imne îngerilor au teologhizat ceea ce Dumnezeu a transmis prin Sfânta Scriptură în sensul următor: „Doamne, cetele îngerilor cele prea întocmite, Tu le-ai înființat cu Cuvântul Tău cel prea puternic și cu Sfântul Tău Duh, razele celor necăzătoare, dăruindu-le strălucirea”⁸².

Crearea îngerilor a fost, și din punctul de vedere al Sfintei Tradiții, o aducere de la neființă la ființă după cum o mărturisește toată dogmatica ortodoxă. În acest sens, Octoihul dă mărturie: „Cetele celor fără de trupuri, Doamne, le-ai înființat, arătând tuturor bogăția bunătății Tale și le-ai adus din neființă la ființă pentru slava Ta cea mai presus de minte”⁸³ și încă, „Pre îngerii cei fără materie gânditori mai înainte decât pe toate cele văzute i-ai înființat”⁸⁴. În același spirit mărturisește despre necesitatea de a da un scop creației, de a mărturisi acest aspect: „Îngrădește turma ta cu părtinirile cele îngerești, Cea ce pe cetele acestora le-ai așezat cu Cuvântul și cu voia Ta, gonind toată înșelăciunea și ispita”⁸⁵.

Cărțile de slujbă mărturisesc faptul că slujirea îngerească este și trebuie să fie pentru noi un model. În acest sens, prezențele ce țin de domeniul angelologiei din cartea Profetului Daniel sunt și trebuie să fie pentru orice creștin un îndemn spre slujire și spre viața curată. Mărturisirea Octoihului este indubitabilă: „Având martori pentru cele lucrute, pe îngerii cei înțelegători, să alegem a vieții cu curăție”⁸⁶.

b) Numărul sfinților îngeri

Preluând textul din cartea Profetului Daniel, Sfântul Dionisie Pseudo-Areopagitul mărturisește că putem vorbi de mii și milioane de milioane de entități netrupești: „Și acest lucru este vrednic, – după credința mea, de atenția spirituală, că anume, tradiția scripturilor vorbește de mii de mii și

82. Octoih, ediția Râmnicu Vâlcea 1865, p. 487.

83. *Ibidem*, p. 152.

84. *Ibidem*, p. 158.

85. *Ibidem*, p. 357.

86. *Ibidem*, p. 226.

miliarde de miliarde de îngeri (Daniil 7, 10), repetând și multiplicând deseori pe cele mai înalte din numerele noastre și prin aceasta lăsând să se înțeleagă, în mod clar, ordinele ființelor cerești nu pot fi socotite de noi.

Căci oștirile fericite ale spiritelor celor mai presus de lume sunt numeroase, fiind determinate spiritualmente numai de către știința cerească, ce li s-a dăruit lor, în chip fericit de către dătătorul de înțelepciune divină și bogată în cunoștință; de către principiul ce cu adevărat există, al tuturor lucrurilor, de către cauza cea substanțială, de puterea și determinarea cea a toate cuprinzătoare⁸⁷.

Această idee este reluată și în cărțile de slujbă, ceea ce confirmă identitatea dintre Sfânta Scriptură în general și Sfânta Tradiție, dintre cartea Profetului Daniel și Minei: „Căruia în cer îi stau cu cutremur mulțimi de îngeri și arhangheli”⁸⁸.

Legătura dintre cartea Profetului Daniel și mărturisirile din partea dinamică a Sfintei Tradiții sunt, pe alocuri, nu implicite ci explicite: „Cum că înfricoșată va să fie venirea Judecării Tale, arătată făcând-o Daniil, mai înainte a grăit: că scaunele s-au pus și Cel vechi de zile a șezut și mii de îngeri a adus, care stau înainte cu frică și cu glasuri fără tăcere strigau Treimei întru toți vecii”⁸⁹ și, în altă parte: „Cu milioane de milioane și cu mii de mii de îngeri, Daniil văzându-te Stăpâne înconjurat, unit fiind cu chipul oamenilor, puterea slavei Tale, cu taina s-a învățat”⁹⁰.

Textele din Minei se referă nu doar la angelologie în general ci și la anumiți îngeri pe care îi dă, astfel, ca exemplu demn de urmat: „Tot credinciosul pururea glăsuiește cântare Ție”⁹¹ Celui ce neîncetat cântă întru înălțime, împreună cu multe milioane glasul Cel întreit sfânt”⁹².

8. Concluzii: îngerii în cartea Proorocului Daniel

Din cele de mai sus se desprinde în primul rând constatarea că întreaga învățătură ortodoxă cu privire la existența îngerilor și la rolul lor de ființe personale și spirituale în iconomia mântuirii, se întemeiază pe mărturia Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții.

87. Sfântul Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Ierarhia cerească*, trad. Cicerone Iordăchescu, București, 1932, p. 55-56.

88. *Minei pe noiembrie*, ed. a III-a, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1929, p. 126.

89. *Ibidem*, p. 126.

90. *Octoih, op. cit.*, p. 361.

91. Textul se referă la Arhanghelul Mihail.

92. *Ibidem*, p. 93.

Prefigurată în Vechiul Testament, caracteristica pe care îngerii o au în Evanghелиi, aceea de a-L sluji pe Hristos, apare, după cum am văzut în cartea Proorocului Daniel. Avem și aici o confirmare a faptului că nu există o ruptură în ceea ce privește mesajul între cele două Testamente.

În cadrul Sfintei Scripturi, datătoare de seamă în primul rând în ceea ce îi privește pe îngeri, cartea Proorocului Daniel este dacă nu cea mai bogată cu siguranță una dintre cele mai bogate texte scripturistice în acest domeniu.

Din textul acestei Cărți se poate deduce că, în calitatea lor de membri ai Bisericii triumfătoare, îngerii își desfășoară activitatea lor slujitoare în Biserica cea luptătoare. Deși amplu prezentați în Vechiul Testament, îngerii din cartea Profetului Daniel trebuie priviți prin prisma Bisericii lui Hristos. Doar așa putem să le sesizăm mai bine caracteristicile și slujirea.

Sfânta Tradiție, după cum am văzut, confirmă ideile din Sfânta Scriptură, arătând care sunt îngerii din cartea Profetului Daniel și care este misiunea lor. Vorbind despre îngeri în general, cărțile de cult și Sfinții Părinți arată ce mărturisește Biserica Ortodoxă despre angelologie în general și despre cartea Profetului Daniel în această privință.

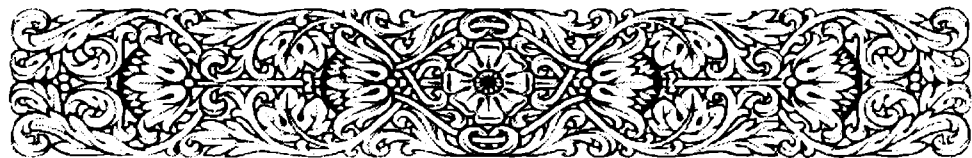
Din perspectiva Noului Testament, misiunea protectoare și slujitoare a îngerilor cărții Profetului Daniel devine evidentă totodată prin mijlocirea pe care o fac înaintea lui Dumnezeu pentru fiecare dintre creștinii care le-au fost încredințați.

La judecata universală, îngerii implinitori ai voinței divine își vor desfășura pentru ultima dată rolul lor de martori și apărători ai credincioșilor, care se vor prezenta ca să dea răspuns înaintea Mântuitorului de faptele săvârșite în viața lor pamântească.

În contrast cu îngerii buni, care se află în desăvârșită comuniune cu Dumnezeu, se află îngerii a căror activitate este direct opusă voinței dumnezeiești, în sensul că nu slujesc opera de mântuire a lumii, fiind potrivnici realizării Împărăției lui Dumnezeu între oameni.

Protos. Lect. Dr. Justinian Cârstoiu

IV. DOCUMENTARE

SFINTELE PAȘTI ÎN TRADIȚIA BIZANTINĂ. ASPECTE SPIRITUALE ȘI SOCIALE

Pentru noi românii, tema așa intitulată, ar părea, la prima vedere, că nu are multe necunoscute, deoarece ca ortodocși și legați bisericește din cele mai vechi timpuri până astăzi de Patriarhia Constantinopolului, ce reprezintă prin excelență tradiția bizantină, am trăit-o din plin, ne-am născut în ea și ne-am obișnuit cu ea, încât ne-a devenit o „a doua natură”. În fond, așa este, căci am moștenit caracteristica de bază bizantină a Paștilor, anume aceea de a fi *cea mai mare sărbătoare creștină*, cu cinstirea corespunzătoare care decurge din aceasta. Timp de două milenii de viață creștină pe pământ românesc Paștile au fost centrul sărbătorilor din calendarul nostru, momentul de curățire și trăire sufletească cel mai înalt, spre care se îndreptau speranțele tuturor credincioșilor.

Dar cei aproape 50 de ani de dominație comunistă au afectat destul de mult cinstirea care se dădea altădată Paștilor. În anul Revoluției de eliberare de sub comunism (1989), Paștile fuseseră declarate, pentru multe categorii de salariați, zi lucrătoare, în care s-a muncit, iar acum, după 10 ani de la acest eveniment se încearca în anumite medii muncitorești (mi. crești) să se revină la sistemul comunist¹. Mă gândesc că asemenea inițiative, din ziua de azi, își au explicația în necunoașterea fondului teologic al sărbătorii Paștilor, în ruperea de către comuniști a tradiției de odinioară, rupere pregătită în timp, prin măsuri treptate, dar multiple și care au culminat în 1989 cu anularea ei ca sărbătoare religioasă legală, coborâtă cel mai mult la nivelul unei duminici obișnuite, devenită frecvent și aceasta zi de lucru. Situația la care s-a ajuns în 1989 cu sărbătorirea Paștilor se explică mai cu seamă prin mă-

---

1. După mineriada din ianuarie-februarie 1999, se luase hotărârea de către anumite grupuri de mineri să se recupereze pagubele mari săvârșite, prin muncă în zilele de Paști.

surile dure luate de autoritățile atee. Aceste autorități au adus imense prejudicii ortodoxiei românești. Consecințele se constată azi, în Biserică și mai ales în societate. Din fericire, generațiile care au cunoscut și au menținut, chiar în condiții vitrege, tradițiile creștine vechi n-au fost lichidate complet, încât acestea au putut face legătura de la trecut, la prezent și viitor, și apoi le-au transmis și celor tineri, care nu le știau în adevărata lor însemnătate. O tradiție nu se lichidează ușor, fiindcă ea se statornicește, istoric, pe o perioadă îndelungată de timp, în cadrul unor grupuri etnice și sociale largi (popoare, națiuni). Tradiția se transmite din generație în generație, nu numai oral, prin cutumă, obiceiuri, ci și prin scris, devenind o trăsătură specifică a unui popor; de aceea este greu de scos din viața oamenilor. Din fericire, la noi tradiția sărbătorii Paștilor a fost doar rănită, poate adânc rănită, dar nu omorâtă.

Socot, deci, că o scurtă incursiune în trecutul nostru bizantin-ortodox va servi cunoașterii rădăcinilor noastre comune și, în același timp, va reprezenta hrana din care să ne alimentăm azi, spre reînvierea în toată splendoarea sărbătoririi Paștelor de aici înainte.

Trebuie precizat, însă, din capul locului, că tradiția bizantină, constituită în cadrul imperiului fondat de Constantin cel Mare, în al III-lea deceniu al secolului al IV-lea, – prin zidirea unei noi capitale a Imperiului roman pe locul vechiului oraș *Byzantion*, între anii 324-330, numită *Constantinopol* și apoi deplasarea centrului de greutate al lumii vechi de la Roma aici – a preluat vechile datini pascale apostolice și patristice cristalizate în secolele I-III, pe care le-a dus mai departe și le-a desăvârșit în sensul uniformizării datei de sărbătorire a Paștelor la Sinodul I ecumenic de la Niceea (325), a adâncirii semnificației ei teologice și a măreției în manifestare, deoarece avea loc acum într-un stat creștin.

În tradiția apostolică și a Părinților din secolele I-III, Învierea Domnului constituia piatra de temelie a credinței creștine, fără de care viața în Hristos nu este posibilă. Temeiul acestei gândiri a fost sintetizat de Sfântul Apostol Pavel prin cuvintele: „Dacă Hristos n-a înviat, atunci zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică-i și credința voastră” (I Cor. 15, 14, 17). De fapt, Învierea reprezintă împlinirea celui mai adânc sentiment uman, anume nădejdea în viața veșnică. Făcut după chipul lui Dumnezeu, omul tinde în mod natural spre Absolut (adică spre Dumnezeu). Fără legătura cu Dumnezeu omul nu poate fi cugetat. Raportarea la Absolut ține de ființa omului. De aici suspinul și nostalgia lui după Paradis². Fericitul Augustin a sintetizat foarte frumos acest simțământ: „Neliniștit este sufletul meu, Doamne, până

2. Mă refer la lucrările lui Nichifor Crainic, în special la „*Nostalgia Paradisului*” (1940) și la „*Cursul de teologie mistică*” (1935-1936) tipărit de Editura Mitropoliei Moldovei și Bucu-

ce se va odihni în Tine". Mântuitorul făcuse în timpul activității Sale multe minuni, spre alinarea diferitelor suferințe umane, procedase chiar la învieri din morți. Toate aceste binefaceri puteau fi privite de mulți ca întâmplări izolate, care avizau doar anumite persoane umane, fără să cuprindă întreaga fire omenească. Năzuința spre veșnicie a fiecărui suflet avea nevoie de o confirmare că minunile făcute asupra altora se pot răsfrânge asupra fiecăruia dintre oameni. Luând firea noastră umana, Fiul lui Dumnezeu S-a făcut Fiu al Omului, întru toate asemenea nouă, afară de păcat și înviind El se făcea garant al învierii noastre a tuturor (Evrei 2, 11-17; I Cor. 12, 13, 17). Învierea Mântuitorului încheia și încorona activitatea Sa de trei ani și jumătate, biruind asupra morții, pe care primii oameni Adam și Eva și-au luat-o asupra-le, ca urmare a păcatului neascultării. Porunca dată de Dumnezeu lui Adam: „Iar din pomul cunoașterii binelui și răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit” (Fac. 2, 17) n-a fost respectată și de aceea el și Eva împreună cu toți succesorii lor au cunoscut moartea sufletului, au pierdut comuniunea cu Dumnezeu, adică viața veșnică în fericire. Această moarte lua sfârșit acum prin Învierea Mântuitorului Hristos. De aceea, o cântare bisericească din noaptea Învierii cuprinde și aceste cuvinte: „Pe Adam din stricăciune cu neamul său L-ai înviat împreună cu Tine”.

În literatura teologică a primelor secole, problemele legate de importanța Paștelui au fost abordate de diverși Părinți ai Bisericii. Numeroase omilii pascale ori alte lucrări lămuresc diferite aspecte ale Paștelui din Vechiul Testament, dar mai ales din Noul Testament, subliniind superioritatea acestuia din urmă asupra celui dintâi. Pot fi menționați în această privință: Meliton de Sardes, papii Clement și Ippolyt ai Romei, Chiril al Ierusalimului, Hesychius de Ierusalim, Ioan de Beyrut, Pseudo-Chrysostomul, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Ioan Hrysostom³, Leontie de Constantinopol și

---

vinei, Iași, 1993, sub titlul dat de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei: „Sfințenia – Împlinirea umanului”.

3. Méliton de Sardes, *Sur la Pâque et fragments*, Introduction, texte critique, traduction et notes par Othmar Perler, Paris, 1966 (Sources chrétiennes, 123); *Homélie pascales I. Une homélie inspirée du Traité sur la Pâque d'Hippolyte*, Etude, édition et traduction par Pierre Nautin, Paris, 1950 (Sources chrét., 27); R. Cantalamessa, *L'omelia „In S. Pascha” dello Pseudo-Ippolito di Roma*. Recherche sulla teologia della Asia Minore nella seconda metà del II secolo, Milano, 1967; Hesychius de Jérusalem, Basile de Séleucie, Jean de Béryte, Pseudo-Chrysostome, Leonce de Constantinople, *Homélie Pascales* (cinq homélie inédites). Introduction, texte critique, traduction, commentaire et index de Michel Aubineau, Paris, 1972 (S. chr. 187); *Homélie Pasquales III. Une homélie anatolienne sur la date de Pâques en l'an 387*. Etude, édition et traduction par F. F. Floëri et P. Nautin, Paris, 1957 (S. chrét., 48); Cyrille de Jérusalem, *Catéchèses mystagogiques*, Introduction, texte critique et notes de Auguste Piedagnel – P,

alții⁴. Un lucru asupra căruia se insistă mult în primele veacuri, în legătură cu Învierea, este *atotputernicia lui Dumnezeu*, care poate face orice vrea, din imposibil, posibil, din incredibil, credibilul, și această insistență se explică prin aceea că una dintre obiectiile păgânilor era credința în imposibilitatea învierii din morți. Dar „Nimic nu este imposibil la Dumnezeu”, răspundea deja, în secolul al II-lea, papa Clement (Epist. Ad. Corinthios, 27).

Sfântul Grigorie de Nazianz, în prima sa cuvântare de după hirotonirea într-un preot⁵, rostită cu prilejul Sfintelor Paști din anul 362, care a căzut atunci în 31 martie, vede în Învierea Domnului o sărbătoare plină de strălucire, a cărei lumină îmbracă pe fiecare om, aduce dragostea între toți oamenii, la acea intensitate încât să se cheme între ei *frați*, să-și dea îmbrățișarea iubirii, chiar și cu cei care le-au fost până atunci dușmani (I, 1, P. 73). Se pare că aceste cuvinte ale Sfântului Grigorie au stat la baza frumoasei cântări (Slava, glas V) din noaptea de Paști: „Ziua Învierii să ne luminăm cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm; să zicem: fraților și celor ce ne urâsc pe noi, să uităm toate pentru Înviere și așa să strigăm: Hristos a înviat din morți ...”. Cea mai prețioasă ofrandă, pe care Sfântul Grigorie o recomandă s-o aducem lui Dumnezeu de Paști este persoana noastră, ea constituind binele cel mai de preț în fața lui Dumnezeu: „să redăm chipului, ceea ce este după chip” (ἀποδώμεν τῇ εἰχόνι τὸ χατ εἰχόνα), să fim conștienți de demnitatea noastră, să cinstim modelul (arhetipul) nostru (τιμῆσωμεν τὸ ἀρχέτυπον) și să cunoaștem puterea tainei pentru care a murit Hristos” (I, 4).

Sfântul Ioan Gură de Aur în „Cuvântul său de învățătură la Învierea Domnului”, inclus, pentru frumusețea lui, în slujba de Paști și citit cu acest prilej, vede în Paști un praznic frumos și luminat, plin de bucurie, care ne-a izbăvit de teama de moarte prin Învierea Mântuitorului Hristos: „Unde-ți este, moarte, boldul? Unde-ți este, iadule, biruința?” (I Cor. 15, 55). Cartile de cult au preluat fondul teologic al Părinților și au cântat Paștile ca pe cea mai mare sărbătoare, plină de lumină și bucurie: „Aceasta este ziua, care a făcut-o Domnul, să ne luminăm și să ne bucurăm într-însa”. Sau: „Această minunată și sfântă zi, una a sâmbetelor, împărăteasă și doamnă, al praz-

---

Traduction de Pierre Paris, 1966 (S. chrét., 126); Grégoire de Nazianze, *Discours* 1-3, Introduction, texte critique, traduction et notes, par Jean Bernardi, Paris, 1978 (S. chrét., 247).

4. V. și articolul *Pâque* din Dictionnaire encyclopédique du christianisme amen, vol. II, p. 1904-1907 de V. Loi și W. Rordorf, Paris, 1990; R. Cantalamessa, *Ostern in der alten Kirche*. Aus dem Italienischen ins Deutschen übertragen von Anemarie Spoerri, Peter Lang, Bern-Frankfurt am Main. Las Vegas, 1981, 233 p. Autorul adună o mare mulțime de texte din autori greci și latini până la Augustin și le redă în traducere.

5. În volumul citat la 3, p. 73-83; I, 1 p. 73: Ἀναστάσεως ἡμέρα καὶ ἡ ἀρχὴ δεξιᾶ καὶ λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει καὶ ἀλλήλους περιπτυσθῶμεθα. Εἰπόμεν Ἀδελφοὶ καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς.

nicelor praznic și sărbătoare este sărbătorilor". „Să ne curățim simțirile și să vedem pe Hristos în lumina cea neapropiată a Învierii". „Hristoase, o, Paștile cele mari, cele sfințite, dă-ne și nouă să ne împărțășim cu Tine în ziua cea neînserată a Împărăției Tale". „Cerurile după cuviință să se veselească și pământul să se bucure și să prăznuiască toată lumea cea văzută și cea nevăzută, că Hristos S-a sculat, veselia cea veșnică"! „Acum toate s-au umplut de lumină și cerul și pământul și cele dedesubt". Din toate acestea reiese că bucuria Învierii cuprinde întreaga creație, văzută și nevăzută.

Pentru nici o sărbătoare creștină din cursul anului nu există expresii de cinstire la superlativ, ca acestea. Este explicabil, deci, să constatăm că literatura teologică și cultul au ridicat pe primul loc, între sărbătorile din calendarul ortodox, Sfintele Paști. Așa înțelegem de ce și numeroase reglementări canonice vin să precizeze modalități de pregătire pentru întâmpinarea Paștelor ori să prevadă măsuri împotriva celor care le-ar serba la altă dată decât cea stabilită pentru întreaga Biserică. În ce privește *data* de sărbătorire, au rămas valabile, în cadrul Imperiului bizantin hotărârile Sinodului I ecumenic de la Niceea (325), potrivit cărora Paștile trebuie să fie cinstite în *prima duminică după echinocțiul de primăvară (21 martie), după lună plină și să nu cada niciodată în aceeași zi cu Paștile iudaic*; de aceea, nu insistăm asupra acestui lucru. Mai relevant ni se par, pentru tema noastră, normele fixate de canoane privitoare la post și rugăciune, obligatorii înainte de Sfintele Paști. Obligatorivitatea postului mare (Păresimilor) este indicată de Canonul 69 al Sfinților Apostoli⁶ pentru toți creștinii: „Dacă vreun episcop sau presbiter sau diacon sau ipodiacon sau citeț sau cântăreț nu postește Sfântul și Marele Post al Paștelor, sau miercuria și vinerea, să se caterisească, fără numai dacă va fi împiedicat de slăbiciunea trupului; iar dacă va fi laic, să se afurisească"⁷.

Aceste prevederi generale devin mai aspre pentru monahi, căci lor nu le este permis decât să mănânce o dată pe zi, după vecernie, iar meniul este redus la legume fără untdelemn: „Post postim carele au postit Domnul Hristos, Sfântul și Marele, care se chiamă și iaste Păreasimile, cu curăție și pentru a noastră iertare; și mâncăm o dată în zi, sec, după vecernie, și legumi fără untdelemn, iar peaște nicicum, fără numai în ziua Blagoveșteniilor, de-acia nicicum"⁸.

6. N. Milaş, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. N. Popovici, Arad, 1930-1931, I, p. 210

7. În *Îndreptarea Legii...* Pravila de la Târgoviște, 1652, Editura Academiei, București, 1962, colectiv condus de Adrian Rădulescu, canonul are numărul 68.

8. *Îndreptarea Legii*, Glava 381, p. 354-355.

Prevederile acestea sunt atât de stricte, încât se citează după ele cuvintele Sfântului Athanasie cel Mare, care zice: „Cine va dăzlega miercurea și vineria, acela răstignește pe Hristos, ca și ovreaii, pentru că miercurea S-au vândut, iar vineri S-au răstignit”⁹.

Dezlegările pentru aceste două zile sunt permise doar în cazul praznicelor împărătești și ale Maicii Domnului¹⁰.

Excepții de la păzirea integrală a Postului Mare, în care era dezlegată doar mâncarea de legume simple, iar cu ulei și vin sâmbăta și duminica, se făceau doar pentru femeile care nășteau și pentru oamenii bolnavi. Carnea nu se admitea niciodată. „Muiarea care va naște în Postul Mare sau în Săptămâna cea Mare, aceea să nu ție de poruncitul post a se posti de untdelemn și de vin, ce fără de păcat să mănânce și să bea, pentru că postul pentru smerenia trupului se-au făcut, iară ea, aflându-se bolnavă și slabă, ceare și priimește hrană ca să ia putere și sănătate. Și altcineva carele va fi slab și bolnav, nu se oprește dă zilele carele sunt poruncite a le posti, ce să mănânce untdelemn și vin; iar carne să nu mănânce măcar de s-ar afla și la moarte, cum grăiește Valsamon la povestea Canonului 68 apostolic”¹¹.

Multe dintre normele de postire amintite mai sus se regăsesc și în *Constituțiile apostolice*, o operă compilată, în Antiohia Siriei, în jurul anului 380, din lucrări mai vechi: *Didascalia Apostolilor*, *Didascalia* sau *Doctrina Apostolilor* și *Diataxis Sfinților Apostoli* (Tradiția apostolică): „Țineți postul de 40 de zile când se face pomenire de ce a făcut Mântuitorul și de învățăturile Lui. Se postește acest post înaintea Paștelor”... În Săptămâna Mare (a Patimilor) postul este și mai aspru: ... „Toți veți posti cu frică și cutremur și când vă veți ruga pentru toți care au murit”¹². „Mântuitorul ne-a poruncit să postim aceste șase zile din cauza nelegiuirii și nedreptății iudeilor. El ne-a prescris să-i plângem și să tânguim ruina lor; căci El Însuși i-a plâns, pentru că nu l-a luat în seamă atunci când a fost printre ei. El ne recomandă să pos-

9. *Ibidem*, p. 355.

10. *Ibidem*. Citarea lucrării *Îndreptarea Legii* nu trebuie să ne surprindă, fiindcă ea este, de fapt, traducere după canoanele bizantine: *Îndreptarea Legii* ca Dumnezeu, care are toată judecata arhierască și împărătească de toate vinele preoțești și mirenești. PRAVILA a Sfinților Apostoli, acele 7 sobóre și tôte nemeastnice. Lângă acestea și ale Sfinților Dascăli a lumii Văsilie vel, Timothei, Nikita, Nicolae, Theologia dumnezeieștilor bogoslovi, scrise mai înainte și tocmite cu porunca și învățatura Blagocestivului Împărat Kyr Ioan Comnenul de cuvântătorul diacon al Mării Bisericii lui Dumnezeu și păzitori de Pravili Kyr Alexie Aristen, iar acum întâiu prepus tot despre Elinește pe limba Rumânească cu nevoița și userdia și cu tótă cheltuiala Sfântului de Hristos Kyr Ștefan, cu mila lui Dumnezeu Mitropolit Târgoviștei, exarh plaiului și a tótă Ungro-Vlahia, Târgoviște, 1652.

11. *Îndreptarea Legii*, glava 382, p. 355.

12. *Les Constitution apostoliques*, Introduction, texte critique, traduction et notes, par Marcel Metzger, Paris, 1986 (S. chrét. 329), tome II, livre V, 12, 13 (3) și 4.

tim miercură și vinerea din cauza Patimilor”¹³. „Nu mâncați decât pâine, sare și legume și ca băutură, apă. Abțineți-vă de la vin și carne în acele zile, căci sunt zile de doliu, nu de sărbătoare. Postiți vineri și toată ziua sabbatului (sâmbăta), iar cei care au putere, să nu guste nimic până noaptea la cântatul cocoșului; dacă cineva nu poate suporta postul în aceste două zile, cel puțin să păstreze sâmbăta, căci Domnul Însuși zice undeva (Lc. 5, 35): „Dar vor veni zile când Mirele se va lua de la ei; atunci, în acele zile, vor posti”. În acele zile, deci, El ne-a fost luat de cei care poartă pe nedrept numele de iudei (Apoc. 2, 9). De aceea vă îndemnăm să postiți în acele zile până seara, așa cum noi înșine am postit, când El ne-a fost luat de la noi”¹⁴.

Aceste reglementări de post mai vechi din săptămâna Patimilor sunt re-luate și de Canonul 89 al Sinodului quinisext: „Creștinii, petrecând zilele mântuitoarei Patimi în post și rugăciune și întru umilința inimii, trebuie ca în ceasurile de la miezul nopții din sâmbăta mare să se încheie postul, fiindcă dumnezeieștii evangheliști Matei și Luca, cel dintâi prin cuvintele ...”Iar întru târziul sâmbetei, când se lumina spre ziua cea dintâi a săptămânii” (Mt. 28, 1), iar celălalt prin cuvintele „dis de dimineață” (Lc. 24, 1) ne-au semnalat adâncul nopții”¹⁵.

Pentru *noaptea de Paști*, Constituțiile apostolice dau următoarele norme: „Până când începe să se lumineze de ziua în prima zi a săptămânii (Mt. 28, 1), adică duminică, rămâneți trezi, de seara până la cântatul cocoșului și, adunați în biserică, veghiați, rugându-vă și invocând pe Dumnezeu în timpul privegherii, citind Legea, Profeții și Psalmii, până la cântatul cocoșului; apoi, după ce au fost botezați catehumenii, s-a citit Evanghelia cu frică și cu cutremur și s-a predicat poporului despre mântuire, puneți capăt doliului și rugați pe Dumnezeu ca Israelul să se convertească și să-i fie dat un prilej de convertire și iertare pentru fărâdeleaga sa”¹⁶.

„Fiindcă Domnul a înviat, voi să aduceți jertfa voastră, căci în această privință vi s-a arătat aceasta. Opriți atunci postul, bucurați-vă și fiți în sărbătoare, pentru că pârga Învierii voastre, Iisus Hristos, a înviat din morți (I Cor. 15, 20) și aceasta va fi mereu până la sfârșitul lumii (Mt. 28, 20), până la venirea Domnului (I Cor. 11, 26). Căci pentru iudei Domnul este încă mort, iar pentru creștini El a înviat; pentru primii, aceasta ține de necredința lor, iar pentru cei de al doilea, de deplina convingere că nădejdea în Domnul este viața fără de moarte și veșnică”¹⁷.

13. *Ibidem*, V, 14, 20.

14. *Ibidem*, V, 18, 1, 2; 19, 2, 1, 2.

15. Milaș, *op. cit.*, I, 2 p. 471.

16. *Const. Apost.* V, 19, 3.

17. *Ibidem*, V, 19, 7.

În bucuria Învierii trăiau creștinii și în săptămâna luminată, când se săvârșea Sfânta Liturghie și se împărtășeau credincioșii zilnic, iar catehumenii botezați în noaptea de Paști, deveniți neofiți, umblau în haine albe. Distracțiile prin participarea creștinilor la spectacole, jocuri și petreceri păgâne erau interzise. Toate acestea sunt reflectate în canonul 66 al Sinodului quinisex: „De la sfânta zi a Învierii lui Hristos, Dumnezeuul nostru, până la Duminica nouă, toată săptămâna se cuvine ca credincioșii să o petreacă negreșit în sfintele biserici, cu psalmi, laude și cântări duhovnicești, veselindu-se și serbând întru Hristos și luând aminte la citirea dumnezeieștilor Scripturi și desfătându-se cu Sfintele Taine. Căci așa în veci vom fi împreună înălțați. Deci, în arătatele zile nicidecum să nu se facă alergări de cai sau alt spectacol poporal”¹⁸.

Cât de multă cinstire trebuie dată acestei săptămâni reiese și din aceea că Sfântul Nichifor Mărturisitorul, mare cărturar și patriarh al Constantinopolului (806-815) a hotărât printr-un canon¹⁹ să nu se lucreze în toate aceste zile.

Am prezentat până aici câteva norme canonice și îndrumări atribuite Sfinților Apostoli și Sfinților Părinți, după care creștinii primelor veacuri trebuiau să cinstească sărbătoarea Sfințelor Paști. Aceste norme au intrat în viața creștinilor și s-au generalizat cu timpul în toate părțile vastului Imperiu roman și apoi bizantin. Există, desigur, și aspecte locale, dar în lumea răsăriteană ortodoxă ele sunt mai rare. Această uniformitate își are rădăcinile în faptul că, pentru toți creștinii ortodocși Paștile reprezintă cea mai mare sărbătoare, iar normele canonice și îndrumările Părinților, amintite parțial mai sus, au fost privite ca legi sfinte.

Cu o intensitate deosebită se sărbătoreau Sfintele Paști la *Ierusalim*, localitate legată direct de *viața pământească și patimile Mântuitorului*. Aici, un rol important îl aveau locurile, unde s-au săvârșit patimile, moartea și Învierea, de care erau legate puternice amintiri, transmise din generație în generație. Localnicii și pelerinii din lumea întreagă porneau spre acele locuri și retrăiau momentele dramatice îndurate de Însuși Mântuitorul lumii. Păstrarea unor relicve sfinte legate de patimi – sulita cu care a fost împuns în coastă, coroana de spini, trestia care l-a fost pusă în mână în loc de sceptru, coloana biciuirii, buretele, potirul de onyx folosit de Mântuitor la Cina cea de Taină, apoi chiar Sfânta Cruce cu tăblița de deasupra, purtând inscripția INRI, după descoperirea ei de către Sfânta Elena²⁰ – aveau menirea să reamin-

18. Milaș, *op. cit.*, I, 2 p. 441.

19. Milaș, II, 2 p. 212.

20. Lista acestor relicve sfinte este dată diferit, în ceea ce privește numărul lor. O înșuirire lungă se găsește într-o scrisoare (socotită neautentică) trimisă de împăratul Alexie I Comneul

tească și mai viu ce s-a întâmplat în timpul „săptămânii patimilor” și în ziua Învierii. Bisericele înălțate de Constantin cel Mare pe Golgota (Martyrion, a Crucii și a Învierii) apoi a Sionului, din partea de sud-vest a Ierusalimului, ca și cele de pe Muntele Măslinilor (Eleon, Imbomon, Lazarium etc), erau legate direct de textele evanghelice care se citeau în acele zile, în nopțile de priveghere și care erau ascultate cu mare emoție.

Alegem, prin urmare, pentru exemplificarea formării și trăirii tradiției bizantine despre sărbătorirea Sfințelor Paști, *Locurile sfinte*, apoi *Constantinopolul*, capitala Imperiului, care au devenit modele pentru întreaga lume ortodoxă; și în final, *o regiune de la marginea Imperiului*, anume teritoriile românești de la Dunărea de Jos.

Evident, prezentările despre aceste locuri nu pot fi exhaustive, deoarece nu sunt posibile în lumina documentării existente; totodată, trebuie să admitem că atâta timp cât comunitățile creștine, la care ne referim, au putut trăi în condiții normale – politice, economice și culturale – ele și-au păstrat ceea ce aveau mai scump în lumea aceasta.

Pentru *Locurile sfinte* avem relatări amănunțite și foarte valoroase de la o pelerină spaniolă care, către sfârșitul secolului al IV-lea (între anii 381-384 sau 383-385), vizitează mai multe regiuni din Orientul apropiat, devenite celebre pentru trecutul lor religios. Ea ajunge și la Ierusalim, unde rămâne trei ani și de acolo ne dă informații amănunțite și în același timp competente. Este vorba de Egeria sau Aetheria, o doamnă din înalta societate spaniolă, din provincia Galicia, și prin această compatrioată și poate chiar rudă a împăratului Teodosie I cel Mare (379-395). Egeria pare să fi fost călugăriță, fiindcă din relatările ei reiese că este o bună cunoscătoare a cultului creștin, iar ceea ce vede la Ierusalim este comunicat colegelor din Spania, și acestea bine introduse în tipicul bisericesc²¹ (Fig. 1).

Pelerinajul Egeriei la Locurile sfinte se înscrie într-un șir mai lung de călătorii întreprinse încă din perioada apostolică, când Biserica nu era încă liberă. După pacea Bisericii (313) și mai cu seamă după descoperirea de către Sfânta Elena a crucii Mântuitorului Hristos, aceste călătorii s-au intensificat. Sfânta Cruce și bisericile construite de Constantin cel Mare atrăgeau în chip deosebit pe pelerini. Dintre toți, Egeria a dat cele mai multe informații

---

ducelui de Flandra pentru a-l atrage în Cruciada I-a; v. Deno Geanakoplos, *Byzantium, Church, Society and Civilisation seen through contemporary eyes*, University of Chicago, 1984, p. 20; Louis Bréhier, *La civilisation byzantine*, în vol. *Le monde byzantin*, III, Paris, 1970, p. 226-228, da, de asemenea, o listă lungă. Cea mai amplă lucrare dedicată acestei probleme aparține lui Jean Ebersolt, *Sanctuaires de Byzance*. Recherches sur les anciens trésors des Églises de Constantinople, Paris, 1921, p. 151.

21. Ethérie, *Journal de voyage*, texte latin, introduction et traduction de Hélène Pétré, docteur ès lettres (S. chr. 21), Paris, 1948; P. Maraval, Egérie, *Journal de voyage*, Paris, 1982 (S. chr.

privind topografia locașurilor de cult și slujbele care aveau loc în cursul anului liturgic, deci și în perioada de pregătire apoi de sărbătorire a Paștilor. Relatările Egeriei sunt cuprinse în capitolele XXVII-XXXIX ale lucrării sale.

Iată ce spune despre Postul Mare (cap. XXVII, 1): „Când sosesc zilele Paștelor, se sărbătoresc astfel: *După cum la noi se postesc 40 de zile înainte de Paști, tot așa aici se postesc opt săptămâni, din pricină că în dumineci și în sâmbete nu se postește, cu excepția unei singure sâmbete, în care este ajunul Paștelor și trebuie să se postească; în afară de sâmbăta aceasta, absolut niciodată nu se postește aici sâmbăta în tot cursul anului. Dacă, deci, din opt săptămâni se scad opt dumineci și șapte sâmbete, – pentru că într-o sâmbăta trebuie să se postească, așa precum am mai spus înainte – rămân patruzeci și una de zile de post, care se numesc sărbători adică Păresimi*”²².

De remarcat este observația Egeriei că Postul Mare ține 40 de zile *ca și la noi*, deci la data aceea Postul Paștelor era de durată la fel în toată lumea creștină, din răsărit până în vestul Imperiului. Egeria nu ne dă precizări asupra conținutului alimentar permis în timpul postului, dar este de presupus că se respectau reglementările canoanelor la care ne-am referit mai sus. Ceea ce autoarea noastră spune în plus se referă la o grupare mai mică de postitori, numiți *hebdomaderi* (săptămânali), care nu mâncau nimic toată săptămâna – de luni până sâmbăta dimineața, când, după primirea Sfintei Împărtășanii la sfârșitul Liturghiei, întrerupeau ajunatul. La fel procedau și duminica, tot după ce primeau Sfânta Împărtășanie, iar de luni reintrau în program de post total. Mâncarea lor este, de altfel, extrem de săracă, ea reducându-se la apă și la un fel de terci din făină. Acești postitori proveneau dintre asceți trăitori în lume, bărbați și femei, numiți *aputactitae*, care nici în restul anului nu mâncau decât o dată în zi. Existau însă, printre ei, unii care în timpul Păresimilor nu puteau posti toată săptămâna, și atunci cinau joi, la mijlocul săptămânii; cei care nu puteau nici atât, mâncau din seară în seara. Există, după relatarile Egeriei, o libertate a fiecaruia în asprimea postului, după puțința fiecăruia²³: „Nimeni nu impune cât trebuie postit, ci fiecare atâta cât poate și nici cel care postește mai mult nu este lăudat, nici cel care postește mai puțin nu este disprețuit. Așa este aici obiceiul”²⁴. Cuvintele de mai sus ale Egeriei ne amintesc de ce spune Sfântul Apostol Pavel

296). În lucrarea de față am utilizat ediția Elenei Pétré din 1948 și mai cu seamă teza de doctorat a preotului Marin Braniște, apărută în 1982 și intitulată *Însemnarile de călătorie ale peregrinei Egeria, sec IV, (extras din Mitropolia Olteniei XXXIV (1982), nr. 4-6), care nu cunoaște ediția lui P. Maraval, de altfel, inaccesibilă și nouă.*

22. La M. Braniște, p. 134.

23. Idem, *op. cit.*, cap. XXVII, 9; XXVIII, 3,4, p. 136-137.

24. *Ibidem*, cap XXVIII. 4, p. 137.

în Epistola către Romani 14, 6: „Și cel ce mănâncă, pentru Domnul mănâncă, fiindcă-I mulțumește lui Dumnezeu, și cel ce nu mănâncă, pentru Domnul nu mănâncă și-I mulțumește lui Dumnezeu”.

Mai departe, Egeria vorbește despre slujbele din dumineci și celelalte zile ale săptămânii, care aveau loc în biserica Învierii, a Crucii și biserica mare (Martyrion), toate pe Golgota. Doar Ceasul al nouălea avea loc în biserica de pe Sion, cu excepția zilelor de miercuri și vineri, când cădeau sărbători ale mucenicilor. „Duminica, la primul cântat al cocoșului, episcopul citește în biserica Învierii locul din Evanghelie despre Învierea Domnului, cum se face în duminici peste tot anul; și, de asemenea, până la ziuă, se săvârșesc la biserica Învierii și la cea a Crucii, cele ce se fac în toate duminicile de peste an²⁵. Continuarea are loc în biserica mare, după care se revine în biserica Învierii. Vecernia se face tot aici, dar la ceasul al 9-lea²⁶.

Luni, marți și joi slujbele sunt la fel: încep după cântatul cocoșului în biserica Învierii, se continuă la momentele respective cu Ceasurile 3, 6, 9 și cu vecernia”.

Față de celelalte zile din săptămână, miercurea se făcea, după cele obișnuite dimineața în biserica Învierii, și Ceasul al 3-lea. Un alt lucru nou este că Ceasul al 9-lea, făcut ca și în alte zile la biserica Sionului, nu era urmat de Sfânta Liturghie, ci în locul ei episcopul și preotul *predicau*, ca *poporul să învețe meru Legea* (nam ut semper populus discat legem, et episcopus et presbyter praedicant assidue)²⁷. „După ce s-a făcut otpustul, poporul conduce pe episcop cu cântări până la biserica Învierii. Se potrivește venirea astfel încât ca să intre în biserica Învierii cam la ceasul vecerniei. Se intonează imne și antifoane, se fac rugăciuni, iar otpustul vecerniei în biserica Învierii și în biserica Crucii²⁸.

Vinerea era același program ca și miercurea, cu deosebirea că, după vecernia din biserica Învierii, credincioșii rămâneau în continuare la priveghere, cântând toată noaptea, alternativ, psalmi, antifoane, ascultând apoi diferite lecturi, care se prelungeau până în zori. Urma liturghia de sâmbătă tot în biserica Învierii, ceva mai de dimineață, în așa fel încât să se termine înainte de răsăritul soarelui. Aceasta și din motivul ca hebdomaderii (apud tactitae) să aibă posibilitatea să mănânce mai curând.

La sfârșitul celor șase săptămâni de post, mai deosebit de semnalat este faptul că în sâmbăta lui Lazăr, la ceasul al 7-lea (ora 13), se adună toți credincioșii în frunte cu episcopul, în biserica Lazarium din Betania, ridicată în

25. *Ibidem*, XXVII, 2.

26. Ediția Elenei Pétré, *op. cit.*, p. 209, spune că Duminica nu se face serviciu de la ora 9.

27. *Ibidem*, XXVII, 6, p. 210.

28. *Ibidem*, p. 135, cap. XXVII, 6.

amintirea învierii lui Lazăr de Mântuitorul Hristos. În drum se face o oprire la biserica zidită pe locul unde Marta L-a așteptat pe Mântuitorul (In. 11, 20). „Când ajunge episcopul aici, îl întâmpină toți monahii, poporul intră și el înăuntru, se intonează un imn și un antifon și se citește locul din Evanghelia unde se spune că sora lui Lazăr a întâmpinat pe Domnul. Se face o rugăciune și, toți fiind binecuvântați (de către episcop), se merge până în Lazarium cu cântări”²⁹. „Când s-a ajuns în Lazarium, se adună aici *toată mulțimea, încât nu numai locașul însuși, ci și toate câmpurile din jur sunt pline de oameni*”³⁰. Se reîntorc cu toții în oraș, mergând la biserica Învierii, unde se face vecernia, după rânduială.

Egeria spune că săptămâna care începe cu Duminica Floriilor este numită „săptămâna mare”; iată o denumire care este caracteristică ortodocșilor, deci și nouă, românilor.

De menționat în chip special, pentru această duminică, este procesiunea care se face de episcop, preoți și tot poporul începând cu ceasul al 7-lea (ora 13) la „biserica Eleona, adică pe Muntele Măslinilor, unde este grota în care învăța Domnul”³¹. Pe drumul către acest loc, se face o oprire (spre ceasul al 9-lea = ora 15) la biserica Imbomon, adică la locul unde Domnul S-a înălțat la ceruri, și acolo se stă; „căci poporul, totdeauna când episcopul este prezent, este poftit să șadă, în picioare rămânând continuu numai diaconii. Se intonează și aici imnuri și antifoane potrivite cu locul și ziua; (se fac) de asemenea citiri alternate cu rugăciuni”³².

Când se apropie ceasul al 11-lea (ora 5 p.m) se citește locul din Evanghelia în care se relatează despre întâmpinarea Domnului de către copii cu ramuri în mâini și cu cuvintele: „Bine este cuvântat Cel ce vine întru numele Domnului”. „Și îndată se ridică episcopul cu tot poporul și atunci se merge din vârful muntelui numai pe picioare. Căci tot poporul merge înaintea episcopului, cântându-se imnuri și antifoane și răspunzând: „Bine este cuvântat Cel ce vine întru numele Domnului”. *Și toți copiii câți sunt prin acele locuri, până și chiar cei care nu pot merge singuri pe picioare și care – mici fiind – îi poartă părinții așezați pe grumazul lor, au toți în mâini ramuri: unii de palmier, alții de măslin, și așa este însoțit episcopul, în chipul în care a fost întâmpinat atunci Domnul*”. Din vârful muntelui și până în oraș, și de acolo până la biserica Învierii, prin tot orașul, merg absolut toți pe jos; „dar și doamnele și bărbații de vază, câți sunt, conduc pe episcop, intonând refrenul: („Bine este cuvântat”); și așa încet, încet, ca să nu obosească poporul, abia pe seară se

29. *Ibidem*, XXIX, 4, p. 137.

30. *Ibidem*, XXX, 5, p. 137.

31. *Ibidem*, XXX, 3, p. 138.

32. *Ibidem*, XXXI, 1, p. 139.

ajunge la biserica Învierii. Ajunși aici, deși târziu, se face totuși vecernia, apoi din nou rugăciunea la locul Crucii, după care se slobozește poporul³³.

Am reprodus aceste pasaje pentru a ne da seama cât de mult era implicat poporul în sărbătorirea Duminicii Floriilor, cât de numeros era el și format din oameni de toate vârstele și categoriile sociale. Impresionant acest cortegiu, la care participa toată populația Ierusalimului și din împrejurimi!

Luni, marți și miercuri majoritatea programului liturgic se desfășura în biserica Martyrion, inclusiv Ceasul al 9-lea, care altădată se făcea la biserica Sion. Slujba durează de dimineața devreme, de la cântatul cocoșului, până seara târziu. În plus, de semnalat pentru aceste zile, este că marți „la ceas de noapte toți merg la biserica de pe Muntele Măslinilor. La sosire în această biserică, episcopul intră în grota în care Domnul obișnuia să învețe pe ucenici și citește din Evanghelia după Matei (24, 4 și urm.) cuvintele Domnului: „Vedeți să nu vă amăgească cineva” ... Când s-a terminat de citit se face o rugăciune, sunt binecuvântați catehumenii, apoi și credincioșii, se face sfârșit și se reîntoarce fiecare de pe munte, la casa lui, destul de târziu în noapte³⁴.

Pentru miercuri, este de semnalat faptul că episcopul intră în grota mormântului din biserica Învierii și citește din Evanghelia locul în care spune cum Iuda Iscarioteanul L-a trădat și vândut pe Domnul. „Când se citește acest text poporul atâta plânge și suspină, încât nu se află nimeni, care să nu fie mișcat până la lacrimi în ceasul acela³⁵.”

Joi, pe lângă slujbele din afara bisericilor Învierii și Martyrion, se săvârșește în chip excepțional, o dată într-un an, Sfânta Liturghie în biserica Crucii, unde se împărtășesc toți și apoi se întâlnesc „la primul ceas din noapte³⁶” (ora 7 seara) la biserica Eleona. „Acolo, cam până la al cincilea ceas din noapte (ora 23) neîntrerupt se intonează imnuri și antifoane, se fac rugăciuni în legătură cu ziua și locul și se citește Evanghelia în care Domnul a vorbit ucenicilor Săi în această zi, stând în grota care este în această biserică³⁷.”

De aici se merge, cam la ceasul al șaselea din noapte, sur la Imbomon, la locul unde Domnul S-a înălțat la ceruri.

„Când începe cântatul cocoșilor, se coboară din Imbomon, cu cântări, la locul unde S-a rugat Domnul, precum este scris în Evanghelia: „Și a mers ca la o aruncătură de piatră și S-a rugat” ... și celelalte. În acest loc este o biserică mareața” ...

33. *Ibidem*, XXXI, 2-4, p. 139-140.

34. *Ibidem*, XXXIII, 1, p. 140.

35. *Ibidem*, XXXIV, p. 140.

36. *Ibidem*, XXXV, 1, p. 141.

37. *Ibidem*, XXXV, 3, p. 141.

După rugăciuni și imnuri se citește locul din Evanghelie, unde Domnul a zis ucenicilor Săi: „Priveghiați și vă rugați, ca să nu cădeți în ispită” ... „Se coboară din Ghetsimani și, deoarece este acolo o mare mulțime de oameni, oboșiți de vegheri și sleiți de posturile zilnice și care au de coborât un munte atât de înalt, se vine încet, încet, cântându-se imnuri la Ghetsimani. Peste două sute de făclii bisericești sunt pregătite pentru a lumina întregul popor”³⁸. La Ghetsimani se citește pericopa evanghelică, unde se vorbește despre arestarea Domnului (Mt. 26, 45-57). „Când se citește acest text, atât de mare este valetul, suspinul și plânsul întregului popor, încât geamătul general răzbate aproape până la oraș. Și chiar din ceasul acela se vine în oraș cu imnuri; se ajunge la poartă la ceasul când începe a se vedea om cu om. De aici înainte, înlauntrul orașului, toți până la unul, mari și mici, bogați și săraci, se găsesc acolo pregătiți; mai ales în ziua aceasta nimeni nu se retrage de la priveghere până la ziuă. Este condus episcopul de la Ghetsimani până la poartă și de acolo prin tot orașul, până la locul calvarului (Ad Crucem) ”. „Când s-a ajuns înaintea locului crucii, începe să se lumineze. Se citește aici locul din Evanghelie în care (se spune cum) Domnul a fost adus la Pilat și toate câte se scriu că a spus Pilat Domnului ori iudeilor”. „După aceea, episcopul vorbește poporului, îmbărbătând pe credincioși – căci s-au ostenit toată noaptea și încă vor mai avea de ostenit și în acea zi – ca să nu obosească, ci să aibă credință în Dumnezeu, Care, pentru osteneala lor, le va dărui o răsplată mare. Și încurajându-i astfel, pe cât poate, vorbind le spune: Duceți-vă acum, pentru puțin timp, fiecare la locuințele voastre, odihniți-vă puțin și către ceasul al doilea din zi (ora 7 dimineața) să fiți toți gata aici, pentru că, de la acel ceas până la al șaselea, să puteți vedea lemnul Crucii, fiecare din voi crezând că acesta va fi folositor pentru mântuirea voastră. Căci de la ceasul al șaselea înainte, trebuie să ne adunăm iarăși în acest loc, adică în locul din fața Crucii ca să ne îndeletnicim cu citirile și cu rugăciunile până la noapte”³⁹.

Viviri (cap. 37, 1-7) „După aceasta sfârșindu-se slujba de la locul Crucii, adică înainte de răsăritul soarelui, îndată toți plini de râvnă merg în Sion să se roage la stâlpul (coloana) la care a fost biciuit Domnul. Întorși de acolo, stau puțin pe la casele lor și îndată sunt gata toți. Se așează acum un jeț pentru episcop pe Golgota, la bisericuța care se înalță acum în spatele Crucii. Episcopul se așează în jeț. Se pune înaintea lui o masă acoperită cu pânză. În jurul mesei stau diaconii. Se aduce lădița de argint aurit, în care se păstrează lemnul sfânt al Crucii, se deschide, se arată și se pun pe masă atât lem-

38. *Ibidem*, XXXVI, 1-2, p. 142.

39. *Ibidem*, XXXVI, 3-5, p. 142-143.

nul Crucii, cât și tăblița (inscripția INRI)⁴⁰. După ce au fost așezate pe masă, episcopul, stând jos, *ține cu mâinile capetele lemnului sfânt*, iar diaconii, care rămân în picioare împrejur, stau de pază. Se iau aceste măsuri de pază, pentru că este obiceiul ca, rând pe rând, tot poporul să vină, atât credincioșii cât și catehumenii, înclinându-se în fața mesei, să sărute *sfântul lemn* și să treacă. Și fiindcă, se spune, – nu știu când – cineva a mușcat cu dinții și a furat din sfântul lemn, de aceea se face acum de pază astfel, de către diaconi, care stau în picioare împrejur, ca nu cumva apropiindu-se cineva, să îndrăznească să mai facă iarăși așa ceva. „Și astfel tot poporul trece, rând pe rând, plecându-și toți capetele și atingând crucea și tăblița (titulum), întâi cu fruntea, apoi cu ochii; și sărutând astfel crucea trec mai departe, dar nimeni nu pune mâna să le atingă. După ce au sărutat crucea, trec mai departe; un diacon în picioare ține inelul lui Solomon și cornul din care se ungeau regii. Se sărută cornul, se cinstește inelul ... până la ceasul al șaselea, tot poporul trece, intrând pe o ușă și ieșind pe alta, pentru că se face aceasta în locul în care în ajun, adică joi, s-a făcut liturghia”.

„Și când s-a făcut ceasul al șaselea din zi (ora 12), se merge la locul din fața crucii, fie că plouă, fie că este cald, pentru că locul se află sub cerul liber, adică este un fel de atrium foarte mare și foarte frumos, situat între cruce și biserica Învierii. Aici se adună tot poporul, încât nu se mai pot deschide (porțile)”. „I se pune episcopului jețul în fața locului crucii și de la ceasul al șaselea până la ceasul al nouălea se citesc texte biblice din Vechiul și Noul Testament, cu tot ceea ce s-a proorocit despre sfintele patimi ... În cele trei ceasuri se învață poporul ca nimic nu s-a făcut, care să nu fi fost proorocit și nimic nu s-a spus, care să nu se fi împlinit în întregime. Se intercalează mereu rugăciuni, care sunt potrivite cu ziua” ... „La fiecare lectură și rugăciune se face atât de mare înduioșare și plâns în tot poporul, încât este uluitor; căci nu este nimeni, mai mare sau mai mic, care să nu plângă în acea zi, în timpul celor trei ceasuri, atât cât nu se poate spune că Domnul a pățimit acestea pentru noi. Apoi, când se apropie ceasul al nouălea (ora 15), se citește locul din Evanghelia lui Ioan, unde Domnul și-a dat duhul (In. 19, 30); după această citire se face o rugăciune și sfârșitul”.

Programul de slujbă se continuă până seara în biserica mare (Martyrion) și se încheie în biserica Învierii, citindu-se locul din Evanghelia, unde Iosif din Arimateia a cerut de la Pilat trupul Domnului și l-a pus în mormânt nou.

Toată noaptea de vineri spre sâmbătă este petrecută în priveghere în biserica Învierii de către cei care pot, clerici sau popor. Egeria precizează însă

40. Descoperirea tăbliței împreună cu Sfânta Cruce constituie o dovadă în sprijinul autenticității ei. *Ibidem*, XXXVII, 1-7, p. 143-145.

că „priveghează o mulțime foarte mare, unii de cu seară, alții de la miezul nopții, care cum pot”.

Sâmbăta mare și noaptea de Paști nu sunt descrise decât foarte sumar de Egeria, deoarece, după constatările ei, erau la fel ca în apus⁴¹; încă o dovadă despre uniformizarea cultului deja în secolul al IV-lea. Se arată doar că se făceau slujbe de la ceasurile 3 și 6, fără al nouălea, pentru a se da poporului posibilitatea să participe la privegherea din noaptea de sâmbătă spre duminică. Ceea ce Egeria semnalează în plus, față de realitatea din apus, este procedeul de introducere în biserică a catehumenilor, după ce au fost botezați în noaptea de Paști.

În cele trei zile de Paști (duminică, luni, marți) se fac slujbe și procesiuni la biserica Martyrion, a Învierii și a Sionului, iar miercuri și la Eleona. În general, în toate după amiezele din săptămâna luminată „episcopul cu tot clerul, cei de curând botezați, cu aputacicii, bărbați și femei și chiar dintre poporeni câți vor, urcă la biserica Eleona, de pe Muntele Măslinilor”⁴², la Imbomoñ, cu care prilej se intonează imnuri și se fac rugăciuni. După vecernia din Duminica Paștilor, tot poporul însoțește pe episcop la biserica Sionului, unde se știe că Domnul a intrat la ucenicii Săi prin ușile încuiate. Se intonează imne, se fac rugăciuni și se citește locul din Evanghelie, în care se spune cum Domnul S-a arătat în prima zi a Învierii ucenicilor Săi.

Relatările Egeriei despre cum se pregăteau și apoi cum sărbătoreau creștinii din Ierusalim Sfintele Paști sunt amănunțite, competente și deosebit de importante pentru cultul și evlavia oamenilor din primul secol al istoriei Bizanțului.

Am spus că sunt *competente*, pentru că relatările vin de la o persoană din cadrul Bisericii, foarte probabil o călugăriță. În al doilea rând, subliniez observația pe care o face Egeria în mai multe rânduri asupra unor obiceiuri sau reguli tipiconale, care sunt identice cu cele din apus, ceea ce arată o uniformitate a cultului creștin încă din secolul al IV-lea. În sfârșit, sunt emoționante informațiile Egeriei privitoare la marea mulțime de oameni, de toate categoriile de vârste și sociale, care participă la slujbe și pelerinaje (unele la distanță), zi și noapte, și la ecoul produs până la lacrimi, deoarece se retrăiau momentele dramatice din viața Mântuitorului Hristos.

Aș mai observa că Egeria nu ne spune nimic de „*lumina sfântă*”, care aprindea în noaptea Învierii lumânările participanților la slujbe. N-am făcut o cercetare asupra momentului și modului cum se producea această lumină. Pot să adaug doar că cea mai veche știre pe care o am despre această lumină

41. „Privegerea pascală se face ca la noi”, p. 145-146.

42. *Ibidem*, XXXIX, 3, p. 146.

din noaptea Învierii, datează de la începutul secolului al XII-lea. Un pelerin rus la Ierusalim, pe nume Daniel, cunoscut pentru relatările sale valoroase, ne vorbește de lumina aceasta, apărută sub ochii lui și care a aprins lumânările celor prezenți, toți cuprinși de o mare emoție⁴³.

Cel de al doilea centru bizantin, asupra căruia ne oprim să relatăm câte ceva despre modul în care credincioșii se pregăteau și apoi serbau Paștile, este *Constantinopolul*, capitala Imperiului. Există, cu siguranță, în literatura teologică și hagiografică (ori chiar profană) știri izolate despre această sărbătoare, dar este greu de a le aduna împreună pentru a le evalua acum. În lipsa unei asemenea lucrări⁴⁴, mă opresc la opera împăratului Constantin al VII-lea Porfirogenetul intitulată: „*Despre ceremoniile de la curtea bizantină*” (*De cerimoniis aulae byzantinae*)⁴⁵, în care câteva capitole tratează despre marea sărbătoare a Învierii de la Sfânta Sofia, de la Palatul imperial și de la alte biserici din Constantinopol. De fapt, cele mai multe știri privesc modul în care împăratul și curtea imperială se pregăteau să întâmpine și să serbeze acest eveniment. Paștile sunt, oricum, privite ca cea mai mare sărbătoare creștină și acest lucru este valabil nu numai pentru secolul al X-lea, când Constantin al VII-lea elaborează lucrarea, ci și pentru perioada anterioară. De fiecare dată când împăratul Constantin vorbește despre Paști, el folosește cuvinte ca acestea: „*Sfânta și marea Duminică a Paștelor*”⁴⁶, sau „*Sfânta și marea Duminică*”⁴⁷. În acest sens este interesant de amintit ce ne spune Eusebiu de Caesarea despre Constantin cel Mare: „Or, la anumite ceasuri ale zilei, Constantin se zăvora în ascunzișul celor mai ferite cămări ale palatului, singur cu Dumnezeuul său Cel Unul, Căruia, îngenunchind fierbinte-l cerea în rugăciune ceea ce avea el mai mult nevoie, ca un adevărat părtaș al lucrurilor de taină. Pentru zilele mântuitoarei sărbători (a Paștelui), își prelungea mult reculegerea prăznuind-o în sfintele-i slujbe cu toate puterile sufletești și trupești adunate, cu totul dăruit unei vieți pline de har, și, prin asta, pe toți părtașii la praznic întrecându-i. Sfânta veghe de noapte o prelungea până-n zi: anunții oamneni trași de el aprindeau pe întreg cuprin

43. George Majeska, *Russian Travelers to Constantinople in the fourteenth and fifteenth Centuries*, Washinton D.C., 1984, p. 3, 6.

44. Nu mi-au fost accesibile lucrările: O. Casel, *La fête de Pâque dans l'Eglise des Pères* (Lex Orandi, 37), Paris, 1963; R. Cantalamessa, *La Pâque nella chiesa antica*, Torino, 1978 (trad. franceză, Berna, 1980).

45. Folosesc ediția: Constantin VII Porphyrogénète, *Le livre des cérémonies*. Tome I, Livre 1, chapitre 1-46 (37). Texte établi et traduit par Albert Vogt, Paris, 1935 (Ed. Guillaume Budé), *Commentaire*, Paris, 1938 și tome II cu traducere și comentarii de același învățat, apărută la Paris în 1939 și 1940.

46. Tome I, p. 17: ἅγια καὶ μεγάλη κυριακὴ τοῦ Πάσχα.

47. *Ibidem*, p. 20: ἅγια καὶ μεγάλη Κυριακή.

sul orașului lumânări lungi de ceară, cărora li se adăugau făcliile aprinse la tot pasul – ceea ce făcea ca tainica noapte a veghii să ajungă în cele din urmă mai dăruiată cu lumină decât miezul zilei. Iar în zori – după pilda mântuitoarelor revărsări de dar (ale Învierii) – își întindea și împăratul generosul său braț peste toate provinciile și neamurile și popoarele împărăției, tuturor făcându-le daruri bogate”. „După săvârșirea primelor îndatoriri ale praznicului Paștilor, Constantin a petrecut mântuitoarea sărbătoare cu fast și bucurie multă, făcând din ea și pentru sine și pentru ceilalți un prilej de împlinire, în care a zăbovit până în ultimile-i clipe din viață, când Dumnezeu l-a găsit vrednic la sorocul potrivit să fie mutat la o viață mai bună”⁴⁸.

Procopius din Caesarea ne vorbește și el de împăratul Iustinian I (527-565) că în postul Sfințelor Paști ajuna două zile pe săptămână și în rest mânca doar niște verdețuri drese cu ulei⁴⁹.

Cunoaștem din viața altor împărați că respectau Sfintele Paști, chiar în caz de război, oricât de grea și urgentă ar fi fost situația militară a Imperiului. Pe câmpul de luptă comandanții și armatele bizantine țineau seama să cinstească după cuviință patimile și Învierea Domnului. Așa se întâmplă, de exemplu, la sfârșitul secolului al VI-lea (prin anul 588), în Orient, în timpul împăratului Mauricius (582-602), când Paștile sunt sărbătorite de armată împreună cu episcopul din cetatea apropiată⁵⁰. Împăratul Heraclius

48. Eusebiu de Caesarea, *Viața lui Constantin cel Mare*, traducere de Radu Alexandrescu, studiu introductiv de Emilian Popescu, în colecția P.S.B. vol. 14, București, 1991, IV, 60, 4, p. 183.

49. Procopius, *Istoria secreta*, traducere de Haralambie Mihaescu, București, 1972, 8, 12-13, p. 79; *ibidem*, 13, 28-30: „Era, ca să zic așa, neostoiit în cele mai multe împrejurări și niciodată nu ținea sa se sature de mâncare și bautură, ci le atingea doar cu vârful degetelor și apoi se scula de la masa, deoarece credea că asemenea lucruri sunt un adaos fără însemnătate și o povară a firii; de aceea, deseori postea două zile și două nopți, mai ales în preajma sărbătorilor Paștilor. De multe ori atunci rămânea nemâncat două zile de-a rândul, după cum am spus: se mulțumea cu puțină apă și câteva buruieni salbatice; dormea numai un ceas și apoi își petrecea timpul într-o veghnică înșecare...”.

50. Teofilact Simocata, *Istoria bizantină. Domnia împăratului Mauriciu (582-602)*, traducere, introducere, indice de la Haralambie Mihaescu, București, 1985, III, 1, 3-4 p. 59: „Priscus a pornit spre Antiohia și a poruncit oștenilor să se adune la Monocarton, iar el însuși s-a dus la Edesa și s-a întâlnit cu Germanus: l-a primit cu mărînimie, l-a îmbrățișat după sosire (căci acesta își avea scaunul în Damasc), l-a invitat în ziua următoare la prânz și i-a arat bunăvoință. După patru zile comandantul a plecat din Edesa, a luat cu sine pe cel care ilustra scaunul episcopal și s-au dus în tabără: era ziua mult așteptată în care romanii sărbătoreau patimile Mântuitorului; în această zi Fiul singur născut al lui Dumnezeu, de aceeași ființă cu Tatăl și la fel de slăvit în împărăția Lui, a mântuit lumea. (Acesta e Hristos). Comandantul judeca în mintea lui așa: „Nu se cuvine ca episcopul să sărbătorească Ziua Învierii în cetate, iar oastea romană s-o sărbătorească undeva, afară pe câmp, ca și cum ar fi exclusă de la bucuriile cetății.” De aceea, a luat episcopul și l-a dus la Monocarton, iar Germanus a ajuns înaintea de sosirea comandantului; și l-a prezentat armatelor” ...

pornește, de pildă, marea campanie împotriva perșilor, care va avea ca rezultat scoaterea acestora de pe scena politică a Orientului apropiat (rolul lor va fi luat de arabi), a doua zi după Paști, 5 aprilie în anul 622⁵¹. Împăratul Ioan Tzimiskes (969-976) se odihnește și cinstește Paștile în orașul Preslav, capitala Bulgariei, după ce o cucerise cu lupte grele din mâna ruso-bulgarilor conduși de Sviatoslav⁵². Sunt, de asemenea, cazuri când se profită de Sfintele Paști pentru a fi desemnați ca succesori la tronul Bizanțului fiii de împărat.

La Constantinopol, palatul imperial, Sfânta Sofia și alte biserici mari erau centrul sărbătorilor fastuoase din zilele Paștilor. Trebuie spus că măreția sărbătorii la Constantinopol era determinată și de faptul că aici se păstrau relicve importante legate de viața pe pământ a Mântuitorului⁵³. Aceste sfinte relicve au fost aduse de la Ierusalim cu diferite prilejuri, dar cele mai multe, în momentul când Locurile sfinte au fost amenințate să cadă sub stăpânire străină, în special sub cea arabă. Sfânta Cruce a fost adusă în anul 635 (cf. Theophanes, ed. De Boor, I, P. 337). Așa se face că la Sfânta Sofia și palatul imperial se păstrau crucea Mântuitorului, coloana biciuirii, cununa de spini, sulița cu care I-a fost împunsă coasta, buretele, scutece cu care Maica Domnului L-a înfășat când era mic, sfânta mahramă (Mandylion), pe care s-a imprimat chipul și a fost trimisă regelui Abgar al Edessei⁵⁴, mantia roșie cu care a fost îmbrăcat Mântuitorul când S-a aflat la judecata lui Pilat, trestia care I-a fost pusă în mână în loc de sceptru, pânza de in găsită în mormânt după Înviere, o parte din rama puțului pe care S-a rezemat Mântuitorul, când a avut convorbirea cu femeia samaritană și altele. Crucea Mântuitorului s-a păstrat, de pildă, multă vreme la Sfânta Sofia într-o raclă de preț, pusă într-un măreț și frumos dulap și așezată în partea de nord, aproape de Sfântul Altar. În ultimele trei zile din săptămâna Patimilor, Sfânta Cruce era expusă pe un altar de aur și aici venea împăratul însoțit de membrii bărbătești ai familiei sale și de cei mai înalți demnitari să se închine și s-o sărute în joia patimilor. Vineri era ziua când împărăteasa, cu fiicele și alte persoane feminine din suita sa veneau pentru același lucru, iar sâmbăta era dedicată patriarhului și clerului⁵⁵.

Din păcate, începutul relatării despre Paști în *Cartea ceremoniilor* a împăratului Constantin al VII-lea s-a pierdut, încât nu avem prea multe amă-

51. Georges Ostrogorsky, *Histoire de l'Etat byzantin*, Paris, 1969, p. 129.

52. Denis A. Zakythinou, *Byzantinische Geschichte 322-1071*, Wien-Köln-Graz, 1979, p. 223: „Nachdem die byzantinischen Truppen in Preslav die Auferstehung des Heilands (16. April) gefeiert hatte, wandten sie sich nach Norden“ ...

53. V. mai sus nota 20.

54. G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 303-304.

55. Ebersolt, *op. cit.*, p. 8-9.

nunte despre ceea ce se întâmpla la Sfânta Sofia și la palatul imperial în această zi. Este sigur însă că, dacă împărații cinsteau Sfintele Paști atât de mult, pregătindu-se pentru sărbătorirea lor cu post și rugăciune, același lucru, dacă nu mai mult, îl făceau și ceilalți credincioși ai Imperiului. Nu ne putem închipui că dacă Iustinian ajuna în Păresimi două zile pe săptămână, alții de la palat nu făceau la fel și mai ales poporul de rând.

În perioada Păresimilor sunt câteva momente pe care poporul, împăratul și curtea imperială, împreună cu Biserica le cinsteau cu multă evlavie și strălucire. Primul dintre acestea este *Duminica Ortodoxiei* (prima duminică din Postul Mare) în amintirea restabilirii definitive a cultului icoanelor din anul 843 la Constantinopol. În această zi⁵⁶, patriarhul împreună cu mitropoliții, arhiepiscopii, episcopii și clerul de la marea biserică și de la alte biserici, mult popor, precum și monahi făceau toată noaptea priveghere la biserica Maicii Domnului din cartierul Vlaherne, după care dimineața porneau în procesiune spre Sfânta Sofia. Împăratul cu înalții demnitari nu participau la privegherea de la Vlaherne, ci rămâneau la Sfânta Sofia, până în momentul când procesiunea, condusă de patriarh, se apropia de biserică și atunci îi ieșeau în întâmpinare. Cu lumânări aprinse, rugăciuni, împăratul venea și se închina Sfintei Cruci, Sfintei Evanghelii, îmbrățișa pe patriarh și se așeza în fruntea procesiunii. Maestrul de ceremonii începe să cânte troparul: „Dogmele cele adevărate”⁵⁷, după care toți participanții la procesiune cântau și ei. Ajuns înainte la Sfânta Sofia, împăratul așteaptă în nartex cu lumânări aprinse pe patriarh, se roagă, iar când acesta sosește, sărută Sfânta Evanghelie și intră amândoi cu tot cortegiul în biserică. Interesant este că intrarea aceasta în biserică se face *ținându-se amândoi de mână* până ajung la altar, în care intră numai patriarhul, iar împăratul trece în încăperea laterală din dreapta (mitatorion). Ritualul acesta este rar în protocolul dintre împărat și patriarh, dar el are un temei istoric. Sfânta Sofia devenise în perioada iconoclastă *locașul de cult al acestei erezii, deci și al împăraților*. În schimb, biserica Vlaherne a rămas în mâna ortodocșilor, de aceea și privegherea are loc acolo. Împăratul, rămas la Sfânta Sofia, o predă acum patriarhului, când acesta sosește cu procesiunea, iar intrarea amândorura în biserică *ținându-se de mână* este semnul împăcării între puterea politică, dez-

56. Constantin VII Porphyrogénète, *op. cit.*, tome I, cap. 37 (28), p. și urm.

57. Împăratul Constantin citează doar începutul cântării, așa cum îl reproducem și noi. Am încercat să identificăm textul integral al ei în următoarea cântare din *Triodul*, ed. a VIII-a, cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, 1986, p. 187: „Zi plină de bucurie și de veselie astăzi s-a arătat, că luminează lumina dogmelor celor prea adevărate și strălucește Biserica lui Hristos, împodobindu-se acum cu înălțarea sfințelor icoane și cu strălucirile chipurilor și se face credincioșilor unire de Dumnezeu dăruită”.

lănțuitoare și susținătoare a ereziei iconoclaste și cea bisericească, apărătoare a dreptei credințe. Faptul că împăratul nu intră în altar și nici nu participă la vohodul cel mare, după obicei, ci doar primește cuminecătura, în acest loc sfânt, reprezintă gesturi de penitență.

Al doilea moment important din Păresimi îl reprezintă *Duminica a III-a*, dedicată *Sfintei Cruci*⁵⁸. Împăratul și înalții demnitari cinstesc Sfânta Cruce la *biserica Maicii Domnului de lângă Far*, unde se păstrau mai multe bucăți din ea.

În sfârșit, cel de-al treilea eveniment religios din Postul Mare îl reprezintă *Buna Vestire* care, atunci când cădea în Duminica a III-a (a crucii) era sărbătorită cu multă pompă⁵⁹. Se făcea procesiune comună – a împăratului cu toată suita și a patriarhului, clerului și poporului – pornind de la Sfânta Sofia spre Forul lui Constantin, unde, la capela de sub coloana vestitului împărat, avea loc o scurtă slujbă, după care cortegiul imperial și patriarhul se îndreptau spre *biserica Maicii Domnului Chalkoprateia*, foarte aproape de Sfânta Sofia și unde avea loc Sfânta Liturghie, oficiată de patriarh în prezența împăratului. În centrul cortegiului se aflau Sfânta Cruce și Sfânta Evanghelie. Când împăratul și patriarhul intră în biserică, *se prind, de asemenea, de mână*, mergând așa până la ușile împărătești. Intrând în altar împăratul face închinăciuni înaintea *Sfintei Mese*, depune aici darul său și același lucru îl repetă în capela din stânga altarului, în care se află Sfânta Raclă cu Brăul Maicii Domnului.

După terminarea Sfintei Liturghii, împăratul face daruri patriarhului, care îi dă, în schimb prescuri și ulei sfințit.

*Sâmbăta lui Lazăr*⁶⁰, care precede marea sărbătoare a *Floriilor*, era cinstită în chip deosebit. La palatul imperial, în *biserica Sfântului Dumitru dinspre Far*, avea loc slujba, după care împăratul împărțea demnitarilor și funcționarilor curții ramuri de palmier, măghiran și alte flori frumos mirositoare, precum și cruci din argint, mai mari sau mai mici, după rangul fiecăruia. Vecernia se făcea însă în *biserica Maicii Domnului*, aflată chiar alături.

A doua zi, în *Duminica Floriilor*⁶¹, în timp ce populația Constantinopolului mergea la bisericile de care aparținea cu stâlparei în mână, la palatul imperial demnitarii primeau cruci, înainte de sosirea împăratului, din mâna orfanotrofului și apoi a conducătorilor de *deme* (demarchi) cruci. Fiind apoi prezent și împăratul, se așează pe tronul din Chrysotriclinos (sala de recepție poleită cu aur), primește ca dar cruci de diverse mărimi de la orfanotrof, de la sachelarul Sfintei Sofia; acesta îi dă o cruce mai mare, pe care o

58. Constantin Porphyrogénète, *op. cit.*, cap. 38 (29), p. 149-150.

59. *Ibidem*, cap. 39 (30), p. 151-157.

60. *Ibidem*, cap. 40 (31), p. 158-159.

61. *Ibidem*, cap. 41 (32), p. 160-164.

ține în mână dreaptă și altele mai mici, aflate probabil într-un săculeț pe umărul stâng. Urmează skevofylaxul de la Sfânta Marie Vlaherne și chartularul de la capela „Sfintei Racle”, de la aceeași biserică, care donează și ea împăratului cruci (semn al biruinței); conducătorii diferitelor așezăminte de caritate sau ospicii fac și ei același lucru.

La rândul său, împăratul dăruiește cruci tuturor categoriilor de demnitari și funcționari laici ori eclesiastici, după care are loc o procesiune pe la câteva biserici din incinta palatului (Maica Domnului de la Far, Maica Domnului de la palatul Dafne, Sfântul Ștefan) și în unele încăperi ale palatelor. Sfânta Liturghie se săvârșește însă în biserica Maica Domnului de la Far. În cadrul procesiunii, participanții poartă cruciulițe și stâlparei.

După modelul împăratului, tot așa procedează și împărăteasa, care primește femeile după rangul lor și darurile (crucile) oferite de acestea, iar la rândul ei oferă cruciulițe.

În *joia mare*⁶², împăratul se scula dis-de-diminează și pornea călare spre așezămintele de bătrâni. Având în inimă cuvintele Psalmistului (Ps. 111, 8) sau mai bine zis ale Domnului (II Cor. 9, 9): „Împărțit-a, dat-a săracilor, dreptatea lui rămâne în veac”, împăratul face bătrânilor danii numeroase, mângâindu-i cu multe bogății, după care, întors la palat, asistă la Sfânta Liturghie în biserica Maica Domnului de la Far. În această zi împăratul și demnitarii nu poartă îmbrăcăminte de paradă.

În *vinerea mare*⁶³, tot dis-de-diminează, împăratul pornește călare spre biserica Vlacherne, unde, intrând cu lumânări aprinse și spunând rugăciuni, ajunge la altar pe care-l tămâiază, îmbracă Sfânta Masă cu lucruri noi și de preț, aduce darul său și-l pune pe Sfânta Masă, apoi intră în capela cu Sfânta Raclă a Acoperământului Maicii Domnului, unde îndeplinește același ritual (ca și în Sfântul Altar din biserica mare). Se îndreaptă apoi, călare ori cu barca, spre biserica Sfânta Irina spre a fi prezent la catehezele rostite de patriarh în fața catehumenilor, ce vor fi botezați în noaptea de Paști.

Dacă împăratul asistă la Vlaherne la „ceasurile” 3 și 6, atunci în drumul său spre Sfânta Irina se oprește la azilul Kyphe, unde face daruri bătrânilor și leproșilor. În această zi, el merge la biserica Sfânta Marie de la Far și se închină sfintei sulițe, cu care Mântuitorul Hristos a fost împuns în coastă.

În *sfânta și marea Sâmbătă*⁶⁴ împăratul, îmbrăcat cu hlamidă de culoare închisă și însoțit de o suită impunătoare, iese din palat și merge la Sfânta Sofia, trecând prin spațiul în care este „puțul sacru”. Purtând lumânări aprin-

62. *Ibidem*, cap. 42, p. 165-166.

63. *Ibidem*, cap. 43 (34), p. 167-168.

64. *Ibidem*, cap. 1 p. 27-28; cap. 44 (35), p. 169-173.

se în mână, el este aici primit de patriarh, cu ceremonialul obișnuit, apoi intră în Sfântul Altar. Aici împăratul îmbracă Sfânta Masă cu fețe noi și depune la baza ei darul constând în 100 libre de aur în monede, adică circa 35 kg. O a doua ofrandă, și ea foarte bogată, este depusă de împărat chiar pe Sfânta Masă. Primind de la patriarh cădelnița, el tămâiază altarul și toate lucrurile dăruite. Trece apoi în partea stângă a altarului, în sacristie, unde se păstrează sfintele vase, se roagă având în mână lumânări aprinse, tămâiază și, în timp ce se întreține puțin cu patriarhul, personalul curții și alți demnitari primesc de la skevophylax (gardianul vaselor sfinte), nard. Ieșirea din sacristie se face prin nartexul rezervat, de obicei, femeilor diaconite, iar la despărțirea de patriarh, acesta îi dă prescuri. După trecerea prin coridorul Sfântului Nicolae și sosirea la „puțul sacru”, patriarhul își ia rămas bun de la împărat și-i oferă din nou prescuri. Ajuns la palat cu suita și după ce a lăsat îmbrăcămintea de paradă, el participă, cu o parte din demnitarii invitați, la Sfânta Liturghie, care începe la ceasul 9 (15) în biserica Maicii Domnului de la Far. Dacă se întâmplă ca în sâmbăta mare să cadă și Buna Vestire, atunci el merge la Sfânta Sofia, unde îndeplinește același ritual ca cel expus mai sus, după care participă la procesiunea spre Forul lui Constantin, unde are loc ceremonialul arătat cu alt prilej. Slujba, mai scurtă, are loc la biserica Maicii Domnului Chlakoprataia, căci se încheie după citirea Sfintei Evanghelii, în această zi nefiind o liturghie completă. Împăratul se retrage apoi la palat.

Ziua de Paști⁶⁵ este sărbătorită la Sfânta Sofia și apoi la palatul imperial cu un mare fast. Împăratul, personalul curții și înalții demnitari poartă haine strălucitoare de paradă, participă la Sfânta Liturghie, după tipicul marilor sărbători (Nașterea Domnului, Epifania, Buna Vestire etc.), primesc Sfânta Împărtașanie. În momente importante ale Sfintei Liturghii, cum este, de exemplu, ieșirea cu sfintele daruri, împăratul și demnitarii, cu stindardele armatei, intră în cortegiul format înaintea diaconilor și preoților, poartă lumânări aprinse în mâini până la ușa altarului. Procesiunea de la palatul imperial spre Sfânta Sofia și înapoi este plină de cântece de bucurie și aclamații pentru împărați. Aclamațiile acestea sunt exprimate de cântăreți și coruri pe diferite glasuri în numele unor categorii sociale importante (albaștri, verzii), la care se asocia și poporul cu urarea repetată: „La mulți ani vouă împăraților”. Aclamațiile aveau loc la opririle fixate în anumite puncte din cadrul palatului imperial ori în spațiul dintre acesta și biserica Sfânta Sofia.

Textele acestor aclamații au conținut adânc-teologic, legat de sărbătoarea Învierii. Iată, de pildă, la prima întâmpinare în cadrul palatului, ce cântau

65. *Ibidem*, cap. 1, p. 16-20, cap. 4, p. 38-40.

albaștri pe glasul I: „Prin puterea Învierii dumnezeiești, războiul cu moartea s-a încheiat”⁶⁶. Iar la a doua întâmpinare împăratului i se cânta de către verzi pe glasul I: „Razele luminii inaccesibile au strălucit peste morții care erau în întuneric, căci pe Hristos L-am văzut mort în mormânt, omorând moartea cu moartea Sa. El a ridicat, odată cu El pe cei cuprinși de moarte prin Învierea Sa cea de a treia zi. Fie ca El să vă păzească în glorie, o suveranilor, întru mulți ani”⁶⁷. Gloria la care se referea verzii era înțeleasă și ca victorie împotriva barbarilor (recepția V-a)⁶⁸.

Pe drumul de întoarcere de la Sfânta Sofia spre palat, albaștrii îi întâmpinau la prima oprire cu o cântare pe glas I, care exprimă urmările Învierii asupra întregii creații: „Astăzi creația este în strălucire; ea sărbătorește marea și cinstita taină a Învierii. Domnul biruinței ne-a salvat de tristețea morții și a stăpânirii iadului, căci a înviat, odată cu El, pe morții de până acum. El desăvârșește în chip minunat bucuria noastră de nespus și Paștile cel dumnezeiesc ... Puterea voastră, împăraților, este mărită, spre gloria, mândria și încântarea Romeilor”⁶⁹.

O altă cântare pe glasul I cu care verzii, de data aceasta, întâmpină la a doua oprire în drumul spre palat pe împărați este încărcată de teologie și de bucuria omului scăpat de durerea morții: „Astăzi, taina Învierii, ascunsă îngerilor, s-a împlinit. Cel care a umplut de bunăvoință orice ființă, a murit în carne ca om, dar a înrobit lăcomia tiranică a iadului, omorând pe autorul morții. Acum rușinea vremurilor trecute s-a șters; acum a înflorit bucuria sfârșitului vremii noastre. Doamne, Dumnezeule, Stăpâne, care dai viața, păzește pe împărați în purpură”⁷⁰.

Închei prezentarea acestor primiri a împăraților pe drumul de la Sfânta Sofia la palat cu cântarea pe glas III, executată de partida albaștrilor la a cincea întâmpinare, care ni se impune prin conținutul ei teologic: „Astăzi firea oamenilor s-a înnoit, schimbată în chip minunat din stricacioasă în nesticacioasă; ea s-a îmbrăcat în haina primei străluciri și nu mai este supusă morții. Cel care are putere asupra morții, Cuvântul din veac împreună cu Tatăl, a ruinat stăpânirea iadului, a rupt legăturile celor robiți și ne-a dat tuturor libertatea. Fie ca El să păzească domnia voastră în strălucire, cinste, spre slava romeilor”⁷¹.

66. *Ibidem*, p. 38.

67. *Ibidem*, p. 38.

68. *Ibidem*.

69. *Ibidem*, p. 39.

70. *Ibidem*, p. 39-40.

71. *Ibidem*, p. 40.

Cântări asemănătoare în cinstea împăraților, inspirate din semnificația mării sărbători a Învierii sunt cunoscute și în celelalte zile de Paști, atât la mesele oficiale de la palat, cât și la procesiuni de pe calea dintre palat și alte biserici din capitală, unde împăratul mergea. În aceste cântări întâlnim invocarea persoanelor Sfintei Treimi împreună (Sfânt, Sfânt, Sfânt)⁷² sau separat – de pildă Sfântul Duh⁷³. De asemenea, și Maicii Domnului⁷⁴ i se adresează rugăciunile pentru sănătatea și prosperitate împăraților. Așa se întâmpla, de exemplu, luni după Paști, când împăratul mergea să asiste la Sfânta Liturghie de la biserica Sfinților Apostoli, să aprindă lumânări la moaștele Sfinților Grigorie de Nazianz, Ioan Gură de Aur, Nichifor Mărturisitorul, Methodie Patriarhul și Sfântul împărat Constantin. Lumânări sunt aprinse și la mormintele celorlalți împărați⁷⁵. Pe drumul spre, și dinspre această importantă biserică, se cânta „*Hristos a înviat*”; se intonau diverse tropare și cântări cu conținut teologic. De fapt, toată săptămâna luminată era plină de bucuria Învierii, iar programul împăraților, al patriarhului, clerului și poporului cuprindea participări la slujbe, procesiuni și mese.

Dacă luni, după Paști, centrul sărbătorii era biserica Sfinților Apostoli, unde se făcea Sfânta Liturghie, masa avea loc în cadrul palatului de acolo, la care participa și patriarhul, marți⁷⁶ acest centru pentru împărat se muta la biserica Sfinții Serghie și Vach, aflată în imediata apropiere a palatului, iar pentru patriarh, la biserica Vlaherne; miercuri⁷⁷ avea loc la palat primirea oficială a noilor botezați în noaptea de Paști și a orfanilor, primire urmată de masă, la care participa și împăratul. Joi⁷⁸, după săvârșirea Sfintei Liturghii în biserica Maicii Domnului de la Far, avea loc masa în sala de aur a palatului (Triclinos), la care participau patriarhul, clerul de la Sfânta Sofia și egumenii mănăstirilor. Vineri⁷⁹ era, de asemenea, zi de bucurie, încheiată cu o masă la palat, iar în Duminica Tomii⁸⁰ curtea imperială și demnitarii participau la Sfânta Liturghie la Sfânta Sofia. Acest lucru pare să se fi schimbat mai târziu, prin secolele IX-X, în sensul că împăratul mergea la biserica Sfinților Apostoli.

Toate aceste manifestări nu trebuie dezlipite de prezența poporului în biserici ori pe calea lungă a procesiunilor, de la Vlaherne sau Sfinții Apos-

72. *Ibidem*, cap. 5, p. 41.

73. *Ibidem*, cap 5, p. 42.

74. *Ibidem*, cap 42, p. 165.

75. *Ibidem*, p. 41-45, 65-77.

76. *Ibidem*, cap. 20 (11), p. 78-81.

77. *Ibidem*, cap. 21 (12), p. 82.

78. *Ibidem*, cap. 23 (14), p. 84-88.

79. *Ibidem*, cap. 24 (15), p. 89.

80. *Ibidem*, cap. 25 (16), p. 90-91.

toli, până la palat, Sfânta Sofia, Sfânta Irina sau Sfânta Maria Chalkoprateia. Și poporul cânta „*Hristos a înviat*” și se asocia urărilor de sănătate și viață lungă adresate împăraților de cântăreți și coruri.

Ultima zonă pe care am ales-o să prezentăm câteva aspecte ale sărbătorii Paștelor este cea de la *Dunărea de jos*, adică o parte a teritoriului de azi al României. Din această zonă avem dovezi care atestă sărbătoarea Paștilor în secolul al IV-lea, dar ele sunt numai înregistrări tardive ale unei realități mult mai vechi, căci de vreme ce viața creștină a început la noi în secolul I, ca urmare a propovăduirii Sfinților Apostoli Andrei și Filip⁸¹, ea își avea în centru sărbătoarea Paștilor. Biserica de pe teritoriul Dobrogei și din zona nord-dunăreană cu centrul la Buzău și comuna Pietroasele de azi era bine organizată, având în structura ei episcopi, preoți, diaconi, citeți⁸². Cea mai mare sărbătoare pe care o aveau era Paștile, numită în actul martiric al Sfântului Sava de la Buzău (+372): Sfânta zi a Paștilor (ἡ ἅγια ἡμέρα τοῦ Πάσχα) sau Sfânta sărbătoare a Paștilor (ἡ ἅγια εὐροτή τοῦ Πάσχα)⁸³. Această zi mare și sfântă era prilej de întâlnire pentru creștini de la mari depărtări. De pildă, Sfântul Sava a dorit să meargă în alt oraș (ἐβουλήθη ἀπελθεῖν εἰς ἕτερον πόλιν) la preotul Gouthica, ca să sărbătorească Paștile împreună, iar preotul Sansala, care fugise din „țara goșilor” din pricina persecuției și trăia în „țara romanilor” (Dobrogea) s-a întors în patrie pentru Sfânta sărbătoare a Paștilor (ἀὴν δὲ ὁ Σανσαλάη δια τὸν διωγμὸν ναὶ χρονισαὶ ἐν τῇ Ἀρρωμανία. τότε οὖν δια τὴν ἁγίαν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἐληλύθει προσεστώη εἰς ταῖς ἰδία.). Măreția sărbătoririi trebuie să fi fost la fel și în alte regiuni creștine ale teritoriului românesc și ecoul ei a fost așa de mare, încât chiar barbarii, cu care autohtonii luau contact în război sau pașnic, aflaseră despre ea și o respectau.

Un exemplu îl avem de la sfârșitul secolului al VI-lea în Dobrogea, care pe atunci era o provincie a Imperiului bizantin. Barbarii avari, ajutați de alte neamuri migratoare, cuceresc o parte din teritoriul Dobrogei până spre cctatea Tomis (Constanța de astăzi). Armata bizantină, condusă de generalul Priscus se afla de mai mulți ani în război cu avarii, conduși de hanul

81. Vezi studiul nostru: *Izvoarele apostolice ale creștinismului românesc. Sfântul Apostol Andrei și Tomisul*, în St. Teol. XLVI, 1994, 1-3, p. 80-88, *Sources concernant la mission du Saint Apotre André sur le territoire de la Roumanie, Et, byz. et post-byz.*, III, 1997, p. 9-18; Pr. Sabin Verzan, *Propovăduirea Evangheliei în Scîția Mică (Dobrogea). Argumente și temeiuri nouetamentare*, în St. Teol. 47, 1995, 4-6, p. 79-118. Idem, *Sfântul Apostol Andrei*, carte tipărită cu binecuvântarea Înalț Prea Sfințitului Lucian, Arhiepiscopul Tomisului, Edit. Diacon Coresi, București, 1998, p. 206; în curând va apare și un nou studiu al nostru intitulat: *Apostolicitatea creștinismului românesc: Sfinții Apostoli Andrei și Filip*.

82. Emilian Popescu, *Christianitas Daco-Romana*, București, 1994, p. 200-216.

83. *Fontes Historiae Dacoromanae*, vol. II, București, 1970, p. 712.

Baian. Războiul acesta de uzură, purtat la mare distanță de capitala Imperiului – în toate anotimpurile – a dus la o mare lipsă de alimente pentru armată. Era în anul 598, iar Paștile atunci au căzut în ziua de 30 martie. Apropiindu-se marea sărbătoare, într-o asemenea situație de criză, a venit ajutorul lui Dumnezeu, chiar de la dușmanii care se luptau. Istoricul bizantin Tefilact Simocata, contemporan cu evenimentele, ne relatează următoarele⁸⁴: „În acest timp, hanul cinstit de avari a adunat oștile în jurul său și s-a îndreptat spre Tracia și Moesia, apoi a împresurat cetatea Tomis. Aflând despre acestea Priscus s-a apropiat să dea ajutor cetății amenințate. Deși romanii și barbarii au tăbărât în jurul orașului Tomis, venind timpul iernii, nu și-au mai desfăcut taberele. La începutul primăverii, în rândurile romanilor a izbucnit foametea. Când urma să se apropie *marea sărbătoare a creștinilor și sa fie prăznuite Patimile și Învierea Mântuitorului*, iar romanii erau chinuiți de foame, dintr-o purtare de grijă neașteptată, hanul a trimis soli la romani. Cererea lui era să pună capăt foametei, iar Priscus stătea la îndoială și nu avea încredere în această propunere neobișnuită. După ce romanii și barbarii au dat și au primit cuvânt de credință, au hotărât un armistițiu de cinci zile și au încetat să se mai teamă unii de alții. Deci hanul a trimis romanilor înfometatei care cu alimente. De aceea a stăruit până în zilele noastre amintirea acestei mărinimii neobișnuite a barbarilor. În a patra zi, când și armata romană avea din belșug lucrurile cele mai de trebuință pentru trai, hanul a trimis soli și a cerut de la Priscus mirodenii din India. Comandantul a onorat cererea barbarului și i-a trimis piper, frunză de dafin din India, scortişoară și așa zisul cost. Barbarul a luat darurile romane, a gustat mirodeniile și s-a bucurat nespus de mult. Deci au întrerupt luptele până ce au trecut *marea sărbătoare îndragită de mulțime*. Cele doua oști potrivnice se întâlneau împreună în corturi și nici una nu se temea de cealaltă. După trecerea sărbătorilor, hanul a trimis soli și a cerut ca oștile să se despartă una de alta și astfel barbarii s-au separat de romani”.

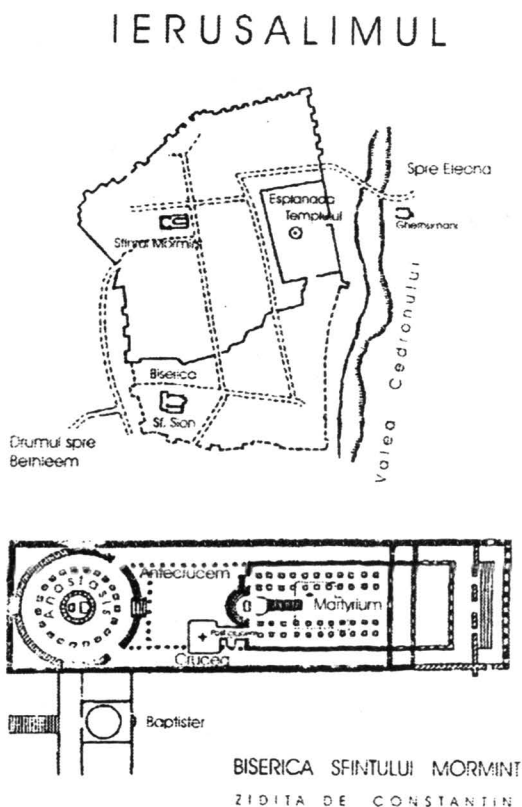
Întâmplarea, relatată de Teofilact Simocata, își găsește explicația în faptul ca, la vremea respectivă pe teritoriul țării noastre masa autohtonă de oameni era creștină în așa măsură, încât credința lor se făcuse cunoscută și migratorilor, iar o sărbătoare ca Paștile li se impusese acestora ca cea mai mare zi din calendarul creștin. Locuitorii de atunci ai teritoriului românesc de astăzi erau în comuniune spirituală cu cei din restul Imperiului bizantin și, dacă acolo Paștile era cea mai mare sărbătoare, același lucru se întâmpla și la Dunărea de Jos. Doresc să mai menționez că avarii își făcuseră un puternic regat în partea de vest a României, care cuprindea Banatul și o parte

84. Teofilact Simocata, *op. cit.*, VII, 13, 1-7, p. 147-148.

a Iugoslaviei de astăzi. Ei ajunseseră acolo după ce au străbătut restul teritoriului românesc și în drumul lor au întâlnit masa de creștini autohtoni, de la care au învățat ceva.

Conchidem, deci, că în spațiul bizantin sau de influență bizantină, Paștile a fost din cele mai vechi timpuri cea mai mare sărbătoare și cinstită ca atare. Chiar dacă în formele de cinstire existau și aspecte locale, ca cele de la Ierusalim, comuniunea creștinilor ortodocși era asigurată de fondul teologic al ei și de cult.

Prof. Dr. Emilian Popescu

Fig. 1 Ierusalimul în vremea Egeriei. Adaptare după *Ethérie. Journal de voyage, de Hélène Pétré, Paris, 1948.*

PREZENȚA ROMÂNEASCĂ LA SFÂNTUL MUNTE ATHOS (1650-1863)

Încă din cele mai vechi timpuri, românii și-au manifestat dorința de a avea la Muntele Athos un locaș numai al lor, așa cum aveau bulgarii, georgienii, rușii și sârbii. Au existat, în acest sens, mai multe încercări, dintre care unele inițiate chiar de călugării greci. Una dintre aceste încercări a aparținut egumenului Teodorit de la Esfigmenu care a avut chiar intenția de a face din mănăstirea pe care o egumenea mănăstire moldovenească. Faptul se întâmpla în vremea păstoriei, în Moldova, a lui Veniamin Costachi¹. Nu se știe nici până astăzi de ce mitropolitul a refuzat generoasa propunere de a avea și românii mănăstirea lor la Athos. Rămâne una dintre enigmaticele istoriei relațiilor noastre cu Muntele Athos.

Cu toate acestea, românii s-au așezat, de-a lungul timpului, fie în mănăstirile mari de la Athos, fie în schituri, chilii sau colibe, întemeiate sau cumpărate de ei de la călugării greci.

Din totdeauna, călugării români au venit în număr mare la Muntele Athos, chiar din cele mai vechi timpuri, când Țările Române căpătau statut politic. Este arhicunoscută corespondența de la 1369 a lui Vladislav I voievod al Țării Românești cu Hariton de la Cutlumuș, căruia i se cerea modificarea statutului chinovial în idioritmie pentru călugării români, în schimbul unor prețioase danii – zidirea catoliconului și a restului mănăstirii. Despre toate acestea s-a scris foarte mult și nu insistăm aici².

Prin secolul al XVIII-lea încep să ia ființă, la Athos, așezămintele românești, în forme destul de modeste, dar viabile. Așa este și cazul schitului Lacu, din incinta mănăstirii Sfântul Pavel, unde pe la 1754 s-au așezat că-

---

1. Vezi studiul care privește această problemă la Al. Elian, *Biserica Moldovei la începutul sec. XIX*, „Studii Teologice”, seria II, an XIX (1967), p. 391-402.

2. Vezi articolul nostru despre „Cultumuș”.

lugări moldoveni. Pe la 1760, schitul se înnoia prin osârdia ieromonahului român Daniil, ucenic al Sfântului Paisie Velickovski³. La vremea aceea, existau în Athos cam 24 de colibe românești și aproape 100 de pustnici români⁴. Din „Proschinitarul” călugărului Serafim, aflăm că în 1843 viețuiau la schitul Lacu, 32 de români din mănăstirile Cernica și Caldărușani și, în plus, mai existau cinci chilii cu paraclise și 16 colibe⁵.

Tot de pe la 1760 este și Schitul Nou (Νέα Σκήτη), cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”, având 16 chilii și 10 colibe, toate românești, pe teritoriul mănăstirii Sfântul Pavel⁶.

S-a vorbit pe larg în nenumărate rânduri de activitatea marelui Paisie, călugăr ucrainean, căruia i se datorează redeşeptarea unui curent de tip isihast, care îi va purta numele. Venit în Athos, a întemeiat chilia Sfântul Ilie, pe teritoriul mănăstirii Pantocrator, care astăzi nu mai este locuită de români. El a rămas în Athos 17 ani, între 1746-1763.

Înainte de a vorbi despre Paisie, trebuie amintit că el a venit în țara noastră atras de faima unui alt mare călugăr care petrecuse la Athos, Vasile de la Poiana Mărului. Se poate chiar afirma că mare parte din „performanțele” duhovnicești ale lui Paisie se datorează lui Vasile care se pare că adusese în mănăstirile românești rânduiala athonită cu mult înainte de a fi mers însuși Paisie la Athos. De asemenea, Vasile face din Poiana Mărului o adevărată vatră de spiritualitate ortodoxă prin copierea și raspândirea unor scrieri cu conținut teologic aparținând marilor sfinți Isaac Sirul, Ioan Scărarul, Grigorie Sinaitul, Isihie al Ierusalimului și Filotei Sinaitul⁷. Paisie auzise de pravila athonită de la Vasile, fapt care l-a determinat să meargă el însuși la

3. Gh. Moisescu, *Contribuția românească pentru susținerea Ortodoxiei în cursul veacurilor*, „Ort.”, 2, 1953, p. 272; Liviu Stan, *Locurile Sfinte din Orient*, „Ort.”, nr. 1, 1952, p. 70; Pr. Ioan Trimia, *Câteva figuri de români athoniți*, „G.B.”, nr. 8-10, 1952, p. 424, V. Căndea, *Mintări românești peste hotare. Mică enciclopedie*, Buc., 1991, p. 542.

4. Gherasim Smyrnakis, Το Άγιον Όρος (Muntele Athos), Atena, 1993, p. 609; N. Iorga, *Muntele Athos în legătură cu țările noastre*, în „An. Ac. Rom. Mem. Sect. Ist.”, seria II, tom XXXVI, 1913/14, p. 58.

5. Este vorba de un „Proschinitar” în românește apărut în 1856 cu titlul complet „Proschinitar al Sfântului Munte al Athosului sau descrierea pe larg a sfințelor locașuri ce sunt zidite de atâtea veacuri împrejurul acestui Sfânt Munte și la care evlavioșii și dreptcredincioșii creștini merg spre închinăciune”, vezi Ioan Dura, *Proschinitare ale Sfântului Munte* tipărite pe pământ românesc, în „BOR”, nr. 3-4, p. 125; cf. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 272.

6. V. Căndea, *op. cit.*, p. 546.

7. *Filocalia*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. D. Stăniloae, Buc., 1979, vol. VIII, p. 577; Pr. Gabriel Cocora, *Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului*, în „Sfinți români și apărători ai legii strămoșești”, Buc., 1987, p. 427.

Muntele Athos, în 1746. Așa cum bine se știe, Paisie a întemeiat acolo, pe teritoriul mănăstirii Pantocrator, schitul Profetul Ilie, unde, încetul cu încetul s-a constituit o puternică comunitate de monahi proveniți din toată lumea ortodoxă, precum se va întâmpla, de altfel, și atunci când Paisie s-a reîntors în Moldova. Astfel, de pildă, vedem pe monahul Visarion venind din Moldova spre a-și căuta un duhovnic în persoana lui Paisie. În preajma lor s-au adunat mai mulți ucenici, 12 moldoveni și 5 slavi. Pe la 1758, Paisie a primit harul preoției de la un episcop, Grigorie, el însuși trăitor la Sfântul Munte, iar înființarea schitului de care vorbeam s-a produs abia după ce un alt viețuitor athonit, patriarhul Serafim, îi va da aprobarea în acest sens⁸.

Nu ne mai oprim asupra amănuntelor privind plecarea lui Paisie, la 1764, spre Moldova și petrecerea sa în mănăstirile de acolo, ci vom menționa numai faptul – important pentru contextul acestor relații – că Paisie a alcătuit, odată cu așezarea la Dragomirna, un Așezământ în 8 puncte în conformitate cu care se fixau, pentru călugării din mănăstirile egumenite de el, norme de viețuire întocmai cu cele de la Sf. Munte⁹. Ceea ce interesează mai mult, în cazul lui Paisie, este faptul că el este autorul unui curent de împropătare duhovnicească, ascetică și teologică, pornită la Athos, continuată în Moldova și răspândită în aproape toată lumea ortodoxă pentru mai bine de un secol și jumătate. Efectele acestui nou curent s-au făcut simțite până târziu și rămân actuale prin imensa operă de traducere a literaturii ascetico-filologice din Moldova-Filocalia.

Este interesantă teza că între Paisie Velickovski și Nicodim Aghioritul a existat o corespondență și chiar se spune că Sfântul Nicodim, care a venit în Athos mult mai târziu, adică pe la 1775, hotărâse să facă o călătorie în Moldova, pentru a-l cunoaște pe Paisie, al cărui nume încă se mai pomenea cu mult respect de către cei care, în mod sigur, i-au fost ucenici și au rămas în Athos¹⁰. Întâlnirea lor nu s-a produs decât pe tărâm duhovnicesc. Un istoric grec, Constantin Papoulidis, afirmă cu greutate: „Nu cred că va surprinde pe cineva dacă spun că există locuri comune între scrierile cuviosului Nicodim Aghioritul și ale cuviosului Paisie Velickovski. Este de ajuns să

8. Pr. Dr. Paul Mihail, *Cuviosul stareț Paisie de la Neamțu*, „Sfinți români și apărători ai legii strămoșești”, Buc., 1987, p. 487.

9. Numeroase manuscrise românești, începând din 1795 până la 1800, au transmis copii, realizate la mănăstirile Neamțu, Râșca, Cernica, Căldărușani, Poiana Mărului, Secu, Noul Neamț sau Sf. Pavel de la Athos după Așezământul starețului Paisie – Ibidem, p. 491.

10. Theoclit Dionisiatul, „Άγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (Sf. Nicodim Aghioritul), Atena, 1959, p. 122-125; Konstantin Karaisaridis, *Sfântul Nicodim Aghioritul și activitatea sa în domeniul liturgic*, teză de doctorat, Buc., 1987, p. 22, nota 17, p. 128.

spun că patru cincimi din cartea lui Paisie, *Despre rugăciunea minții*, se află în cărțile Sfântului Nicodim Aghioritul¹¹.

Atât de puternică a fost influența în Athos a călugărului trăitor în mănăstirile moldovene, Paisie, încât se poate spune că a avut tot atâta influență în Athos, cât va avea și Sfântul Nicodim în Țările Române.

În vremea în care Paisie se afla la chilia Sfântul Ilie, un stareț moldovean, Atanasie trăia cu ucenicii săi la Cavsocalivia, pe teritoriul Lavrei. Atanasie chiar se angajase într-o polemică cu Paisie pe tema idioritmiei și a vieții ascetice, al cărei adept (Atanasie) era. Paisie îi va da un răspuns în 14 capitole, care îl va înmuia pe Atanasie, acesta „recunoscându-și nedreptatea”¹².

Printre ucenicii lui Paisie se mai afla un anume Visarion din chilia Sfântului Constantin în care trăiau 12 valahi și 5 slavi. Acesta l-a urmat pe Paisie în mănăstirea Dragomirna și a murit acolo, în 1766¹³.

Dintre apropiații lui Paisie făcea parte și Macarie de la Neamț, călugăr foarte învățat, cunoscător perfect al limbii grecești, care l-a învățat greaca și pe Paisie. El este autorul multor traduceri din limba greacă, făcându-se cunoscut sub numele de „dascălul cel mare” al românilor¹⁴.

Printre monahii cu care Paisie a venit de la Athos se mai afla un Spiridon ieromonah care a scris la mănăstirea Neamț „Viața lui Paisie”¹⁵.

„Proschinitarul” lui Serafim vorbește despre „chilia de la Morfonu”, având un paraclis cu hramul Sfinții Trei Ierarhi, unde a pustnicit, de tânăr, cuviosul duhovnic Luchian venit tot de la Neamț¹⁶.

Pe teritoriul Lavrei, la locul numit Katafighion (refugiul), se mai află biserica cu hramul „Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul”, la 1843 fiind amintit aici în același „Proschinitar” duhovnicul Teofilact de la Neamț, cumpărând de la Marea Lavră această chilie¹⁷. Se vede că mănăstirea Neamț, unde Paisie desfășurase mare parte din activitatea sa din ultimii 20 de ani de viață, avea o pondere aparte deosebită în a trimite călugări cu viață deosebită la Athos.

11. Περιπτώσεις πνευματικῆς ἐπιδράσεως τοῦ ΑΘ εἰς τὸν Βαλκανικὸν ὄρειον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα (Cazuri de influență duhovnicească a Muntelui Athos asupra spațiului balcanic în sec. XVIII), „Makedonika”, 8, 1969, Tesalonic, p. 287-289; cf. Karaisaridis, *op. cit.*, p. 129.

12. Ion Irimia, *op. cit.*, p. 423; Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 267.

13. Ion Irimia, *op. cit.*, p. 423.

14. *Ibidem*, p. 424.

15. P. Mihail, *op. cit.*, p. 494.

16. Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 268.

17. *Ibidem*, p. 272.

Schitul Sfânta Ana, de asemenea românesc, tot pe teritoriul Lavrei se găsește, fiind locuit din secolul al XVIII-lea de călugări români¹⁸.

Pe teritoriul Lavrei se găseau mai multe chilii la locul numit Cireașa, alte câteva la Colciu, pe teritoriul Vatopedului, foarte multe chilii și colibe la Pantocrator, Sfântul Pavel, Dionisiu, Cutlumuș, Xiropotamu, Simonopetra, în total 72 de lăcașuri românești și 52 de biserici¹⁹.

Am păstrat pentru sfârșit problema schitului românesc Prodromu, care datorită mărimii sale poate concura foarte bine cu orice altă mănăstire athonită. Prodromu este împlinirea mai vechilor dorințe ale românilor de a-și avea propriul lăcaș de cult la Athos. Este situat pe teritoriul Lavrei și exista înainte de 1660, când monahul Filotei cerea voie Lavrei ca să poată înnoi acest schit. După el, un român, Macarie, a construit acolo o casă, iar în 1754, schitul este din nou reparat de Iosif de Hios, afierosindu-l Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul²⁰.

Între anii 1810-1816, această chilie cunoscută sub numele Ianacopulo (era numai chilie) a fost cumpărată de duhovnicul moldovean Iustin, care a trăit aici cu ucenicii săi Grigorie și Patapie²¹. Iustin a plecat în Moldova, dar ideea transformării în schit a chiliei pe care o cumpărase a ținut-o secretă și a deconspirat-o numai în fața mitropolitului Veniamin Costachi. Între timp, Iustin a murit de bătrânețe, iar ucenicul său Patapie va duce mai departe ideea aceasta, insistând pe lângă mitropolit în sensul celor gândite de mentorul său²².

Veniamin Costachi a scris, în 1820, către Lavra cerând chiar acest lucru: transformarea chiliei în schit românesc. În felul acesta, cei doi ucenici au obținut, în iunie 1820, permisiunea modificării statutului chiliei lor în schit.

18. V. Căndea, *op. cit.*, p. 547.

19. Denumirile lor se află la Liviu Stan, *op. cit.*, r. 72-74 și Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 272.

20. Irinarh Sisman, *Schitul românesc Prodromu din Sfântul Munte Athos*, 1906, p. 70; Gh. Cioran, Σχέσεις τῶν ρουμανικῶν χωρῶν μετὰ τοῦ Ἁθῶ καὶ δὴ τῶν μονῶν Κουτλουμουσίου, Λαύρας, Δοχειαρίου καὶ Ἁγίου Παντελεήμονος ἢ τῶν ρωσῶν (Relații ale țărilor române cu Muntele Athos în special cu m-rile Cutlumuș, Lavra, Dohiaru și Sf. Pantelimon sau a Rușilor), Atena, 1938, p. 144.

21. Cioran, *op. cit.*, p. 144-145; N. Iorga, *Muntele Athos*, p. 57. În biblioteca Prodromului se păstrează „Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin”, tipărită la Iași în 1806, cu însemnarea: „Această Bogoslovie s-a dăruit de noi, talmăcitorii, sfinției sale părintelui duhovnic Iustin din Sfântul Munte al Athosului, ce petrece la schitul Prodromu de la Smirna care este la sfânta mănăstire Lavra. Gherontie și Grigorie 1808” - Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 269.

22. Ieromonahul Damian, *Acte noi relative la chestiunea schitului românesc cenovial al Sfântului Ioan Botezătorul (Prodromu) din Sfântul Munte Athos*, Buc., 1887, p. 12.

Actul pe care Marea Lavră l-a emis conține 13 articole, care se vor un regulament de funcționare:

1. Se permitea, în primul rând, ca schitul să se numească Prodrumu, cu denumirea oficială de „schit chinovial al credinciosului neam al moldovenilor”, ce urma să se afle sub administrația Lavrei, purtând pe ștampilă icoana Cinstului Botezător;

2. Biserica va purta hramul vechi, „Tăierea Capului Înaintemergătorului”;

3. Dichiul, adică egumenul, trebuia să fie de neam moldovean, ales de monahii de acolo și confirmat de Lavră;

4. Sistemul va fi chinovial;

5. Taxele sau impozitele împărătești se vor depune la Lavra, precum și toate celelalte obligații;

6. Schitul nu avea voie să se extindă mai mult decât îi era acordat ca spațiu (avea grădină, livadă, cimitir);

7. Toți viețuitorii erau obligați să aibă o comportare evlavioasă către mănăstirea cea mare;

8. Dacă în afara spațiului acestui schit se găsesc colibe cu călugări greci sau moldoveni, aceștia se vor supune nu schitului, ci Marii Lavre;

9. Din milosteniile venite din afară pentru cinstiții frați, dator este dichiul să dea nu numai celor dinăuntru, ci și celor din colibe, de afară;

10. Oricine va veni din afară și neplăcându-i viața de obște și va voi să zidească colibă, să ceară voie de la mănăstirea Lavrei;

11. Cei care vor voi să iasă în lume să ceară voie de la sfânta mănăstire (Lavra);

12. Toate cele ce se găsesc în acest schit (odoare, veșminte, cărți, vase, ș. a.) nu sunt înstrăinabile și nu este permis să fie înstrăinate toate cele care le vor mai fi date;

13. Se fixa dichiului obligația de a da câte 10 lei pentru pomenirea fiecărui frate care va muri²³.

Revoluția de la 1821 a izgonit pe cei doi călugări prodromiți. Ei au revenit în Moldova. Aici Patapie a murit și a rămas în viață numai Grigorie Schimonahul care, bătrân fiind, s-a retras la Neamț, unde a predat actele schitului. După moartea lui Grigorie, istoria Prodrumului se împletește cu viața călugărilor Nifor și Nectarie care, pe la 1840, au plecat la Athos și au viețuit zece ani în schitul grecesc Sfânta Ana-Cireașa. Aici ei și-au cumpărat două chilii împreună cu alți 12 călugări moldoveni. Gândul lor era să facă

23. Nectarie, ieromonahul, *Schitul românesc din Sfântul Munte. Documente de la întemeierea schitului și până astăzi*, Buc., 1878, p. 3-6.

un schit numai al lor și, pentru ducerea la îndeplinire a gândului, s-au întors acasă pentru a strânge ajutoare. Între timp, schitul Prodromul, părăsit, a fost vândut xenofontinului Ierotei, pe la 1851, pentru 25.000 groși.

Calugării având sprijinul și recomandarea domnitorului Grigorie Ghica și a mitropolitului Sofronie Miclescu, s-au întors la Athos și, la 25 iulie 1852, au cumpărat schitul Prodromul de la Marea Lavră pentru 7.000 groși²⁴. Pe 24 septembrie 1852, Marea Lavră a încheiat cu ei încă un acord, în patru puncte, care se adăugau celor treisprezece anterioare. În principal, se cerea Prodromului ca, anual, să depună 1.000 groși la Marea Lavră, iar numărul monahilor români la schit să nu fie mai mare de 20²⁵.

La 30 martie 1853, episcopii Marii Lavre scriau domnului Moldovei, Grigorie Ghica, mulțumindu-i pentru grija pe care o poartă aceștia schitului de acolo²⁶. Într-adevăr, domnul ajută schitul românesc cu bani, căci îl vedem, la 6 ianuarie 1853, dându-i o subvenție anuală de 300 galbeni, iar pe 7 iulie îi dădea un fond de 3.000 galbeni²⁷. Pe 8 iunie 1856, din nou domnul îi fixa o subvenție de 200 galbeni, spre a putea schitul să înființeze o școală pentru românii din Sfântul Munte²⁸, iar la 1 august 1857 și apoi, la 29 aprilie 1858, Sofronie mitropolitul îi trimitea și el câte 500 galbeni²⁹.

Probabil că acești bani le-au fost de folos ca să toarne fundația bisericii, după care egumenul Nifon scria mitropolitului Țării Românești, care tot Nifon se numea, să îngăduie venirea părinților Agatanghel și Isaia spre a strânge ajutoare necesare continuării lucrărilor³⁰. Rezultatul a fost că, în septembrie 1857, Ministerul Afacerilor Bisericești, după rezoluția prințului Alexandru Ghica, va aproba pentru Prodromu suma de 15.000 lei vechi spre a-i fi de folos la ridicarea bisericii³¹.

24. Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 20; Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 148-149; Iorga, *op. cit.*, p. 57; Ioanis Mamalakis, Το Άγιον Όρος διά μέσου των αιώνων (*Muntele Athos de-a lungul veacurilor*), Tesalonic, 1971, p. 471. Documentul se află publicat în Nectarie, *op. cit.*, p. 7-8.

25. *Ibidem*, p. 8-10; E. Cioran, *op. cit.*, p. 150.

26. Nectarie, *op. cit.*, p. 10-11; E. Cioran, *op. cit.*, p. 151.

27. Nectarie, *op. cit.*, p. 11-17.

28. *Ibidem*, p. 13-19; Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 270.

29. Nectarie, *op. cit.*, p. 25-26; Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 271. N. Iorga, *op. cit.*, p. 57, ne spune că Sofronie ar fi dat, în 1853, 3000 galbeni olandezi, ceea ce nu am putut verifica în documente. Adică, un astfel de document nu apare între cele publicate.

30. Actul este din 15 martie 1857 – Nectarie, *op. cit.*, p. 26-28. Prin circulara sa din 30 aprilie, Mitropolitul Nifon îndemna pe toată lumea să ajute la ridicarea schitului românesc din Sfântul Munte (*Ibidem*, p. 28).

31. *Ibidem*, p. 30.

Din Valahia, părinții Agatanghel și Isaia au trecut și în Moldova, unde logofătul Teodor Balș le va da pentru schit 25.000 lei vechi, iar Nicolae Ruset Rosnoveanu, mare trezorier, va trimite și el schitului românesc vase sfinte, clopote de 132 ocale, 11.000 lei fixând să i dea o sumă anuală în valoare de 30 ducați. Soțiile acestor doi demnitari au depus și ele, în 1857, la casa de depuneri din Iași „Sfântul Spiridon”, în contul schitului, 1.000 ducați și au trimis acolo cruci de argint. Schitul a mai primit de la Ioan Soare din Galați 165.000 lei vechi și două cutii de argint aurit, conținând moaște de la Lavra Pecerskaia³². Pe 24 mai 1858, egumenul Nifon hotăra să vină în Țara Românească după ce luase o scrisoare de recomandare către Guvern, din partea Marii Lavre.

Ajungând în Ungrovlahia, a primit din partea ucenicilor săi, Agatanghel și Isaia, suma ce le fusese dată de Guvern, 4226 galbeni. Chitanța poartă data de 10 august 1859³³.

Venirea lui Nifon în România (de la anul 1859, Principatele se uniseră) a avut ca efect trimiterea a diverse ajutoare înspre schitul românesc: sfinte vase, veșminte, cărți, candelă, argintărie, icoane și multe altele³⁴. La 1863 și Guvernul român a hotărât să dea anual la Prodromu 1.000 ducați, sumă care a crescut mai întâi la 3.000 și apoi la 4.000 ducați³⁵.

În sfârșit, biserica a fost terminată și, la 16 aprilie 1866, Ministrul Cultelor C. A. Rosseti, a trimis pe arhiereul Isaia Vicol de Diocleas, care era egumen la Golia, în Iași, să sfințească schitul Prodromului. Aprobarea de a săvârși târnosirea a dat-o patriarhul ecumenic Sofronie III, pentru ziua de 21 mai 1866³⁶. Dar foarte important este faptul că pe 19 iunie 1871, regele României, Carol I, recunoaște schitul românesc din Sfântul Munte drept „comunitate românească”, iar pe sigiliul schitului, în loc de cuvintele „Pecetea schitului moldovenesc”, avea să se scrie „Sigiliul chinoviului românesc”, fapt aprobat și de patriarhul Ioachim III în martie 1876³⁷. Se pare că, la această dată,

32. Cioran, *op. cit.*, p. 158.

33. Nectarie, *op. cit.*, p. 32.

34. Irinarh, *op. cit.*, p. 140-143; Κώδιξ κτητορων τής εν Ἄθω ρουμανικῆς σκητῆς τοῦ Προδρόμου (*Condicele ctitorilor schitului românesc Prodromu din Muntele Athos*) (se găsește în arhiva schitului) p. 16, 45-48.

35. Damian, *op. cit.*, p. 18, 100; Irinarh Sisman, *op. cit.*, p. 151; Gherasim Smyrnakis, *op. cit.*, p. 424.

36. Nectarie, *op. cit.*, p. 33; Damian, *op. cit.*, p. 20, 99; Smyrnakis, *op. cit.*, p. 422; Cioran, *op. cit.*, p. 161; N. Iorga, *op. cit.*, p. 58; Gh. Moisesescu, *op. cit.*, p. 271; Liviu Stan, *op. cit.*, p. 69; Mamalakis, *op. cit.*, p. 471.

37. Decretul regelui se află în Nectarie, *op. cit.*, p. 45-46. Vezi și Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 176; Liviu Stan, *op. cit.*, p. 69; Mamalakis, *op. cit.*, p. 472; Gh. Moisesescu, *op. cit.*, p. 271.

condiția de la 1852, ca schitul să aibă numai 20 de călugări, fusese încălcată, deoarece acum avea 100 de călugări³⁸, iar starețul era Damian, căci Nifon demisionase, în urma unor intrigi.

În ce privește sigiliul sau ștampila, inscripția completă era: „Sigiliul (ștampila) schitului chinovial românesc din Sfântul Munte Athos”. Remarcăm că lipsește cuvântul „Lavra”, adică schitul nu se denumea ca fiind al Lavrei, ceea ce a supărat mănăstirea cea mare, care nu a recunoscut ștampila, considerând că textul contravine actului de înființare a schitului. Faptul a dus la întreruperea temporară a relațiilor³⁹. Ba, mai mult, românii, încurajați de ruși, au cerut, în 1880, Chinotitei să le aprobe statutul de mănăstire, în loc de schit, căci precum fiecare neam își avea mănăstirea sa, se cuvenea și românilor același lucru⁴⁰. Din păcate, bătrânii Nifon și Nectarie constituiau în sânul comunității românești, o opoziție care n-a făcut bine intereselor schitului. Lavra a început să profite de acest fapt și a acuzat că Prodromu constituie centrul de propagandă al vlahilor din Macedonia, ceea ce ar fi împotriva intereselor Sfântului Munte și neamului grec, în general. În urma acestui fapt, dar și al aceluia că Biserica Română și guvernul nu primiseră pe trimișii Sfintei Lavre să rediscute problema secularizării, Ioachim al III-lea s-a mâniat și, la 1881, a anulat toate drepturile pe care le avea schitul prin actele de la 1820, 1852 și 1876. Evident că aici se resimțea influența Lavrei, care tocmai restrângerea drepturilor românilor o urmărea⁴¹. Disputa dintre chinoviul românesc și Marea Lavră a durat de la 1880 până la 1889, dar nu insistăm asupra acestor aspecte pentru că ele sunt descrise cu multe amănunte de Gh. Cioran⁴².

Cearța s-a terminat prin câștigul de cauză al lavrioților care, printr-un acord din 20 ianuarie 1889, în 10 articole, au făcut schitul românesc să-și recunoască dependența față de Lavră. Ștampila urma să fie schimbată, punându-i-se următorul text: „Ștampila sfântului schit, chinoviu românesc al Sfântului Ioan Botezătorul, ce depinde de mănăstirea Marii Lavre din Muntele Athos, 1889”⁴³. Acordul acesta a fost confirmat printr-un sigilion patriarhal și scrisoare sinodală, cu data 1890⁴⁴.

38. Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 162; Moisescu, *op. cit.*, p. 271.

39. Nectarie, *op. cit.*, p. 92; Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 190; Mamalakis, *op. cit.*, p. 472.

40. Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 203; Mamalakis, *op. cit.*, p. 472.

41. Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 200-203; Mamalakis, *op. cit.*, p. 473; Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 271.

42. *Op. cit.*, p. 200-201.

43. „Σωραγίς τῆς Ἱερᾶς Σκῆτης ρουμανικόν κοινόβιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ἐξαρτῶμενον ἐκ τῆς Μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁροῦθ Ἄθω, 1889” – Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 212; Mamalakis, *op. cit.*, p. 474.

44. *Ibidem*; Gh. Cioran, *op. cit.*, p. 213.

Cu toate acestea, românii n-au încetat să ceară modificarea statutului schitului lor în acela de mănăstire. În ajutorul lor a venit profesorul de teologie Dragomir Demetrescu (+1926), care va cere personal patriarhului ecumenic acest lucru. I s-a răspuns că tipicoanele Sfântului Munte nu prevăd existența a mai mult de 20 de mănăstiri⁴⁵.

Aceasta ar fi, în mare, istoria existenței schitului românesc atât de bine descrisă de istoricul Gh. Cioran. Noi ne-am mulțumit numai să o schematizăm, aducând în fața cititorului doar acele fapte care au marcat existența schitului. De altfel, ne interesa să dovedim permanenta prezență românească la Athos. Or, existența Prodromului ne spune că românii au fost prezenți și s-au manifestat nu numai prin bogate danii timp de patru secole, ci au fost și rămân prezenți duhovnicește, adică printr-o viață aleasă în Muntele Athos.

Prezența românească, foarte bogată în fapte, nu se oprește sau nu se concentrează numai la nivelul Prodromului, ci s-a făcut simțită și prin alte nume care sunt de referință în istoria românească: Grigorie Dascălul, Gherontie, Gheorghe (starețul de la Cernica), Filotei sin Aga Jipei, în afară de Paisie și ucenicii săi. La fel trebuie să spunem că prezența românească s-a făcut simțită și prin lucrările pe care mulți dintre acești trăitori le lasă la Athos sau chiar le scriu acolo. Multime de manuscrise românești, adică având autori români, îmbogățesc azi muzeele athonite. Acestea au ajuns acolo fie prin aducerea de către autori acolo, așa cum am spus, fie prin donarea lor de către domni, fie au fost luate cu diferite privilejii de către călugării greci⁴⁶.

Așa trebuie să fi ajuns în biblioteca Prodromului un „Anastasimatar” de la 1717, copie după acela al lui Filotei Sfetagoritul, călugăr român numit și „sin Aga Jipei”, adică fiul lui Aga Jipa. Acest Filotei trăise la Athos, de vreme ce i se zicea Sfetagoritul, și a devenit psalt la Mitropolia Ungrovlahiei. El a compus prima carte de „Psaltichie” în limba română, la 1713, cu traduceri făcute de el personal. Cartea, prima de acest gen, era dedicată domnului

45. *Ibidem*, p. 214; Mamalakis, *op. cit.*, p. 474.

46. Valoarea lor este inestimabilă. Un manuscris muzical putea prețui până la 100 aspri sau 17 până la 25 galbeni, adică prețul unei moșii. Spre exemplu, Vlad Calugărul cumpărase de la egumenul mănăstirii Brădet a treia parte din Muntele Prislop cu un Tetraevanghel care costa 1000 aspri (*Documente privind istoria României. Țara Românească, sec. XVI*, vol. II, Buc., 1952, p. 208). În 1853, egumenul Tismanei cumpăra o parte din moșia unui popă, Stoica din Groșani, cu două cărți al căror preț era de 850 aspri, un cal și 12 oi (*Ibidem*, vol. V, Buc., 1952, p. 129). În felul acesta ne facem o idee și despre valoarea monedelor în timpurile acelea (cf. Barbu Bucur Sebastian, *Manuscrisele muzicale românești la Muntele Athos, „M. A.”*, nr. 3, 1987, p. 18-19).

Constantin Brâncoveanu, în timpul căruia muzicii psaltire i se dădea mare importanță⁴⁷.

Un alt călugăr înduhovnicit care a ajuns la Athos avea să fie viitorul stareț de la Cernica, Gheorghe. Pe la 1750, tânărul Gheorghe (era născut la 1730) a plecat la Constantinopol și de acolo a ajuns în Athos, stabilindu-se la Vatoped, împreună cu un ierarh grec ce-i era duhovnic. Afând de cuviosul Paisie, care se afla deja acolo, la chilia Sfântului Ilie, a ținut să-l cunoască și a intrat în mica obște a marelui trăitor. Paisie a fost acela care i-a dat binecuvântarea spre a lua marea schimă monahală, iar în 1754 a fost hirotonit preot pentru obștea de la Sfântul Ilie. Când Paisie s-a retras în Moldova, Gheorghe l-a urmat la Dragomirna, la Secu și mai apoi la Neamț. Prin 1781, Gheorghe a hotărât să se întoarcă în Muntele Athos, fie la Vatoped, fie la Sfântul Ilie spre a se desăvârși duhovnicește. În drum, s-a oprit la București, unde mitropolitul Ungrovlahiei de atunci, Grigorie II, i-a propus să rămână la mănăstirea Cernica, având în vedere ridicarea ei și refacerea vieții monahale acolo.

În 1794 i s-a încredințat și conducerea mănăstirii Căldărușani⁴⁸ și, tot pe atunci, și a mănăstirii de la Argeș⁴⁹. El a provocat cu adevărat o ridicare duhovnicească, așa cum Paisie făcuse în Moldova, fiind important prin promovarea curentului paisian în Țara Românească, ceea ce i-a adus mulți ucenici, de numele cărora nu se poate face abstracție în Istoria Bisericii Române. Este vorba despre Macarie, mare cărturar al secolului XVIII, ieromonahul Dorotei, traducător de limbă greacă, Calinic de la Cernica, devenit episcop de Râmnicu Vâlcea, ierodiaconul Grigorie, mitropolit al Țării Românești între 1823-1834, Macarie Protopsaltul sau dascălul de cântări bisericești.

Mai dorim să evocăm aici și numele lui Grigorie Dascălul, devenit, cum am și spus, mitropolit. Era ucenic al lui Paisie și, ca atare, cunoscuse viața

47. *Ibidem*, p. 21-27; Idem, Filotei Sin Agâi Jipei – *Prima psaltichie românească cunoscută până acum*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 9-10, 1969, p. 1068-1069; idem, *Contribuții românești în domeniul culturii muzicale bizantine la Muntele Athos*, în „Byzantion”, Rev. de arte bizantine a Acad. de arte „G. Enescu” – Iași, vol. I, 1995, p. 3. Manuscrisul „Psaltichie” a lui Filotei se afla la Biblioteca Academiei Române, la secția „manuscrite românești” cu nr. 61.

48. Arhim. Chesarie Georgescu, *Cuviosul arhimandrit Gheorghe starețul mănăstirii Cernica (1781-1806)*, în „GB”, nr. 5, 1987, p. 69-71; Econom D. Furtuna, *Ucenicii starețului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani, cu un scurt istoric asupra acestora mănăstiri*, Buc., 1928, p. 45; Pr. Prof. Mircea Pacurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, Buc., 1992, ed. II, p. 566-567.

49. Cei 20 de monahi trimiși de el acolo au reînviat viața duhovnicească. Cu timpul însă, mulți dintre ei s-au retras, din cauza turcilor, la schitul Robaia care era închinat mănăstirii Xenofont de la Athos – Șt. Meteș, *Emigrări românești din transilvania în sec. XIII-XX*, Buc., 1977, ed. II, p. 174.

athonită. El a ajuns la 1812 împreună cu monahul Gherontie și duhovnicul Calinic, de la mănăstirea Secu din Moldova în Muntele Athos. La întoarcere au căzut între tâlhari și Gherontie, fiind mai în vârstă, a murit la Filipopoli, în Bulgaria. Grigorie s-a întors în țară și s-a așezat la Neamț, unde trăise o vreme sub aripa lui Paisie. El s-a remarcat în cultura românească prin lucrarea de traducere a foarte multor opere de zidire sufletească, opere ale Sfinților Părinți și cărți liturgice, ceea ce i-a atras apelativul de „Dascălul”, fiind cu adevărat dascăl și luminător al neamului românesc⁵⁰. Multe dintre traducerile pe care le-a și tipărit au ajuns și în bibliotecile athonite, dovadă că lucrările sale erau căutate spre zidirea sufletească a fraților de acolo⁵¹. Mitropolitul Grigorie Dascălul rămâne, prin întreaga sa activitate de ridicare culturală, una dintre cele mai luminoase figuri bisericești⁵².

Un alt călugăr îmbunătățit, Irinarh de la Horaia, atras și el de faima Muntelui Athos, va petrece doi ani acolo, până când, datorită Revoluției de la 1821, a fost nevoit să revină în țară, aducând cu sine duhul de viață athonită, așa cum făcuseră ceilalți de dinaintea sa⁵³.

În „Mineiul” pe ianuarie tipărit la mănăstirea Sf. Pantelimon din Muntele Athos, între sfinții celei de-a zecea zi se află pomenit și cuviosul ieroschimonaș Antipa Atonitul, cunoscut în istoria noastră drept Antipa de la Calapodești⁵⁴. Acesta, încă din tinerețe, auzise de Sf. Munte, dorindu-și să meargă acolo. Pentru început, s-a oprit la schitul Lacu unde viețuiau români. Egumenul schitului l-a tuns în monahism și, după 15 ani, s-a mutat la mănăstirea Esfigmenu care tocmai primise printre metoacele sale și schitul Florești din Moldova, din partea mitropolitului Veniamin Costachi al Moldovei⁵⁵. Pe la 1860 Antipa a părăsit Muntele Athos pentru a se întoarce în țară și, de aici, s-a îndreptat spre Rusia, stabilindu-se la mănăstirea Valaam, unde se trăia după norme paisiene. Acest mod de viață se datora unor ucenici ai lui Paisie Velicikovski care ajunseseră la această mănăstire, reușind să impună tipicul athonit. După 17 ani de viețuire în mănăstirea Valaam,

50. *Ibidem*, vol. III, 1997, p. 36-39; Nicolae M. Popescu, *Viața și faptele parintelui Grigorie Dascălul, mitropolit al Țării Românești*, „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 5-6, 1934, p. 293-294.

51. Virgil Cândea, *Mărturii românești peste hotare. Mica Enciclopedie*, Buc., 1991, p. 448-550.

52. Mitropolitul a fost implicat în lupta românilor, după 1821, de a trece mănăstirile închinete sub conducerea pământenilor, adică de a împiedica spolierea lor continuă de către greci.

53. Lucian Tomitanul, *Cuviosul Irinarh de la Horaia*, „Sfinții români și apărători ai legii strămoșești”, Buc., 1987, p. 512-513.

54. Arhim. Ieronim Motoc, *Cuviosul ieroschimonaș Antipa Atonitul*, „Sfinți români și apărători ai legii strămoșești”, Buc., 1987, p. 543.

55. Despre închinare, vezi articolul nostru referitor la m-reă Esfigmenu.

Antipa și-a găsit sfârșitul, fiind înmormântat în gropnița acesteia. Pentru viața sa curată, a intrat în conștiința monahilor pe care îi avusese ucenici, devenind singurul monah athonit român trecut în rândul sfinților și pomenit ca atare la Muntele Athos⁵⁶.

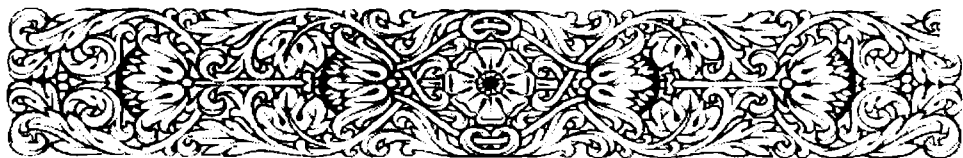
Acestea sunt câteva dintre exemplele care s-ar putea da cu privire la trecerea românilor prin Muntele Athos. Așa cum s-a văzut, în genere, ei au fost influențați de modul de viață de acolo, încât un Paisie și, mai târziu, ucenicii săi vor adopta chiar tipicul athonit, încercând să copieze acel mod de viață, dar aducându-i și îmbunătățiri, în același timp. Să nu uităm că Athosul era foarte încercat în acele timpuri, dar se ridica de câte ori venea câte o infuzie de danii din Țările Române sau Rusia, singurele sale ajutoare pe atunci. Și tot așa Athosul a mai avut nevoie și de infuzii de spiritualitate într-o vreme în care mănăstirile, căzute în rele datorii, erau părăsite. La un moment dat, Paisie a cerut voie să se așeze la Simonopetra, din care călugării fugiseră, căci nu mai puteau plăti datoriile. Nici el nu a rezistat acolo, neputând plăti datoriile ei. În felul acesta, s-a întors înapoi în Moldova, dar a lăsat în urmă un nume duhovnicesc cu multă autoritate, ucenici care să-i ducă mai departe învățătura și un curent-fenomen de aceeași valoare cu isihasmul, care s-a numit chiar „paisianism”. Dar în toate acestea, Athosul și-a avut și el rolul său bine definit, căci purta în spate o tradiție ai cărei moștenitori s-au considerat întotdeauna domnii români: tradiția bizantină.

Pr. Ioan Moldoveanu

---

56. Motoc, *op. cit.*, p. 548-549.

V. VIAȚA BISERICESCĂ ÎN MITROPOLIA MUNTENIEI ȘI DOBROGEI

EVENIMENT ISTORIC LA SFÂRȘIT DE MILENIU VIZITA PAPEI IOAN PAUL AL II-LEA ÎN ROMÂNIA

Vizita Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea în România constituie un eveniment istoric cu profunde semnificații. S-a spus adesea că aceasta ar fi prima vizită pe care un Episcop al Romei o întreprinde într-o țară ortodoxă, după separația dintre cele două Biserici, intervenită la jumătatea secolului al XI-lea. În realitate, este prima vizită pe care un Papă al Romei o face într-o țară ortodoxă în decursul celor două milenii de istorie creștină. Este adevărat că Papa Paul al VI-lea s-a întâlnit cu Patriarhul Atenagora, fie la Constantinopol, fie la Ierusalim, în timpul pontificatului său (1962-1978), însă este prima dată când un Papă vine și vizitează, la invitația Bisericii noastre, ca și a Statului Român, o țară majoritar ortodoxă. Iar acest eveniment se petrece la sfârșitul unui mileniu care a început cu divizarea dintre Biserica Apuseană și cea Răsăriteană, dar se încheie cu întâlnirea dintre Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea și Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, într-o țară majoritar ortodoxă, pentru a da expresie dorinței comune de unitate a celor două Biserici în Hristos. Diferit de secolul al XI-lea, care a contribuit la sfârșirea cămașii lui Hristos cea fără cusătură, secolul al XXI-lea va rămâne în istorie ca secolul ecumenismului creștin.

Chiar din momentul sosirii Papei pe Aeroportul București-Băneasa, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a adresat Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea cu cuvinte care au pus în evidență caracterul istoric al vizitei Sale în România, ca și bucuria cu care este întâmpinat de întreaga noastră Biserică: „Cu binecuvântarea lui Dumnezeu, a spus Prea Fericirea Sa, ați pașit pe pământ românesc, un pământ care a primit sămânța cuvântului Evangheliei

Mântuitorului Hristos chiar de la unul dintre Apostolii Săi, Sfântul Andrei, frate după trup al Sfântului Petru. Astăzi, Sanctitatea Voastră, ați sosit în România, țară ai cărei fii sunt în majoritate ortodocși, țară sfințită de sângele martirilor, al celor de demult și al celor căzuți pe altarul credinței creștine în vremurile apăsătoare ale dictaturii comuniste, la care s-au adăugat numele tinerilor și vârstnicilor căzuți în revoluția din 1989. Este un pământ sfințit de lacrimile și rugăciunile mamelor, de nevoințele duhovnicești ale monahilor și ale tuturor creștinilor de aici; este un pământ presărat de la un capăt la altul de crucile ce străjuiesc turlele bisericilor și mănăstirilor, răspântiile drumurilor și mormintele strămoșilor, ca un semn al nădejdei noastre în Înviere... Mileniul al doilea al istoriei creștine a început cu o dureroasă sfășiere a unității Bisericii. El se încheie însă sub semnul afirmării unei dorințe sincere și al unor eforturi de unitate, oglindite în strădaniile Bisericilor creștine de pretutindeni, pentru vindecarea acestei răni din trupul lui Hristos. Biserica Ortodoxă din România își asumă cu responsabilitate lucrarea ce-i revine în contextul eforturilor tuturor Bisericilor, de apropiere și refacere a unității de credință a creștinilor.

Însăși vizita ecumenică a Sanctității Voastre în Biserica noastră se înscrie în acest demers. Vă primim cu inima deschisă și cu un gând bun în numele ierarhilor, preoților, monahilor și credincioșilor Bisericii noastre și vă îmbrățișăm frățeste în Hristos Iisus, cu speranța că «Dumnezeul dragostei și al păcii va fi cu noi» (II Cor. 13, 11) "

La rândul său, Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și Sinodului Bisericii Ortodoxe Române pentru invitația care i-a fost adresată de a vizita o țară și un popor majoritar ortodox, care a apărut în istorie ca un popor creștin. „Mulțumesc în mod special Prea Fericirii Voastre, Părinte Teoctist, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, pentru expresiile fraterne pe care ați binevoit a mi le adresa, precum și pentru amabila invitație de a face o vizită Bisericii Ortodoxe Române, Biserică majoritară în țară. Este prima dată când Providența divină îmi oferă posibilitatea să dedic o călătorie apostolică unei națiuni în majoritate ortodoxe și, desigur, acest lucru nu s-ar fi putut realiza fără condescendența și disponibilitatea fraternală din partea Sfântului Sinod al venerabilei Biserici Ortodoxe Române și fără consimțământul Vostru, Părinte Patriarh, cu care voi avea mâine și duminică întâlniri așteptate”. „Vizita mea vrea să confirme legăturile dintre România și Sfântul Scaun, care au avut mare importanță pentru istoria Creștinismului în regiune. Cum este cunoscut, potrivit tradiției, credința a fost purtată în aceste ținuturi de fratele lui Petru, Apostolul Andrei, care a pecetluit opera sa misionară prin martiriul

său petrecut la Patras". „Hristos însoțește din totdeauna evenimentele Națiunii române. Cum să nu amintim evanghelizarea și formarea primelor comunități creștine, care au coincis cu însăși formarea străvechiului și nobilului vostru popor? Cum să nu relevăm cu recunoștință că Evanghelia a pătruns profund, încă de la începuturi, în viața și obiceiurile sale, devenind izvor de civilizație și principiu de sinteză între diversele suflete ale culturii sale... În ce condiții istorice tragice, trecute și recente, românii au păzit cu curaj darul credinței creștine, rezistând unor violente persecuții și insidioase propuneri de a-și trăi viața fără Dumnezeu. Mulțumind Domnului pentru multele mărturii luminoase, înflorite pe pământ românesc, formulez urări să se înrădăcineze mereu mai mult în inimile voastre credința în Hristos și să strălucească în viața voastră pentru a fi transmisă generațiilor viitoare".

Am mai dori să amintim, că Domnul Președinte al României, Emil Constantinescu, a elogiat, în discursul său de la Cotroceni, personalitatea Papei Ioan Paul al II-lea, pentru lupta pe care a dus-o împotriva ateismului și comunismului. „Întronizarea Sanctității Voastre în Scaunul Sfântului Petru, a spus Președintele țării, a fost un act esențial pentru eliberarea țărilor din estul Europei de dictatura atee a comunismului ... Am putea oare înțelege până la capăt miracolul eliberării popoarelor din Europa răsăriteană, dimpreună cu toate urmările lor, ilustru simbolizate azi de Sanctitatea Voastră, este că și astăzi suntem aici prin voia lui Dumnezeu, a cărei voință de bine a ierarhilor celor două Biserici și voința de bine a poporului român i s-a adăugat, în numele speranței de mai bine. În numele acestei speranțe, doresc să aduc mulțumirile mele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitului Părinte Teoctist și colaboratorilor Săi, precum și tuturor celor din preajma Sanctității Voastre, pentru eforturile pe care nu le-au precupețit, pentru ca această vizită mult așteptată să devină o realitate".

Vizita pe care Papa a făcut-o în țara noastră s-a bucurat de un succes care a depășit așteptările. În primul rând, Sanctitatea Sa a câștigat inimile românilor prin efortul pe care l-a făcut de a prezenta cuvântările ținute cu această ocazie, într-o limbă românească fără de cusur. Sanctitatea Sa a avut astfel posibilitatea să angajeze cu publicul o comunicare directă, de la inimă la inimă, înlăturând obstacolul pe care interpretul îl reprezintă adesea, în astfel de ocazii, oricât de bun ar fi el. Aici nu este vorba de o metodă psihologică, menită să câștige simpatia ascultătorilor, ci de o convingere profundă pe care Sanctitatea Sa a ilustrat-o în două chipuri. Pe de o parte, în repetate rânduri a ținut să sublinieze că „Revelația se vestește în mod corespunzător și se face pe deplin înțeleasă când Hristos vorbește limba diferitelor popoare și când acestea pot să citească Scriptura și să intoneze

Liturghia în limba și expresia care le este proprie, parcă reînnoind minunea Cincizecimii...". De altă parte, Papa Ioan Paul al II-lea a spus despre Bisericile Ortodoxe că „într-o vreme în care se recunoaște mereu mai fundamental dreptul fiecărui popor de a se exprima potrivit cu propriul său patrimoniu cultural și de gândire, experiența Bisericilor Ortodoxe particulare se înfățișează ca un exemplu plin de autoritate al unei înculturări reușite”.

**Prea Fericirea Sa Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
și Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea**

Importanța pe care Papa Ioan Paul al II-lea a acordat-o vizitei Sale în România, dar și considerația Sa față de Biserica Ortodoxă Română se desprinde atât din atenția particulară manifestată față de Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, pe care l-a întâlnit personal în 1988, la Roma, în mod ocazional, cu toată opoziția stăpânirii comuniste din acea vreme, dar și din prețuirea pe care o are față de originile apostolice ale creștinismului românesc. Împotriva unor teorii care

nu voiau să recunoască existența de două milenii a Bisericii noastre, Sanctitatea Sa a confirmat faptul că originile creștinismului românesc urcă până la Sfântul Apostol Andrei, fratele Sfântului Apostol Petru, care a propovăduit cuvântul Evangheliei lui Hristos pe meleagurile dobrogene ale Sciției Minor. „Am voit să omagiez poporul român pentru rădăcinile sale creștine”, a spus după întoarcerea Sa la Vatican. Atât vechimea creștinismului românesc, care a făcut ca poporul român să apară în istorie ca popor creștin, lupta pe care a dus-o de-a lungul veacurilor pentru apărarea credinței străbune, faptul că Ștefan cel Mare a fost considerat de Papa Sixt al IV-lea drept „atlet al creștinătății”, dănuirea creștinismului în perioada ateismului marxist, dar și vitalitatea lui până astăzi, plină de vigoare, într-o lume secularizată, i-au permis Papei Ioan Paul al II-lea să compare țara noastră și poporul ei credincios cu „Grădina Maicii Domnului”: „România, a spus Sanctitatea Sa, pe care tradiția o numește cu frumosul titlu de «Grădina Maicii Domnului», vin la tine în numele lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, și al Prea Sfintei Fecioare Maria. În pragul noului mileniu, întemeiază-ți viitorul mai departe pe stânca tare a Evangheliei. Cu ajutorul lui Hristos vei fi protagonista unei noi perioade de entuziasm și curaj. Vei fi națiune prosperă, pământ roditor de bine, popor solidar și făcător de pace”.

Dar vizita Papei are importanță și din punct de vedere european, nu numai național. După cum se cunoaște, există teorii care vor să împartă Europa viitorului după criterii confesionale. De o parte, ar trebui să avem Catolicismul, în zona vestică a continentului nostru, iar partea lui răsăriteană ar trebui lăsată pe seama Ortodoxiei. Este vorba de cunoscuta lucrare a lui Huntington, care pledează pentru războiul culturilor. Se pare că această lucrare, animată de convingeri pământești, economice, politice și militare, nu poate depăși orizontul imentist al acestei lumi, și nu ține seama de *considerentele creștine de ordin teologic, spiritual și moral*, de care lumea are nevoie astăzi, mai mult ca niciodată. Din fericire însă, zidul despărțirii confesionale a Europei, ridicat de astfel de teorii, a fost infirmat de Papa Ioan Paul al II-lea sub două aspecte. Mai întâi, vizita pe care Episcopul de Roma, Suveran Pontif al Bisericii Catolice, a făcut-o în România, țară cu majoritate ortodoxă, arată că diviziunea lumii după criterii confesionale, rămâne opusă dorinței comune de unitate creștină, după voia lui Hristos, care a cerut Tatălui din ceruri ca „toți să fie una”. Prezența Sanctității Sale într-o țară ortodoxă vrea să arate că a venit vremea să se pună capăt diviziunii confesionale și să se pornească pe drumul dialogului, reconcilierii și unității creștine pe plan european. Apoi, Sanctitatea Sa a arătat foarte bine că unitatea Europei de mâine, dacă este dorită ca unitate pro-

fundă, nu poate fi numai unitate politică, economică sau militară, ci și spirituală. Diviziunea Europei a început cu separația dintre Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă. Unitatea de mâine a continentului nostru trebuie să înceapă cu unitatea spirituală a Europei. „Suntem chemați, spunea Papa, să arătăm, cu cuvintele și gesturile de azi, bogățiile imense păstrate de Bisericile noastre în tezaurul tradiției lor ... Avem totul în comun și avem în comun mai ales dorința sinceră de unitate”. Unitatea dintre Biserici vine să susțină unitatea europeană.

Mai mult chiar, Sanctitatea Sa a vorbit despre România ca o punte de legătură între Occident și Orient. Pe de o parte, creștinismul românesc este creștinism de origine răsăriteană și dispune de o spiritualitate care a fost elaborată în epoca de aur a gândirii patristice din Imperiul Bizantin. Pe de altă parte, creștinismul românesc se exprimă prin intermediul limbii de origine latină, care i-a permis, alături de credința strămoșească, să-și păstreze unitatea lui spirituală și morală timp de două milenii. Aceste elemente definitorii ale identității noastre naționale oferă poporului român posibilitatea de a constitui puncte de întâlnire între două lumi, cea Orientală și cea Occidentală. „Simbioza dintre limba noastră, de origine latină, și credința ortodoxă, a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a constituit și constituie un inel foarte prețios de legătură între Apus și Răsărit. Chemarea, harisma și răspunderea Bisericii Ortodoxe din România, împreună cu cea a Bisericii Ortodoxe Universale au fost de a păstra și mărturisi, de-a lungul istoriei «credința dată sfinților o dată pentru totdeauna» (Iuda 1, 3), așa cum această credință a fost cristalizată în tradiția patristică și mărturisirea dogmatică a Sinoadelor Ecumenice, prin consensul Bisericii Universale”. La rândul său, Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea a spus că România face parte integrantă din Europa. „Pământul vostru românesc, între «latinitas» și Bizanț, poate deveni punct de întâlnire și comuniune”. „Datorită credinței creștine, această țară, care este legată de memoria lui Traian și de romanitate, dat care evocă chiar prin numele ei Imperiul Roman de Răsărit și civilizația bizantină, a devenit în decursul secolelor o punte de legătură între lumea latină și Ortodoxie, ca și între civilizația elenă și popoarele slave”. „Țara voastră are ca și înscrisă în rădăcinile ei o singură vocație ecumenică. Prin poziția geografică și prin lunga ei istorie, prin cultură și tradiție, România este o casă unde Orientul și Occidentul se regăsesc în dialog natural”. „România, țară-punte între Orient și Occident, punct de răscruce între Europa Centrală și Orientală, Dumnezeu să te ocrotească și să te binecuvânteze mereu”.

Papa Ioan Paul al II-lea a voit ca vizita Sa în România să aibă un caracter eminentamente ecumenic, fără să se treacă cu vederea peste caracterul ei pastoral, fiindcă Papa a vizitat atât Biserica Ortodoxă Română cât și Biserica Catolică și pe cea Greco-Catolică din țară, care se află în comuniune deplină cu Episcopul de Roma, ca urmaș al lui Petru. Cu toate acestea, s-a insistat însă asupra dimensiunii ecumenice a vizitei, fiindcă Sanctitatea Sa a dorit ca ea să constituie o „etapă importantă pe calea unității creștine”. Dorința unității dintre cele două Biserici și-a găsit expresia ei majoră în cuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, precum și a Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, cu prilejul Liturghiilor săvârșite în centrul Capitalei.

„Datorită acestui fapt, a spus Prea Fericirea Sa, am trăit, pe de o parte, bucuria întâlnirii cu Sanctitatea Voastră, iar pe de altă parte, durerea unei separări încă persistente, neputând să ne împărtășim din același Potir. Cu adevărat noi, creștinii, trebuie să fim conștienți de responsabilitatea pe care o purtăm pentru înstrăinarea din secolele trecute, de contra-mărturia pe care această stare o prezintă în fața lumii și să ne rugăm lui Dumnezeu «pentru unirea tuturor». Să facem, de asemenea, tot ce ne stă în putință pentru redescoperirea noastră, începând cu respectul izvorât din iubirea față de tradiția fiecăruia. Prezența Sanctității Voastre la Liturghia Ortodoxă precum și a noastră la Missa Catolică arată tocmai acest respect față de identitatea Bisericilor noastre, care tind spre unitatea deplină întru credință. Drumul este greu și obstacolele nu puține. Dumnezeu ne va călăuzi pașii spre împlinirea acestui deziderat”.

Apoi Papa Ioan Paul al II-lea, în cuvinte entuziaste a declarat: „Să izbucnească din Biserica Ortodoxă Română și din cea Catolică o singură cântare de preamărire a Numelui Domnului. Să formeze o simfonie de glasuri exprimând frățietatea raporturilor reciproce și implorând comuniunea deplină a tuturor credincioșilor. Întemeiate pe succesiunea apostolică, Biserica Ortodoxă Română și cea Catolică au același Cuvânt al Domnului, păstrat în Sfintele Scripturi și aceleași Taine sau Sacramente. În special, ea conservă aceeași preoție și celebrează unicul Sacrificiu al lui Hristos, prin care El face să crească Biserica Sa”. Sanctitatea Sa a enumerat astfel elementele principale care permit celor două Biserici să-și recunoască sacramentalitatea lor și să pășească împreună pe calea unității creștine. Schimbul de Potire între cei doi iluștri Întâistătători, care a avut loc în prezența unui mare număr de credincioși ortodocși și catolici, ca nicio dată în trecut, a constituit expresia simbolică a dorinței de comuniune deplină între cele două Biserici apostolice.

Cu prilejul discursurilor pe care le-au rostit, atât Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist cât și Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea au indicat și

căile concrete prin care această dorință de unitate poate deveni o realitate concretă. Mai întâi, este vorba de cunoașterea reciprocă a învățaturii de credință, menită să depășească înstrăinarea dintre cele două Biserici. „Ne bucurăm de deschiderea ecumenică promovată de Conciliul Vatican II, care a redescoperit și afirmat valori de credință, păstrate cu sfințenie de Biserica Ortodoxă, de sinodalitatea și importanța Bisericii locale. Apreciind patrimoniul spiritual al Bisericii Răsăritene, Sanctitatea Voastră ați subliniat în repetate rânduri că el poate constitui răspunsul creștin la așteptările omului de astăzi. Într-adevăr, omul modern, înstrăinat de Dumnezeu și de el însuși, tot mai nesigur de viitorul său, își poate regăsi echilibrul sufletec printr-o spiritualitate a comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii, în rugăciune și asceză, prin viața în Hristos și urmarea lui Hristos”. La rândul său, Papa Ioan Paul al II-lea îndemna pe fiii Bisericii Catolice să „cunoască liturghia Bisericii Răsăritene, să aprofundeze cunoașterea tradițiilor spirituale ale Părinților și «Doctorilor» Răsăritului creștin, să ia exemplu de la Bisericile Răsăritene în privința recultivării mesajului evanghelic, sau să stimuleze dialogul dintre catolici și ortodocși”. Cunoașterea reciprocă a învățăturilor de credință specifică Bisericilor noastre, contribuie la edificarea generală a spiritualității și vieții creștine într-o epocă dominată de tendințe secularizante. Există anumite cercuri, care cer Bisericii să se modernizeze. Dar pe lângă faptul că astfel se ignoră valorile spiritualității răsăritene prețuite chiar de Papa Ioan Paul al II-lea, această modernizare nu înseamnă decât eliminarea veșniciei din Biserică, și înlocuirea ei, într-o vreme în care omul, agitat și stresat de atâta schimbare, are nevoie mai mult ca oricând să respire veșnicia lui Dumnezeu. Biserica trebuie să ia în considerare semnele vremii, să țină seama de cultura vremii, dar nu se poate moderniza, fiindcă ar însemna să se secularizeze. Or, Bisericile care se secularizează nu mai reprezintă interes pentru credincioși.

Dar nu este vorba numai de cunoaștere, ci și de împreună lucrare din câmpul misiunii creștine, în societatea contemporană. „Șocotim că Biserica trebuie să-și manifeste vocația sa profetică printr-o cercetare riguroasă – după pilda Părinților Bisericii și, în special, a Părinților Capadocieni – a spiritului culturii actuale, asimilând ceea ce este ziditor pentru om și lume și înlăturând acele aspecte care îndepărtează pe om de Dumnezeu Cel Adevărat și de calea împlinirii sale plene. Îngrijorată de agravarea pericolelor care amenință umanitatea – imoralitatea, dezechilibrele economice, conflictele armate, problema ecologică etc. – Biserica atrage luarea aminte că rădăcina tuturor relelor se află în îndepărtarea omului de Dumnezeu, exacerbarea egocentrismului, pe fondul unei societăți umane tot mai secularizate. De

aceea, suntem conștienți că energiile Bisericii, eliberate în ultimii ani, trebuie îndreptate spre lucrarea misionară și ecumenică comună. Ortodoxia noastră românească, ca de altfel întreaga zestre spirituală a României, poate constitui o putere inspiratoare pentru menținerea și îmbogățirea sufletului creștin al Europei". La rândul Său, Papa Ioan Paul al II-lea, adresându-se membrilor Sfântului Sinod spunea: „Prea Fericirea Voastră, am venit aici ca pelerin pentru a atesta cât de aproape este în simțire întreaga Biserică Catholică de strădania episcopilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, acum când un mileniu se încheie și un altul apare la orizont. Sunt alături și părtaș, cu stimă și admirație, la programul ecclesial de reînnoire pe care Sfântul Sinod l-a întreprins în domeniile atât de esențiale ale formării teologice și catehetice, pentru a face să reînvie acel suflet creștin care este una cu istoria voastră. Trebuie să știți, Prea Fericirea Voastră, că în această lucrare binecuvântată de Dumnezeu, catolicii sunt alături de frații ortodocși cu rugăciunile și disponibilitatea pentru orice colaborare utilă". Cooperarea dă posibilitatea creștinilor să depășească sentimentul înstrăinării lor și să se apropie reciproc, unii de alții.

În discursurile Sale, Papa Ioan Paul al II-lea a acordat o atenție particulară relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Greco-Catolică din țară. „Nădăduim că vizita Sanctității Voastre în România, a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, se va constitui într-un imbold pozitiv pentru dialogul deja aducător de roade, organizat de Biserica noastră cu Biserica Greco-Catolică din România. Sperăm să depășim divergențele încă nesoluționate, pentru asigurarea liniștii credincioșilor noștri spre pace confesională definitivă". Cu mult echilibru și înțelepciune, Sanctitatea Sa a vorbit, pe de o parte, despre suferințele îndurate de Biserica Greco-Catolică din România după cel de-al doilea război mondial, odată cu instaurarea regimului comunist din țară. „Biserica Greco-Catolică din România a suferit în decursul deceniilor trecute o represiune violentă. Drepturile ei au fost calcate în picioare și violate. Fiii săi au suferit mult, unii până la mărturia supremă a sângelui". Dar pe de altă parte, Sanctitatea Sa a ținut seama și de suferințele îndurate de slujitorii Altarului nostru străbun, care au zăcut în temnițe sau care au dispărut din ele fără urmă, în timpul aceluiași regim comunist. Cei 2000 de slujitori ortodocși, despre care se vorbește în „*Biserica întemnițată*", lucrare oferită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist Sanctității Sale, în cadru solemn, constituie cea mai elocventă dovadă din acest punct de vedere. Ținând seama de aceste realități, Papa Ioan Paul al II-lea a reamintit faptul, că suferințele și mărturiile nu trebuie să ne pornească pe unii împotriva altora, ci să ne unască, fiindcă este vorba de suferința pen-

tru același Hristos. De aceea, Sanctitatea Sa cere ca rezolvarea problemelor în litigiu să nu se facă prin sălile de tribunal, ci pe calea dialogului ecumenic și frățesc. „O rană dureroasă a fost produsă mai ales în raporturile cu frații și surorile Bisericii Ortodoxe Române, a spus Sanctitatea Sa cu prilejul Liturghiei celebrată în catedrala Sfântul Iosif din Capitală, dar cu mulți dintre ei ați împărtășit suferințele mărturiei întru Hristos, în timpul prigoanei. Dacă între ortodocși și catolici încă nu există comuniune deplină, în schimb ea este perfectă în ceea ce considerăm cu toții a fi culmea a vieții creștine, «mărturia» până la moarte, comuniunea cea mai adevărată ce poate exista cu Hristos, care Își varsă sângele Său și în acest sacrificiu și ne face să fim mai apropiați față de cei care odată erau departe (Efeseni 2, 13). Pentru creștini, acestea sunt zile de iertare și reconciliere. Fără aceste mărturii lumea nu va crede. Cum putem vorbi în mod credibil de Dumnezeu care este Iubirea, dacă nu există nici un răgaz în confruntare? Vindecați rănile trecutului prin iubire. Suferința comună să nu genereze separare, ci să suscite miracolul reconcilierii. Nu este oare acesta miracolul pe care lumea îl așteaptă de la cei care cred? Și voi, iubiți frați și surori, sunteți chemați să contribuiți, în adevăr și dragoste, la dialogul ecumenic, după învățătura Conciliului al II-lea de la Vatican și a magisteriului Bisericii”. Pe această cale, Papa Ioan Paul al II-lea a venit în sprijinul pacificării climatului confesional din țara noastră. „Am încrederea că vizita mea va contribui la cicatrizarea rănilor produse în relațiile dintre Bisericile noastre în timpul celor cincizeci de ani care s-au scurs și va deschide un anotimp de colaborare plin de încredere”, a spus Sanctitatea Sa.

Dar, pe lângă cunoaștere și cooperare, ca expresie a dialogului în iubire, progresul pe calea unității creștine are nevoie și de dialogul teologic, care tinde să depășească înstrăinarea trecutului și să reconcilieze doctrina trinitară, eclesiologică și cosmologică a celor două Biserici, în ceea ce este necesar pentru unitatea creștină. Cuvântările rostite de Întâistătătorii celor două Biserici, cu prilejul acestei vizite, s-au referit ocazional la relația dintre primat și sinodalitate. Vorbind despre acest primat, Papa Ioan Paul al II-lea spunea: „Mă aflu printre voi însuflețit numai de dorința adevăratei unități și de voința de a îndeplini ministerul petrin pe care Domnul mi l-a încredințat între frații și surorile în credință”. La rândul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a ținut să precizeze că „sinodalitatea, de «primus inter pares» (primul între egali), este forma de unitate care poartă în ea, în ciuda slăbiciunilor omenești, reflexul Sfintei Treimi”. Ca să înțelegem semnificația acestor două afirmații trebuie să facem două precizări: pe de o parte, catolicii și ortodocșii sunt de acord că Biserica are nevoie de un pri-

mat care să fie expresia personală a unității ei văzute. Practica și experiența Bisericii din primul mileniu sunt concludente din acest punct de vedere, pe de altă parte, diferențele constau în faptul că, pentru ortodocși, primatul este dependent de sinodalitate, în timp ce pentru catolici sinodalitatea este dependentă de primat. Pentru a depăși oscilația dintre primat și sinodalitate și pentru a pune în evidență dependența lor reciprocă nu există decât o soluție: „primatul de comuniune”. Iar aceasta, pentru trei motive: mai întâi, pentru faptul că temeiul lui se găsește în Sfânta Treime, înțelegând ca expresie a comuniunii mai presus de fire; apoi, pentru faptul că ține de experiența primului mileniu al Bisericii nedespărțite, când episcopul de Roma și-a avut rolul său bine definit; în fine, pentru a ține seama de ultimele dezvoltări intervenite în câmpul teologiei catolice, care vorbește, de la cel de al doilea Conciliu de la Vatican, despre sinod, colegialitate, comuniune sau popor al lui Dumnezeu. S-au depășit multe dintre asperitățile trecutului. De exemplu: Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist spunea, într-una din cuvântările sale, că „apărătorul credinței este Trupul Bisericii, adică poporul însuși”, iar Papa Ioan Paul al II-lea afirma, la rândul său, că „Biserica Catolică a dobândit o conștiință mai profundă de a fi popor al lui Dumnezeu, spre împlinirea Împărăției Sale”. Dar, cu toate progresele înregistrate, raportul dintre primat și sinodalitate rămân un obstacol dificil de depășit. Piatra de încercare o va constitui însă problema relației dintre universal și local sau dintre unitate și comuniune, care se află deja pe agenda Comisiei de dialog ortodoxo-catolică. Cu ajutor de Sus, dar și cu dorința sinceră de unitate, credem că va fi depășit acest obstacol, căci este voința Domnului, ca „toți să fie una”.

Pentru a se da un impuls stădaniilor pe calea unității dintre cele două Biserici, pentru depășirea obstacolelor amintite, s-a invocat adesea primul mileniu de istorie creștină, ca mileniul unității Bisericii nedespărțite a lui Hristos. Cu toate deosebirile existente între cele două Biserici și în pofida tuturor tensiunilor apărute în această perioadă, totuși primul mileniu rămâne mileniul unității creștine și o chemare permanentă la unitatea Bisericilor. În această perioadă au avut loc șapte sinoade ecumenice care au elaborat, în lupta aprigă cu ereziile vremii, dogmele fundamentale ale învățăturii creștine cu privire la Sfânta Treime și la Persoana Mântuitorului Iisus Hristos. Iar hotărârile acestor sinoade, care mai mult ca oricând, sunt și astăzi de actualitate când ereziile vechi își fac apariția lor virulentă sub forme noi, au valoare universal-creștină, fiindcă sunt hotărâri recunoscute atât de Biserica Răsăritului cât și de cea a Apusului. Primele sinoade, spune Papa Ioan Paul al II-lea, sunt o „mărturie elocventă a unității în diversitate”. Mai mult chiar, sfinții și martirii din primul mileniu, părinți și doctori

ai celor două Biserici din epoca patristică, Papi ai Romei și Patriarhi de Constantinopol din această perioadă, care se oglindesc în calendarul acelor vremuri, constituie un patrimoniu comun care ne amintește neîncetat de Biserica nedespărțită a lui Hristos. „Cu darul lui Dumnezeu cel închinat în Treime, Tată, Fiu și Duh Sfânt, spunea Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoclist, trăim astăzi o negrăită bucurie. Bisericile noastre, prezente aici, la Liturghie, oferă celor de față pregustarea imaginii Bisericii nedespărțite. Ce dar dumnezeiesc și ce binecuvântare, ca la sfârșitul unui mileniu de dezbinare creștină, să trăim bucuria acestei clipe”!

Tot o chemare la unitate creștină trebuie să îl constituie însă și venirea noului mileniu care trebuie să ne găsească mai aproape unii de alții. „În timp ce se deschide poarta celui de al treilea mileniu, spune Papa Ioan Paul al II-lea, ni se cere să ieșim din limitele noastre obișnuite pentru a face să se simtă cu mai multă vigoare Duhul Rusaliiilor în țările bătrânului nostru continent și până la marginile pământului. Din nefericire însă, vuietul amenințător al armelor asupra glasului convingător al iubirii, și dezlănțuirea violenței redeschid rănile pe care cu trudă și cu răbdare se încearcă să se vindece. Reînnoiesc urarea să se ajungă în sfârșit la depunerea armelor pentru a întreprinde noi și eficiente dialoguri de comuniune și pace. Evenimentul spiritual pe care l-am trăit este o experiență de păstrat și de transmis în speranța ca noul mileniu să fie un timp de mai mare comuniune între Bisericile creștine și de descoperire a fraternității dintre popoare. Acesta este visul pe care-l port cu mine în timp ce las acest pământ iubit”. Declarația comună asupra situației din Iugoslavia, semnată atât de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea și de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoclist, au găsit ecou în iubirea lui Dumnezeu și a oamenilor, fiindcă pacea s-a instaurat din nou în Balcani. Ca invitat al Statului Român, Sanctitatea Sa s-a gândit și la dificultățile economice și financiare pe care le întâmpină țara noastră în perioada de tranziție și a cerut c- „întreaga comunitate internațională să intensifice ajutoarele în favoarea națiunilor care, ieșind de sub jugul comunist, trebuie să-și reorganizeze viața economică și socială. Aceste țări vor deveni, astfel, făuritoare de pace și de prosperitate pentru locuitorii lor și parteneri tot mai responsabili în viața internațională”. „Prin istoria ei și prin poziția ei geografică, România face parte integrantă din Europa” a spus Papa Ioan Paul al II-lea după întoarcerea Sa la Vatican.

În concluzie, am dori să subliniem faptul că vizita ecumenică, pe care Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea a întreprins-o în țara noastră, rămâne importantă sub câteva aspecte. Mai întâi, această vizită a avut un caracter ecclesial pronunțat, fiindcă s-a încununat cu celebrări liturgice la care au

participat Întâistătorii celor două Biserici, episcopii lor și mulțime de credincioși. Ne găsim în fața unui eveniment insolit în toată perioada celui de al doilea mileniu creștin. Apoi, această vizită a avut un caracter profetic, fiindcă cel de al doilea mileniu, care a început cu separarea dintre cele două Biserici, în urma evenimentului nedorit care s-a petrecut sub bolta impunătoare a catedralei imperiale Sfânta Sofia din Constantinopol, se încheie cu gestul simbolic al schimbului de Potire, ca expresie a dorinței de reconciliere și refacere a unității dintre cele două Biserici, care se petrece pe locul în care ar trebui să se edifice Catedrala neamului de la București. Pe lângă semnificația ei națională, această catedrală ne va aminti totdeauna de vizita Episcopului de Roma în țara noastră. Vizita are și o dimensiune profund spirituală, fiindcă s-a făcut apel la valorile spirituale, teologice, liturgice sau etice, care constituie un patrimoniu comun pentru misiunea Bisericii într-o lume secularizată. În fine, această vizită a avut și are un caracter providențial, așa cum a subliniat atât Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist cât și Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea, fiindcă a fost rezultatul unor schimbări pe scena europeană și pe scena țării, schimbări ce nu țin doar de voia omului, dar în primul rând de voia lui Dumnezeu. „Domnul a făcut posibil, ceea ce pentru oameni părea de nerealizat”, a subliniat Sanctitatea Sa.

Dar este important de menționat faptul că vizita Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea în România a contribuit și la o mai bună cunoaștere a creștinismului românesc și a țării noastre, pe plan european și internațional. Vechimea apostolică a creștinismului românesc, apariția poporului român ca popor creștin în istorie, vitalitatea creștinismului din țara noastră, înfațșată ca „Grădina a Maicii Domnului”, dar și identitatea Ortodoxiei românești, cu componenta ei latină, ca țară europeană, care tinde să se integreze în structurile euro-atlantice, constituie tot atâtea elemente puse în relief de Papa Ioan Paul al II-lea și de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist cu prilejul acestei vizite. Toate acestea și mai ales latinitatea Ortodoxiei românești, reprezintă o punte de legătură, care s-a constituit în elementul principal realizării acestei vizite. Dar nu în cele din urmă, nu trebuie evitat aspectul cultural pe care cele două Biserici îl reprezintă în realizarea acestor țeluri. Sanctitatea Sa Papa a ținut să declare în fața Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și a membrilor Sfântului Sinod al Bisericii noastre următoarele: „Mulțumesc pentru că ați vrut să fiți prima Biserică Ortodoxă care l-a invitat în propria țară pe Papa de la Roma; vă mulțumesc pentru darul acestui pelerinaj care mi-a îngăduit să-mi întăresc credința alături de credința unor frați în Hristos plini de zel. Lui să-I fie slava, în vecii vecilor”. Sunt numeroase aspectele care pot fi luate în considerație, dar credem că

afinitatea latină dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică a avut un rol important în organizarea acestei vizite.

Datorită faptului că am fost singura Biserică din lumea ortodoxă care l-a invitat pe Papă să întreprindă o vizită în România, atât în virtutea ecumenismului dar și a latinității noastre, Biserica noastră cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și membri ai Sfântului Sinod, a făcut un pas istoric, decisiv și ireversibil, pe calea reconcilierii și unității dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică. Atât în presa românească cât și în cea străină această vizită istorică, care a fost încununată de succes, s-a bucurat de o atenție cu totul deosebită.

Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu

„ÎNCEPUT RODNIC” – VIZITA PASTORALĂ A PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST LA ALEXANDRIA

Noua realitate politică instaurată în România după anul 1989, chiar dacă nu a fost benefică pe toate planurile, a marcat, totuși, un moment de cotitură în viața noastră deoarece am obținut libertatea de exprimare, astfel încât Biserica a fost chemată să-și reia locul de factor esențial spiritual în efortul de renaștere morală a neamului românesc. În acest context, din motive pastorale și misionare și ca expresie a unui gând mai vechi al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, a luat ființă, odată cu alte episcopii și Episcopia Alexandriei și Teleormanului, cu reședința la Alexandria, care avea să cuprindă întreg județul Teleorman. La data de 1 martie 1996, data deciziei patriarhale de înființare a episcopiei noastre, avea să se adauge ca moment de referință ziua de 4 iulie, a aceluiași an, în care Prea Cuviosul Arhimandrit Galaction Stângă, stareț al schitului Crasna și exarh al mănăstirilor din Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor, a fost ales ca episcop și apoi ziua de 1 septembrie când acesta, înconjurat de un impresionant sobor de ierarhi și preoți, a fost hirotonit și întronizat ca întâiul episcop al Alexandriei și Teleormanului de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

De atunci au trecut trei ani, în care Prea Sfințitul Părinte Episcop Galaction deși „blând și smerit cu inima” a înțeles că trebuie să se lupte „lupta cea bună” și slujba să și-o facă deplin. Astfel că, dacă la început Episcopia Alexandriei și Teleormanului nu avea decât un nume și o decizie de înființare, astăzi a reușit să capete identitate și să se impună în cotidianul teleormănean, sporind atât duhovnicește cât și material.

Pe lângă alte realizări, procurarea unui sediu administrativ spațios și adecvat, dar și bucuria de a-l avea pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist în mijlocul nostru pentru a inaugura și sfinți acest sediu, a constituit principalul motiv pentru Prea Sfințitul Părinte Episcop Galaction de a-l invita pe Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române să viziteze Teleormanul – această vatră a pâinii și a florii-soarelui.

Vizita Prea Fericirii Sale a avut loc în ziua de 6 iulie 1999, când însoțit de Prea Sfințitul Părinte Episcop Calinic al Argeșului și Muscelului, a fost întâmpinat de delegația Episcopiei Alexandriei și Teleormanului în fruntea căreia s-a aflat Prea Sfințitul Părinte Episcop Galaction, la intrarea în județ, în localitatea Prunaru.

Sosirea la Catedrala Episcopală Sfântul Alexandru a avut loc în jurul orei 12,00. Mulțimea mare de credincioși veniți să-l întâmpine pe Părintele Patriarh cu flori și să primească binecuvântare, copiii îmbrăcați în alb purtând pâinea și sarea, clerul ortodox, oficialitățile orașului și ale județului precum și ale Guvernului României, prin prezența domnului ministru Nicolae Noica și prestația de excepție a Coralei Simion Botez a Catedralei au constituit cadrul în care a debutat această vizită de excepție.

După săvârșirea Te-Deum-ului, ținând să mulțumească Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și tuturor celor care au avut o contribuție la nașterea și creșterea episcopiei noastre, Prea Sfințitul Părinte Episcop Galaction a spus:

„Este vremea străngerii roadelor. Și câtă bucurie au ostenitorii gliei când, cu binecuvântarea lui Dumnezeu, osteneala lor este încununată cu roade bogate. Și pentru noi astăzi este un moment de bucurie, moment în care la trecerea a aproape trei ani de la înființarea Episcopiei Alexandriei și Teleormanului dorim să aducem prinos de mulțumire Bunului Dumnezeu pentru binecuvântarea și darurile cele bogate revărsate asupra acestei noi eparhii din cadrul Bisericii Ortodoxe Române și dorim cu toată sinceritatea și devotamentul nostru să aducem prinosul ostenețelor noastre Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, ctitorul celei mai noi episcopii din cadrul Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericirea Voastră! Așa cum, cu înțelepciunea și clarviziunea care vă caracterizează, ați purces la înființarea acestei episcopii pentru clerul și credincioșii din județul Teleorman unde era și este atâtă nevoie de misiune și stăruința în punerea în practică a învățaturii și credinței moșilor și strămoșilor noștri, astăzi dorim să aducem în fața Prea Fericirii Voastre câteva dintre realizările noastre în acești ani. Sigur că, pentru început, a fost greu. Însă așa cum Prea Fericirea Voastră ne-ați îndrumat în momentul hirotonirii și instalării ca episcop la această nouă eparhie, să avem nădejde în Dumnezeu și să alergăm în ajutorul Prea Sfintei Maicii Domnului a cărei icoană ne-ați dăruit-o să fie ocrotitoare a noastră, personal, cât și a acestei eparhii, cu ajutorul lui Dumnezeu și al Maicii Domnului am reușit să menținem la un nivel mulțumitor, apreciem noi, activitatea în episcopia noastră. Când am venit existau foarte multe parohii vacante. Am hirotonit în această vreme 70 de preoți. În momentul în care am început misiunea la Episcopia Alexandriei și Teleormanului mi-am propus să pot sluji Sfânta Liturghie și să mă

rog împreună cu toți credincioșii și preoții acestei eparhii. Din cele 253 de parohii ale episcopiei am reușit în această vreme să săvârșim Sfânta Liturghie în 120, aproape jumătate dintre ele. Cu ajutorul lui Dumnezeu vom stăruii în aceasta pentru a ajunge să fim alături de toți credincioșii la rugăciune în bisericile noastre mai mici sau mai mari, așa cum sunt și cum a reușit fiecare comunitate să și le păstreze. Am apreciat că este de trebuință să fim ajutați în misiunea noastră pastorală și de câteva locașuri sfinte, de câteva mănăstiri, căci nu exista nici una în județul Teleorman, așa încât cu binecuvântarea și aprobarea Sfântului Sinod am pus temelie la trei mănăstiri. Sunt abia la început dar, prin prezența lor constituie focare ce atrag credincioșii și îi îmbărbătează în lupta lor duhovnicească.

Acestea sunt unele aspecte legate de misiune și care poate sunt mai puțin vizibile. Mai concret însă, pentru ca episcopia să beneficieze de baza materială strict necesară pentru o bună activitate în toate planurile, am depus eforturi deosebite și am reușit, prin stăruință, să-i asigurăm un corp de clădiri în care să funcționeze birourile administrative, adăugând de asemenea, un alt spațiu destinat unui magazin de obiecte și cărți bisericești prin care să putem oferi credincioșilor, tot ce au nevoie pentru viața lor duhovnicească.

Pentru binecuvântarea acestor din urmă două realizări am solicitat prezența Prea Fericirii Voastre aici, astăzi, și vă mulțumim din toată inima că ați lăsat griji mai importante la nivel de patriarhie și ați venit în mijlocul nostru, arătând și de această dată dragostea părintească și purtarea de grijă ce ne-o dăruieți. Ne-ați încredințat această responsabilitate și știm că ați continuat să vegheați totdeauna la destinele acestei noi eparhii pe care dragostea Prea Fericirii Voastre a înființat-o și care vă este la suflet și dorim ca ea să prospere și să împlinească misiunea pentru care a fost rânduită. În realizarea acestor două din urmă obiective, adică a clădirii birourilor și a magazinului eparhial, am beneficiat de sprijinul prețios al domnului ministru Nicolae Noica, prezent aici, de față și îi mulțumim că a făcut acest efort să fie astăzi alături de Prea Fericirea Voastră și alături de noi la această bucurie. Fără să exagerăm îl putem considera, după Prea Fericirea Voastră, ca al doilea ctitor al Episcopiei Alexandriei și Teleormanului. Pentru orice inițiativă care a dus la o mai bună organizare a episcopiei și la asigurarea unei baze materiale, strict necesare de altfel, am găsit înțelegere și disponibilitate, dându-ne tot sprijinul domniei sale în obținerea unor hotărâri de guvern care au fost capitale pentru existența episcopiei noastre. Îi mulțumim și pe această cale.

Aceste realizări pe care le-am menționat sigur că nu trebuie să ne facă să fim pe deplin mulțumiți. Fiecare dintre noi știe că la o casă nouă trebuie

multe și toate se rezolvă în timp. Astfel, și la episcopia noastră mai trebuie multe de făcut, pentru ca episcopia să capete identitate și să poată să fie la nivelul celorlalte eparhii ale Bisericii Ortodoxe Române și să-și împlinească menirea în chip desăvârșit în această parte de țară. De aceea, avem nădejde și în continuare la Dumnezeu, avem nădejde în continuare la Prea Fericirea Voastră care, cu multă dragoste părintească și cu multă înțelepciune, ne-ați îndrumat în mijlocul atâtor greutăți ale începutului, reușind astfel să păstrăm calea cea dreaptă întru împlinirea rosturilor acestei episcopii a Bisericii Ortodoxe Române. Ne punem, de asemenea, nădejdea în sprijinul autorităților centrale care, sperăm, și pe viitor vor înțelege că multe sunt încă necesare Episcopiei Alexandriei și Teleormanului până la deplina maturitate materială și spirituală.

Pentru aceasta aducem azi prinos de recunoștință și de mulțumire bunului Dumnezeu că ne-a învrednicit să trecem peste toate greutățile începutului, că ne-a binecuvântat ostenele și am reușit să avem bucuria unor realizări atât pe plan economic cât și pe plan duhovnicesc. Aducem mulțumirile noastre în aceste momente Prea Fericirii Voastre, pentru dragostea ce ați avut să fiți astăzi alături de noi în acest moment de bucurie duhovnicească. Aducem mulțumirile noastre domnului ministru și domnilor reprezentanți ai autorităților locale care au răspuns invitației noastre, și nu în ultimul rând aducem mulțumirile noastre preoțimii și credincioșilor noștri care au înțeles responsabilitatea ce revine fiecăruia în parte, la locul său, în păstrarea credinței noastre strămoșești și întru împlinirea destinelor acestei noi eparhii din cadrul Bisericii Ortodoxe Române. Vă mulțumim tuturor și rugăm pe Bunul Dumnezeu să vă răsplătească însutit și înmiit cu pace, cu bucurie și cu bună sporire întru toate. Să trăiți întru mulți ani Prea Fericirea Voastră!" ✠

În continuare Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, a spus:

*Motto: „Credința în Dumnezeu este același lucru cu împărația lui Dumnezeu”
(Sf. Maxim Marturisitorul, Răspunsuri către Talasie, 33 Filocalia rom. vol. III, p. 118).*

**Prea Sfințiți Episcopi Galaction și Calinic,
Domnule Ministru,
Onorați reprezentanți ai autorităților locale,
Prea Cucernici Părinți,
Iubiți credincioși,**

„Am luat cu toții aminte la importanța expunere a Prea Sfințitului Episcop Galaction, privind începutul și înfăptuirile gospodărești și bisericești ale celei mai tinere eparhii din Biserica noastră. Ne-am dat seama, astfel, că în

această scurtă perioadă de trei ani, de când s-a împlinit dorința preoților și credincioșilor din ținutul Teleormanului de a avea canonică lor episcopie, cu reședința în orașul Alexandria, s-a pus temelie trainică din punct de vedere spiritual și au odrăslit roade încurajatoare începutului acestei episcopii. Mănunchiul de înfăptuiri cu care ne întâmpină Prea Sfințitul Galaction talmăcește adevărul celor rostite de Mântuitorul Hristos în Evanghelia pe care am auzit-o astăzi: „Aveți credință în Dumnezeu. Adevăr vă spun că oricine va zice muntelui acestuia: Ridică-te și te aruncă în mare, și nu se va îndoi în inima lui, ci va crede că ceea ce spune se va face, fi-va lui orice va zice. De aceea vă spun: Pe toate câte le cereți, rugându-vă, să credeți că le-ați primit și le veți avea” (Marcu 11, 22-24). Observăm aici însemnătatea credinței, izvorâtă dintr-o inimă curată, cu care se cuvine să fie însoțită rugăciunea noastră, spre a dobândi ceea ce cerem. Cuvintele lui Iisus arată, deci, puterea cea mare a credinței, care, chiar și atunci când este „cât un grăunte de muștar”, ea poate muta munții din loc (Matei 17, 20). Este vorba de acea credință care ne apropie și ne unește cu Mântuitorul Hristos, ca un răspuns al nostru, din inimă și de pe buze, la iubirea Lui față de noi, credința fiind darul mântuitor ce ne pune în relație cu Dumnezeu Tatăl și cu Duhul Sfânt. Ca „dovedire a lucrurilor celor nevăzute”, cum o definește Sfântul Apostol Pavel (Evrei 11, 1) credința cea adevărată sporește râvna creștină spre autodepășire în iubire și fapte bune.

Deși ne înălțăm cu mintea la cele nevăzute și ni le imaginăm, totuși, numai Biserica ne poate descoperi realitatea cea mai presus de fire, de dincolo de noi, adevărind existența, bunătatea și ocrotirea harului lui Dumnezeu, care se revarsă neconținut tuturor celor care facem din credința cea adevărată un mod de viațuire. Trăirea noastră trebuie să dea valoare credinței, nu prin vorbe, ci prin fapte. În felul acesta credința devine stăpâna vieții noastre. Credința în lucrarea Prea Sfintei Treimi, în Biserică și în adevărurile ei, mărturisită la fiecare Sfântă Liturghie și rugăciune, nu trebuie să fie numai o învățătură pentru minte, ci și o hrană a vieții celei în Hristos. Despre această credință spune Sfântul Ioan Gură de Aur că este temelie pe care stă Biserica.

Roadele acestei credințe s-au arătat și aici, în cei aproape trei ani de existență a Episcopiei Teleormanului, cu credincioși harnici, înfrățiți cu brazda, prin sudoarea frunții, din tată în fiu, și călauziți de slujitori vrednici ai altarelor întru păstrarea cuvântului lui Dumnezeu. Acest județ, cu bunii lui credincioși, aparține bisericește, din vremuri străvechi, de Mitropolia Țării Românești. Personal, am avut șansa să cunosc bine, încă de acum cincizeci de ani, această parte de țară, această vatră a pâinii, întruchipare a frumu-

seșilor noastre românești, cum poate fi numit ținutul Teleormanului. Veneam deseori aici, ca episcop-vicar al patriarhului de vie amintire Justinian, pentru sfințiri de biserici și prezidări de conferințe preoțești. Îmi aduc aminte de bucuria cu care credincioșii năvăleau la toate slujbele, de setea cu care ei ascultau cuvântul arhiereului, care din mila lui Dumnezeu eram în fața lor. Încă de atunci, din 1952, gândul meu – ca să-l dezvălui astăzi generației tinere și dumneavoastră tuturor – se îndrepta spre posibilitatea așezării în orașul Alexandria al unui scaun vlădicesc, pentru ca preoțimea și credincioșii din județul Teleorman să aibă episcopul lor canonic. Tot astfel, când am intrat cu aceleași rosturi în acea frumoasă mănăstire din Slobozia, un vestigiu sfânt din vremea domnitorului Matei Basarab, întrezăream că și acolo s-ar putea așeza un episcop, care să păstorească preoții și credincioșii din județele Ialomița și Călărași. Acum, acele județe se află sub jurisdicția episcopiei nou înființată a Sloboziei și Călărașilor. Iată cum se adeverește chiar în viața noastră cuvântul Mântuitorului Iisus Hristos: „Aveți credință în Dumnezeu, cu care puteți muta munții din loc”.

Căci ce înseamnă un început de organizare a unei episcopii? Înseamnă acea strădanie de a urca și depăși un munte de griji, de lucrări, cu respectarea unor reguli și canoane sfinte, valabile nu numai pentru un anumit timp, ci pentru veșnicie, încât așezământul eparhial aprobat de Sfântul Sinod nici porțile iadului să nu-l doboare. Îmi aduc aminte nu numai de întâmplările și momentele pe care vi le-am înfățișat mai înainte, ci și de cele care au premers înființarea acestei episcopii, de preoții de aici, pe care i-am cunoscut din timpul când se aflau în Arhiepiscopia Bucureștilor și de slujitorii Catedralei Sfântul Alexandru, cu care am slujit și ne-am rugat lui Dumnezeu decenii de-a rândul. Iată, la un început atât de rodnic al Episcopiei Alexandriei și Teleormanului, se cuvine să aduc sprijinul meu și prin prezența de astăzi, spre a aprecia, la fața locului, strădania Prea Sfințitului Părinte Galaction, a preoțimii și a credincioșilor atât de sensibil față de trebuințele Centrului eparhial.

Din 1996, județul Teleorman a depins canonic de reînființata Episcopie a Argeșului, păstorită de Prea Sfințitul Calinic, care a slujit cu prioritate și în mod deosebit de rodnic la împlinirea cerințelor urgente ale preoțimii din aceste părți. La invitația Prea Sfinției Sale, am sfințit, cu multă bucurie, biserica cea nouă din parohia Fântânele. Când i-am comunicat gândul meu de a propune Sfântului Sinod desprinderea județului Teleorman de sub jurisdicția Episcopiei Argeșului și organizarea unei noi episcopii cu sediul la Alexandria, Prea Sfințitul Calinic s-a bucurat și m-a ajutat în constituirea fondurilor eparhiale statutare. Mă bucur că se află astăzi împreună cu noi

la popasul celor trei ani de la instalarea Prea Sfințitului Părinte Episcop Galaction.

Iată strădanii și realizări importante din viața Bisericii, în numai o perioadă scurtă de timp, ca roade ale credinței, recomandată neîncetat de Mântuitorul Hristos. Ne aflăm, de asemenea, la zece ani de la mișcarea cea dumnezeiască a doborârii dictaturii comuniste, pentru care nu încetăm a-i mulțumi lui Dumnezeu. Din mila Lui, în acești ani, Biserica noastră a înscris pagini frumoase în istoria ei actuală. Mă bucur că văd aici, în fruntea credincioșilor, mulți preoți ai Eparhiei Alexandriei și Teleormanului, cu o experiență valoroasă și bogată.

Păstoriți, iubiți părinți, un adevărat ogor al lui Dumnezeu, care, prin cele trei mănăstiri, adăugate acum catedralelor și bisericilor existente, unele de valoare istorică, merită să fie comparat cu „Grădina Maicii Domnului”, așa cum a numit Papa Ioan Paul al II-lea țara noastră. Nu după numărul și rentabilitatea unităților economice și nici după profitul băncilor comerciale – deși sunt necesare vieții unui popor – ci România este numită „Grădina Maicii Domnului” pentru roadele vizibile ale credinței neamului nostru – biserici, mănăstiri, universități, valori de cultură și artă creștină – care mută și munții din loc. Chiar și în timpul dictaturii totalitare, cu care ne-am confruntat în trecut, a biruit Biserica Mântuitorului Iisus Hristos, cu rugăciunile neîntrerupte ale credincioșilor noștri, ale viețuitorilor din mănăstiri, ale preoților de la bisericile parohiale, ale tinerilor din școlile teologice, cu vocație pentru preoție, ale căror roade se resimt și acum, în vremea noastră. De aceea, să stăruim în păstrarea credinței celei adevărate, care este nu numai o virtute, ci și o datorie pentru noi toți, pentru preoți și pentru credincioși deopotrivă.

Lubiți părinți și frați.

Imaginea Bisericii, a credinței lucrătoare prin iubire, o văd astăzi și aici, în această catedrală, la acest popas de mulțumire și de recunoștință. Încoronarea oricărei rugăciuni, cum știți, este dumnezeiasca Liturghie, în cadrul căreia se săvârșește Sfânta Euharistie, hrana nemuririi noastre. Această hrană ne împreună cu Hristos, Cel în Treime laudat, alcătuind cu toții fără nici o deosebire, „un singur Trup”, acela al Bisericii. Numai oficierea Sfintei Liturghii, care este revărsarea harului dumnezeiesc, face ca noi, clerul, să slujim în Sfântul Altar, iar dumneavoastră, credincioșii, din mijlocul bisericii, să participați într-un cuget cu noi, prin rugăciune și cântare, la această Taină, dar și atunci constituim toți un Trup. Imaginea de astăzi, preoți și credincioși împreună, tălmăcește înțelesul mântuitor al Bisericii în lume, ca

Trup al lui Hristos. Sfântul Apostol Pavel insistă asupra acestei îndatoriri de păstrare a unității de credință, când ne spune că am fost chemați la o singură nădejde, având „un Domn, o credință, un botez” (Efeseni 4, 4-5).

Este foarte important să cunoaștem că Biserica, prin Sfintele ei Taine, ne ajută să păstrăm unitatea de credință. Numai în Biserică, atât în interesul ei de păstrătoare a adevărului mântuitor, cât și de locaș de comuniune și renaștere din apă și din duh, trăim adevărata unitate creștină. Din păcate, unele secte au pătruns și în ogorul duhovnicesc al Teleormanului, făcând prozelitism între pașnicii fii ai acestui ținut. Datoria noastră, a slujitorilor Sfântului Altar, în primul rând, a luminătorilor satelor și orașelor și chiar a reprezentanților autorităților de stat, este de a veghea la respectarea libertății religioase și la prevenirea abuzurilor și agresivității specifice grupărilor rătăcite de la credință, ca să menținem această „Grădină a Maicii Domnului” îngrijită, plivită și păzită de neghină.

La invitația Prea Sfințitului Părinte Galaction, am venit astăzi aici, iubiți fii duhovnicești, ca, amintindu-ne de începutul episcopiei, să laudăm pe Dumnezeu, și să-i mulțumim pentru că v-a ajutat să dați valoare credinței ortodoxe prin realizările obținute. Credința fără fapte este moartă (Iacob 2, 17). Oricât de laudată și proslăvită ar fi ea, în scris sau în cântare, dacă este lipsită de fapte bune pentru viață, virtutea credinței rămâne fără sens întru dobândirea mântuirii. Istoria ne arată că noi, românii, am fost oamenii faptelor, ai faptelor care au izvorât din credință. Apararea țării, întregirea neamului, ridicarea de biserici, de mănăstiri, de școli, de instituții obștești, toate au purtat sâmburele credinței noastre, „cât bobul de muștar”, și așa am învins munții greutaților. Marele istoric Gheorghe Brătianu, mort pentru credință și neam, în valoroasele sale scrieri a numit poporul român „o enigmă și un miracol istoric”.

Toate celelalte popoare latine din Occident, cum se știe, sunt de credință catolică, protestantă sau chiar de alte credințe, unele îndepărtate cu desăvârșire de adevăratul izvor al credinței, care este „Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție”. Suntem o insulă latină în mijlocul slavilor și al altor etnii. Învingând furtunile vremurilor, noi am rămas Biserică de credință apostolică. Am fost pavază și poartă a Europei vreme de cincisute de ani, ținând piept expansiunii otomane și altor imperii nesățioase și ne-am păstrat credința atât de rodnică și creatoare, care a făcut din această țară o „Grădină a Maicii Domnului”.

Perioada aceasta scurtă de trei ani de la înființarea episcopiei ne oferă frumoase realizări obținute sub toiașul păstoresc al Prea Sfințitului Galaction, ajutat de preoți, dintre care unii foarte tineri, hirotoniți în acest răstimp de Prea Sfinția Sa. Sunteți, așadar, la un adevărat urcuș pe drumul slujirii

neamului și Bisericii. Din acest unghi de vedere, suntem cu toții într-un continuu urcuș, pentru că, după 1990, Sfântul Sinod, a inițiat multe lucrări în domeniul învățământului, misiunii filantropice, editării operelor Sfinților Părinți, vieții mănăstirilor, zidirilor de biserici noi și reînviării slujirii samaritene. Cu toții trebuie să depunem mare sârguință și hotărâre fermă spre a nu slăbi aceste începuturi importante.

În fața invaziei sectelor să nu vă înspăimântați, ci să vestiți permanent Sfânta Evanghelie și să vă cunoașteți mai bine enoriașii, făcându-vă pildă de înțelepciune și cu fapta. Faceți catehizarea credincioșilor în duminici și sărbători, după amiază, când ei, din evlavia lor sfântă, participă la Vecernie. Să-i primiți la biserică și pe cei tineri și pe copiii și să le vorbiți pe înțelesul lor despre frumusețile Ortodoxiei. Să cunoască și ei pentru ce sunt ortodocși, care este semnificația și valoarea Ortodoxiei, încât atunci când îi agresează sectanții, să știe ce să răspundă.

O atenție deosebită, iubiți părinți, trebuie să acordați mai bune cunoașteri a parohiei, cum spuneam și la instalarea Prea Sfințitului Episcop Galaction. Nu se poate ca, într-un sat, preotul să nu cunoască situația tinerețului, a căsătoriilor grăbite și a grabnicei lor dezlegări și să nu intervină pentru îndreptare. De asemenea, preotul de parohie trebuie să cunoască situația precară a bătrânilor părăsiți de copiii lor și lăsați fără îngrijire, ca și a celor bolnavi, aflați în aceeași situație. Ne așteaptă pe toți un rol mare de împlinit în identitatea credinței noastre.

Sfânta Liturghie este Taine tainelor, dar trebuie însoțită de predică, de activitate misionară și permanentă învățare a adevărilor Ortodoxiei de către credincioși. Să știe credincioșii pentru ce vin la biserică, de ce se spovedesc, să cunoască semnificația Sfințelor Taine în Biserică, participarea lor la preoția universală. Toți suntem părtași la acest dar, atunci când ne împlinim îndatoririle față de Biserică, spre a dobândi roadele harului dumnezeiesc. *Ia Sfânta Liturghie, cum spuneam mai înainte, unii slujim în Sfântul Altar, alții la strană, iar ceilalți în Biserică, dar facem parte toți din același Trup, ca mădulare ale acestuia. Trebuie să luăm aminte cu toată responsabilitatea la împlinirea chemării preoțești cât mai deplin. Nu va fi nimeni iertat în fața lui Dumnezeu dacă va rămâne nepăsător în fața căderii unui credincios de la Biserică strămoșească sau rătăcirii unora din cauza comodității de care noi suntem cuprinși uneori. Ortodoxia este iubire și credință a faptelor, dar și a jertfei. Nu ne putem cruța pe noi înșine.*

De aceea, rog foarte mult pe Prea Sfințiii Episcopi Galaction și Calinic să împlinească o activitate mai vie, misionară și de învățatură a credincioșilor. Auziți la radio și vedeți la televiziune cum vin unii cu microfonul și-i întreabă pe credincioși: Ce sunteți? – ortodocși. Când ați fost la biserică? – nu-mi

aduc aminte. V-ați împărțășit? – nu știu. Ce înseamnă împărțășania? – nu știu. Trebuie să fiți cu luare aminte la toate acestea, deoarece sunt îndreptate ca o muștrare spre noi, spre lipsa noastră de misiune. Avem cartea de învățătură ortodoxă, tipărită în 1952, cu întrebări și răspunsuri scurte. Din fiecare întrebare faceți o lecție, însoțită de o cântare liturgică. O slujbă a Vecerniei, duminică și în sărbători, după amiază, și apoi o lecție de învățătură a credincioșilor, care să fie cât mai activă, mai cuceritoare, încât să le folosească.

Am fost impresionat de activitatea expusă de Prea Sfințitul Galaction, dar aceasta ne îndatorează și mai mult. Ne impresionează sprijinul pe care l-au dat autoritățile locale de la început, de când am apelat pentru reședința episcopală, și am avut toată înțelegerea, iar acum iată pilda Domnului Nicolae Noica.

Te binecuvântează din toată inima, iubite frate, Prea Sfințite Parinte Episcop Galaction, și arhieria ta să o pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa. Ești tânăr. Să păstrezi această vioiciune și această activitate plină de zel sfânt. Tineretul, preoții și credincioșii trebuie să vină cu inițiative izvorâte din tradiția Bisericii, care are nevoie de acestea în lupta ei cu secularizarea modernismului. Slujind cu râvnă Biserica în păstrarea identității ei apostolice și sobornicești, slujim pururea lui Hristos, care este totul în toți (Colos. 3, 12). Cu aceste valori, vom fi și în Europa și chiar moderni, în înțelesul cel convenabil nouă, pentru că Ortodoxia cu nimic nu poate fi datoare sau tributară altor credințe și ideologii, având învățătura veșnică a lui Hristos. Dacă vom fi cunoscuți bine, la valoarea credinței noastre, în promovarea personalității omului până la îndumnezeire, ceea ce nu au frații noștri din Occident, lucrarea harului dumnezeiesc ne va așeza în alt con de lumină și pentru lume și pentru Europa.

Vă binecuvântează din toată inima, iubiți părinți! Mă bucur și vă mulțumesc că mi-ați dat prilejul să vă prezint aceste îndemnuri din partea Sfântului Sinod. Cu cât suntem mai cunoscuți în lume, cu atât trebuie să onorăm această cunoaștere și să păstrăm esența Bisericii noastre, dar și formele ei de exprimare și de vestire a cuvântului lui Dumnezeu. Deși repetăm, dar învățăm din aceasta, Biserica ne-a mângâiat copilăria și ne-a crescut până la vârsta bărbatului desăvârșit, ca neam și popor în istorie.

Iubiți credincioși!

Cu această conștiință să slujim Biserica și totdeauna ne vom bucura de asemenea roade. Acestea ne vor apropia și ne vor uni și mai mult în slujirea Bisericii și a tuturor fiilor ei întru desăvârșirea vieții. Vă mulțumesc pentru

primire, pentru cântările pe care le-ați intonat și pentru rugăciunea de azi, care să fie primită în fața cerescului Tron dumnezeiesc.

În orice clipă din viață, tristă, de cumpănă sau de bucurie, să vă aduceți aminte de cuvântul Mântuitorului Hristos, care din iubire pentru noi ne îndeamnă: «Aveți credință în Dumnezeu»! Amin". ↗

După frumosul cuvânt de învățătură, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a transmis un mesaj ascultătorilor postului de radio Craiova

„De aici, din cancelaria Episcopiei Alexandriei și Teleormanului, îndreptăm un cuvânt de prețuire și dragoste tuturor craiovenilor, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nestor, Prea Sfințitului Episcop Damaschin Severineanul, celorlalți colaboratori și tuturor fiilor Craiovei și Doljului pe care nu îi pot uita în viața mea pentru vrednicia, hărnicia și statornicia lor în dreapta credință strămoșească. Sunt totdeauna cu gândul la ei și aflându-mă aici pot să le spun tuturor bucuria pe care o trăiam atunci când ați dumneavoastră că eram la Craiova, când inauguram anumite lucrări care sunt și azi de mare valoare și cărora li s-au adăugat cele pe care Înalt Prea Sfințitul Nestor și colaboratorii săi le promovează astăzi. Suntem, frații mei și dragele mele surori, în slujba Bisericii, în păstrarea credinței noastre. Sfânta Evanghelie care s-a citit la Catedrală repetă cuvintele Mântuitorului nostru Iisus Hristos, spunând: „Aveți credință în Dumnezeu căci de veți avea această credință cât un bob de muștar veți muta munții din loc”.

După înfăptuirile pe care Prea Sfințitului Părinte Episcop Galaction al Alexandriei le-a făcut aici, pe care noi le inaugurăm iată se arată valoarea credinței noastre și totodată îmi aduc aminte de vrednicia craiovenilor, a doljenilor și, în general, a tuturor fiilor țării noastre, pastratori de credință și de datini strămoșești. Le împărtășesc tuturor binecuvântări, prețuire și rugăciuni smerite în fața lui Dumnezeu pentru sănătatea și fericirea tuturor credincioșilor Bisericii noastre”. ↗

La sfârșit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a acordat un interviu pentru ziarul „Teleormanul”

– Reporter: Acum trei ani, la Alexandria, prin voia dumneavoastră a fost înființată Episcopia Alexandriei și Teleormanului. Ce credeți că înseamnă aceasta pentru sudul țării?

– Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist: Însemnează o lumină mare, care a răsărit acum trei ani aici și lumină care a pătruns în satele și cătunele

acestui binecuvântat județ al brazdei. Priveam astăzi figurile credincioșilor, chipurile lor arse de soare, mâinile pătrunse de muncă pentru că acest minunat pământ pe care Dumnezeu ni l-a dat nouă, nouă românilor, zic, această minunată țară a noastră cere de la noi eforturi de muncă. I-am spus unui credincios, la ieșire, care era, vădit, pătruns bine de soare, de soarele de pe ogor: dumneavoastră, lucrătorii de pe ogoare vorbiți cu plantele acestea. Când treceam acum venind la Alexandria am văzut lanurile de floarea-soarelui cum și-au întors privirea de la noi spre soare. Plantele toate privesc spre izvorul de lumină și de viață. Și omul care lucrează pământul și îi simte bunătatea și izvorul nesecat de viață îl respectă și stă de vorbă cu el și vorbește cu porumbul, vorbește cu legumele, vorbește cu grâul, cu toate holdele. Așa este darul acesta dumnezeiesc al lucrătorilor de pe ogoare, acești oameni care de la răsăritul soarelui și până la apusul lui, târziu, își înfrățesc zilele și petrec în veșnicia pământului, a cerului și frumuseților plantelor care ne hrănesc pe noi și ne dau viață.

Această episcopie aici la Dunăre însemnează o făclie plină de lumină și cum floarea-soarelui își îndreaptă privirile spre soare tot așa și credincioșii de aici care înainte priveau spre „soarele credinței” la București au acum urmaș al Sfinților Apostoli aproape de ei pe Prea Sfințitul Părinte Episcop Galaction care a slujit până acum în 120 de biserici și nu este mulțumit. Vă închipuiți de câți ani n-a călcat picior de arhieru prin aceste sate! Este darul lui Dumnezeu mai presus de toate.

– *Reporter:* Prea Fericite Părinte, în luna mai a fost în vizita în țara noastră Papa Ioan Paul al II-lea de la Roma. Înseamnă aceasta o deschidere de drumuri către împacarea dintre ortodoxie și catolicism? Să fim noi deschizătorii drumurilor?

– *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist:* Este o metaforă frumoasă care de multe ori s-a scris în timpul acesta dar a înțelege așa ar fi o asumare prea mare o implicare de conștiință a noastră prea mare pentru că aceasta e constituit o clipă din timpul cel nemărginit pe care Dumnezeu l-a lăsat ca noi să venim la calea adevărului pentru că noi ne rugăm la fiecare Liturghie pentru unirea tuturor Bisericilor. Aceasta, din timpul veșniciei, a însemnat trei zile. Depinde acum dacă această întâlnire și aceste cuvinte adresate reciproc și de mare prețuire vor avea puterea să rodească, cum a spus Mântuitorul în Evanghelia de azi: „Aveți credință”. Depinde de credința noastră dacă va fi purtătoare de roade ca acest pământ al Teleormanului pe care l-am văzut de pe acum înflorind, parcă încărcat și ostenit de roadele lui. Și noi, când vom ajunge așa, vom simți roadele acestei întâlniri. Deocamdată noi mulțumim lui Dumnezeu pentru că generația noastră, tineretul nostru

a avut acest prilej. Ce ar însemna dacă Biserica ar găsi calea unității? Ar fi o viață frumoasă, o viață cerească într-adevăr.

– *Reporter*: În vizita pe care o veți face dumneavoastră la Vatican veți susține în continuare aceleași idei frumoase ale Ortodoxiei?

– *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*: Fără îndoială. Avem misiunea să păstrăm identitatea noastră ortodoxă. Pentru că, în dialogul credinței, cu cât ești mai identic cu propria învățătură, cu propria-ți tradiție, cu propria cultură cu atât poți să ajuți mersul înainte al discuției, cu atât poți să atragi atenția și să se găsească argumente pentru a ajunge la acea cale pe care ne-o arată Hristos Mântuitorul nostru care spune: „Eu sunt calea, adevărul și viața”.

– *Reporter*: În ziarul nostru de astăzi a apărut o scrisoare a unei credincioase din Videle, cartierul Fotăchești, care scrie despre preotul paroh de acolo, Ene Marian. El a reconstruit biserica pentru că i-a căzut turla în 1997 și împarte dragoste și daruri la toți nevoiașii. Ce s-ar întâmpla dacă toți preoții ortodocși ar fi mai mult în mijlocul oamenilor? Ne-ar mai năpădi sectele religioase?

– *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist*: Eu aș zice că asemenea părintelui Marian sunt toți preoții noștri. Numai că noi nu cunoaștem, dar fiecare preot își înscrie în viața lui vrednicia de alt fel. Unii pun turla bisericii, alții îngrijesc de cimitire, alții refac pictura bisericii, alții îngrijesc de biserica cea din sufletul credincioșilor. Eu am încercat azi să insist pe lângă Prea Sfințitul Părinte și pe lângă credincioși ca să avem grijă de sufletele tinerilor. Din inima noastră, din vistieria noastră izvorăsc toate cele bune, după cum atunci când inima este sălașul păcatelor și al diavolului odrăslesc numai cele rele. Dar vădit este că în fața sectelor noi trebuie să venim cu cuvântul lui Dumnezeu și cu cuvântul faptelor noastre, cu pilda de viață a preotului, a familiei preotului, cu grija și dragostea lui față de Biserică și față de credincioși, cu *latura aceasta misionară și socială* pe care noi trebuie să o îmbrățișăm cu curaj. ↗

După aceasta, și-au mai exprimat punctul de vedere aspra vizitei Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Alexandria Prea Sfințitul Părinte Episcop Galaction și Prea Sfințitul Părinte Episcop Calinic.

– *P. S. Galaction*: Am dorit să organizăm această întâlnire și această vizită a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cu gândul că Prea Fericitul Sa, deși a aflat și de la noi și de la alți trecători pe la Episcopia Alexandriei și Teleormanului despre greutățile noastre dar și despre realizările noastre, să poată vedea acestea direct și personal. Am gândit că putem să-i oferim Prea Fericitului Sale ceva concret din efortul muncii noastre, realizări concrete

pentru care să se bucure și să aibă convingerea încă o dată că înființarea Episcopiei Alexandriei și Teleormanului a fost necesară. Ceea ce am dorit să arătăm Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist este această clădire a birourilor, proprietate a episcopiei pe care am renovat-o și pe care prin rugăciunile Prea Fericii Sale am sfințit-o astăzi. Mai dorim să-l invităm pe Prea Fericea Sa să vadă pentru câteva momente și magazinul nostru de obiecte bisericești, de asemenea un obiectiv de mare importanță și foarte necesar episcopiei noastre. Așa încât dorința noastră și gândul nostru acesta a fost, de a oferi Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist prinosul muncii noastre, prilejul de bucurie duhovnicească, prilejul de a fi mulțumit de rezultatele muncii în cea mai nouă episcopie a Bisericii noastre străbune.

– *P. S. Calinic*: Este foarte importantă vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist nu numai la Alexandria, dar, azi, în mod special la Alexandria mai ales că, fiind vară, floarea-soarelui este îndreptată către soare. Nu facem un compliment teleormănenilor, dar cum floarea-soarelui este îndreptată către soare așa sunt teleormănenii cu fața către Dumnezeu, mai mult sau mai puțin dar sunt așa fără doar și poate. Aceasta este convingerea mea absolută și am simțit-o, mai ales că am stat o vreme aici, în mijlocul lor.

Ultima parte a vizitei Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Alexandria a constat în vizitarea magazinului de obiecte bisericești care a impresionat prin cantitatea și diversitatea obiectelor ce sunt puse la dispoziția doritorilor ca hrană spirituală.

După agapa frățească oferită cu generozitate de Prea Sfințitul Părinte Episcop Galaction le reședința episcopală, la care au participat și cei patru protoierei și reprezentanții puterii locale, agapă care s-a desfășurat într-o atmosferă de destindere și dragoste frățească și părintească, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a plecat spre casă vizitând în drum și mănăstirea de maici „Sfânta Treime” din Drăgănești Vlașca a cărei piatră de temelie a fost pusă de Prea Sfințitul Episcop Galaction în urmă cu un an și unde crucea care va marca locul bisericii celei mari a mănăstirii a fost înfiptă de Prea Sfinția Sa împreună cu Președintele României, domnul Emil Constantinescu, în urmă cu câteva săptămâni.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Pr. Gheorghe Popa

**VIZITA ÎN ARGEȘ A PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH
TEOCTIST PRILEJUITĂ DE ÎMPLINIREA A 640 DE ANI
DE LA ÎNFIINȚAREA SCAUNULUI MITROPOLITAN
DE LA CURTEA DE ARGEȘ**

Județul Argeș a fost, pentru trei zile, centrul creștinătății ortodoxe românești, prin prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist care a făcut, aici, un popas cu prilejul sărbătoririi a „640 de ani de la așezarea primului Scaun Mitropolitan la Curtea de Argeș” .

În cinstea acestei aniversări, s-au pregătit, din vreme, mai multe acțiuni cu adâncă semnificație și rezonanță. Acestea au debutat la începutul lunii

**Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist,
oaspete al Sfintei Episcopii a Argeșului și Muscelului**

aprilie cu Festivalul formațiilor corale din diaspora, intitulat „Curtea Domnească”, la care s-au adăugat filme documentare și simpozioane precum Festivalul-concurs pentru filmul cu tematică religioasă „Lumină din lumină”, simpozionul „Tradiție și istorie”, o expoziție de artă plastică și fotografică, expoziție de „Carte veche românească” deschisă la Muzeul Județean Argeș.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist în vizită la U.M. 01015 din Curtea de Argeș

Argeșul istoric în care se află adânc așezate rădăcinile credinței strămoșești a fost înveșmântat de sărbătoare. Pentru trei zile, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a aflat în acest ținut, fiind întâmpinat de credincioșii și de clerul argeșean cu bucurie și îndatoritoare cucernicie.

Vizita Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române a început în seara zilei de vineri, 28 mai, când Prea Fericirea Sa a făcut un popas la Rectoratul Universității din Pitești. Aici, în prezența autorităților locale, a unui număr mare de invitați și a membrilor Senatului universitar, după prezentarea unei cuprinzătoare lucrări privind viața și activitatea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, rectorul Universității Prof. Dr. Gheorghe Barbu i-a acordat Prea Fericirii Sale titlul de *Doctor Honoris Causa* pentru prestigioasa activitate în tărâm cărturăresc și pentru deosebita contribuție la afirmarea valorilor culturale și patrimoniale ale Bisericii.

După înmânarea însemnelor înaltului titlu academic, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, s-a adresat asistenței într-un cuvânt emoționant, plin de învățatură creștină.

Sâmbătă dimineața, la ora 9,35, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de Prea Sfințitul Calinic, Episcopul Argeșului și Muscelului a vizitat U.M. 01015 din Curtea de Argeș. Prezența aici a Prea Fericitului Sale s-a datorat sărbătoririi a 30 de ani de la înființarea Brigăzii 4 și a Batalionului 33 „Vânătorii de munte”. Comandantul unității, colonelul Corneliu Parfenie, în cuvântul său a evocat momente semnificative din istoria unității.

În jurul orei 11,00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a participat la Te-Deum-ul de mulțumire oficiat în Catedrala Mănăstirii Curtea de Argeș, alături de Prea Sfințitul Episcop Calinic și de slujitori și credincioși din eparhie. Apoi, s-a rugat pentru sufletele argeșenilor, la moaștele Sfintei Mucenițe Filofteia care sunt depuse în Paraclisul Palatului Episcopal. Festivitățile au continuat în Sala Manole a Palatului, unde s-au prezentat o serie de comunicări legate de existența primei Mitropolii la Curtea de Argeș. La colocviu, au asistat, printre alții, alături de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, Prea Sfințitul Părinte Calinic, Episcopul Argeșului și Muscelului, domnii: Teodor Meleșcanu, președintele Alianței pentru România, Crin Antonescu, ministrul Tineretului și Sportului, Aurel Teodorescu, prefectul județului, Conf. Univ. Dr. Radu Stancu, directorul Muzeului Județean, și alții.

Au prezentat comunicări: Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, decanul Facultății de Teologie „Andrei Șaguna” din Sibiu, Pr. Prof. Dr. Manu Dănuț, decanul Facultății de Teologie din Pitești, Prof. Univ. Dr. Răzvan Theodorescu, membru corespondent al Academiei Române, Dr. Constantin Reza-chevici, cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” - București, Dr. Arh. Cristian Moisescu, cercetător la Muzeul Național de Istorie și Lector Univ. Dr. Spiridon Cristocea, director adj. al Muzeului Județean Argeș.

În cursul după amiezii, Prea Fericitul Părinte Patriarh a vizitat Așezământul de copii „Sf. Cristofor”, ridicat de Fundația „Romanian Children's Aid”, reprezentată de Dr. John W. Walmsley. Aici, a fost dezvelită o placă comemorativă pentru sufletele copiilor bolnavi.

În seara zilei de sâmbătă, la orele 17,00 a avut loc concertul de muzică sacră, cu participarea corului Facultății de Teologie din Pitești, a corului „Orfeu” din Curtea de Argeș și a corului „Preludiu” din București.

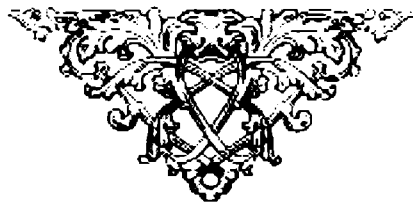
Duminică dimineața, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și Prea Sfințitul Episcop Calinic au săvârșit Sfânta Liturghie arhierescă în Catedrala Mănăstirii Curtea de Argeș, înconjuțați de un numeros sobor de slujitori și de o mulțime de credincioși din Argeș și din împrejurimi.

La încheierea slujbei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a adresat mulțimii cuvânt de adâncă învățatură și de binecuvântare.

Sute de pelerini din Argeș și din țară s-au rugat împreună cu bucurie pentru frumusețea zilelor petrecute sub binecuvântarea Întâistătorului Bisericii noastre sărmoșești și au slăvit pe Dumnezeu pentru toate darurile Sale.

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist a însemnat, pentru argeșeni o mare mângâiere duhovnicească, un moment de bucurie și înălțare a cugetului spre Dumnezeu. •

Pr. Lucian Grigore

**BISERICA – POARTA CERULUI
SFINȚIREA BISERICII PAROHIEI GHENCEA II,
PROTOIERIA I CAPITALĂ**

Zia de duminică, 22 august 1999, a fost o zi de mare sărbătoare pentru credincioșii parohiei Ghencea II, Protoieria I Capitală, pentru că însuși Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, și-a luat osteneala de a veni cu bucurie în mijlocul lor să le sfințească biserica de lemn, cu hramurile „Schimbarea la față” și „Sfinții Împărați Constantin și Elena”.

**Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist
în mijlocul enoriașilor parohiei Ghencea II, Protoieria I Capitală**

Parohia a luat ființă în anul 1996, odată cu numirea ca paroh a preotului Constantin Țincu, transferat aici de la altă parohie, și a fratelui său, preotul

Emilian Țincu. Pentru că parohia nu avea biserică, până la zidirea unui sfânt lăcaș de zid, care cere timp îndelungat, acești doi preoți tineri și vrednici, frați și după trup și după har, cu ajutorul membrilor organelor parohiale și al enoriașilor, având și sprijinul protoieriei și al Centrului eparhial, au ridicat o frumoasă biserică de lemn, în stil tradițional românesc, cu turlă înaltă și pridvor deschis, pe un loc larg din vecinătatea parcului Ghencea. Între anii 1997-1999, au tencuit biserica în interior și au înzestrat-o cu mobilier și cu instalație de lumină și căldură, pentru a se putea sluji și pe timp de iarnă, apoi au înfrumusețat-o cu pictură, realizată de pictorii Mircea și Maria Petrișor, dându-i astfel valoare și demnitate. Totodată, acești preoți inimoși au început să ridice și o biserică durabilă de zid, alături de cea de lemn, o adevărată catedrală, ce rivalizează ca proporții cu blocurile din vecinătate, dar le întrece prin frumusețe și monumentalitate, a cărei construcție a ajuns la turle.

După rânduiala tipiconală, sâmbătă seara, în ajunul sfințirii, Prea Sfințitul Teodosie Snagoveanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de preoți și diaconi, a oficiat Vecernia, Privegherea și Litia, în prezența enoriașilor, dornici să marcheze prin participarea lor acest eveniment sărbătoresc.

A doua zi, încă de dimineață, credincioșii parohiei precum și cei din parohiile vecine s-au adunat în număr mare în curtea bisericii, în frunte cu preoții lor, neținând seama de ploaia abundentă din acea zi de vară, pentru a-l întâmpina după cuviință pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și a lua parte la slujba de sfințire.

La orele 9,00, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a sosit în curtea bisericii și a fost primit de soborul preoților, în frunte cu Prea Sfințitul Episcop vicar Teodosie Snagoveanul, cu Sfânta Evanghelie și Sfânta Cruce, iar credincioșii l-au întâmpinat cu flori și lumânări aprinse sub umbrele.

Înainte de sfințirea bisericii, adresându-se credincioșilor, Prea Fericirea Sa a spus, între altele: Veți participa la sfințirea unui altar, ceea ce se întâmplă rar în viața unei parohii și arată puterea lucrătoare și unitatea Bisericii pe pământ. Sfințirea unui altar nu se face de orice arhiereu, ci doar de cel canonic, după cum Sfânta Liturghie nu se săvârșește decât de un preot care are împuternicirea autorității bisericesti. De aceea, sfințirea unei biserici ne aduce aminte, pe lângă alte îndatoriri creștinești, și de faptul că trebuie să păstrăm unitatea de credință, care este comuniunea sfântă și mântuitoare cu Prea Sfânta Treime și cu Sfântul Sinod al Bisericii noastre. Mai ales în asemenea momente, gândurile și simțămintele noastre să le îndreptăm către uni-

tatea de credință, pentru că, acum, când lumea este dezbinată, Biserica trebuie să ne unească pe toți.” ↑

Sfințirea apei, înconjurarea sfântului lăcaș, spălarea, acoperirea și îmbrăcarea Sfintei Mese, ungerea cu Sfântul și Marele Mir și citirea documentului de sfințire, au fost momente înălțătoare, cum rareori se prezintă credincioșilor.

După sfințirea bisericii, în timp ce grupuri de credincioși treceau prin Sfântul Altar, pentru a se închina și a săruta Sfântul Prestol, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist având alături pe Prea Sfințitul Episcop Teodosie Snagoveanul, înconjurați de un impresionant sobor de preoți și diaconi, a săvârșit slujba Sfintei Liturghii, pe un podium special amenajat în curtea bisericii, dat fiind numărul mare de participanți la această sărbătoare. Răspunsurile liturgice au fost date de un grup de studenți de la Facultatea de Teologie din București.

Predica la Evanghelia zilei (Matei 19, 16-26) despre tânărul cel bogat, a fost rostită de P.C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, care, între altele, a spus: „Pilda din Sfânta Evanghelie de astăzi ne pune în fața unui contrast, fiindcă avem de-a face cu un tânăr care, pe de-o parte spune că merge la biserică și împlinește legea lui Dumnezeu, iar pe de altă parte, îi este greu să se despartă de bogăția sa și s-o împartă săracilor. Totodată, avem de-a face cu însuși persoana Mântuitorului Iisus Hristos, care bogat fiind, ca Fiul al lui Dumnezeu, S-a făcut sărac pentru noi, dar nu numai atât ci și-a dat viața Lui, S-a jertfit pe cruce pentru viața și mântuirea lumii, din iubire față de aproapele.

Prin acest contrast, Mântuitorul Hristos vrea să ne spună trei lucruri. În primul rând, că pericolul cel mai mare care îl pândește pe creștin este egoismul. Așa s-a întâmplat cu tânărul din Evanghelia de astăzi, care n-a vrut să și împartă averea cu săracii, ci s-o folosească în mod egoist numai pentru el. În al doilea rând, că mântuirea se obține numai prin atitudinea și comportamentul nostru față de aproapele. De aceea, la judecata din urmă, Hristos ne va întreba dacă am dat să mănânce celui care era flămând, dacă am adăpat pe cel însetat, dacă l-am îmbrăcat pe cel gol, dacă l-am vizitat pe cel în suferință și durere. În al treilea rând, că întreaga noastră viață este o luptă neostenită cu egoismul din noi, ca să-l prefacem în bunătate și în iubirea față de Dumnezeu și față de semenii noștri. Dar nu suntem singuri în această luptă pentru desăvârșire ci îl avem pe Mântuitorul Hristos, care a venit să ne arate nu numai calea, ci este cu noi și în noi, și din interiorul nostru ne ajută să biruim cele pământești ca să putem dobândi cele cerești”. ↗

În continuare Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a adresat celor prezenți, spunându-le ~~ca~~ ^{în timpul} slujbei, la momentul rânduit, soborul slujitorilor împreună cu credincioșii vor înălța rugăciuni către Dumnezeu pentru sănătatea și binele tuturor, pentru țară și pentru lume, „dar și pentru fratele nostru Ilie Ilașcu și ceilalți frați români întemnițați împreună cu el la Tiraspol, ca și pentru conținerea ploilor care se revarsă acum neîncetat asupra noastră, lăsând fără adăpost pe mulți dintre noi”.

Biserica de lemn cu hramurile „Schimbarea la față” și „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, și biserica cea nouă (în construcție) – Drumul Taberei

La sfârșitul slujbei, P.C. Pr. Protoiereu Dumitru Iordache, în numele credincioșilor, a preoților slujitori și a membrilor organelor parohiale ale acestei parohii, a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru osteneala ce și-a luat de a sfinți biserica și a scos în evidență vrednicia preoților Constantin și Emilian Țincu, buni sacerdoți și gospodari, care nu s-au înfricoșat de greutățile ce aveau să le întâmpine, iar rezultatul ostenețelor lor îl avem în față: biserica de lemn care a fost târnosită astăzi, și a doua, de zid, din dreapta noastră, care în curând va fi și ea consacrată.

A luat apoi cuvântul P.C. Pr. paroh Constantin Țincu, care a spus, adresându-se Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist: „Ați venit, Prea Fericirea Voastră, pentru a treia oară în acest loc, iar astăzi cu multă bucurie ați sfințit această biserică de lemn, cu o pictură deosebită, care este, zicem noi, un mic rai în cartierul acesta. Aici sunt oameni deosebiți, cu credință adevărată, care au păzit postul și rugăciunea, au ținut duminicile și sărbătorile, și Dumnezeu

le-a ajutat să ridice în scurt timp această biserică și să o vedem înfrumusețată ca o floare". După ce a pomenit numele unor enoriași care au donat și au ajutat cu munca lor la înălțarea bisericii, preotul paroh a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și Prea Sfințitului Părinte Episcop Teodosie Snagoveanul pentru bucuria oferită tuturor de a se afla în această zi mare în mijlocul lor.

După ce a răspuns frumoaselor cuvinte rostite de părintele protoiereu și de preotul paroh, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a adresat credincioșilor, spunând următoarele:

✓ ***Iubiți frați și surori în Domnul,***

„Cei care ați avut inițiativa de a ridica biserică în locul acesta atât de frumos și cei care ați venit astăzi aici, sunteți asemenea celor doisprezece apostoli care l-au urmat fără șovăire pe Mântuitorul Iisus Hristos. Tânărul din Evanghelia de astăzi (Matei 19, 16-26), având greutatea bogățiilor, nu l-a putut urma pe Domnul Hristos. Și în zilele noastre, în plan sufleteș, bogății sunt săraci, iar săracii sunt bogăți. Aceasta este o lucrare tainică a Duhului Sfânt, care face din pescari apostoli și din păgâni mucenici, dar și bogăți sărăciți sufletește, ca tânărul din Sfânta Evangheligie de astăzi, și același duh glăsuiește că «Domnul a dat hrană celor ce se tem de Dânsul» (Psalm 110, 5). Pildele de înstăriți mărinoși cu cerințele semenilor nu impresionează atât de mult ca acele exemple de oameni săraci materialicește, darnici însă sufletește, care din puținul lor ajută și pe alții la nevoie. Acest adevăr este întrupat în înălțarea bisericii sfințită astăzi și în cea mare din fața noastră ajunsă la acoperiș. Este minunea acestui mileniu pe care-l încheiem, încarcat de contradicții sociale, de o întunecime în gândire și în manifestări proprii societății secularizate, dar străbătut în același timp și de luminile unei nădejdi vii, izvorâtă din învățătura Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Într-o țară ca a noastră, după cinci decenii de dictatură comunistă și cu atâtea experimente în economie, în cultură și în educație, cele mai multe nereușite, nu putem să fim decât săraci fără Dumnezeu. Dar, iată în pofida acestei dezorientări aproape generale, credincioșii noștri ctitoresc biserici și mănăstiri, înființează parohii și episcopii noi, întemeiază fundații pentru ajutorarea orfanilor, bătrânilor și a celor neajutorați și încă alte multe vrednicii pe care noi nu le-am făcut cunoscute în măsura cuvenită prin mass-media.

O mărturie a acestei realități este și bisericuța de lemn, atât de frumoasă, pe care am sfințit-o astăzi, dar și cea de zid, care se înalță alături, ca o adevărată catedrală. Cine poate spune că acest cartier este marcat de sărăcie, văzând aceste biserici, care contrazic această stare și îi arată pe credincioși plini de curaj, pe care îl dă credința în puterea lui Dumnezeu! În mod sme-

rit și pe neașteptate, iată, binefăcători pe care nu-i cunoaștem și care nu se laudă cu daniile lor, ne-au venit în ajutor, contribuind cu dărnicie la construirea acestor biserici.

De aceea, să fim recunoscători lui Dumnezeu și să urăm chemări Mântuitorului Iisus Hristos, căci numai așa biruim greutatea care se ivesc neînțecat în calea noastră. Fiecare din noi, tineri și vârstnici, avem ezitări, avem îndoieli și frământări sufletești, pe care le învingem prin cunoașterea învă-

**Moment din timpul Sfintei Liturghii
săvârșită cu ocazia sfințirii bisericii parohiei Ghencea II, Protoieria I Capitală**

țaturii Bisericii și prin stăruința în rugăciune. Chiar și atunci când lucrurile par să meargă bine, se ivește ceva pe neașteptate de la cel rău și întunecă fapta cea frumoasă. Avem asemenea situații, cunoscute și de dumneavoastră. Se adeverește astfel scriptura, care spune: «Diavolul, umblă, răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită» (I Petru 5, 8). În general, acolo unde domnește Mântuitorul Hristos, unde iubirea și rugăciunea Sa este prezentă, acolo odrăslesc și înfăptuiri care ne așează în ordinea dăinuirii noastre ca Biserică și popor în istorie. Bisericile și mănăstirile ctitorite de domnitorii Alexandru cel Bun, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Sfânt și de ceilalți voievozi români n-au fost zidite numai pentru vremea lor, ci ele există și astăzi și ne bucurăm nu numai noi de frumusețea și arta lor, ci și Europa este dornică să le cunoască. Iată, Papa de la Roma a venit în primăvara aceasta la București, ca să vadă aici vrednicia Ortodoxiei românești, exprimată prin credincioșii, monahii și preoții Bisericii noastre.

Innoirea noastră prin biserici și mănăstiri, mai ales în Transilvania, văduvită de mănăstiri în 1762, unde avem astăzi peste 150 de așezăminte monahale în toate eparhiile, multe din ele întemeiate și dăruite de credincioși, ca un har dumnezeiesc după seceta credinței din perioada comunismului, iată, este acum răsplătită din belșug de Dumnezeu cu monahi și monahii. Aproape că nu putem face față la toate îndatoririle pastorale la care suntem chemați de preoți și credincioși, atât eu cât și toți membrii Sfântului Sinod. Răspundem de fiecare dată cu multă bucurie duhovnicească, ca și astăzi, aici, știind că peste tot lucrează harul lui Dumnezeu. Am slujit pe acest loc în 1996, când am pus piatra de temelie a bisericii de alături, apoi am sfințit această frumoasă bisericuță de lemn, atunci încă nepictată, dar astăzi desăvârșită cu ungera ei cu Sfântul și Marele Mir.

Acum am în față o măreață catedrală, aflată într-un stadiu avansat de construcție. Fiecare biserică este o fereastră a cerului, o împlinire a visului Patriarhului Iacov, care, văzând în somn o scară, sprijinită pe pământ și cu vârful atingând cerul, pe care îngerii lui Dumnezeu se suiau și se pogorau, a zis, când s-a deșteptat: «Locul acesta este poarta cerului, este casa lui Dumnezeu» (Facere 28, 17). Așa și noi, când privim bisericuța sfințită astăzi, cu pictura ei care încântă pe cel mai prețios cunoscător al artei bizantine, dar și catedrala de alături, care de pe acum dă la iveală frumusețea dumnezeiască, avem în față ochilor sufletului Poarta cerului, Casa lui Dumnezeu. Aici se cuvine să fim. Spunea părintele paroh cu câtă dragoste vin credincioșii și în zilele de lucru în acest loc, devenit acum loc sacru.

Avem ce oferi iubiții mei, Europei: bogăția spirituală a poporului român, valorile sale nemuritoare din trecut și de astăzi. Suferim mult că în mass-media din Occident suntem prezentați numai în sărăcie și lipsuri, de care nu ne ferim, pentru că sunt ale noastre și acestea, dar sunt trecute cu vederea în mod voit vrednicile românești. Pentru prima dată în istoria noastră, cuvântul cel mai autorizat din Biserica Romano-Catolică, cel al Papei Ioan Paul al II-lea, a subliniat comorile ortodoxiei noastre, oglindite în frumusețile liturgice ale rugăciunii și îmnografiei, ale arhitecturii și artei, precum și ale suferințelor izbăvitoare din timpul dictaturii totalitare. Ce frumos mesaj, permanent și actual, pentru creștinătatea de pretutindeni! Vrednicia nu este a noastră, cum se exprima deseori Sfântul Apostol Pavel, ci vine de la Dumnezeu și ea este a credincioșilor, statornici sprijinitori și ziditori de biserici, depunând cu fiecare cărămidă așezată în zidurile bisericii tot atâtea nădejdi de mai bine, spre pilduirea urmașilor.

Fiți încredințați, iubiți frați și surori, că în ciuda greutăților de tot felul și a unor mustrări pe care Dumnezeu ni le trimite uneori, nu numai nouă, ci

și lumii întregi, cutremure neașteptat de grele, cu mari jertfe omenești, răscolirea din adâncuri a naturii, cu ploii care provoacă inundații catastrofale ce distrug gospodăriile întregi, Mântuitorul Iisus Hristos este cu noi și ne ajută să ne ridicăm la o viață demnă. Trebuie să ne apropiem de Dumnezeu, pentru că El ne cheamă și ne întâlnește, cum l-a întâlnit pe tânărul din Evangelhia de astăzi. El este tot timpul împreună cu noi, acasă, în familie, la școală, în societate, în armată, în spitale, în penitenciare, oriunde ne-am afla, numai să-L căutăm, să-L chemăm. De aceea, Biserica, din începuturile ei a găsit în dragostea față de semenii o împlinire a îndatoririlor creștinești care ajută la urcușul duhovnicesc către Împărăția lui Dumnezeu.

În încheiere, apreciez în chip deosebit lucrarea celor doi preoți tineri, a părintelui protopop, strădaniile membrilor consiliului parohial, ale credincioșilor și tuturor celor care au pus umărul și sufletul lor la această frumoasă înfăptuirea a capitalei noastre. Fiind o zi care trebuie să rămână înscrisă în inimile tuturor, nu numai prin ce am văzut și am auzit, dar și prin prețuirea noastră, acordăm celor doi preoți slujitori, frați și după trup și după duh, rangul de iconom stavrofor, adică purtător de cruce. Ei sunt pildă pentru toți preoții tineri și chiar pentru cei vârstnici, că într-un timp atât de scurt au avut puterea de a lucra așa de frumos. Îi răsplătim, așadar, pentru strădaniile lor, cinștind în felul acesta și consiliul și comitetul parohial, enoriașii și pe toți cei ce iubesc locul acesta și au fost astăzi împreună cu noi.

Dumnezeu să reverse darurile Sale cele bogate peste ostenele noastre și să ne ajute să urcăm neîncetat pe drumul rugăciunii, al iubirii și facerii de bine, ca să mărturisim totdeauna cu bucurie și dragoste Prea Sfânta Treime, Tatal, Fiul și Duhul Sfânt. Amin!"

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a hirotosit în iconom stavrofor pe cei doi preoți slujitori, ca o recunoaștere și apreciere a muncii lor la această parohie.

Cuvântarea Prea Fericirii Sale și slujba de hirotosire au fost urmărite de toți cei prezenți cu atenție și bucurie duhovnicească.

A urmat un polihroniu pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, pentru enoriașii parohiei și pentru toți cei care au participat la această frumoasă sărbătoare.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a părăsit parohia în acordurile imnului patriarhal, lăsând în inimile credincioșilor amintirea acestei înălțătoare zile.

**DIN AGENDA DE LUCRU A PREA FERICITULUI PĂRINTE
TEOCTIST, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
(1 MAI – 31 AUGUST 1999)**

Duminică, 2 mai a.c.:

- A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhala și a rostit cuvânt de învățătură la Duminica a IV-a după Paști;

Luni, 3 mai a.c.:

Primiri:

- Î.P.S. Mitropolit *Vladimir* al Chișinăului și întregii Moldove;
- Dl. *Cristian Tabară*, redactor-prezentator la PRO TV;
- D-na *Gabriela Alexandrescu*, director general al casei de discuri „Electre-cord” S.A., împreună cu P. Cuv. Arhid. prof. univ. dr. *Sebastian Barbu-Bucur*, prezentând apariția CD-ului „*Muzica bizantină. Cântări calofonice la Vecernie, Utrenie și Liturghie*”, în interpretarea corului *Psalmodia*;
- Dl. *Nicolae Stroescu – Stănișoara*;

Marti, 4 mai a.c.:

- P.C. Pr. *Ioan Turcoane* din cadrul Vicariatului ortodox român de la Vârșet;
- Col. *Peter Dixon*, președintele Comitetului general al „*Uniunii Ofițerilor Creștini*” (Marea Britanie) și Dl. *Geoff Skippage*, de la „*Association for christian conferences, teaching and service*”, însoțiți de P.C. Pr. *Ionel Barbarasă* de la Secția de Asistență Religioasă a Armatei, din cadrul Ministerului Apărării Naționale;
- A acordat un interviu postului de televiziune ANTENA 1;

Miercuri, 5 mai a.c.:

Primiri:

- P.C. Pr. *Silviu Pufulete*, parohul parohiei ortodoxe române din Londra, Marea Britanie;
- Dl. prof. univ. dr. *Victor Crăciun*;
- A acordat interviuri în legătură cu vizita Sanctității Sale, Papa Ioan Paul al II-lea, urmatoarelor televiziuni și posturi de radio: Televiziunea Națională, RAI UNO, Radio Vatican, Canalul România Actualități – emisiunea Matinal;

Joi, 6 mai a.c.:

Primiri:

- Dl. *Heinz Fischer*, președintele Parlamentului austriac;

- E.S. dl. *Theodor Baconski*, ambasadorul României la Vatican;
- A acordat un interviu în direct pentru emisiunea Știrile PRO TV în legătură cu vizita în România a Sanctității Sale, Papa *Ioan Paul al II-lea*;

Vineri, 7 mai a.c.:

– Împreună cu membrii Sfântului Sinod, a întâmpinat la Aeroportul Băneasa pe Sanctitatea Sa Papa *Ioan Paul al II-lea*. Au fost rostite cuvinte protocolare de către Dl. *Emil Constantinescu*, Președintele României, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* și Sanctitatea Sa, Papa *Ioan Paul al II-lea*. După primirea în Catedrala Patriarhală, au fost rostite cuvinte de întâmpinare și răspuns. În cursul serii a participat la recepția oferită în onoarea Sanctității Sale de către Președenția României;

Sâmbătă, 8 mai a.c.:

– În cursul după-amiezii a oferit recepția de primire a Sanctității Sale, Papa *Ioan Paul al II-lea* în Aula Palatului Patriarhiei Române unde cei doi Conducători de Biserică au rostit alocuțiuni. După întâlnirea cu membrii Sfântului Sinod, în sala „Nicołae Iorga”, fiind prezentă suita papală, după luările de cuvânt, s-a semnat apelul pentru încetarea războiului din Iugoslavia; Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* și Sanctitatea Sa, Papa *Ioan Paul al II-lea* au participat la recepția oferită cu acest prilej;

Duminică, 9 mai a.c.:

– Înconjurat de membrii Sfântului Sinod a săvârșit Sfânta Liturghie în fața crucii unde se va înălța Catedrala Mântuirii Neamului, în prezența Sanctității Sale, Papa *Ioan Paul al II-lea*, a ierarhilor celor două Biserici, a preoților și mulțimii credincioșilor. La Sfânta Liturghie au participat Președintele României, membrii ai Guvernului și ai Corpului Diplomatic acreditat în România. Predica zilei a fost rostită de I.P.S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei și Bucovinei. După otpust, cei doi Conducători de Biserică au adresat mulțimii cuvinte de zidire sufletească și au făcut schimburi de daruri;

– La orele 17.00, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist*, împreună cu membrii Sfântului Sinod, a asistat la Missa celebrată de Sanctitatea Sa, Papa *Ioan Paul al II-lea* în Parcul Izvor, rostindu-se cuvinte de binecuvântare;

– În jurul orei 20.00, Prea Fericirea Sa a condus la Aeroportul Băneasa pe Sanctitatea Sa, Papa *Ioan Paul al II-lea*, rostindu-se alocuțiuni de rămas-bun;

Luni, 10 mai a.c.:

Primiri:

- Eminența Sa Cardinalul *Jean-Marie Lustiger*, Arhiepiscopul Parisului;
- Mons. *Julian Garcia Hernando*, șeful Sectorului de Relații Externe și Interconfesionale al Bisericii romano-catolice din Spania;
- P.C. Pr. *Costică Popa*, parohul comunității ortodoxe române din Caracas, Venezuela, în legătură cu sfințirea noii biserici parohiale;
- A acordat un interviu în direct pentru emisiunea radio „*Sfertul academic*”, a Societății Naționale de Radiodifuziune;
- A participat în Aula Palatului Patriarhiei Române la ședința de lucru cu Prea Cucernicii Părinți Decani de la Facultățile de Teologie Ortodoxă din

țară, prezidată de Î.P.S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei și Bucovinei, adresând cuvânt de binecuvântare și prețuire;

Marți, 11 mai a.c.:

Primiri:

- Dl. Acad. *Virgil Cândea*, vicepreședintele Academiei Române;
- Dl. *Valer Dorneanu*, președintele Consiliului legislativ;

Miercuri, 12 mai a.c.:

Primiri:

- Dl. prof. *Radu Ciuceanu*, directorul Institutului Român pentru Studiul Totalitarismului;
- Dl. *Aurel Bucălae* din Canada, cu recomandarea Î.P.S. *Victorin* al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române în America și Canada, pentru intrarea în monahism și hirotonirea pe seama parohiei din Ottawa;
- P. Cuv. Arhim. *Maximos Panos*, din cadrul Mitropoliei de Negara, Biserica Greciei, însoțit și prezentat de P.C. Pr. Lect. Drd. *Corneliu Erneanu*, aflat la studii universitare la Facultatea de Teologie din Atena;
- Dl. *Philip Shields* din Australia, delegatul Arhiepiscopiei romano-catolice a Australiei de Vest, pentru vizita Papei *Ioan Paul al II-lea* în România;

Joi, 13 mai a.c.:

Primiri:

- A.S. Prințul *Dimitrie Sturdza*;
- Dl. *Valentin Iliescu*, președintele Comisiei pentru Muncă a Camerei Deputaților, în legătură cu proiectul Legii salarizării clerului;

Sâmbătă, 15 mai a.c.:

- A vizitat la Spitalul Fundeni din Capitală pe I.P.S. Arhiepiscop *Vasile* al Târgoviștei;

Duminică, 16 mai a.c.:

- A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală și a rostit cuvânt de învățatură la Duminica a VI-a după Paști;

Luni, 17 mai a.c.:

- A primit pe P.C. Pr. *Gheorghe Vasilescu*, parohul parohiei ortodoxe române din Torino. Italia;

Marți, 18 mai a.c.:

Primiri:

- P.S. Episcop *Epifanie* al Buzăului;
- P.C. Arhid. prof. univ. dr. *Constantin Voicu*, decanul Facultății de Teologie a Universității 1 Decembrie 1918 din Alba-Iulia;
- P.C. Pr. *Neluțu Oprea*, parohul parohiei ortodoxe române din Sofia, Bulgaria;
- P.S. Episcop *Calinic* al Argeșului și Muscelului, Dl. prof. *Aurel Teodorescu*, prefectul județului Argeș și pe P.C. Pr. prof. *Nicolae Brânzea*, consilier șef la Inspectoratul Județean pentru Cultură Argeș, cu invitația de a participa la manifestările prilejuite de aniversarea a 640 de ani de la așezarea primului scaun mitropolitan la Curtea de Argeș;

Miercuri, 19 mai a.c.:

– A acordat un interviu pentru Studioul TV al Inspectoratului Județean pentru Cultură – Argeș în legătură cu aniversarea a 640 de ani de la întemeierea Mitropoliei Țării Românești;

Joi, 20 mai a.c.:

– *Înălțarea Domnului, Ziua Eroilor:*
– A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură și de pioasă aducere aminte a Eroilor Neamului Românesc;
– A săvârșit la Mormântul Eroului Necunoscut din Parcul Carol slujba de pomenire a Eroilor Neamului;

Vineri, 21 mai a.c.:

– A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură la hramul Catedralei Patriarhale *Sfinții Împărați Constantin și Elena;*
– În cadrul unei ceremonii desfășurate la Palatul Cotroceni i-a fost conferit de către Dl. *Emil Constantinescu*, Președintele României, „Ordinul național *Steaua României* în grad de Mare Cruce” și a rostit cuvânt de mulțumire, în numele Bisericii Ortodoxe Române;

Sâmbătă, 22 mai a.c.:

– A primit pe dl. Acad. *Răzvan Theodorescu*, pe Dl. *Adrian Sârbu*, director general al trustului de presă MEDIA PRO și pe *Dinu Sararu*, președintele Fundației Naționale pentru civilizație rurală „*Niște țărani!*”, în legătură cu editarea albumului jubiliar al Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul împlinirii a 2000 de ani de creștinism;

Duminică, 23 mai a.c.:

– A săvârșit slujba de resfințire a bisericii parohiei Dobroiești-Sat, Protoieria Ilfov, și Sfânta Liturghie, rostind cuvânt de învățătură la Duminica a VII-a după Paști. A hirotesit „sachelar” pe cei doi preoți ai parohiei: P.C. Pr. Paroh *Maximilian State* și P.C. Pr. *Dan Frujină*. De asemenea a acordat distincția „*Crucea Patriarhală*” P.C. Pr. *Ștefan Popa*, protoieru al Protoieriei Ilfov;

Luni, 24 mai a.c.:

Primiri:
– Î.P.S. Mitropolit *Vladimir* al Chișinăului, în legătură cu admiterea unor candidați la Teologie;
– P. Cuv. Arhim. *Ioachim Giosanu* de la Paris;

Marți, 25 mai a.c.:

– A binecuvântat începutul examenului de selecționare pentru capitală și orașele mari;

Miercuri, 26 mai a.c.:

– A asistat la Sfânta Liturghie săvârșită în capela Spitalului Militar Elias de către Prea Sfințitul Episcop vicar *Teodosie Snașgoveanu*, după slujba de târnosire a capelei și a adresat cuvânt de binecuvântare. S-a întâlnit cu Dl. *Alexe Leu*, directorul Spitalului, cu numeroase cadre medicale, împărțășin-

du-le părinteasca binecuvântare. A vizitat pe Dl. prof. dr. *Nicolae Stoicescu*, aflat în tratament;

Primiri:

– Dl. *Nicolae Mareș*;

– Dl. *Victor Catan*, ministrul Afacerilor Interne al Republicii Moldova;

Joi, 27 mai a.c.:

– A prezidat ședința de lucru a Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor;

Vineri, 28 mai a.c.:

– A primit pe E.S. dl. *Saad Hamid Majid*, ambasadorul Republicii Irak la București, în vizita de prezentare;

– A participat la vernisajul expoziției prilejuită de cea de-a VII-a ediție a concursului național „*Icoana din sufletul copilului*” adresând cuvânt de învățătură și binecuvântare;

– În cursul după-amiezii s-a îndreptat spre Municipiul Pitești unde, în cadrul unei ceremonii desfășurate în Aula Universității din Pitești, i-a fost conferit titlul de *Doctor Honoris Causa* al acestui așezământ universitar de învățământ;

Sâmbătă, 29 mai a.c.:

– A participat la festivitățile prilejuite de aniversarea a 30 de ani de la înființarea Brigăzii 4 Vânători de Munte „Posada”, fiindu-i acordată Diploma de onoare a unității. A împărțit cuvânt de binecuvântare;

– După primirea în Catedrala episcopală și slujba Te-Deum-ului a binecuvântat obștea monahală și credincioșii prezenți;

– A prezidat lucrările Simpozionului *640 de ani de la așezarea primului scaun mitropolitan la Curtea de Argeș (1359-1999)*, desfășurat în Sala *Meșterul Manole* a Episcopiei Argeșului și Muscelului, adresând cuvânt de binecuvântare participanților și adâncind importanța actului istoric al recunoașterii Mitropoliei Țării Românești;

– A fost primit la Mănăstirea Dintr-un lemn de către Î.P.S. Mitropolit *Nestor* al Olteniei, de P.P.S.S. Episcop *Gherasim* al Râmnicului, *Teofan Sinaitul* și *Ivănou Slatineanul*, arhierou vicar, asistând la slujba de sfințire a corpului nou de chilii al mănăstirii. A rostit cu acest prilej cuvânt ocazional, binecuvântând strădaniile viețuitorilor mănăstirii;

Duminică, 30 mai a.c.:

– A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala episcopală din Curtea de Argeș și a rostit cuvânt de învățătură la marele praznic al Pogorârii Sfântului Duh;

Luni, 31 mai a.c.:

– A asistat la Sfânta Liturghie săvârșită în biserica Schitului Dragoslavele, jud. Argeș și a împărțit obștii și credincioșilor prezenți cuvânt de învățătură și părintească binecuvântare;

Marți, 1 iunie a.c.:

– A prezidat ședința de lucru a Consiliului Național Bisericesc. La ședință a participat în calitate de invitat și Dl. *Nicolae Noica*, ministrul Lucrărilor

Publice și Amenajării Teritoriului, însoțit de Dl. *Teodor Antonescu*, secretar de Stat în cadrul aceleiași minister, în legătură cu concursul de urbanism și arhitectură „*Piața Unirii din București și noua Catedrală Patriarhală*”;

– A primit pe Dl. *Doru Braia*;

Miercuri, 2 iunie a.c.:

– A prezidat o întâlnire de lucru cu conducerea Facultății de Teologie a Universității București;

Joi, 3 iunie a.c.:

– A prezidat Conferința preoțească de la Protoieria Giurgiu Nord, desfășurată în biserica *Popa Rusu* din Capitală, cu tema *Prozelitismul sectar – o problemă religioasă și socială* și a adresat cuvânt de îndemn la o mai activă misiune preoțească;

Primiri:

– Dl. Dr. *Ioan Țăranu* din Canada;

– Dl. prof. univ. dr. *Alexandru Hușar* de la Universitatea din Iași;

– În cursul după-amiezii s-a îndreptat spre Mănăstirea Zamfira, jud. Prahova;

Sâmbătă, 5 iunie a.c.:

– A vizitat Mănăstirea Sinaia. A asistat la Sfânta Liturghie și a adresat obștii și credincioșilor prezenți cuvânt de binecuvântare. A hirotesit arhimandrit pe P. Cuv. Protos. *Macarie Bogus*, starețul mănăstirii. În cursul după-amiezii a cercetat stadiul lucrărilor de restaurare de la biserica veche a mănăstirii, întreținându-se cu părinții și frații mănăstirii;

Duminică, 6 iunie a.c.:

– A săvârșit slujba de târnosire și Sfânta Liturghie la biserica monument istoric *Adormirea Maicii Domnului* a parohiei Cornu de Sus, jud. Prahova. A hirotesit „sachelar” pe Prea Cucernicii Preoți *Alexandru Zamfir* și *Valeriu Andreescu*. Cu aceeași ocazie a acordat *Crucea patriarhală* P.C. Prot. *Costica Dumitru* și D-lui *Gheorghe State*, cunoscut spijinitor al mănăstirilor și bisericilor prahovene, „*Crucea patriarhală*” pentru mireni. A rostit cuvânt de învățătură la Duminica Tuturor Sfinților;

Luni, 7 iunie a.c.:

Primiri:

– P. Cuv. Arhim. *Irineu Duvlea*, starețul Mănăstirii Brâncoveanu – Sâmbăta de Sus;

– D-na *Ecaterina Evangelista*, președintă a *Alianței pentru România* din Belgia, în vederea organizării unei expoziții românești la Bruxelles;

Marți, 8 iunie a.c.:

– A prezidat Conferința preoțească cu tema *Prozelitismul sectal – o problemă religioasă și socială*, la Protoieria Giurgiu Sud adresând preoților îndemnul unei misiuni corespunzătoare. A vizitat internatul Seminarului și împreună cu autoritățile locale a stabilit amplasamentul catedralei orașului;

– A primit pe Î.P.S. *Antonie*, Arhiepiscop de Mexic, Venezuela, America Centrală și Caraibe, Î.P.S. *Philip Saliba*, Mitropolit de New York și America de Nord

și P.S. Episcop *Gregorios Saliby*, Episcop de Palmira, Vicar pentru Europa, (Patriarhia Antiohiei și Întregului Orient), însoțiți și prezentați de P. Cuv. Arhim. *Irineu Duvlea*, starețul Mănăstirii Brâncoveanu – Sâmbăta de Sus;

Miercuri, 9 iunie a.c.:

Primiiri:

– Dl. prof. univ. dr. *Victor Crăciun* care a prezentat ultima sa carte, *Umbra Meșterului Manole* și programarea pomenirii poetului Mihai Eminescu la împlinirea a 110 ani de la intrarea lui în veșnicie;

– A săvârșit slujba punerii pietrei de temelie la biserica ce se va înălța în Cimitirul petroliștilor din Ploiești, cu sprijinul firmei LUKOIL România și a adresat celor prezenți cuvânt de binecuvântare;

Joi, 10 iunie a.c.:

– A primit o delegație de medici militari din Grecia condusă de Dl. Gr. Col. *E. Dantolos*;

Vineri, 11 iunie a.c.:

– A primit pe Eminentă Sa Cardinalul *Paul Paupard*, președintele Consiliului Pontificat pentru Cultură, aflat la București cu ocazia decernării de către Universitatea din București a titlului de *Doctor Honoris Causa*;

Sâmbătă, 12 – duminică, 13 iunie a.c.:

– S-a aflat la Schitul Dragoslavele, jud. Argeș, unde a asistat la Sfânta Liturghie și a predicat;

Marți, 15 iunie a.c.:

– A primit pe P. Cuv. arhim. dr. *Zareh Baronian*, vicarul Eparhiei Armene din România;

– A prezidat ședința de lucru a Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei;

– Împreună cu P.P.S.S. Episcopi *Epifanie* al Buzăului și *Calinic* al Argeșului și Muscelului a participat la comemorarea poetului Mihai Eminescu din fața Ateneului Român, cu prilejul împlinirii a 110 ani de la trecerea la cele veșnice a poetului; în fața conducerii Academiei Române și a unei distinse asistențe a luat cuvântul;

Miercuri, 16 iunie a.c.:

– A prezidat ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române;

– A participat la un dineu acordat de Dl. *Emil Constantinescu*, Președintele României, la Palatul Cotroceni, în onoarea D-lui *Constantinos Stephanopoulos*, Președintele Republicii Elene, aflat în vizită oficială în țara noastră;

– A primit pe P.C. Pr. prof. univ. dr. *Ion Bria*;

Joi, 17 iunie a.c.:

– A prezidat ședința de lucru a Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei având la ordinea de zi aprobarea textelor liturgice;

– A participat la conferința omagială „*Nichifor Crainic. Teolog, gânditor și poet creștin*” organizată de *Frăția Ortodoxă Română* în Aula Palatului Patriarhal și

susținută de Î.P.S. *Bartolomeu*, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și de Dl. *Pan M. Vizirescu*. A rostit, cu acest prilej, cuvânt de binecuvântare;

– A primit pe Dl. *Constantinos Stephanopoulos*, Președintele Republicii Elene;

– A participat, însoțit de P.S. Episcop *Nifon* al Sloboziei și Călărașilor la recepția oferită în *Sala Tronului* din Muzeul Național de Artă al României de către Dl. *Constantinos Stephanopoulos*, Președintele Republicii Elene, în onoarea D-lui *Emil Constantinescu*, Președintele României;

Vineri, 18 iunie a.c.:

Primiri:

– Excelența Sa, Dl. *Mohamed Chreih*, ministru plenipotențiar al Ambasadei Statului Palestina la București, însoțit de Dl. *Jerie Frez*, consilier al Președintelui Statului Palestina, în legătură cu programul de pelerinaje *Betleem 2000*. La discuții a participat P.S. Episcop Vicar patriarhal *Vincentiu Ploieșteanul*;

– D-na *Mariana Tofan*, cu invitația de a participa la slujba de târnosire a noii biserici, cu hramul Sfântul Mare Mucenic Gheorghe din localitatea *Damideni*, com. Românești, jud. Botoșani, ctitorită de familia *Tofan*;

Duminică, 20 iunie a.c.:

– A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură;

Luni, 21 iunie a.c.:

Primiri:

– E.S. Arhiepiscop romano-catolic de Luxemburg;

– Dl. General de brigadă *Anghel Andreescu*, comandantul Jandarmeriei Române în legătură cu punerea pietrei de temelie la Capela comandamentului;

– Dl. prof. univ. dr. *Ion Coja*;

– Însoțit de Î.Î.P.P.S.S. Mitropolit *Daniel* al Moldovei și Bucovinei, *Nestor* al Olteniei, Î.Î.P.P.S.S. Arhiepiscopi *Bartolomeu* al Vadului, Feleacului și Clujului și *Andrei* al Alba-Iuliei și de P.S. Episcop vicar *Vincentiu Ploieșteanul*, a participat, la invitația D-lui *Radu Vasile*, prim-ministru al Guvernului României, la o întâlnire de lucru cu șefii Cultelor din România, desfășurată la Palatul Victoria;

Marți, 22 iunie a.c.:

– P.C. Pr. *Ioan Hodoș* de la parohia ortodoxă română Sfântul Nicolae din Dusseldorf, Germania;

– Dl. *Peter Reicher*, noul coordonator pentru România al Diakonisches Werk din Germania, în vizită de prezentare;

– Dl. *Viorel Badea*, secretar de stat la Departamentul de Relații cu românii din străinătate din Guvernul României;

Miercuri, 23 iunie a.c.:

– A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor;

– A primit pe dl. *Gelu Tofan*, patronul TOFAN GRUP în legatura cu invitația de a participa la târnosirea bisericii cu hramul Sfântul Mucenic Gheorghe ridicată în satul Damideni, com. Românești, jud. Botoșani, ctitorită de familia Tofan;

Joi, 24 iunie a.c.:

– A participat la serbarea de sfârșit de an școlar 1998-1999, a Seminarilor teologice liceale din București și Giurgiu, desfășurată în Aula Palatului Patriarhiei Române; a rostit cuvânt de învățătură și a acordat premiile elevilor merituoși;

Vineri, 25 iunie a.c.:

Prîmîri:

– E.S. Dl. *Avi Millo*, ambasadorul Statului Israel la București. La discuții a participat P.S. Episcop vicar patriarhal *Vincentțiu Ploieșteanul*;
 – Părintele *Henri Lambert*, capelan al artiștilor din Belgia;
 – P.S. Episcop *Galaction* al Alexandriei și Teleormanului;
 – P.S. Episcop *Nifon* al Sloboziei și Călărașilor;
 – D-nii deputați *Iftene Pop* și *Tanase Tavała*;

Duminică, 27 iunie a.c.:

– A asistat la Sfânta Liturghie săvârșită de noul stareț al mănăstirii Plumbuita, P. Cuv. Ierom. *Visarion*, în biserica mănăstirii și a adresat cuvânt de învățătură și binecuvântare obștii monahale și credincioșilor prezenți;

Marți, 29 iunie a.c.:

– A asistat la Sfânta Liturghie din biserica *Sfinții Apostoli* din Capitala, cu ocazia prăznuirii hramului, și a rostit cuvânt de învățătură;

Miercuri, 30 iunie a.c.:

Prîmîri:

– Dl. *Constantin Grigorie*, noul ambasador al României la Sofia;
 – Dl. prof. dr. *Ion Dumitriu* – Snagov;
 – Dl. prof. dr. *Alexandru Oproiu*, directorul Spitalului Clinic Fundeni, în legătură cu organizarea unor centre de consultații gratuite;
 – A acordat un interviu postului de televiziune RAI 2 (Italia);

Joi, 1 iulie a.c.:

– A asistat la Sfânta Liturghie săvârșită în paraclisul *Sfânta Ecaterina* de P.S. Episcop vicar patriarhal *Teofan Simaitul*, și a rostit cuvânt de binecuvântare și îndemn cu ocazia depunerii jurământului de către licențiații Facultății de Teologie din București – promoția 1999;

Prîmîri:

– Diac. *Dan Baraca*, aflat la studii de master la Facultatea de Teologie din Salonic, Grecia;

Vineri, 2 iulie a.c.:

Prîmîri:

– Î.P.S. *Ioan*, Arhiepiscopul Finlandei, împreună cu P. Cuv. Arhim. *Serghie*, Egumenul mănăstirii Valaamo din Finlanda;

– Dl. *Radu Vasile*, prim-ministru al Guvernului României. Au fost de față Prea Sfinții Episcopi vicari;

– A participat la recepția oferită de E.S. Dl. *James Rossapepe*, ambasadorul Statelor Unite ale Americii la București, cu ocazia celei de a 223-a aniversări a independenței SUA;

Duminică, 4 iulie a.c.:

– A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală și a rostit cuvânt de învățatură la Duminica a V-a după Rusalii;

– A primit pe Dl. *Gelu Tofan*, președintele TOFAN GRUP, căruia i-a acordat distincția *Crucea patriarhală*, pentru contribuția adusă la ridicarea bisericii parohiale Sfântul Mare Mucenic Gheorghe din satul Damideni, com. Românești, jud. Botoșani;

Luni, 5 iulie a.c.:

– Dl. Drd. *Ion Croitoru*, aflat la studii la Facultatea de Teologie a Universității din Atena;

Marti, 6 iulie a.c.:

– Împreună cu Dl. *Nicolae Noica*, Ministrul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului și cu P.S. Episcop *Calinic* al Argeșului și Muscelului s-a îndreptat, în cursul dimineții, spre Municipiul Alexandria, jud. Teleorman. După primirea în Catedrala episcopală Sfântul Alexandru și slujba Polihroniului, a răspuns cuvântului de bun-venit al P.S. Episcop *Galaction*, apoi a săvârșit slujba de sfințire a clădirilor Centrului eparhial al Episcopiei Alexandriei și Teleormanului. A vizitat magazinul *Ortodoxia* de obiecte bisericești și cărți al Episcopiei și mănăstirea de maici din Dragănești – Vlașca;

Miercuri, 7 iunie a.c.:

Primiri:

– E.S. Mons. *Jean-Claude Perisset*. Nunțiu apostolic la București;

– Î.P.S. Arhiepiscop *Andrei* al Alba-Iuliei;

– P.S. *Nișon* al Sloboziei și Calarașilor;

– P.C. Pr. *Vasile Petrache* de la Chișinău;

– D-na și D-nul prof. univ. dr. *Gheorghe Antoniadă* de la Madrid, în legatură cu aducerea în țară și înhumare în Cimitirul Sfântul Nicolae din Brașov a ramășițelor pământești ale soției marelui diplomat Nicolae Titulescu;

– Însoțit de P.S. Episcop vicar patriarhal *Teofan Sinaitul* a prezentat condoleanțe D-nei Karine Kazinian, ambasadorul Republicii Armenia la București și a semnat în *cartea de condoleanțe* deschisă cu ocazia trecerii la cele veșnice a Sanctității Sale Karekin I, Catholicosul Suprem al Bisericii Armene;

Joi, 8 iulie a.c.:

Primiri:

– Dl. Compozitor *Dan Mihai Goia*, dirijorul Coralei *Te Deum laudamus*;

– Dl. *Ion Popescu*, deputat în Parlamentul Republicii Ucraina, însoțit de un grup de profesori români de la Cernăuți;

– A participat la agapa oferită de P.S. Episcop vicar *Teodosie Snagoveanu* la Seminarul teologic cu ocazia susținerii tezei de doctorat și conferirii titlului de Doctor în Teologie și a adresat cuvânt de felicitare;

Vineri, 9 iulie a.c.:

Priniri:

– Î.P.S. Arhiepiscop *Vasile* al Târgoviștei;
 – În cursul după-amiezii s-a îndreptat spre Mănăstirea Zamfira unde a săvârșit hirotesirea întru arhimandrit a P. Cuv. Protos. *Gavriil Stoica*, duhovnicul mănăstirii. A vizitat Mănăstirea Suzana;

Sâmbătă, 10 iulie a.c.:

– A vizitat Mănăstirea Cheia;

Duminică, 11 iulie a.c.:

– A săvârșit slujba de târnosire a bisericii noi din parohia Starchiojd II, Protoieria Valenii de Munte, jud. Prahova și Sfânta Liturghie. A rostit cuvânt de învățătură și a hirotesit „*Iconom Stavrofor*” pe P.C. Pr. paroh *Nicolae Bontu*, acordându-i distincția „*Crucea patriarhală*”. A hirotonit ierodiacon pe Cuv. Monah *Nectarie* pe seama Mănăstirii Cheia. A hirotesit „*Protosinghel*” pe P. Cuv. Ierom. *Partenie Huja*, starețul Mănăstirii Cheia;

– A binecuvântat școala, pe elevii și profesorii acesteia;

Luni, 12 iulie a.c.:

Priniri:

– P. Cuv. Arhim. *Mihail Filimon* și pe P.C. Pr. *Ionuț Moldoveanu* care, de puțină vreme și-au susținut tezele de doctorat la Facultatea de Teologie din Salonic, Grecia;

Mărți, 13 iulie a.c.:

Priniri:

– Dl. dr. *Traian Radu Negrei*, consilier prezidențial;
 – P. Cuv. Arhim. *Ieronim Crețu*, Superiorul Așezământului românesc de la Ierusalim;

– A prezidat examenul de capacitate preoțească – seria 1999 la Seminarul teologic din București;

Miercuri, 14 iulie a.c.:

Priniri:

– Î.P.S. Mitropolit *Petru* al Basarabiei;
 – P.C. Pr. *Vasile Florea*, de la parohia ortodoxă română „*Învierea Domnului*” din Salzgitter, Germania;

– A participat la recepția oferită de Ambasada Franței la București cu ocazia aniversării Zilei naționale;

– A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor;

Joi, 15 iulie a.c.:

Priniri:

– D-na și E.S. Dl. *Emil Ciobu*, ambasadorul republicii Moldova la București;

– D-na procuror *Constanța Cârstea*;

- D-ra *Ana-Maria Savindi*, *Răzvan Pădure* de la publicația „*Singurul atu*”;
- Dl. *Iulian Vladimir Alexandrescu*, redactor la revista „*Pentru patrie*”;

Vineri, 16 iulie a.c.:

- A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor;
- A primit pe Î.P.S. *Petru*, Mitropolitul Basarabiei;
- În cursul după-amiezii, s-a îndreptat spre schitul Sfânta Maria – Techirghiol;

Vineri, 16 – vineri 30 iulie a.c.:

- În cursul șederii la schitul Sfânta Maria – Techirghiol a vizitat mănăstirea și atelierul de pictură bisericească; a avut discuții cu Î.P.S. *Lucian*, Arhiepiscopul Tomisului, cu obștea mănăstirii, cu preoții și credincioșii veniți aici. A asistat la Sfintele Liturghii săvârșite în biserica schitului la Prăznuirea Sfântului Mare Mucenic și Tămăduitor Pantelimon și în duminicile de 18 și 25 iulie, rostind cuvinte de învățătură și binecuvântare;

Luni, 2 august a.c.:

Primiri:

- Î.P.S. *Andrei*, Arhiepiscopul Alba-Iuliei;

Marți, 3 august a.c.:

- A primit pe Dl. Conf. univ. Dr. *Gheorghe F. Anghelescu*, secretar de Stat la Secretariatul de Stat pentru Culte, în legătură cu Legea privind sprijinul statului pentru salarizarea clerului;

Miercuri, 4 august a.c.:

- A primit pe Dl. Dr. *Traian Radu Negrei*, consilier prezidențial;

Joi, 5 august a.c.:

Primiri:

- E.S. Dl. Dr. *Theodor Baconsky*, ambasadorul României la Vatican;
- Dl. Ing. *Mihail Erbașu*, președintele S.C. ERBAȘU S.A.;
- D-na *Ecaterina Cioca* din Statele Unite ale Americii;

Vineri, 6 august a.c.:

- A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură la Praznicul Schimbării la Față a Mântuitorului;

Duminică, 8 august a.c.:

- A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură la Duminica a X-a după Rusalii;

Luni, 9 august a.c.:

Primiri:

- P.S. *Damaschin Severineanu*, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei;
- Dl. *Nasar Nasar*, președintele PAL Trade Center din Palestina;
- P.C. Pr. *Petre Matei*, de la parohia ortodoxă română din Cluj;
- Dl. Col. (r) *Ioan Stoica* și Dl. Col. (r) *Octavian Goga* de la Asociația națională pentru Cultul Eroilor, cu invitația acceptării președenției de onoare a asociației și propunerea canonizării domnitorului Mihai Viteazul;

Marți, 10 august a.c.:*Primiri:*

- Dl. Prof. univ. Dr. *Iulian Crețu*, președintele Fundației Naționale Henry Coandă pentru sprijinirea tinerilor superdotați, care a prezentat raportul de activitate a fundației pe anul 1998;
- Dl. *Aurel Savin*;
- Dl. *Constantinos Papadikis* din Cipru;
- A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor;

Miercuri, 11 august a.c.:*Primiri:*

- Î.P.S. Dr. *Serafin Joanta*, Mitropolitul Germaniei;
- Un grup de credincioși anglicani din Marea Britanie, însoțiți de Pr. *Chrystopher Newlands*. Au participat: P.S. Episcop vicar patriarhal *Vincentiu Ploieșteanul* și P.C. Pr. *Michael Țița*, consilier patriarhal;

Joi, 12 august a.c.:*Primiri:*

- Dl. *Nicolae Noica*, Ministru Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului;
- Dl. *Mihai Vasile*, cercetător științific la Academia Română;

Vineri, 13 august a.c.:*Primiri:*

- P.C. Pr. Prof. univ. Dr. *Viorel Ioniță*;
- P.C. Pr. *Traian Valdman* de la parohia ortodoxă română din Milano, Italia;
- Dl. Prof. univ. *Paul Caravia*;
- A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor;

Duminică, 15 august a.c.:

- A săvârșit Sfânta Liturghie în biserica Domnița Balașa din Capitală și a rostit cuvânt de învățătură la Praznicul Adormirii Maicii Domnului. A acordat D-lui Prof. *Petru Sîmionescu*, dirijorul Coralei bisericii, distincția *Crucea patriarhală*;

Primiri:

- Dl. *Valeriu Stoica*, Ministrul Justiției;
- Dl. Acad. *Constantin Balaceanu Stolnici*;
- P.C. Pr. *Traian Valdman* de la parohia ortodoxă română din Milano, Italia.

Marți, 17 august a.c.:

- A prezidat la Reședința patriarhală ședința de lucru a Sinodului mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei;
- A prezidat întâlnirea de lucru a membrilor Sinodului mitropolitan cu conducerea Facultății de Teologie a Universității din București;
- A primit pe Î.P.S. Dr. *Andrei Andreicuț*, Arhiepiscopul Alba-Iuliei, președintele *Comisiei speciale a Patriarhiei Române pentru elaborarea condițiilor de ocupare a gradelor profesionale și a criteriilor de stabilire a salariilor*, ca punct de

vedere al Bisericii Ortodoxe Române la *Legea nr. 142/1999 privind sprijinul statului pentru salarizarea clerului*;

Miercuri, 18 august a.c.:

Primiri:

- P.C. Pr. Dr. *Theodor Damian* de la parohia ortodoxă română *Sfinții Apostoli Petru și Pavel* din New York, Statele Unite ale Americii;
- Dl. *Vasile Deac*, primarul comunei Bogdan Vodă din județul Maramureș;

Joi, 19 august a.c.:

Primiri:

- P.C. Pr. Dr. *Vasile Iorgulescu*, de la parohia ortodoxă română din Strasbourg, Franța;
- În cursul după-amiezii a prezidat ședința de lucru a Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor;

Vineri, 20 august a.c.:

Primiri:

- Î.P.S. Arhiepiscop *Iosif* al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală și Meridională;
- Dl. Dr. *Ion Popescu*, directorul general al *Centrului Internațional Ecumenic* și președinte al *Băncii Internaționale a Religiiilor*;
- Dl. Lt.-Col. *Costinel Petrache*, redactor la revista militară „*Gândirea românească*”, care a oferit Prea Fericirii Sale o plachetă cu stema Armatei române precum și ultimele numere ale revistei;

Duminică, 22 august a.c.:

- A săvârșit Sfânta Liturghie cu ocazia târnosirii bisericii de lemn a parohiei *Parcul Ghencea II* cu hramurile *Schimbară la Fața* și *Sfinții Împărați Constantin și Elena*, Protoieria I Capitală, de către P.S. Episcop Vicar *Teodosie Snagoveanul*. A rostit cuvânt de învățătură și a hirotonit diacon pe tânărul teolog *Eduard Raduna*, pentru *Catedrala Patriarhală* și preot pe P.C. Diac. *Tiberiu Alexandru Talmaciu*, pentru *Comandamentul Protecției Civile*. A hirotesit „*iconom stavrofor*”, pe P.P.C.C. *Preoți Constantin Țincu și Emilian Țincu*.

Marti, 24 august a.c.:

- A participat la ședința de deschidere a celui de-al VIII-lea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene desfășurată în *Aula Magna* a Universității din București;

Miercuri, 25 august a.c.:

- A acordat un interviu P.C. Pr. Dr. *Theodor Damian* pentru revista *Lumină lină* ce apare la New York, S.U.A.;

Joi, 26 august a.c.:

- A prezidat o ședință de lucru cu Prea Cuvioșii *Stareți* din Protoieria Ilfov. Au participat P.S. Episcop Vicar *Teodosie Snagoveanul* și Dl. *Florinel Frunză*, consilier în cadrul Secretariatului de Stat pentru Culte;
- A primit pe Dl. Prof. *Ion Vitan*;

Vineri, 27 august a.c.:*Primiri:*

- P.C. Pr. *Neluțu Oprea* de la parohia ortodoxă română din Sofia, Bulgaria;
- P.C. Pr. *Aurel Grigoraș* de la parohia ortodoxă română din Paris, Franța;
- Pastor prof. dr. *Martin Hauser* și P.C. Pr. prof. dr. *Dumitru Popescu*, de la Facultatea de Teologie a Universității din București;

Sâmbătă, 28 august a.c.:

- A săvârșit la Mănăstirea Cernica slujba de pomenire a P.C. Arhim. Prof. *Ioasaș Ganea* și a rostit cuvânt de aducere aminte. A săvârșit un Trisaghion la mormântul părintelui profesor Dumitru Stăniloae;
- A vizitat lucrările de construcție și reparații din incinta Mănăstirii Cernica și de la Seminarul teologic monahal;

Duminică, 29 august a.c.:

- A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala Patriarhală și a rostit cuvânt de învățătură la praznicul *Tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul*. A hirotonit diacon pe tânărul *Simion Ștefan* pentru parohia Melicești, Protoieria Câmpina, jud. Prahova;

Luni, 30 august a.c.:*Primiri:*

- D-na *Carolina Ilica*, poetă, director artistic al *Academiei Internaționale Orient Occident*;
- P.C. Protos. *Maxim Badoiu*, starețul Schitului *Peștera* și P.C. Pr. *Ion Rogojina*, parohul parohiei Fieni, jud. Dâmbovița, Dl. Ing. *Anton Radulescu*, director al ROMCIF Fieni, Dl. *Liviu Negulescu*, primarul orașului Fieni, cu invitația de a participa la târnosirea bisericii parohiei;

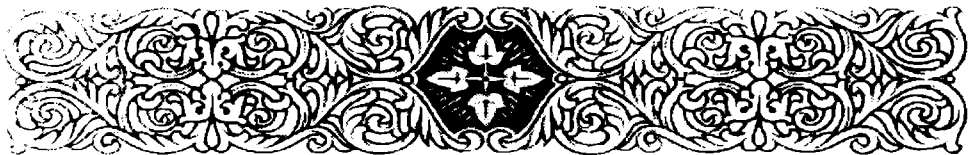
Mărti, 31 august a.c.:

- A transmis binecuvântări elevilor țării, la începutul noului an de învățământ, prin intermediul postului național de radio, Televiziunii naționale și postului PRO TV;

Primiri:

- P.S. *Calinic*, Episcopul Argeșului și Muscelului, cu invitația de a participa la sfințirea bisericii parohiale din Botești, jud. Argeș;
- P.S. *Catacton*, Episcopul Alexandriei și Teleormanului;
- P.C. Ierom. drd. *Juvenalie Ionașcu*, de la parohia ortodoxă română din Roma, dependentă de Patriarhia Română.

Pr. Nicolae Vladu

VI. BISERICA ȘI ȘCOALA

DE ZIUA PRĂZNUIRII SFINTEI TREIMI LA PARACLISUL SEMINARULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Ciclul sărbătorilor pascale – sărbători cu dată anuală schimbătoare în calendarul ortodox, în funcție de data marelui praznic al Sfințelor Paști – se încheie, după cum știm, cu sărbătoarea Pogorării Sfântului Duh, care cade totdeauna în zi de duminică și care, în popor, este cunoscută sub numele de Rusalii, sărbătoare urmată a doua zi, luni, de prăznuirea Sfintei Treimi.

Pentru Seminarul teologic, sărbătoarea Sfintei Treimi, pe lângă importanța și semnificația ei doctrinară-bisericească și cultică – Sfânta Treime fiind dogma fundamentală a învățaturii și credinței ortodoxe – are și o importanță și semnificație aparte sentimentală: este sărbătoarea hramului bisericii Radu Vodă, paraclisul Seminarului teologic ortodox din București.

Anul acesta, sărbătorirea hramului paraclisului a avut loc luni 31 mai. Deși de dimensiuni festive mai reduse ca în ceilalți ani, – aceasta în primul rând pentru ca de la sărbătorire au lipsit atât Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist cât și Prea Sfințiii Episcopi vicari, reținuți de alte îndatoriri bisericești de importanță prioritară – praznicul închinat Sfintei Treimi și implicit hramului paraclisului nostru s-a bucurat, totuși, și anul acesta, de aceeași bogată semnificație cultică bisericească, de aceeași mare bucurie sufletească în rândul tuturor ostenitorilor Seminarului teologic și al numeroșilor credincioși participanți la slujba religioasă festivă.

Serviciul religios închinat hramului a început în ajun, când, după tradiționala rânduială tipiconală, s-a oficiat întreaga slujbă divină de seară: vechernia, litia ș.a., premergătoare serviciului religios de a doua zi dominat de sfânta liturghie festivă.

Atât în ajun cât și a doua zi, serviciul divin a fost săvârșit de P.C. Ierom. *Varsanufie Gogescu*, spiritual și profesor, P.C. Pr. prof. *Daniel Pestroiu*, P.C. diac. prof. *Aurel Mihai*, directorul Seminarului teologic și P.C. Pr. *Ioan Ciucă*.

La slujba de seară, răspunsurile stranei au fost cântate amofon de elevi, iar a doua zi, la sfânta liturghie festivă, ele au fost susținute de două formațiuni corale de elevi, rânduieți la cele două strâni și dirijați de colegii Chiriță Anghel din clasa a V-a A și Costea Florin din clasa a IV-a B.

După slujba de seară, în contextul anunțării programului religios de a doua zi, Părintele director a subliniat importanța praznicului de mâine, prezentând într-o substanțială sinteză „deosebita însemnătate pentru creștinii ortodocși a Sfintei Treimi în cele două aspecte fundamentale ale ei: ca doctrină dogmatică ortodoxă”, insistând asupra „realității dumnezeirii și a strânsei unități structurale inconfundabile a Sfintei Treimi”, dar și asupra „puternicului efect de zidire sufletească pentru cel care crede cu adevărat în această realitate spirituală de necuprins cu mintea noastră mărginită”. Ca o consecință a acestor subtilități teologice dogmatice, Părintele director a subliniat faptul că, „neînțelegând strânsa relație dintre ființa unică dumnezeiască și persoanele sau ipostasurile treimice dumnezeiești, fiecare din ele cu realitatea și individualitatea lor proprie, în veacul al IV-lea, Sfânta Treime sub raportul ipostatic dumnezeiesc a fost puternic atacată de două mari erezii: erezia lui Arie și erezia lui Macedonie”. Ereticul Arie nu recunoștea originea ființială dumnezeiască, existența atemporală adică din eternitate și egalitatea Domnului Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, cu Dumnezeu Tatăl. Celălalt eretic, Macedonie, „nu recunoștea originea și calitatea de ipostas dumnezeiesc a Sfântului Duh, a treia persoană a Sfintei Treimi”. De aceea, aceste două erezii antitrinitare au fost discutate și combătute la primele două sinoade ecumenice: de la Niceea (325) și de la Constantinopol (381), când a fost stabilită doctrina religioasă oficială a Bisericii despre Sfânta Treime.

Dar, în afara de cele două sinoade ecumenice, a mai spus Părintele director, „în apărarea dogmei despre Sfânta Treime, s-au ridicat în vremea aceea marii Părinți bisericești, care au scris valoroase lucrări despre dumnezeirea ca unicitate și despre cele trei ipostaze dumnezeiești ca individualitate, precum a fost, de pildă, Sfântul Grigorie de Nazianz, patronul spiritual al Seminarului teologic ortodox din București, care este socotit, pe bună dreptate «Teologul Sfintei Treimi»”.

A doua zi, sărbătoarea propriu-zisă a hramului paraclisului Sfintei Treimi, programul bisericesc a început la ora 8,30 dimineața cu oficierea slujbei utreniei și a sfintei liturghii festive, care s-a desfășurat în prezența elevilor

seminariști, a cadrelor didactice și a unui impresionant număr de credincioși, printre care mulți elevi din învățământul laic.

Dintre oficialitățile bisericești a fost de față P.C. Diac. *Octavian Nicu*, consilier patriarhal. Predica a fost rostită de elevul *Nae Paul* din clasa a V-a B, care s-a străduit să înfățișeze celor prezenți învățătura Bisericii Ortodoxe despre Sfânta Treime și să arate importanța acestei învățături fundamentale teologice ca mijloc de trăire spirituală, de zidire sufletească pentru credincioși.

La momentul potrivit din rânduiala slujbei, a avut loc împărțirea unora dintre credincioși care se pregătiseră special pentru primirea în această măreață sărbătoare creștină ortodoxă a Sfintei Taine dumnezeiești. Au fost binecuvântate prinoasele aduse de credincioși.

După terminarea serviciului divin, a luat cuvântul, Părintele director care, în contextul „bucuriei spirituale oferite de frumoasa slujbă închinată Sfintei Treimi”, a subliniat din nou „încărcătura spirituală și folosul sufletesc pentru credincioși”, după care s-a adresat proaspeților absolvenți din anul acesta ai Seminarului teologic, pe care i-a felicitat „pentru strădaniile și frumoasele lor rezultate de la primul dintre examenele finale – examenul de atestare a cunoștințelor religioase, examen care reflectă profilul special teologic al școlii noastre”. Plin de speranță în rezultate tot așa de bune, Părintele director le-a urat „succes în continuare și la celelalte examene ce urmează: bacalaureatul, admiterea la Facultatea de Teologie, capacitatea preoțească”.

În finalul cuvântului său, Părintele director s-a adresat credincioșilor prezenți la slujbă, exprimându-și bucuria și mulțumindu-le călduros pentru participarea tot mai numeroasă a acestora la serviciile divine ce se oficiază în paraclisul Seminarului teologic.

Ceremonia consacrată hramului paraclisului Seminarului teologic din București s-a încheiat prin tradiționala agapă, de data aceasta o „agapă în familie”, ce a avut loc în Cancelaria profesorală, în prezența Pr. Consilier *Octavian Nicu* și la care au participat profesoare și profesori ai școlii, personalul administrativ de la Secretariat și Contabilitate, pedagogii. Masa festivă a elevilor a avut loc în sufrageria internatului.

Prof. Adrian N. Popescu

SERBAREA DE SFÂRȘIT DE AN ȘCOLAR 1998-1999 A SEMINARIILOR TEOLOGICE DIN BUCUREȘTI ȘI GIURGIU

Joi, 24 iunie 1999, în ziua praznicului închinat Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, la orele 18, în rotonda Palatului Patriarhiei Române a avut loc serbarea de sfârșit de an școlar 1998-1999 a Seminarilor teologice din București și Giurgiu, care au convenit să serbeze acest eveniment împreună.

Serbarea s-a desfășurat în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist*, a Prea Sfințitului Episcop *Vincentiu Ploieșteanul*, vicar patriarhal și a Prea Sfințitului *Teodosie Snagoveanul*, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, care, la intrarea în sală, au fost întâmpinați cu imnul patriarhal, interpretat de corul Seminarului teologic din Giurgiu dirijat de Dumitru Iulian, instructor coral. Din suita patriarhală au mai făcut parte: P.C. diac. *Nicu Octavian*, consilier patriarhal, P.C. Pr. *Mihai Han*, consilier eparhial, în cadrul Sectorului Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P.C. Pr. *Marcel Manole*, secretar eparhial.

În sală erau prezenți cadre didactice și elevi de la cele două școli, părinți și rude ale elevilor, alți participanți.

Serbarea a fost deschisă de P.C. Diac. Prof. *Aurel Mihai*, directorul Seminarului teologic din București, care, într-o scurtă alocuțiune, a exprimat mai întâi bucuria deosebită a celor de față pentru prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist* la programul festiv al celor două Seminarii teologice, prezența vădind „permanenta purtare de grijă” a Prea Fericitului Sale „față de învățământul teologic atât la nivel seminarial cât și la nivel universitar”. După aceea, Părintele director a ținut să evidențieze „caracterul inedit al serbării noastre de azi prin programul festiv pregătit împreună cu Seminarul teologic din Giurgiu, în spiritul unei strânse înfrățiri și perfecte colaborări”. În finalul scurtului său cuvânt introductiv, Părintele director a invitat pe P.C. Pr. prof. *Nedelea Cărămizaru*, directorul Seminarului teologic din Giurgiu, să prezinte alocuțiunea sa.

Exprimându-și bucuria și recunoștința pentru prilejul de a organiza serbarea de sfârșit de an școlar a Seminarului teologic pe care îl conduce, la București, împreună cu Seminarul teologic de aici, Părintele director *Cârămizaru Nedelea* a făcut apoi un „scurt istoric” al Seminarului teologic din Giurgiu, „întemeiat în 1995 cu înaltul sprijin personal al Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist*, față de care, conducerea școlii, cadrele didactice și elevii noștri își exprimă suprema lor recunoștință” și a arătat apoi „greutățile organizării și ale începutului activității acestei școli”. Pentru surmontarea acestor greutăți, Părintele director mărturisește că a găsit și pe plan local „înțelegere și sprijin demne de relevat, la autoritățile oficiale administrative și școlare ale municipiului Giurgiu”. La sfârșit, a fost prezentat tânărul *Dumitru Iulian*, fost elev și absolvent al Seminarului teologic din București, în prezent „instructor de cor” la Seminarul teologic din Giurgiu.

După cele două alocuțiuni introductive, a urmat un bogat program artistic – muzical. Acest program a fost deschis de corul elevilor Seminarului teologic din Giurgiu, dirijat de instructorul *Dumitru Iulian*. Au fost interpretate următoarele piese muzicale bisericești și laice: *Tatăl Nostru*, de Gh. Danga; *Doamne Iisuse Hristoase*, de Gh. Cucu, solist *Nedelcu Nicușor*; *Stihirea a II-a de la vecernie, gl. 8*, de *Nicolae Lungu*; *Măria neichii, Mărie*, de *Nicolae Lungu*, solist *Nedelcu Nicușor*; *Oltule cu apă lină*, de *Marin Velea*; *Corul captivilor din opera «Nabucco»*, de *G. Verdi*.

A urmat apoi corul elevilor Școlii de cântăreți bisericești din cadrul Seminarului teologic din București, care, sub conducerea *Diac. Prof. Matei Zaharia* a interpretat *De Tine, Doamne ...*, melodie psaltică glas 6, prelucrare de *Nicolae Lungu*.

Partea a treia a programului a fost susținută de corul Seminarului teologic din București, din al cărui bogat repertoriu au fost selectate și interpretate următoarele cântări bisericești și laice: *Rugăciune*, de *Pr. Constantin Drăgușin*; *Pe a binelui cărare*, de *Alex. Podoleanu*, ambele dirijate de *Diac. Prof. Stelian Ionașcu*; *Rugăciune*, de *Marin Velea*, pe versuri de *Grigore Alexandrescu*, dirijor *Diac. Prof. Valeriu Roman*; *Eu mă duc, codrul rămâne*, de *Timotei Popovici* și *Sârba-n căruță*, de *Gh. Danga*, dirijor *Diac. Prof. Matei Zaharia*; *Ana Lugojana*, dirijor *Diac. Prof. Stelian Ionașcu*; *Oltule, râu blestemat*, prelucrat și dirijat de *Pr. prof. Marin Velea*; *Doina și Hora cu strigături*, de *Nicolae Lungu*, solo-tenor *Corchiș Dumitru*, cl. a XII-a, dirijor *Diac. Prof. Valeriu Roman*.

După executarea întregului program muzical, în care dirijorii și coriștii și-au arătat din plin măiestria lor interpretativă și vocală, răsplătite de fiecare dată cu binemeritate aplauze din partea spectatorilor din sală – a urmat

prezentarea dărilor de seamă privind activitatea desfășurată și rezultatele obținute în cursul anului școlar 1998-1999 de cadrele didactice și de elevi.

Din darea de seamă privind activitatea în Seminarul teologic din București, expusă pe două planuri: didactic-pedagogic și administrativ-gospodăresc, prezentată de Părintele director *Mihai Aurel*, fie-mi îngăduit să insist asupra laturii didactico-pedagogice, soldate pentru unii profesori cu strălucite rezultate și binemeritate aprecieri laudative oficiale, iar pentru numeroși elevi cu premii și mențiuni la învățătură și la alte activități.

În anul școlar 1998-1999 au funcționat 42 cadre didactice (la Seminar și la Școala de cântăreți bisericești), dintre care 17 titulari și 25 suplinitori, repartizați în 17 clase de învățământ.

Pe clase, au fost premiați sau au primit mențiuni la învățătură următorii elevi:

– *Clasa a IX-a* – premiul I: Dumitru Costin; premiul II: Neagu Mihail; premiul III: Iondrea Vasile; mențiuni: I Bucă Florin, II Melinte Teodor.

– *Clasa a X-a A* – premiul I: Bondoc Adrian; premiul II: Barbu Nicolae; premiul III: Gheorghe Mihai, Paraschiv Mihai, Cristea Dumitru; mențiuni: I Pretorian Nicolae, II Istudor Marian, Cârstea Gheorghe, Nădrag Marius.

– *Clasa a X-a B* – premiul I: Zainea Bogdan (premiat de onoare pe școală cu media 9,97), premiul II: Costăchioaie Marius, premiul III: Barna Alexandru; mențiuni: I Cotescu Victor, II Petrovici Ionuț.

– *Clasa a X-a C* – premiul I: Băiculescu Mircea; premiul II: Marin Ioan; premiul III: Mareș Iulian; mențiuni: I Dăescu Alexandru; II Goartă Ciprian.

– *Clasa a XI-a A* – premiul I: Dădăl Cristinel, Pană Sorin; premiul II: Udrea Nicolae; premiul III: Pitulice Gabriel; mențiuni: I Pârvu Mihail, II Peneș Mihail.

– *Clasa a XI-a B* – premiul I: Sandu Nicușor; premiul II: Petre Florin; premiul III: Arpășanu Marian; mențiuni: I Nuțu Iulian, II Stoian Dumitru.

– *Clasa a XI-a C* – premiul I: Teleucă Eugen; premiul II: Ardeleanu Nicolae; premiul III: Bogdan Gabriel.

– *Clasa a XI-a D* – premiul I: Pătru Radu; premiul II: Trifoi Ionuț; premiul III: Amieroaie Cătălin; mențiuni: I Nedelescu Alexandru, II Popescu Marius.

– *Clasa a XII-a A* – premiul I: Tache Sorin; premiul II: Lovișteanu Toma; premiul III: Rosaliuc Bogdan; mențiuni: I Dobrea George, II Brâslaşu Mihail.

– *Clasa a XII-a B* – premiul I: Costea Florin; premiul II: Barbu Mihail; premiul III: Rusu Laurențiu; mențiuni: I Pilă Vasile, II Iacșa Daniel.

– *Clasa a XII-a C* – premiul I: Mocanu Adrian; premiul II: Postelnicu Mihai; premiul III: Banciu Marius; mențiuni: I Ceaparu Cătălin, II Olaru Constantin.

– Clasa a XIII-a A – premiul I: Trifu Marian; premiul II: Chiriță Anghel; premiul III: Pârvu Ștefan; mențiuni: I Măciucă Eduard, II Petrovici Marian, Mișu Horia.

– Clasa a XIII-a B – premiul I: Grigorescu Bogdan; premiul II: Văcărescu Alexandru; premiul III: Ailioaiei Costinel, Carabaș Dumitru; mențiuni: I Vlad Sergiu, II Marinescu Ionuț, Petre Ilie.

– Clasa a XIII-a C – premiul I: Marga Iacob; premiul II: Giurgiu Vasile; premiul III: Anghel Cristian; mențiuni: I Radu Costin, II Stroe Gheorghe.

La Seminarul teologic din Giurgiu, au fost răsplățiți cu premii la învățatură următorii elevi:

– Clasa a IX-a – premiul I: Constantin Nicușor; premiul II: Stanciu Tudor; premiul III: Dragu Adrian.

– Clasa a X-a – premiul I: Tulea Pantelimon; premiul II: Irimia Mihăiță; premiul III: Stoica Florin; mențiuni: Cojocar Daniel.

– Clasa a XI-a – premiul I: Milea Ciprian; premiul II: Mihalcea Cosmin; premiul III: Nicu Valentin; mențiuni: I Pârvu Adrian, II Chivu Ciprian, III Mircea Emanuel.

La Școala de cântăreți bisericești au primit premii și mențiuni la învățatură următorii elevi:

– Anul I – premiul I: Matei Cezar; premiul II: Petre Dumitru; premiul III: Gavrilă Andrei.

– Anul II – premiul I: Ion Iliuță; premiul II: Vasile Bogdan; premiul III: Ruse Marian, Nucă Nicolae; mențiuni: Neculai Cristian.

– Anul III – premiul I: Plăcintă Constantin; premiul II: Ivan Gheorghe; premiul III: Costache Iulian; mențiuni: I Ioniță Aurelian, II Raiciu Constantin.

În afară de premiile obținute la învățatură, câțiva elevi ai Seminarului teologic din București au obținut premii speciale, ca participanți la olimpiadele școlare: Olimpiada de Dogmatică, Olimpiada de Limbi clasice, Olimpiada de Muzică vocală (premiu colectiv), Festivalul de muzică bisericească Sf. Andrei – Galați (premiu colectiv).

Nominalizăm dintre elevii premiați cu prilejul acestor concursuri speciale pe: Zainea Bogdan (cl. X B) care a obținut premiul I la Limbi clasice (greacă și latină). Alături de el amintim ca premiați II și III la aceeași olimpiadă pe: Condrea Vasile, Costăchioaie Marius, Barna Alexandru, Dumitru Constantin, Rusu Lucian-Dan. Alți elevi au fost premiați pentru: „deosebită blândețe și cuminenție”, „aptitudini muzicale deosebite”, „cea mai bună frecvență”, „cel mai bun gospodar al clasei”.

În contextul aprecierilor de mai sus, Părintele director *Aurel Mihai* a subliniat „implicarea activă a elevilor noștri sub îndrumarea și atenta supraveghere a profesorilor în acțiunile legate de vizita Papei Ioan Paul al II-lea în România între 7-9 mai a.c.”, iar în cadrul activității gospodărești a reliefat „aportul efectiv și substanțial al elevilor noștri de-a lungul întregului an școlar la acțiunea de curățenie și înfrumusețare a sălilor de clasă, pe coridoare, în biserică și în curtea școlii”. De asemenea a fost subliniată „promptitudinea și conștiinciozitatea cu care ei au răspuns de fiecare dată la solicitările venite din partea Sfintei Patriarhii”.

Nominalizarea elevilor premiați sau cu mențiuni a fost făcută de directorii celor două Seminarii, iar înmânarea premiilor s-a făcut personal de către Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist*, care a binecuvântat pe cei merituoși. Premianților și celor cu mențiuni li s-au dăruit cărți și reviste cu conținut religios și bisericesc. La rândul lor, cei care au primit premii au oferit buchete de flori Prea Fericirii Sale.

La sfârșitul programului festiv, Părintele director al Seminarului teologic din București a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh rugămintea de a rosti obișnuitul cuvânt de învățătură.

Mai întâi, Prea Fericirea Sa a exprimat bucuria pentru „bogatul și variatul program artistic prezentat de elevii celor două Seminarii teologice, care au vrut să cinstească laolaltă, în spiritul tradiției noastre ortodoxe, sfârșitul de an școlar”. Și-a mărturisit apoi „deplina mulțumire și satisfacție sufletească” pentru „rezultatele bune și foarte bune ale elevilor”, pentru „strădaniile conducerii școlii, ale profesorilor și ale educatorilor spirituali ai elevilor, care, cu toții, au depus eforturi pentru promovarea a tot ceea ce este bun și folositor pentru elevii seminariști, viitorii studenți și preoți la altarele sfintei noastre Biserici”.

În altă ordine de idei, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* a subliniat și a apreciat cu multă satisfacție succesul deosebit al elevilor și cadrelor didactice ale Seminarilor noastre la participările de tip olimpiadă desfășurate în cursul acestui an școlar și soldate cu numeroase premii colective și individuale.

Ca și cu alte prilejuri, și acum Prea Fericitul Părinte Patriarh a scos în evidență cu aceeași deosebită plăcere și mulțumire sufletească atașamentul tot mai sporit al elevilor și tinerilor noștri studenți teologi față de Biserica noastră, față de doctrina ei religioasă de origine și vechime apostolică, față de cultul și tradițiile noastre bisericești bimilenare, față de cultura și arta noastră creștină ortodoxă”. Toate acestea constituie „premise puternice pentru afirmarea Bisericii noastre Ortodoxe românești în mileniul trei, pe

planul vieții spirituale religioase; o viață spirituală autentică întemeiată pe păstrarea nealterată și promovarea adevărilor evanghelice, care au caracter și valoare eternă pentru întreaga lume, pentru nevoile ei sufletești. Adevăruri de origine dumnezeiască, propovăduite mai întâi de însuși Fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos, Mântuitorul lumii și de Sfinții Săi Apostoli, apoi de urmașii acestora: Sfinții Părinți și teologi din veacurile primare ale Bisericii creștine, cea „una, sfântă, sobornicească și apostolească”. De aceea, „datoria noastră de creștini autentici, de fii ai adevăratei Biserici este să trăim și să promovăm fără ostentație și fără să ne batem cu pumnii în piept un creștinism autentic, curat, nealterat sau răstălmăcit și încărcat de idei, învățături și practici eretice și sectare”. ↑

În finalul cuvântului său de învățătură, adresându-se în special elevilor seminariști, Părintele Patriarh *Teoctist* le-a cerut acestora să păstreze și să afișeze cu demnitate și cinste postura și calitatea lor de elevi seminariști în localitățile unde-și vor petrece vacanța, să păstreze permanent contactul cu biserica, să participe cu plăcere și demnitate la slujbele religioase și la orice solicitare bisericească ce li se face.

Împărtășind tuturor celor prezenți înalte binecuvântări și făcându-le bune urări, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* a părăsit apoi sala de serbare împreună cu suita sa, îndreptându-se spre reședința patriarhală.

Prof. Adrian N. Popescu

VII. MEDALION

PĂRINTELE PROFESOR DR. IOAN RĂMUREANU CONTRIBUȚII LA ISTORIA BISERICESCĂ UNIVERSALĂ

„Am urmărit în studiile și publicațiile mele adevărul istoric și l-am expus, pe cât permite știința istoriei, într-un stil elegant – concis și precis, îmbrăcând uneori evenimentele și persoanele într-o coloratură poetică, pentru a le face mai atractive, și a înțelege mai bine gândurile, sentimentele, suferințele și bucuriile, căderile și înălțările celor din trecut, care au fost oameni ca și noi. Am încercat să prind în ansamblu viața creștină sub toate aspectele și manifestările ei cât mai variate”.

(Ioan Rămureanu)

Catedra de Istorie Bisericească Universală de la vechiul *Institut de Teologie de grad Universitar din București*¹ a fost ilustrată printre alți mari profesori² și de preotul profesor Ioan Rămureanu.

---

1. La 4 august 1948 *Decretul nr. 177 pentru regimul general al Cultelor religioase* la art. 49 preciza că Biserica Ortodoxă Română va avea trei Institute de grad Universitar (București, Sibiu și Cluj), iar la art. 54: *Dispozițiile finale și tranzitorii se găsește formulat, în mod expres: „Facultatea de Teologie din București se transformă în Institut Teologic de grad Universitar, iar personalul didactic și administrativ împreună cu prevederile bugetare respective, trec de la Învățământul Public la Ministerul Cultelor”.* Astfel, Facultatea de Teologie Ortodoxă a fost scoasă din Universitate. Institutul Teologic și-a început activitatea propriu-zisă abia la 30 ianuarie 1949, praznicul *Sfinților Trei Ierarhi*, care-i va deveni de acum înainte zi de sărbătoare și patron. A se vedea Prof. Onorar T.G. Bulat și Conf. Univ. Alexandru Ciurea, *75 de ani de la întemeierea Facultății de Teologie din București – Contribuții la Istoricul Facultății de Teologie și Institutului Teologic din București*, în BOR, LXXV, nr. 11-12, 1957, pp. 1213-1214. De asemenea, pentru istoria Facultății și Institutului a se vedea: Preotul Nicolae Șerbănescu, *Facultatea de Teologie a Universității din București. O sută de ani de la înființare 1881-1948-1981*, în BOR, XCIX, 1981, nr. 9-10, pp. 1018-1093; Pr. asistent Viorel Ionița, *Institutul Teologic de Grad Universitar din București 1948-1981*, în *Ibidem*, pp. 1094-1114.

2. *Istoria Bisericească Universală* se predă ca disciplină principală la Facultatea de Teologie Ortodoxă de la data de 12 noiembrie 1881. Așa cum reiese din *Proiectul de Lege pentru înființarea unei Facultăți de Teologie* s-a prevăzut să se predea *Istoria Bisericească Universală* cu privire

S-a născut la 12 noiembrie 1910, cu numele Ioan Pulpea, în comuna Slănic, fostul județ Muscel³. Bunicul său după tată, către vârsta de 55 de ani, s-a călugărit sub numele de Irinarh și a întemeiat schitul Slănic, fost metoc al Mănăstirii Cernica.

specială la Biserica Română cf. T.G. Bulat și Conf. Alexandru Ciurea, *op. cit.*, pp. 1077-1078. Până la 1 noiembrie 1906, profesorii de *Istoria Bisericească Universală* au predat și *Istoria Bisericii Române*, dată la care s-au separat, formându-se două catedre. Primul profesor al Catedrei a fost Barbu Constantinescu, între 11 noiembrie 1881 și 25 ianuarie 1883 și 20 octombrie 1888 până la 1 iulie 1891, „un bărbat distins, cu o aleasă pregătire în cunoașterea istoriei profane și bisericești, licențiat al Facultății de Teologie din Leipzig și doctor în Filozofie și Pedagogie la Universitatea din Leipzig” cf. *Ibidem*, pp. 1100 și 1004; și preot prof. Ioan Rămureanu, *Istoria Bisericească Universală la Facultatea de Teologie și Institutul Teologic Universitar din București*, în ST, XXXIII, nr. 7-10, 1981, pp. 528 și 536. Între timp a mai predat arhiereul Ghenadie Eneăneanu, de la 27 octombrie 1884 la 1 ianuarie 1887 și Nicolae Nitzulescu, ca suplinitor, între 1 ianuarie 1887 și 20 octombrie 1888. Între 31 octombrie 1891 și 3 iunie 1926, a predat profesorul Dragomir Demetrescu, „cu o bună pregătire teologică și istorică, licențiat în Teologie la Atena, cu studii de specializare în Filozofie și literatură clasică, între 1887-1890, în Germania, la Leipzig, München și Berlin”. A obținut doctoratul în Filozofie și Litere la Universitatea din Leipzig, la 15 ianuarie 1891. Acesta a primit, în anul 1887, la 4 septembrie, din partea Facultății de Teologie din Atena, titlul de *Doctor Honoris Causa*. Patriarhia Ecuменică i-a acordat titlul onorific de „mare nomofilax”. cf. *Ibidem*, p. 530. De asemenea, el a fost *Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, între anii 1895-1899 și *Senator*, între 1902-1905. A urmat Teodor M. Popescu, care a predat *Istoria Bisericească Universală* timp de 32 de ani, între 1 aprilie 1927 și 15 noiembrie 1948, apoi la Institutul Teologic Universitar din 15 noiembrie 1948 până la 1 martie 1959. Marele profesor a fost unul dintre cei mai erudiți profesori ai Facultății noastre, cu studii la Atena, doctorat în Teologie la Leipzig, specializare în *Istoria Bisericească* între 1922-1923, și 1923-1925 la *Facultatea de Teologie Portestantă* din Paris, la *Institutul Catolic din Paris*, și la *Ecole pratique des Hautes Etudes* de la Sorbona cf. ST, XXXIV, nr. 1-2, 1982, p. 47. Succesorul părintelui profesor Ioan Rămureanu, de la 1 noiembrie 1977 este părintele Profesor dr. Viorel Ioniță, șeful *Catedrei de Teologie Istorică*, cu studii la Bonn.

3. Pentru datele biografice am folosit schița din ST, XXXIV, nr. 1-2, 1982, pp. 69-71, număr dedicat *Centenarului Facultății și Institutului de Teologie din București*. *Prezentarea biografică și bibliografică selectivă a profesorilor de teologie și Institutului Teologic de-a lungul existenței sale de o sută de ani*. Întregirea datelor se pot face cu ajutorul prezentării făcute de Preot asistent Dr. Viorel Ioniță, *Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu la aniversarea a 70 de ani de la naștere*, în ST, XXXII, nr. 7-10, 1980, pp. 750-761; *Idem*, *Festivitatea aniversării a 70 de ani de la Nașterea P. C. Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu la Institutul Teologic Universitar din București*, în ST, XXXIII, nr. 1-2, 1981, pp. 88-92; *Idem*, *In memoriam. Preotul profesor dr. Ioan Rămureanu (1910-1988)*, în ST, XL, nr. 5, 1988, pp. 121-122; *Idem*, *Preot prof. dr. Ioan Rămureanu*, în *Telegraful Român*, nr. 37-38 și 39-40, 1988, pp. 7-8; *** *Festivités en honneur du P. Prof. Ioan Rămureanu à l'anniversaire de ses 70 ans* în ROC, X, 1980, nr. 4, pp. 41-42; Al(exandru) M. Ioniță, *Teologi români în Grecia*, în BOR, C, nr. 3-4, 1982, p. 269; Pr. prof. D. R(adu), *Pr. prof. dr. Ioan Rămureanu*, în ST, XXXIV, 1982, nr. 1-2, pp. 69-71; Diac, Conf. dr. Petre I. David, *Profesor Dr. Ioan I. Rămureanu în Distinși fii ai Mitropoliei Olteniei profesori în învățământul teologic universitar*, în MO, XXXVIII, 1986, nr. 4, pp. 71-72; Prot. Anton Frunză, *Preot Prof. Dr. Ioan Rămureanu*, în MMS, LXV, nr. 5, 1988, pp. 101-102; *** *In memoriam: Pr. prof. Ioan Rămureanu* în *Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena*, 1989, pp. 167-168; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Rămureanu Ioan*, în *Dicționarul Teologilor Români*, Univers Enciclopedic, București, 1996, pp. 376-379.

La festivitatea aniversării a 70 de ani, în privința familiei sale, Părintele Rămureanu mărturisește: „Am fost la părinți patru copii, doi băieți și două fete, eu fiind cel mai mare. Mama

A urmat cursurile primare la școala din satul natal (1917-1922), mai apoi cursurile Seminarului din Câmpulung-Muscel „Miron Patriarhul” înființat în toamna anului 1922 pentru copiii orfani de război dintre anii 1916-1918, de un mare patriot, doctorul Nicolae Cădere, moldovean din Jud. Neamț. Cum își va reaminti peste ani, a avut parte de „profesori de inimă – în primii doi ani ei au predat gratuit – și de colegi de o mare curăție și distincție sufletească”⁴. Aici, la 8 iunie 1930, a obținut diploma de absolvire. S-a înscris și a frecventat cursurile Facultății de Teologie a Universității București între anii 1930-1934, la 21 decembrie 1934 a obținut diploma de licențiat în teologie, cu subiectul: *Părinți și scriitori bisericești, călători în primele secole*⁵.

A avut aici ca profesori pe Teodor M. Popescu, Niculae M. Popescu, Ioan Popescu-Mălăiești, Haralambie Roventza, Ioan Mihălcescu, Petre Vintilescu, Șerban Ionescu.

A frecventat între anii 1934-1935 și cursurile Facultății de Litere și Filozofie din București, secția Filozofie, unde a audiat pe P.P. Negulescu, Rădulescu-Motru, Mircea Florian, care „au contribuit mult la lărgirea orizontului său intelectual”. Mai apoi a trecut examenul de capacitate pentru învățământul secundar, disciplina principală Religia Ortodoxă, iar cea secundară Istoria Universală.

Profesorul Teodor M. Popescu a remarcat înclinarea tânărului student spre studiile istorice. A studiat în vederea obținerii doctoratului în teologie⁶, cu o bursă de studii, timp de trei ani la Facultatea de Teologie Protestantă din Paris (1935-1936) datorită ajutorului dat de Pr. Prof. Ioan Mihălcescu, atunci decanul Facultății de Teologie și al Patriarhului Miron Cristea. Aici a găsit o atmosferă extrem de favorabilă datorită imaginii extraordinar de po-

mea, Filofteia (născută cu numele de Fuiuorescu la 4 aug. 1886 și decedată la 15 mai 1961) a fost fiica lui Gheorghe Fuiuorescu, care a funcționat ca notar comunal în comuna Slanic, între anii 1880-1914. Tatăl meu, Ioan, a fost fiu de agricultor. După ce a luat parte la primul război mondial (1916-1918) în luptele de la Rucăr și Dragoslavele, jud. Muscel, contra armatei germane invadatoare, în timpul retragerii armatei române din octombrie 1916, a fost luat prizonier în com. Malul cu Flori, jud. Dâmbovița și dus la lagărul Tichel din *Prusia Orientală*, unde a murit în iarna grea a anului 1917, în vârstă de 33 de ani „cf. Pr. asist. dr. Viorel Ioniță, *Festivitatea aniversării...*, pp. 89-90.

4. Pr. Asistent Dr. Viorel Ioniță, *Festivitatea aniversării...*, p. 90. Printre colegii săi au fost și Justin Moisescu, premiantul seriei în 1930, viitor patriarh, Anton Uncu, fost diacon la Catedrala Patriarhală.

5. Idem, *In memoriam...*, p. 121.

6. În vederea obținerii titlului de doctor în teologie, a redactat următoarele lucrări: *Comment s'est initié l'empereur Julien l'etpostat aux mystères néo-platoniciens de son temps. La polémique antichrétienne du philosophe Prophyre*, ambele sub coordonarea profesorului Teodor M. Popescu. Sfântul mucenic Emilian din Durastor la Părintele Profesor Nicolae M. Popescu. La data de 10 decembrie 1940 a susținut examenul oral amănunțit asupra materiilor specialității, obținând nota 10 (zece) cu calificativul „magna cum laude”.

zitive lăsată de Nicolae Chițescu și Teodor M. Popescu, care-i impresionase atunci pe francezi.

Al doilea an de studii în Franța a fost la Facultățile de Teologie Protestantă și Catholică din Strasbourg (1936-1937)⁷. Aici a urmat și un curs de limbă germană, organizat de *Centrul de Studii Germane* al Universității din Strasbourg (1937)⁸. Aici a audiat cursurile unor mari profesori precum: catholicul Emile Amann și protestanții: H. Strohl și Oscar Culmann.

Pentru o întregire a cunoștințelor lingvistice, studiază un an la Atena, la Facultatea de Teologie Ortodoxă (1938).⁹

Și-a susținut doctoratul la Facultatea de Teologie din București la 30 iunie 1942 cu teza: *Lupta împăratului Iulian Apostatul împotriva creștinismului*¹⁰. După susținerea doctoratului și-a reluat studiile la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității București. A urmat cursurile la zi între anii 1943-1948 la Secția Clasică, Limbile Greacă și Latină, datorită sfatului părintelui Ioan G. Coman, pe atunci profesor de limba greacă la această facultate. A obținut la 15 octombrie 1948 titlul de licențiat în Litere și Filozofie, Secția Clasică¹¹.

La 15 ianuarie 1956 și-a schimbat numele din Ioan Pulpea în Ioan Rămureanu. A fost hirotonit diacon la 6 decembrie 1939 pe seama bisericii *Sfântul Sava* – Paraclisul Universității din București, iar la 10 martie 1957, preot, pe seama bisericii *Sfânta Ecaterina*, Paraclisul Institutului Teologic¹².

7. Ținem să precizăm aici marii teologi care au studiat la Facultățile de Teologie Catholică și Protestantă din Strasbourg: Ioan Popescu-Mălăiești, Mihai Bulacu, Haralambie Rovența, Alexandru Ciurea, Antim Nica, Haralambie Cojocaru, Ioan G. Coman, Vladimir Prelipceanu, Petru Rezuș, Dumitru Radu, Î.P.S. Daniel Ciobotea, P.S. Casian Craciun.

8. A fost ajutat mult în cunoașterea limbii germane de prof. Schimdt.

9. A audiat mari profesori de teologie: D. Balanos, K. Diobuniotis, N. Louvaris, Am. Alivizatos, V. Stefanidis, autorul unei lucrări despre Istoria Bisericească Universală.

10. Publicată în anul 1942, 262 p. Părintele prof. dr. Viorel Ioniță remarca că: „încă de la apariție, această lucrare impunea calitățile autorului ei, calități care se vor evidenția și mai târziu, cu privire la informația care ținde mereu spre epuizarea întregii bibliografii, la spiritul critic pătrunzător, la expunerea sistematică și, nu în ultimul rând, la stilul literar ales” cf. *Pr. prof. dr. Ioan Rămureanu. La aniversarea a 70 de ani de la naștere...*, p. 751.

11. A audiat aici cursurile profesorilor: N. Herescu, D. Marmeliuc, academicianul Alexandru Graur, N. Barbu, Aram Frenkian.

12. Hirotonia a avut loc la biserica Sfântul Spiridon-Nou și a fost oficiată de către P.S. Dr. Antim Nica, vicar patriarhal. A se vedea și C. PAVEL, *Hirotonia în preot a P.C. Diacon Ioan I. Rămureanu*, în GB, nr. 4-5, 1957, pp. 295-300. Redăm aici interesantul fragment din cuvântarea P.S. Episcop vicar Antim Nica, de la p. 296 a *art. cit.*: „P.C. sa așteaptă în smerenia diaconiei de peste 17 ani și n-a cutezat să primescă Taina Sfintei Preoții, nu ca unul care ar fi nevrednic, ci ca unul care – cunoscând în adâncime scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii și dându-și seama de marea răspundere a preoției creștine – a dorit să se încarce cu această răspundere la o vârstă matură, când omul se eliberează de multe ademeniri și ispite și devine mai statornic în hotărârile cele bune”.

Din anul 1962 primește, pentru activitatea misionară a preoției sale, distincția de *icomon stavrofor*.

Părintele Rămureanu a trecut la Domnul în dimineața zilei de marți, 27 septembrie 1988, moment ce „surprindea încă în plină activitate pe unul dintre cei mai sărguitori cercetători în domeniul istoriei ecclesiastice românești și universale”¹³. Slujba înmormântării a avut loc vineri, 30 septembrie 1988, la biserica *Sfânta Ecaterina*¹⁴.

Activitatea la Facultatea de Teologie și la Institutul Teologic

La 1 octombrie 1939 este numit în învățământul teologic universitar la Facultatea de Teologie din București. Funcționează mai întâi ca asistent la Catedra de Istorie Bisericească Universală (1 octombrie 1939-1 decembrie 1948), apoi ca lector de limba latină și limba franceză (1 decembrie 1948-1 aprilie 1956), iarăși ca asistent la Catedra de Istorie Bisericească Universală (1 aprilie 1956-1 octombrie 1959); de la 1 octombrie 1959 până în anul 1965 ca profesor agregat, iar din acest an până la 1 iulie 1977, ca profesor titular la catedra de *Istorie Bisericească Universală*. De la 1 iulie 1977 a funcționat ca profesor consultant la cursurile de doctorat pentru aceeași disciplină, și un timp și pentru *Patrologie*.

În cadrul acestui for de cultură teologică, profesorul Rămureanu a prezidat numeroase comisii de examinare la toate gradele de învățământ, a pregătit în decursul anilor sute de preoți și teologi, a îndrumat zeci de doctoranzi, dintre care cinci au obținut titlul științific. Prin bunătatea sa, prin erudiția sa științifică, a încercat să creeze o *adevărată școală de istorie bisericească*. Numeroase generații de doctoranzi s-au împărtășit din bogata sa experiență. Unii dintre doctoranzi s-au specializat în această disciplină și au publicat diverse studii, unele dintre acestea fiind dezbătute în cadrul lucrărilor de seminar. Temele alese vizau fie subiecte pure de Istorie Bisericească, fie subiecte cu conotații în Istoria poporului și a Bisericii noastre¹⁵. Menționăm printre doctoranzii părintelui prof. Ioan Rămureanu pe părin-

13. Pr. asist. dr. Viorel Ioniță, *In memoriam...*, p. 121.

14. Soborul de preoți a fost condus de către P.S. Episcop vicar patriarhal Vasile Târgovișteanul, rectorul Institutului Teologic, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. Au creionat, în cuvântările lor, personalitatea răposatului: P. S. Episcop Vasile, transmitând condoleanțe din partea Prea Fericitului Teoctist, Patriarhal Bisericii Ortodoxe Române; pr. prof. dr. Viorel Ioniță, urmașul la Catedră, „omagiind pe răposat în numele profesorilor, doctoranzilor și studenților teologi”; Părintele prof. dr. Ilie Moldovan l-a omagiat în numele Institutului Teologic din Sibiu; iar Părintele protopop Constantin Dejan din Pitești a adus un ultim omagiu din partea foștilor colegi, cf. Pr. asist. dr. Viorel Ioniță, *In memoriam...*, p. 122.

15. Vom menționa activitatea de cercetare științifică a fiecăruia dintre doctoranzii părintelui profesor Rămureanu, activitate desfășurată sub îndrumarea sa. În realitate este vorba

tele prof. dr. Viorel Ioniță¹⁶, șeful *Catedrei de Istoria Bisericească* la Facultatea de Teologie din București, părintele prof. dr. Aurel Jivi¹⁷, profesor la Facultatea de Teologie din Sibiu, părintele dr. trecut la Domnul, Silviu Anuichi¹⁸, părintele dr. Manu Dănuț¹⁹, părintele dr. Cezar Vasiliu²⁰, toți obținând titlul de doctor sub îndrumarea și conducerea științifică a regretatului profesor;

despre lucrările de seminar redactate și publicate în revistele bisericești, lucrări întocmite de doctoranzii de la specialitatea *Istoria Bisericească Universală* și de cei care urmau o altă specialitate, care au redactat lucrări de seminar sub conducerea părintelui. Mulțumim Părintelui Virgil Ionescu, secretar la Facultatea de Teologie Ortodoxă care ne-a pus la dispoziție aceste informații.

16. A redactat și publicat: *Sfântul Ioan Damaschin apărător al Sfințelor Icoane*, în ST, XXXIII, 1980, nr. 7-10, pp. 581-589; *Hristologia Sfântului Chiril al Alexandriei în perspectiva dialogului cu Bisericele necalcedonene*, în Ortodoxia, XXIII, 1971, nr. 1-2, pp. 194-209; *Sfânta Tradiție văzută de Sfântul Irineu al Lyonului*, în Ortodoxia, XXIII, 1971, nr. 7-8, pp. 534-545; *Conciliul I Vatican și consecințele lui pentru Biserica Româno-Catolică*, în Mitropolia Ardealului, XVII, 1972, nr. 7-8, pp. 560-571; *Patriarhia de Alexandria din 1920 până azi*, în BOR, XC, 1972, nr. 5-6, pp. 631-646; *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Romano-Catolică în timpul păstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarhul Justinian*. Teza de doctorat tratat subiectul *Sinodul VI ecumenic și însemnătatea lui pentru ecumenismul actual* a fost publicată în ST, 1978, nr. 5-8, pp. 357-489.

17. Părintele profesor Aurel Jivi, ca doctorand s-a transferat de la Bizantinologie la Istoria Bisericească Universală, a susținut și publicat lucrările: *Biserica Ortodoxă din Cipru și situația ei actuală*, în ST, XXII, 1970, nr. 5-6, pp. 452-460; *Patriarhia Ortodoxă sârbă după 1920 și până în prezent*; *Relațiile mitropoliei de Carlowitz cu Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, în BOR, LXXXVIII, 1970, nr. 5-6, pp. 587-596. Teza sa de doctorat susținută, după studii de documentare în SUA, tratează subiectul *Ortodoxia în America și problemele ei*.

18. Părintele Silviu Anuichi, doctorand la Istoria Bisericească Universală a redactat și publicat un număr de șase lucrări: *Mișcarea jansenistă și catolicismul*, în MB, X, 1960, nr. 7-12, pp. 173-189; *Biserica Ortodoxă Bulgară de la înființarea exarhatului până la înființarea patriarhiei*, în GB, XIX, 1960, nr. 11-12, pp. 945-951; *Rolul mitropolitului de Carlowitz în apărarea ortodoxiei din Austro-Ungaria*, în Ortodoxia, XIII, 1961, nr. 3, pp. 419-432; *Activitatea Mitropolitului Pavel Nenadovici (1749-1768) în slujba ortodoxiei*, în ST, XIII, 1961, nr. 9-10, pp. 543-551; *Patriarhia de Pecii între anii 1557-1766, legăturile ei cu sârbii și românii din Banat și Ungaria*, în ST, XIV, 1962, nr. 7-8, pp. 429-440; *Raporturile dintre Patriarhia sârbă de Ipek și Patriarhia Greco-Bulgară de Ohrida între secolele al XIV-lea și al XVIII-lea*, în ST, XIV, 1960, nr. 9-10, pp. 570-581. Teza sa de doctorat *Relațiile bisericești româno-sârbe din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea* a fost publicată în BOR, XCVII, 1979, nr. 7-8, pp. 869-1056; și în extras, 1980, 192 p.

19. Părintele Manu Dănuț a redactat și publicat: *Mitropolitul Marcu apărătorul ortodoxiei la Sinodul de la Ferrara-Florența*; *Sinodul unionist de la Lyon (1274)*; *Activitatea Patriarhului ecumenic Ieremia al II-lea pentru întărirea ortodoxiei*; *Sinodul conciliarist de la Constanța (1414-1418)* și participarea Bisericii ortodoxe din Moldova și Muntenia, în ST, XXV, 1973, nr. 5-6; *Sinodul de la Ierusalim-1672. Importanța lui pentru mărturisirea ortodoxă sec. al XVIII-lea*, în GB, XXIII, 1974, nr. 5-6, pp. 445-453; *Pătrunderea husitismului în Țările Române și apariția primelor tipărituri religioase în limba română*, în GB, XXIII, 1974, nr. 3-4, pp. . Teza sa de doctorat a tratat tema: *Importanța sinoadelor răsăritene din secolul XVIII pentru unitatea ortodoxiei*, în Ortodoxia, XXXIX, 1987, nr. 3, pp. 25-104 și nr. 4, pp. 33-99.

20. Doctorandul Cezar Vasiliu a redactat și publicat: *Sfinții Chiril și Metodie, apostolii slavilor*; *Biserica Ortodoxă Finlandeză*, în ST, XVI, 1964, nr. 5-6, pp. 367-383; *Studii de Patrologie publicate în reviste teologice în ultimii 15 ani*; *Biserică monofizită iacobită a Siriei*, în Ortodoxia, XVII, 1965, nr. 1, pp. 132-148; *Biserica creștinilor tomți din Malabar (India)*, în ST, XVII, 1965, nr. 5-6, pp. 345-368; *Biserica nestoriană*, în Ortodoxia, XVIII, 1966, nr. 1, pp. 70-98; *Biserica creștinilor*

Norocel Epifanie²¹, Gânceanu Ștefan²², Enache Culai²³, Leb Ioan Vasile²⁴, Virgil P. Vâlcu²⁵, Krivas Antonios²⁶, Rusu A. Augustin²⁷.

Părintele Profesor Rămureanu a mai coordonat lucrări secundare unor doctoranzi, de la Secția Istorică, înscriși la alte specializări: Bria Vasile²⁸,

maroniți din Liban, în ST, XVIII, 1966, nr. 3-4, pp. 160-189; *Date noi privind mișcarea pavliciana în Bizanț*. Și-a susținut teza de doctorat, în anul 1971, la Institutul Pontifical Oriental din Roma, echivalat la Institutul teologic din București, în anul 1976. Părintele prof. dr. Mircea Pacurariu, în *Dicționarul teologilor români* menționează subiectul tezei sale de doctorat cu precizarea că un extras din teză: *Le relazioni tra la Chiesa Cattolica e la Chiesa Ortodossa nel periodo postconciliare (1966-1970)*, a fost publicat la Palermo, 1971, 76 p. Teza în limba română: *Relațiile dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă de la anunțarea Conciliului Vatican II (ianuarie 1959 până în decembrie 1970)* a fost publicată în Ortodoxia, XXVIII, 1976, nr. 1, pp. 51-235 (și în extras).

21. Doctorandul Norocel Epifanie, în prezent Episcopul Buzăului, a redactat și publicat o serie de lucrări: *Organizarea Bisericii în secolul al V-lea în urma hotărârilor Sinodului de la Calcedon*, în GB, XXI, 1962, nr. 3-4, pp. 307-317; *Legăturile Patriarhului de Târnovo cu Nicodim, egumenul mănăstirii Tismana; Patriarhia Bulgară de Târnovo între anii 1235-1393*, în ST, XVIII, 1966, nr. 3-4, pp. 146-159; *Sfântul Eftimie de Târnovo și legăturile lui cu Biserica noastră*, în BOR, LXXXIV, 1966, nr. 5-6, pp. 552-573; *Relațiile bisericești și culturale între Biserica Ortodoxă Bulgară și Română în secolul al XIX-lea*, în BOR, LXXXV, 1966, nr. 9-10, pp. 1006-1016; *Istoricul Bisericii Georgiene și relațiile ei cu Biserica Română*, în Mitropolia Moldovei și Sucevei (MMS), XLIII, 1967, nr. 9-10, pp. 577-592.

22. Domnul Ștefan Gânceanu a redactat și publicat următoarele lucrări: *Privire istorică asupra Bisericii Unitariene; Meletie Sirigul – cel mai de seamă teolog ortodox din veacul al XVII-lea; Biserica Ortodoxă Polonă din 1945 până în prezent; Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia din 1945 până în prezent*, în ST, XXI, 1969, nr. 3-4, pp. 263-273.

23. A redactat lucrările: *Începuturile monahismului creștin; Participarea delegației ortodoxe la Conciliul de la Constanța (1414-1418)*.

24. A redactat și publicat lucrările: *Mitropolitul Marcu Eugenicul al Efesului – apărător al Ortodoxiei în Conciliul de la Ferrara Florența în GB, XXXVIII, 1979, nr. 5-6, pp. 535-543; Mănăstirea Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai (Publicată cu titlul Legăturile românilor cu mănăstirea Sfânta Ecaterina din Sinai, în ST, XXXIX, 1987, nr. 4, pp. 97-106); Relațiile lusiților celi cu Patriarhia de Constantinopol în sec. al XV-lea în ST, XXX, 1978, nr. 3-4, pp. 254-263; Relațiile Bisericii ortodoxe cu Biserica necalcedoniană în ceea ce privește dogma dogmatică, în ST, XXXI, 1982, nr. 5-6, pp. 423-438.*

25. A redactat lucrările: *Ideea universalismului teocratic în concepția papei Grigorie al VII-lea de Hildebrand; Unirea ucrainenilor cu Biserica Romei în urma sinodului de la Brest-Litovsk; Convocarea sinoadelor ecumenice în MMS, LV, 1979, nr. 7-8, pp. 478-491; Ortodoxia și Mișcarea ecumenică în MMS, LVI, 1980, nr. 1-2, pp. 66-76; Activitatea teologică a Sfântului Grigorie de Nazianz la Constantinopol; Biserica Episcopală din Statele Unite ale Americii în ST, XXXV, 1983, nr. 1-2, pp. 78-94; Contribuția organizațiilor creștine de tineret. Federația mondială a studenților creștini. Syndesmos și Consiliul Ecumenic pentru tineret din Europa la promovarea unității creștine.*

26. A redactat lucrările: *Viața, opera și activitatea prof. Vasilios Stefanidis; Corintul creștin în epoca apostolică; Teodoret, episcop de Cyr, viața și opera; Biserica Ciprului în timpul stăpânirii engleze; Biserica Cretei; Biserica ortodoxă în Țările Africii; Istoricul mănăstirilor de la Meteora.*

27. Transferat ulterior la Teologie Dogmatică, a redactat lucrările: *Studii de Istorie Bisericească Universală în revista Studii Teologice; Opinii mai noi în legătură cu misiunea Sfântului Apostol Andrei în provinciile Asiei Mici și pe țărmurile Pontului Euxin.*

28. Înscriș în *Patrologie*, a redactat lucrarea *Creștinismul și elenismul în secolul al IV-lea*.

Avrămescu Ioan²⁹, Florea Simion Lucian³⁰, Negoită Ilie³¹, Nicolae Gheorghe³², Nișcoveanu Mircea³³, Dima Dumitru³⁴, Turcu Nicolae³⁵, Manolache Mihai³⁶, Caraza Ioan³⁷, Coravu Dimitrie³⁸, Iana Constantin³⁹, Orocș Csaba⁴⁰, Sava Marin⁴¹, Mosor Constantin⁴², Stănuleț Constantin⁴³, Dură Ioan⁴⁴, Ionescu Dimitrie Virgil⁴⁵, Corugă Matei⁴⁶, Misaros Teodor⁴⁷, Vasiliu Ștefan Vlăduț⁴⁸,

29. Înscriș la *Bizantinologie*, a redactat lucrarea *Sfântul Grigorie Luminătorul și creștinarea Armenilor*.

30. Înscriș la *Istoria Bisericii Române*, a redactat lucrarea *Legătura Bisericilor Ortodoxe cu Biserica Vechilor Catolici*.

31. Înscriș la *Patrologie*, a redactat și publicat lucrarea *Gnosticismul lui Simon Magul*, în GB, 1968, nr. 1-2, pp. 107-113.

32. Înscriș la *Patrologie*, a redactat lucrarea: *Combaterea monofizitismului de către Leonțiu de Bizanț*.

33. Înscriș la *Patrologie*, a redactat lucrarea *Schimbările politice și bisericesti produse în Răsărit și Apus în urma Cruciadei a IV-a*.

34. Înscriș la *Bizantinologie*, a redactat lucrările: *Episcopia Argeșului de la întemeiere până în anul 1848; Monotelismul în secolul al VII-lea*.

35. Înscriș la *Istoria Bisericii Române*, a redactat lucrările: *Istoricul Bisericii Adormirea Maicii Domnului – Catedrala Episcopiei din Buzău; Situația Bisericii Române în timpul domniei lui Mihai Viteazul; Nifon al II-lea – Patriarhul Constantinopolului și legăturile lui cu Țara Românească*.

36. Înscriș la *Istoria Bisericii Române*, a redactat lucrarea *Biserica ortodoxă a Haliciului în secolele al XIII-lea și al XV-lea*.

37. Înscriș la *Patrologie*, a redactat lucrarea *Contribuția Sfântului Maxim Marturisitorul la combaterea monotelismului*.

38. Înscriș la *Istoria Bisericii Române*, a redactat lucrarea *Relațiile Bisericii Ortodoxe și Protestantismul în secolul al XVI-lea*.

39. Înscriș la *Patrologie*, a redactat lucrarea *Teodoret de Cir ca istoric al Bisericii*.

40. Înscriș la *Istoria Bisericii Române*, a redactat lucrarea *Legăturile calvinismului transilvănean cu Biserica Ortodoxă Română în secolele al XVI-lea și al XVII-lea*.

41. Înscriș la *Patrologie*, a redactat lucrarea *Biserica Ortodoxă Rusa sub păstoria S. Sale Patriarhul Alexei al Moscovei*.

42. Înscriș la *Istoria Bisericii Române*, a redactat lucrarea *Biserica Moldovei, Munteniei, Ucrainei și Rusiei în descrierea lui Pavel de Alep*.

43. Înscriș la *Patrologie*, a redactat și publicat lucrările: *Controverse în jurul datei serbării Sfintelor Paști în primele trei veacuri; Doctrina euharistică în opera Sfântului Chiril al Ierusalimului, în Ortodoxia, XXIII, 1971, nr. 2, pp. 210-218; Biserica creștină din Malabar de la anul 1500 până la anul 1900, în BOR, 1972, nr. 11-12, pp. pp. 12/8-1286; Biserica Siro-iacobită din Malabar de la anul 1900 până în prezent, în Ortodoxia, 1973, nr. 1, pp. 55-65; Relațiile dintre Biserica ortodoxă Română și Biserica Siro-iacobită în timpul păstoririi Preafericitului Părinte Patriarh Justinian*.

44. Înscriș la *Istoria Bisericii Române*, a redactat lucrarea *Sinoadele isihaste*.

45. Înscriș la *Bizantinologie*, a redactat lucrările: *Raporturile Bisericii Romei cu Patriarhia de Constantinopol în timpul Papei Nicoale I și al Patriarhului Fotie; Monografia Bisericii Crețulescu din București*.

46. Înscriș la *Bizantinologie*, a redactat lucrarea *Bogomilismul și influențele lui asupra culturii românești*.

47. Înscriș la *Istoria Bisericii Române*, a redactat lucrările: *Din istoricul Bisericii Ortodoxe Grecești din Ungaria; Cărți vechi de slujbă religioasă în Biserica Ortodoxă Română din Korosszegopati; Protosincelui Bogoevli, omul și opera – activitatea lui pentru românii din Budapesta*.

48. Înscriș la *Istoria Bisericii Române*, a redactat lucrarea *Influențe orientale și occidentale în arta bisericii „Treii Ierarhi” din Iași*.

Munteanu Vasile⁴⁹, Moraru Alexandru⁵⁰, Frăcea I. Ilie⁵¹, Ionița Alexandru⁵², Cojocaru Constantin⁵³, Karaisaridis Liagakis Anthi⁵⁴, Zăvoianu Corneliu⁵⁵, Miculescu I. Iulian⁵⁶, Bândeau Ioan⁵⁷, Iorgulescu Vasile⁵⁸, Voicescu C. Mihail⁵⁹, Papaefthimiu C. Georgios⁶⁰, Catrinoiu C. Ilie⁶¹, Dănilă Nicolae⁶², Miclea Teodor⁶³.

49. Înscris la Bizantinologie, a redactat lucrările: *Edictele religioase ale lui Teodosie cel Mare*, în MB, XXIV, 1974, nr. 4-6, pp. 221-232; *Ursus al avarișienilor – episcop străromân*.

50. Înscris la Istoria Bisericii Române, a redactat și publicat lucrările: *Pătrunderea Luternismului în Transilvania; Sinodul de la Ferra-Florența și urmările lui în Răsărit reflectate la istoricii bizantini Mihai Dukas și Gheorghe Sphrantzes*, în ST, XXXIX, 1987, nr. 2, pp. 96-103; *Biserica Ortodoxă din Moldova în timpul domniilor lui Alexandru Vodă Lapușneanul (1552-1561 și 1564-1568)*, în ST, XXVIII, 1976, nr. 7-10, pp. 657-667.

51. Înscris la Patrologie, a redactat lucrarea: *Viața și scrierile lui Mihail Psellos (cu speciala privire asupra scrierilor sale istorice)*.

52. Înscris la Istoria Bisericii Române, a redactat lucrările: *Activitatea ordinului cavalerilor ioniți în Orient și în Țara Românească; Viața mănăstirească în Dobrogea până în secolul al XVII-lea*.

53. Înscris la Istoria Bisericii Române, a redactat lucrările: *Biserica Ortodoxă Bulgară în timpul schismei între anii 1872-1945; Românii ortodocși din Transilvania în mișcarea curentelor*.

54. Înscris la Patrologie, a redactat lucrarea *Sfântul Dimitrie al Tesalonicii după Tradiția Bisericii Grecești*.

55. Înscris la Patrologie, transferat ulterior la Istoria Bisericii Ortodoxe Române. A redactat lucrările: *Sfântul Simeon Noul Teolog în literatura română și...; Despre rugăciunea domnească la Tertulian și Sfântul Ciprian în GB, 1976, nr. 3-4, pp. 364-377; Informațiile istoricului Teodoret de Cyr despre nestorienii și monofiziți; Istoricul Eusebiu de Cezareea despre Origen în GB, XXXIX, 1980, nr. 10-12, pp. 820-836; Apărarea creștinilor făcută de Tertulian în Apologia sa, în GB, 1976, nr. 5-6, pp. 539-547; Rugăciunea domnească după Sfântul Grigorie de Nyssa în GB, XL, 1981, nr. 9-10, pp. 882-899; Ișihasmul în Imperiul Bizantin și răspândirea lui în Țările Române, publicată titlul *Rugăciunea lui Iisus în Imperiul Bizantin și răspândirea ei în Țările Române*, în GB, LX, 1981, 11-12, pp. 1110-1131.*

56. Înscris la Bizantinologie, a redactat lucrarea *Ideea conciliară la sinoadele de la Pisa și Bazel*.

57. Înscris la Istoria Bisericii Române, a redactat lucrările: *Traduceri din Sfinții Părinți în revistele teologice ale Bisericii Ortodoxe Române; Biserica Uniatriană*.

58. Înscris la Istoria Bisericii Române, a redactat lucrările: *Istoricul Teodoret de Cyr despre Sfântul Ioan Hrisostom și contextul istoric al vremii sale; Legăturile bisericești ale Patriarhului Eftimie de Târnovo cu Țara Românească*.

59. Înscris la Patrologie, a redactat lucrările: *Situația creștinilor în Imperiul Roman după Locul, în: Problema creștinismului în secolul al II-lea și al III-lea în Imperiul Roman; Situația creștinilor în perioada Constantiniană în creștinism; Situația creștinilor în secolele II-III după Eusebiu de Cezareea în ST, XXXV, 1983, nr. 1-2, pp. 18-27; Situația creștinilor din Palestina în secolele II-III după Eusebiu de Cezareea în ST, XXXIV, 1982, nr. 5-6, pp. 408-423; Învierea Domnului în creația iconografică a Sfântului Roman Melodul în GB, 1983, nr. 4-5, pp. 239-250; Locul și importanța monahismului în viața Bisericii la Sfântul Teodor Studitul în ST, XXXVI, 1984, nr. 5-6, pp. 352-364; Cinstirea Sfințelor icoane la Sfântul Nichifor, Patriarhul Constantinopolului.*

60. Înscris la Teologie Dogmatică dar transferat la Bizantinologie, a redactat lucrarea: *A doua față a iconoclasmului*.

61. Înscris la Bizantinologie, a redactat lucrările: *Atitudinea împăratului Justinian față de învățăturile greșite ale lui Origen; Importanța Sinodului din anul 879-880 pentru Biserica Ortodoxă Română*.

62. Înscris la Bizantinologie, a redactat lucrarea: *Sfântul Pallion din Cibalae, martir în timpul persecuției lui Dioclețian*.

63. Înscris la Istoria Bisericii Române, a redactat lucrarea: *Biserica Ortodoxă sârbă de la 1920 până în prezent*.

Urmărind temele propuse și redactate sub îndrumarea părintelui prof. Rămureanu, putem trage concluzia unei abordări multiple și analitice a problemelor destul de importante ale Istoriei Bisericești Universale.

În cadrul unui schimb de profesori, Părintele profesor Ioan Rămureanu a fost invitat de către Institutul de Istorie Bisericească a Universității Catolice, a Sfintei Inimi (Universita Cattolica del Sacro Cuore) din Milano, între 1 și 8 mai 1978, să susțină două conferințe pe teme istorico-religioase. Cele două conferințe au abordat temele: *Le Christianime chez les Gêto-Daco-Romains* și *Les Eglises orthodoxes d'aujourd'hui. Leur unité et leur spiritualité*. Conferințele sale au scos în evidență, pe baza unei ample documentări, atât vechimea creștinismului la strămoșii noștri și continuitatea poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic, cât și rolul Bisericii Ortodoxe Române în sânul Ortodoxiei⁶⁴. Prezența Părintelui profesor la Milano a fost prima participare a unui profesor ortodox în lumea universitară catolică milaneză.

Opera

Opera științifică a profesorului Rămureanu a abordat toate problemele mari ale Istoriei Bisericești Universale, din perioada primară, modernă și contemporană⁶⁵. Dată fiind problematica vastă a disciplinei de care s-a ocupat, profesorul Rămureanu „și-a concentrat atenția asupra unor probleme de interes general pentru Biserica Ortodoxă și, în chip special, pentru Biserica Ortodoxă Română”, cum remarcă Părintele profesor Dr. Viorel Ioniță⁶⁶.

Însuși părintele Rămureanu mărturisea la festivitatea aniversării a 70 de ani „urmând exemplul ilustrului meu predecesor la Catedra de Istorie Bisericească Universală, Prof. Teodor M. Popescu, m-am străduit să public, din 1939 până în prezent o serie de studii cu subiecte variate din istoria celor aproape două mii de ani ai Bisericii creștine, pentru a avea și în limba

64. A se vedea pentru tot sejurul părintelui profesor la Milano prezentările făcute de Traian Valdman, parohul comunității române din Milano, *Contacte și Conferințe ale Pr. prof. dr. Ioan Rămureanu la Milano*, în BOR, XCVI, 1978, nr. 7-8, pp. 719-721 și *Pr. prof. dr. Ioan Rămureanu, Conferințele pr. prof. dr. Ioan Rămureanu la Universitatea Catolică a Sfintei Inimi (Universita Cattolica del Sacro Cuore) din Milano*, în ST, XXX, 1978, nr. 9-10, pp. 689-691.

65. Diferite aspecte ale operei sale au fost analizate de către autorul însuși, în studiile: *Preocupări și studii de teologie istorică și patristică*, în ST, XX, 1968, nr. 5-6, pp. 364-388; *Contribuția teologilor și istoricilor Bisericii Ortodoxe Române la cunoașterea dezvoltării istorice a Bisericii Ortodoxe*, în Ortodoxia, XXIII, 1971, nr. 1, pp. 11-26 și *Catedra de Istoria Bisericească Universală...*, pp. 533-536; Pr. prof. Milan Šesan, *Probleme de istorie bisericească în expunerea cercetătorilor ortodocși români*, în BOR, LXXXIX, 1971, nr. 3-4, pp. 382-394.

66. În studiul dedicat profesorului Rămureanu la aniversarea a 70 de ani de la naștere, în ST, XXXII, 7-10, 1980, p. 751.

română o literatură istorico-teologică de valoare așa cum au, îndeosebi, grecii. M-am străduit..., cum bine a remarcat Pr. Prof. Viorel Ioniță, să introduc *Istoria Bisericii Române* în domeniul larg al *Istoriei Bisericești Universale*, având în vedere că și Biserica Ortodoxă Română face parte din Biserica Universală a Domnului Hristos⁶⁷.

Și-a îndreptat atenția, încă din anii studenției, asupra Bisericii primare. Din istoria veche, primară a creștinismului, a abordat probleme privind întemeierea și răspândirea lui, problema cinstirii Sfințelor icoane în primele trei secole, problema sufletului la Sfântul Justin Martirul și Filozoful și la Platon, religia solară a împăratului Julian Apostatul. Teza sa de doctorat, deja amintită, a tratat problema luptei acestui împărat împotriva creștinismului.

O altă problemă des abordată a fost pătrunderea și răspândirea creștinismului la geto-daco-romani, problemă tratată în contextul larg al situației politice și religioase a lumii greco-romane, din secolele I-IV. În aceste studii a arătat că: „Geto-daco-romanii sunt după greci și latini cei mai vechi creștini din Europa. Ceva mai mult: creștinismul geto-daco-roman a contribuit în mare măsură la romanizarea lor, așa cum arată fondul principal de cuvinte latine creștine, care se păstrează în limba română până azi⁶⁸”.

Aceasta a fost continuată de analiza diverselor probleme din istoria creștină a poporului român, din istoria primară a vieții creștine pe aceste teritorii, prin traducerea și analiza unor acte martirice, ale celor ce s-au jertfit pentru Hristos și pentru răspândirea învățaturii Lui pe acest pământ.

Creștinarea unor popoare de către Imperiul Bizantin a constituit un alt domeniu de cercetare. Se remarcă studiile privind activitatea Sfinților Chiril și Metodiu, creștinarea sârbilor, rușilor, și a ungarilor, precum și contribuția elementului românesc la realizarea creștinării acestora din urmă.

A abordat, de asemenea, probleme din istoria relațiilor interortodoxe, din istoria patriahiilor apostolice sau a Constantinopolului. Creștinismul contemporan, configurația lui, specificul Ortodoxiei în comparație cu celelalte confesiuni creștine, Romano-Catolicismul și Protestantismul, au fost abordate cu toată atenția cuvenită.

Situația contemporană a Bisericii Romano-Catolice, a constituit o preocupare specială, în contextul Conciliului al II-lea de la Vatican. Relațiile Bisericii Ortodoxe cu Biserica Anglicană, posibilitatea întoarcerii Bisericilor

67. Pr. Asistent Viorel Ioniță, *Festivitatea aniversării a 70 de ani de la nașterea P.C. Pr. Prof. Dr. Ioan Râmureanu...*, p. 91.

68. Cf. ST, XXXIII, 1982, nr. 7-10, p. 534.

monofizite la Ortodoxie, probleme contemporane de ecumenism, au fost analizate de ilustrul profesor.

O preocupare atentă a fost cea dedicată analizei cercetărilor de Istorie Bisericească la români. Opera sa mai cuprinde o serie de recenzii, cuvântări, conferințe, note și necrologuri.

Găsim, de asemenea, de cuviință a prezenta o listă completă a lucrărilor și studiilor distinsului profesor.

Lista lucrărilor, studiilor și articolelor publicate⁶⁹

Lucrări generale:

1. În colaborare cu Pr. prof. dr. Milan Şesan, Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, *Istoria Bisericească Universală*, vol. I (1-1054), Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, ediția a II-a, București, 1975, 446 p. și ediția a III-a, București, 1987, 604 p.

2. *Acte Martirice*, studiu introductiv, traducere, note și comentarii de pr. prof. dr. Ioan Rămureanu, în *Colecția Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 11, București, 1982, 372 p.

3. În colaborare cu Pr. prof. dr. Milan Şesan și Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, *Istoria Bisericească Universală*, Vol. II (1054-1982), Editura Institutului Biblic..., București, 1993, 606 p.

4. *Istoria Bisericească Universală*, Manual pentru Seminariile Teologice, București, 1992, 591 p.

Creștinismul primar:

1. *Mărturia profane despre Sf. Apostol Pavel și Mântuitorul Iisus Hristos*, în BOR, LIX, 1941, nr. 11-12, pp. 656-665.

2. *Lupta împăratului Julian împotriva creștinismului*, Teză de doctorat, București, 1942, 262 p.

3. *Cina cea de Taină*, în *Vreimea*, XVI, 1943, nr. 695, p. 6.

4. *Concepția Sfântului Iustin Martirul și Filozoful despre suflet*, în ST, X, 1958, nr. 7-8, pp. 403-423.

5. *Sfinții Apostoli Petru și Pavel, luceferi ai creștinătății*, în *Mitropolia Olteniei*, XIX, 1967, nr. 5-6, pp. 359-368.

6. *Răsaritul ca un dascăl*, în *Mitropolia Banatului*, XVII, 1967, nr. 10-12, p. 747.

7. *Cinstirea sfințelor icoane în primele trei secole*, în ST, XXIII, 1971, nr. 9-10, pp. 621-671.

8. *Valoarea creștinismului după concepția Sfântului Ioan Hrisostom*, în *Ortodoxia*, XXXVI, 1986, nr. 3, pp. 18-46.

---

69. La întocmirea prezentei liste am utilizat bibliografia operei Părintelui prof. dr. Ioan Rămureanu, publicate de Părintele Prof. dr. Viorel Ioniță, la aniversarea a 70 de ani de la nașterea distinsului profesor, în ST, XXXII, nr. 7-10, pp. 755-761, bibliografie pe care am compartimentat-o, nu cronologic ci tematico-cronologic, completând-o cu lucrările publicate după anul 1980.

8. *Termeni latini creștini după simbolul lui Ulfila și din scrisoarea lui Auxențiu de Durostorum intrați în fondul principal al limbii române*, în ST, XXXVI, 1984, nr. 9-10, pp. 681-696.

9. *Concepția platonice despre suflet*, în ST, XXXIX, 1987, nr. 5, pp. 27-43.

10. *Religia solară a împăratului Iulian Apostatul*, în ST, 1987, nr. 6, pp. 38-61.

Perioada Sinoadelor Ecumenice:

1. *Lupta Ortodoxiei contra Arianismului de la Sinodul I ecumenic până la moartea lui Arie*, în ST, XIII, 1961, nr. 1-2, pp. 13-31.

2. *Sinodul de la Sardica din anul 343. Importanța lui pentru istoria pătrunderii creștinismului la geto-daco-romani*, în ST, XIV, 1962, nr. 3-4, pp. 146-182.

3. *Sinoadele de la Sirmium dintre anii 348 și 358. Condamnarea lui Fotie de Sirmium*, în ST, XV, 1963, nr. 5-6, pp. 266-316.

4. *Creștinismul în provinciile romane dunărene ale Iliricului la sfârșitul secolului IV. Sinodul de la Sirmium din 378 și Sinodul de la Aquileea din 381*, în ST, XVI, 1964, nr. 7-8, pp. 408-450.

5. *Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopol, 381. Învățătura despre Sfântul Duh și Biserica. Sinbolul constantinopolitan*, în ST, XXI, 1969, nr. 5-6, pp. 327-386.

6. *Evenimentele istorice înainte și după Sinodul de la Calcedon*, în ST, XXII, 1970, nr. 3-4, pp. 179-211.

7. *Sinodul I ecumenic de la Niceea din 325. Condamnarea ereziei lui Arie. Simbolul niceean*, în ST, XXIX, 1977, nr. 1-2, pp. 15-60.

8. *Sinodul II ecumenic de la Constantinopol (381) – 1600 de ani de la întrunirea lui*, în Ortodoxia, XXXIII, 1981, nr. 3, pp. 285-336.

Creștinismul românesc:

1. *Sf. Mucenic Emilian de Durostor*, în BOR, LXII, 1944, nr. 4-6, pp. 125-140.

2. *Episcopul Valentinian de Tomis. Corespondența lui cu papa Vigiliu în chestiunea „Celor Trei Capitale”*, în BOR, LXV, 1947, nr. 4-9.

3. *Antim Ivircanul – Luptător pentru Ortodoxie*, în BOR, LXXIV, 1956, nr. 8-9, pp. 831-853.

4. *Martirii creștini de la Niculișel, descoperiți în anul 1971*, în BOR, XCI, 1973, nr. 3-5, pp. 464-471.

5. *Creștinismul la romani în opera lui Dimitrie Cantemir*, în ST, XXV, 1973, nr. 9-10, pp. 619-631.

6. *Noi considerații privind pătrunderea creștinismului la traco-geto-daci*, în Ortodoxia, XXVI, 1974, nr. 1, pp. 164-178.

7. *Sfinți și martiri la Tomis-Constanța*, în BOR, XCII, 1974, nr. 7-8, pp. 975-1011.

8. *Sfântul Irineu, episcop de Sirmium*, în ST, XXVII, 1975, nr. 3-4, pp. 204-211.

9. *Sfântul Teotim – episcop de Tomis*, în Almanahul parohiei ortodoxe române, Viena, XV, 1976, pp. 81-83.

10. *Nouvelles considérations concernant la pénétration du christianisme chez les Thraco-Geto-Daces*, în Roumanie. Pages d'histoire, I, 1976, nr. 3-4, pp. 64-84.

11. *Mitropolia Vicinei și rolul ei în păstrarea Ortodoxiei în ținuturile românești*, în De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină, ed. I, Galați, 1977, pp. 149-169; și ed. a II-a Galați, 1979, pp. 146-169.

12. *Mișcarea audienților în Dacia Pontică și Nord-dunăreană, în secolele IV-V, în BOR, 1978, nr. 9-10, pp. 1053-1070.*

13. *Sfântul Vasile cel Mare și creștinii din Sciția Minor, în vol. Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvârșirea sa, București, 1980, pp. 378-393.*

14. *Le Christianisme chez les Thraco-Phrygiens d'Asie Mineure et chez les Thraco-Géto-Daces de la Péninsule Balkanique, în Actes du II-e Congrès International de Thracologie (Bucarest, 4-10 septembre 1976), tome II. Histoire et Archéologie. Edités par les soins de Radu Vulpe, Président du Congrès, Bucarest, 1980, pp. 435-444.*

15. *Vechimea creștinismului la români, în Telegraful Român, an. 128, 1980, nr. 29-32, 1 și 15 august, p. 3 și 6.*

16. *Predicarea Evangheliei la poporul român, în Sfinți și apărători ai Legii strămoșești, lucrare alcătuită din încredințarea Sfântului Sinod sub directa purtare de grijă a Înalt Prea Sfințitului Nestor, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, pp. 102-133.*

17. *Sfinții Pasicrate și Valentin, în Ibidem, pp. 133-134.*

18. *Sfântul mucenic Iuliu Veteranul, în Ibidem, pp. 135-137.*

19. *Sfinții Nicandru și Marcian, în Ibidem, pp. 138-139.*

20. *Sfântul Isihie, în Ibidem, p. 140.*

21. *Sfântul Montanus, preotul și soția sa Maxima, în Ibidem, pp. 141-143.*

22. *Sfântul martir Irineu, în Ibidem, pp. 144-146.*

23. *Sfântul ucenic Dasie, în Ibidem, pp. 147-150.*

Creștinarea unor popoare:

1. *Începuturile creștinării ungarilor în credința ortodoxă a Rasăritului. Ortodoxia la unguri până în timpul domniei regelui Ștefan cel Sfânt, în ST, IX, 1957, nr. 1-2, pp. 23-57.*

2. *Creștinarea rușilor în lumina noilor cercetări istorice, în ST, IX, 1957, nr. 3-4, pp. 386-413.*

3. *Începuturile creștinării sârbilor sub împăratul bizantin Heracliu, în ST, XI, 1959, nr. 3-4, pp. 164-181.*

4. *Creștinarea sârbilor sub împăratul Vasile I Macedoneanul, în ST, XII, 1960, nr. 1-2, pp. 3-28.*

5. *Unsprezece secole de la activitatea misionară a Sf. Chiril și Metodie, în Ortodoxia, XIX, 1967, nr. 1, pp. 17-31.*

6. *Rolul elementului românesc în creștinarea ungarilor, în BOR, XCVIII, nr. 1-2, pp. 173-196.*

Relații interortodoxe:

1. *Strângerea legăturilor Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Ortodoxă Rusă și cu celelalte Biserici Răsăritene, în BOR, LXIX, 1921, nr. 3-6, pp. 205-224.*

2. *Dezvoltarea legăturilor Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici Ortodoxe autocefale, în BOR, LXXII, 1954, nr. 8, pp. 858-868.*

3. *Legăturile Patriarhiei de Alexandria cu Țările Române, în ST, VIII, 1956, nr. 1-2, pp. 59-80.*

4. *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și celelalte Biserici ortodoxe de la 1800 până la recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre*, în BOR, LXXVII, 1959, nr. 7-10, pp. 935-960.

5. *Rolul Bisericii Ortodoxe Române în Biserica Răsăritului în secolele XIV și XV*, în BOR, 1981, nr. 1-2, pp. 131-143.

Patriarhia de Constantinopol:

1. *Ghenadie al II-lea Scholarios, primul patriarh ecumenic sub turci*, în Ortodoxia, VIII, 1956, nr. 1-2, pp. 59-80.

2. *Mărturisirea de credință a Patriarhului ecumenic Ghenadie Scholarius*, în Ortodoxia, 1984, nr. 4, pp. 462-498.

Patriarhia Antiohiei:

1. *Patriarhul Alexandru al III-lea (18 iunie)*, în BOR, LXXVI, 1958, nr. 7-8, pp. 757-763.

Creștinismul contemporan:

1. *Configurația actuală a Creștinismului*, în ST, I, 1949, nr. 3-4, pp. 119-144.

2. *Posibilitatea întoarcerii Bisericilor monofizite la Ortodoxie. Considerații istorice și dogmatice asupra poziției lor față de Ortodoxie*, în Ortodoxia, III, 1951, nr. 4, pp. 586-636.

3. *Tratatative directe de unire dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Anglicană de la 1920 până astăzi*, în Ortodoxia, X, 1958, nr. 1, pp. 121-127; tradusă în limba engleză *Direct Talks for Union between the Orthodox and the Anglican Churches from 1920 til To-Day*, în *The Romanian Orthodox Church and the Church of England*, Bucarest, 1976, pp. 45-66.

4. *Bisericile creștine și noua ordine economică și politică internațională*, în ST, XXX, 1975, nr. 1-2, pp. 5-12.

Biserica Ortodoxă în perioada contemporană.

1. *Bisericile Ortodoxe cu specială privire asupra Bisericii Ortodoxe Ruse*, în ST, I, 1949, nr. 1-2, p. 69-90.

2. *Două noi Biserici Ortodoxe autocefale: Biserica Ortodoxă Polonă și Biserica Ortodoxă Cehoslovacă*, în Ortodoxia, V, 1953, nr. 3, pp. 477-500.

3. *Specificul Ortodoxiei în comparație cu Biserica Romano-Catolică și Protestantismul*, în *Mitropolia Moldovei*, XXXII, 1956, nr. 10, pp. 577-600.

Biserica Romano-Catolică:

1. *Pretinsul „sinod ecumenic” anunțat de actualul Papă Ioan al XXIII-lea*, în Ortodoxia, XII, 1960, nr. 3, pp. 471-493.

2. *Limbajul necreștin folosit de papalitate față de celelalte confesiuni creștine*, în Ortodoxia, VI, 1954, nr. 2-3, pp. 394-429.

3. *Ce este și ce urmărește așa-zisul Sinod Ecumenic proiectat de Papa Ioan al XXIII-lea*, în Ortodoxia, XIV, 1962, nr. 3, pp. 353-383.

4. *Conciliul II de la Vatican – Dezbaterile și hotărârile primei sesiuni*, în *Ortodoxia*, XVI, 1964, nr. 1, pp. 3-46.

5. *Prințul papal și colegialitatea episcopală în dezbaterile Conciliului al II-lea de la Vatican*, în *Ortodoxia*, XVII, 1965, nr. 2, pp. 139-166.

Ecumenism:

1. *Atitudinea Bisericii Romano-Catolice față de „Mișcarea Ecumenică”*, în *Ortodoxia*, XIV, 1962, nr. 3, pp. 153-180.

2. *Vizita în România a unui grup de studenți romano-catolici de la Universitatea din R. F. Germania*, în *BOR*, CXVI, 1978, nr. 11-12, pp. 1211.

3. *Ecumenismo locale nella Chiesa Ortodossa Romana*, în *Biserica Românească*, IV, Milano, 1979, pp. 12-16.

Istoria Românilor:

1. *Tudor Vladimirescu la Viena*, în *Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena*, 1963, pp. 55-62.

2. *Constantin Brâncoveanu, sprijinitor al Ortodoxiei*, în *BOR*, LXXXII, 1964, nr. 9-10, pp. 916-930.

3. *Contribuția clerului român la luptele poporului român pentru libertate națională și unitate*, în *BOR*, LXXXVI, 1968, nr. 11-12, pp. 1331-1339.

4. *Contribuția Țărilor Române la dobândirea independenței naționale a poporului grec*, în *BOR*, XC, 1972, nr. 1-2, pp. 131-145.

5. *Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la formarea culturii poporului român*, în *Biserica Românească*, III, Milano, 1978, nr. 4, oct.-dec., pp. 3-7.

Analiza cercetărilor istorice ecclesiastice:

1. *Preocupări și studii de teologie istorică și patristică*, în *ST*, XX, 1968, nr. 5-6, pp. 364-388.

2. *Contribuția teologilor și istoricilor Bisericii Ortodoxe Române la cunoașterea dezvoltării istorice a Bisericii Ortodoxe*, în *Ortodoxia*, XXIII, 1971, nr. 1, pp. 11-26; traducerea în *De la Théologie Orthodoxe Roumaine, des origines à nos jours*, Bucurest, 1974, pp. 84-103.

3. *Catedra de Istoria Bisericească Universală la Facultatea de Teologie și la Institutul Teologic Universitar din București*, în *ST*, XXXIII, 1981, nr. 7-10, pp. 528-536.

Cuvântări festive:

1. *Cuvântare festivă la Sfinții Trei Ierarhi*, în *BOR*, LXXV, 1957, nr. 1, pp. 86-94.

2. *Preotul, slujitor al lui Dumnezeu și al oamenilor, după Sfinții Trei Ierarhi*, în *BOR*, LXXX, 1970, nr. 1-2, pp. 99-105.

Conferințe:

1. *Valdman Traian, Contacte și conferințe ale prof. Ioan Rămureanu la Milano*, în *BOR*, XCVI, 1978, nr. 7-8, pp. 719-721.

2. *Conferințele părintelui profesor Ioan Rămureanu la Universitatea Catolică del Sacro Cuore din Milano*, *ST*, XXX, 1978, nr. 9-10, pp. 688-691.

Recenzii:

1. D. Balanos, *Biserica și postulatele civilizației contemporane*, în BOR, LVIII, 1940, nr. 11-12, pp. 863-865.
2. Ioan Lăncrajan, *Probleme moral-religioase*, în BOR, LIX, 1941, nr. 1-2, pp. 92-94.
3. Jean Coman, *Zalmoxis. Un grand problème gète*, în BOR, 1941, nr. 3-4, pp. 234-236.
4. Diac. N. I. Nicolaescu, *Introducere în Epistola către Filipeni. Captivitatea Sf. Apostol Pavel în Efes*, în BOR, LIX, 1942, nr. 1-2, pp. 94-101.
5. Paul Lemerle, *Histoire de Byzance (Que sait-Je?)*. *Le point des connaissances actuelles*, nr. 107, Paris, 1925, 127 p., în BOR, LXIII, 1945, pp. 9, pp. 452-546.
6. N. Cabasila, *Tălcuirea dumnezeieștii Liturghii*, traducere din grecește și lămuriri introductive de diac. E. Braniște, București, 1946, în BOR, LXVI, 1948, nr. 1-2, pp. 80-84.
7. B. D. Grecov – A. I. Iacubovschi, *Hoarda de aur și decăderea ei*, în Ortodoxia, VI, 1954, nr. 1, pp. 130-142.
8. Ovidiu Marina, *Însemnări din Bulgaria la întronizarea Patriarhului Chiril*, în BOR, LXXII, 1954, nr. 11-12, pp. 1261-1270.
9. N. A. Mașkin, *Principatul lui Augustus. Originea și conținutul său social*. Traducere de S. Samanian. Controlul științific, D. M. Pippidi, în Ortodoxia, VII, 1955, nr. 2, pp. 298-303.
10. I. Barnea, *Relațiile dintre așezarea de la Bisericuța Garvăn și Bizanț în secolele X-XII*, București, 1953, în Ortodoxia, VII, 1955, nr. 2, pp. 303-304.
11. I. Manole, *Anton Pann. La o sută de ani de la moartea lui, 1854-1954*, București, 1954, în Ortodoxia, VII, 1955, nr. 3, pp. 455-461.
12. Johann W. Goethe, *Faust. Tragedie*, în rom. de L. Blaga, București, 1955, în Ortodoxia, VII, 1955, nr. 4, pp. 625-631.
13. T. M. Popescu, T. Bodogae, Prof. GH. Gh. Stănescu, *Istoria Bisericească Universală I (1-1054)*, București, 1956, în BOR, LXXV, 1956, nr. 6-7, pp. 558-568.
14. S. D. Nichiforov, *Limba paleoslavă*, trad. din lim. rusă de I. D. Negrescu, București, 1956, în Ortodoxia, VIII, 1956, nr. 4, pp. 603-607.
15. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologie. Manual pentru uzul studenților Institutelor Teologice*, București, 1956, în BOR, LXXV, 1957, nr. 1-2, pp. 136-140.
16. *Istoria Bisericească Universală. Manual pentru uzul studenților Institutelor Teologice*, vol. II, București, 1956, în BOR, LXXV, 1957, nr. 3-4, pp. 351-362.
17. Louis Brehier, *Le monde byzantin*, t. III, *La civilisation byzantine*, Paris, 1950, în Ortodoxia, X, 1958, nr. 2, pp. 217-235.
18. J. de Bivort de la Saudee, *Anglicans et catholiques: Le problème de l'union anglo-romaine (1833-1933)*, în *Documents sur le problème de l'union anglo-romaine (1921-1927)*, Paris, 1949, în Ortodoxia, X, 1958, nr. 2, pp. 317-321.
19. Dimitri Obolenski, *Byzantium, Kiev and Moscow, A study in ecclesiastical relations*, în *Dumbarton Oaks Papers*, Cambridge (Massachusetts), IX, 1957, pp. 21-78, în Ortodoxia, X, 1958, nr. 3, pp. 448-452.
20. Franz Babinger, *Mahomed II le conquérant et son temps (1452-1481). Le grand peur du monde au tournant de l'histoire*. Trad. de H. E. Del Medico, prefăce de Paul Lemerle, în Ortodoxia, X, 1958, nr. 4, pp. 586-592.

21. Hal Koch, *Constantin le Grand*, în *Byzantion*, XXV-XXVI-XXVII (1956-1957-1958), 2, (Mélanges, Einarj Dyggve), 1957, în ST, XI, 1959, nr. 3-4, pp. 239-241.
22. *Oltenia Romană*, ed. II, București, 1958, în *Ortodoxia*, XI, 1959, nr. 2, pp. 304-309.
23. Fr. Masai, *La Plathonisme de Mistra*, Paris, 1956, în *Ortodoxia*, XI, 1959, nr. 3-4, pp. 464-470.
24. I. I. Rusu, *Limba traco-dacilor*, București, 1959, în *Ortodoxia*, XII, 1960, nr. 1, pp. 143-15.
25. François Wendel, *Calvin. Source et évolution de sa pensée religieuse*, Paris, 1950, în *Ortodoxia*, XII, 1960, nr. 2, pp. 299-306.
26. *Pe marginea studiului d-lui Dimitri Obolensky, „Byzance et la Russie de Kiev”*, în *Messenger de l'Exarchat du Patriarche Russe en Europe Occidentale*, 8-e année, nr. 29, Paris, 1959, pp. 20-35, în *Ortodoxia*, XXII, 1960, nr. 4, pp. 617-625.
27. Haralambie Mihăiescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului roman*, București, 1960, 327 p., în *Ortodoxia*, XIII, 1961, nr. 3, pp. 446-453.
28. Silviu Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu*, București, 1959, 224 p., în *Ortodoxia*, XIII, 1961, nr. 4, pp. 600-608.
29. Istvan Hahn (Budapest), *Der ideologische Kampf um den Tod Julians des Abtrünnigen (Lupta ideologică în jurul morții lui Julian Apostatul)*, în revista *Klio*, Berlin, Band 38, 1960, pp. 225-232 în *Ortodoxia*, XIV, 1962, nr. 3, pp. 428-430.
30. Sylvestre Chauler, *Histoires des coptes d'Egypte*, Paris, 1960, în *Ortodoxia*, XIV, 1961, nr. 1, pp. 167-173.
31. Jaques Courvoisier, *Zwingli, theologien réformé*, Neuchâtel, 1965 în *Ortodoxia*, XVIII, 1966, nr. 1, pp. 135-140.
32. *Patriarhia Ecumenică de Constantinopol*, număr special al Revistei Relații Internaționale, dec. 1964-aprilie 1965, nr. 7-8, 111 p., în *Ortodoxia*, XVIII, 1966, nr. 1, pp. 142-146.
33. *** *La vie de Saint Athanase l'Athonite*, Chevtôgne, 1963, în ST, XIX, 1967, nr. 9-10, pp. 698.
34. Chrysostome Dahm, *Die Kirche im Osten. Macht und Pracht der Patriarchen*, Offenbourg, 1964, în *Ortodoxia*, XX, 1968, nr. 1, pp. 104-109.
35. A. Grabar, *Le premier art de chrétien*, Paris, 1966, 330 p., în *Ortodoxia*, XXI, 1969, nr. 1, pp. 91-92.
36. A. Grabar, *L'âge d'or de Justinien: De la mort de Théodose à l'Islam*, Paris, 1966, 409 p., în *Ortodoxia*, XXI, 1969, nr. 1, pp. 92-94.
37. Henri Klamen, *Histoire de l'Inquisition espagnole*, Paris, 1966, 341 p., în *Ortodoxia*, XXI, 1969, nr. 1, pp. 94-97.
38. *Recueil des historiens des croisades. Historiens grecs*, în ST, XXI, 1969, nr. 5-6, pp. 420.
39. Radu Vulpe – Ion Barnea, *Românii la Dumărea de Jos*, București, 1968, 691 p., în BOR, LXXXVII, 1969, nr. 3-4, pp. 454-460.
40. Hynek Bulin, *Aux origines des formations étatiques des slaves du moyene Danube au IX-e siècle*, Varsovie, 1968, pp. 149-204, în *Ortodoxia*, XXI, 1969, nr. 4, pp. 587-589.

41. M. Ritter, *das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol. Studien zur geschichte und Theologie des II. Oekumenischen Konzils*, Göttingen, 1965, 316 p., în *Ortodoxia*, XXII, 1970, nr. 43 pp. 439-442.

42. Emile Janssens, *Trévisonde en Colehide*, Bruxelles, 1969, în *Ortodoxia*, XXII, 1970, nr. 4, pp. 574-578.

43. Jean Louis Bruch, *La philosophie religieuse de Kant*, Paris, Aubier, 1968, 277 p., în *Ortodoxia*, XXIII, 1971, nr. 1, pp. 118-121.

44. J. Prawer, *Histoire du Royaume Latin de Jérusalem*, Paris, 1969, 686 p., în *Ortodoxia*, XXIV, 1972, nr. 1, pp. 78-81.

45. Jaques de Goff, *Civilizația Occidentului medieval*, Editura de Stat, București, 1970, în *Ortodoxia*, XXIV, 1972, nr. 2, pp. 265-270.

46. Antoine Bon, *Byzance*, 1972, în *ST*, XXV, 1973, nr. 9-10, pp. 786-788.

47. V. Barbu, *Tomis, orașul poetului exilat*, București, 1972, în *BOR*, XCII, 1974, nr. 1-2, pp. 302-305.

Prefețe la Teze de doctorat:

1. Cezar Vasiliu, *Relațiile dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă Română, de la anunțarea Conciliului Vatican II (ian. 1959) până în decembrie 1970*, în *Ortodoxia*, XXVIII, 1976, nr. 1, pp. 7-14.

2. Viorel Ioniță, *Sinodul al VI-lea ecumenic și importanța sa pentru ecumenismul actual*, în *ST*, XXX, 1978, nr. 5-8, pp. 357-364.

3. Silviu Anuichi, *Relații bisericești româno-sârbe în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, în *BOR*, XCVII, 1979, nr. 7-8, pp. 869-876.

4. Manu Danuț, *Importanța sinoadelor răsăritene din secolul al XVII-lea pentru unitatea Ortodoxiei*, în *Ortodoxia*, XXXIX, 1987, nr. 3.

Predici:

1. *Sfinții Arhangheli*, în *GB*, XV, 1956, nr. 10, pp. 510-514.

2. *Intrarea în Biserica a Maicii Domnului (21 nov.)*, în *GB*, XV, 1956, nr. 11, pp. 599-603.

3. *Duminica după Botezul Domnului*, în *GB*, XVI, 1957, nr. 1, pp. 17-22.

4. *Duminica a IX-a după Rusalii*, în *GB*, XVI, 1957, nr. 5-6, pp. 361-366.

5. *Înălțarea Domnului*, în *GB*, XVI, 1957, nr. 6-7, pp. 353-357.

6. *Duminica a XI-a după Rusalii*, în *GB*, XVI, 1957, nr. 8-9, pp. 509-514

7. *Botezul Domnului*, în *GB*, XVII, 1958, nr. 1-2, pp. 22-28.

8. *Pogorârea Duhului Sfânt*, în *GB*, XVII, 1958, nr. 5, pp. 403-407.

9. *Duminica a XIV-a a Sfântului și Marelui Post (Viața Sfântului Ioan Scărarul)*, în *GB*, XX, 1961, nr. 3-4, pp. 213-218.

10. *Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica*, în *GB*, XXIV, 1965, nr. 3-4, pp. 46-50.

11. *Duminica a XXIII-a după Rusalii*, în *GB*, XXIV, 1965, nr. 11-12, p. 964-968.

12. *Duminica Floriilor*, în *GB*, XXV, 1966, nr. 3-4, pp. 233-237.

13. *Sf. Arhidiacon Ștefan*, în *GB*, XXV, 1966, nr. 11-12, pp. 1003-1007.

14. *Duminica XX-a după Rusalii (Renașterea sufletească)*, în *GB*, XXVI, 1967, nr. 9-10, pp. 890-893.

15. *Pomenirea Sfintei Mucenițe Filoteia*, în *GB*, XXVIII, 1969, nr. 11-12, pp. 1169-1173.

16. *Duminica a III-a din Postul Paștilor*, în *GB*, XXIX, 1970, nr. 3-4, pp. 231-235.

17. *Sfântul Dimitrie Basarabov*, în *GB*, XXX, 1971, nr. 9-10, pp. 802-806.

18. *Duminica a V-a din Post*, în GB, XXXI, 1973, nr. 3-4, pp. 268-271.
19. *Sfântul și Marele Mucenic Dimitrie*, în GB, XXXV, 1976, nr. 9-12, pp. 852-856.
20. *Duminica a XXII-a după Rusalii*, în GB, XXXVII, 1978, nr. 1-2, pp. 24-28.

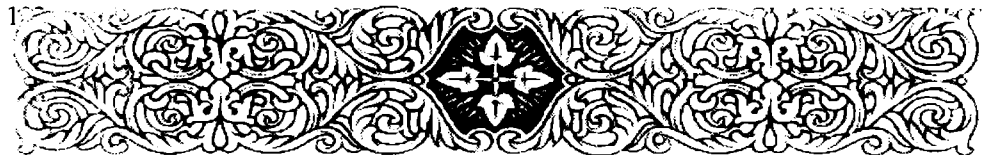
Cronici:

1. (Pulpea, Diac. Ioan), *Deschiderea anului școlar la Facultatea de Teologie din București*, în ST, VIII, 1940, vol. II, pp. 169-171.
2. *Opt ani de slujire patriarhicească a P. F. Patriarh Justinian*, în BOR, LXXIV, 1956, nr. 6-7, pp. 479-487.
3. *Însemnări cu prilejul unei vizite la localitățile istorice din Scythia Minor*, în GB, XX, 1961, nr. 3-4, pp. 321-337.
4. *Vizita Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii la Patriarhatele Apostolice din Răsărit, Patriarhia Ecumenică și la Atena*, în BOR, LXXIX, 1961, nr. 5-6, pp. 504-517.
5. *Comemorarea a 500 de ani de la înființarea mănăstirii Putna*, în BOR, LXXXIV, 1966, nr. 7-8, pp. 628-640.
6. *450 de ani de la întemeierea Mănăstirii Curtea de Argeș*, în GB, XXVI, 1967, nr. 7-8, pp. 718-746.
7. *Comemorări și evenimente în 1979*, în The Altar Almanach, Londra, 1979, pp. 13-14.
8. *La a 90-a aniversare a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, în BOR, XCIII, 1975, nr. 11-12, pp. 1366-1383.
9. *A 70-a aniversare a răscoalei țărănești din 1907*, în BOR, XCV, 1977, nr. 1-3, pp. 27-51.
10. *Aniversarea a 60 de ani de la unirea Transilvaniei cu Patria mamă*, în Biserica Românească, Milano, III, 1978, nr. 4, oct.-dec., pp. 3-7.
11. *La 70 de ani de viață ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin*, în BOR, XCVIII, nr. 3-4, pp. 339-363.

Necrologuri:

1. *Cuvântare la moartea Pr. prof. dr. N. M. Popescu*, în BOR, LXXXI, 1963, nr. 1-2, pp. 77-80.
2. *Încetarea din viață a preotului Prof. universitar onorar Cicerone Iordăchescu*, în BOR, LXXXIV, 1966, nr. 5-6, pp. 694-697.
3. *Încetarea din viață a profesorului onorar I. Negoescu de la Institutul teologic de grad universitar din București*, în BOR, LXXXVIII, 1970, nr. 11-12, pp. 1287-1288.
4. *Încetarea din viață a preotului prof. Ioan Vesa*, în BOR, LXXXIX, 1971, nr. 7-8, pp. 883-885.
5. *Încetarea din viață a prof. onorar Teodor M. Popescu*, în BOR, XCI, 1973, nr. 3, pp. 481-483.

Lect. Dr. Adrian Gabor

VIII. MELOS

LITURGHII ȘI CONCERTE CORALE ÎN REPERTORIUL LITURGIC AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE (SECOLUL AL XIX-LEA – MUNTENIA ȘI MOLDOVA)

Interesul crescând pentru muzica religioasă corală se manifestă în Muntenia încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când muzica corală laică este susținută și reprezentată de personalități artistice notorii, ale căror lucrări corale aveau să constituie fondul de aur al creației muzicale românești

Aceiași creatori de corală laică aveau îndatorirea, oficială sau neoficială, directă sau indirectă, de a armoniza, compune sau prelucra și lucrări corale religioase, cu scopul mărturisit de a îmbogăți repertoriul liturgic al Bisericii noastre Ortodoxe și în același timp tabloul creațiilor corale religioase din întreaga țară.

Dacă, pentru început, acest interes se manifestă numai la unii creatori de muzică corală laică, mai târziu devine aproape nelipsit din planul de lucru al tuturor compozitorilor.

Dacă, de asemenea, pentru început, acest demers era susținut de oameni cu pregătire de specialitate îndoielnică, ulterior, capătă dimensiuni din ce în ce mai ample.

Iată, deci, cum starea evolutivă a creației muzicale religioase din țara noastră, înregistrează niveluri de nerecunoscut, ajungând să se ramifice în trei mari curente: bizantin, german și rusesc, curente ce aveau să fuzioneze, de-a lungul vremii, până la cristalizarea și permanentizarea curentului religios autohton.

În cele ce urmează nu ne vom ocupa de repartizarea creatorilor de muzică corală religioasă în cele trei curente, ci vom face o succintă prezentare a celor mai de seamă personalități muzicale, a căror activitate și lucrări corale

au contribuit substanțial la îmbogățirea repertoriului liturgic al Bisericii noastre, la păstrarea credinței strămoșești și a unității neamului românesc.

Este cunoscut faptul că începuturile muzicii corale religioase au fost destul de firave, cu susținători aproape inexistenți și în permanentă luptă cu marea pleiadă de susținători ai muzicii monodice bisericești psaltice.

Înființarea, în anul 1845, a „Așezământului choral”, condus de arhimandritul rus Visarion, care era solicitat să cânte nu numai la Mitropolie ci și la unele biserici de frunte ale capitalei în scopul îmbunătățirii muzicii bisericești prin cântarea în armonie, însemna scoaterea din strana bisericii domnești de la Curtea Veche a marelui clasic al muzicii bisericești psaltice Anton Pann.

Era, deci, un semn al declinului muzicii bisericești psaltice și o scurtare a viitorului muzicii armonico-religioase în România. Anul 1860, la Iași și 1864 la București – anii de înființare a Conservatoarelor de muzică din cele mai mari centre de cultură ale Principatelor Române – aveau să direcționeze nu numai cultura muzicală românească de mai târziu, dar și creația corală laică și religioasă din țara noastră.

De importanță hotărâtoare pentru muzica armonico-religioasă apare în acest sens, activitatea dirijorală și de creator a lui Ioan Cartu (1820-1875), desfășurată în mănăstirile Neamț, Agapia și Văratec, care publică o Liturghie pentru voci bărbătești „prima de acest fel în țara noastră”¹.

Este bine cunoscut specialiștilor că această Liturghie a fost experimentată mai întâi cu monahii și elevii seminariști din mănăstirea Neamț, cu călugărițele din mănăstirile Agapia și Văratec. Începând cu anul 1865, odată cu numirea ca profesor la Conservatorul de muzică și artă dramatică din București, Ioan Cartu va preda elevilor săi – cântăreți și canonarhi ai bisericilor din capitală – pe care-i pregătea în vederea alcătuirii acelor mici formații corale, necesare și serviciilor religioase din Biserica noastră. Gândită și elaborată în condițiile realităților imediate, întrucât se cerea introducerea muzicii vocale în Biserică, Liturghia lui Ioan Cartu apare ca element novator în practica liturgică a Bisericii noastre Ortodoxe, întrucât este știut faptul că un repertoriu liturgic autohton lipsea, dar că acesta nu era cunoscut și mai de grabă circulau partituri corale ale unor compozitori ruși, copiate și transmise uneori greșit, tematica religioasă a acestora, fiind mult îndepărtată de linia tradițională a Bisericii Ortodoxe Române.

---

1. Ionescu C. Gheorghe, *Ioan Cartu – Omul și opera*, Art. în Studii de muzicologie – vol. XIX, Editura muzicală, București, 1985, p. 253.

În acest context, activitatea lui Ioan Cartu, animator și îndrumător al corurilor, care „s-a străduit să introducă în repertoriul corurilor bisericești creații liturgice românești”², stă cu cinste alături de activitatea creatorilor de muzică religioasă de mai târziu pe făgaș național: Alexandru Podoleanu, Teodor Georgescu, Ciprian Porumbescu, Iacob Mureșianu, George Dima, D.G. Kiriac, Theodor Teodorescu, Ion Vidu, Ioan Croitoru, Gh. Cucu, Ioan D. Chirescu, Nicolae Lungu etc.

Iată ce scrie unul dintre muzicologii de frunte din țara noastră privitor la activitatea acestui neobosit dascăl și creator de imne liturgice – unele prelucrări din rusește, altele proprii, în stil românesc: „Ion Kartu iese în evidență ca unul din fideli pionieri pentru cauza artei românești din epoca renașterii noastre culturale”³. Iar mai târziu, critica muzicală românească, prin glasul muzicologului și compozitorului Zeno Vancea, menționează următoarele: „Kartu se străduiește să înlocuiască muzica liturgică rusă cu creații românești, compunând și el, ca și contemporanii săi Flechtenmacher și Wachmann, o liturghie și diferite cântări corale bisericești, fără a se inspira însă din cântarea de strană”⁴.

Titlul complet al acestei liturghii este: *Liturghia Sfântului Ioan Chrisostomu, arangiată după cântările cercetate și autorizate de Guvernu în deplină înțelegere cu reparașatul Mitropolit Sofronie Miculescu la 1860, pentru usulu monastirilor Niamțulu, Agapia, Varaticulu, București, Imprimeria lui Ioan Cartu, 1865.*

Prin această liturghie deci, cântată și azi de unele coruri bisericești din țară – Ion Cartu face pași mari înainte, cu repercusiuni favorabile dezvoltării muzicii românești, întrucât prin introducerea muzicii corale în Biserică se aduceau servicii nu numai acesteia, ci întregii vieți artistice autohtone, iar utilizarea textului românesc în cântarea liturgică se alătură suflului patriotic specific acestei epoci de adânci și inestimabile transformări structurale.

Importanța istorică a liturghiei sale este considerabilă și pentru faptul că reprezintă începutul glorios al muzicii armonico-religioase române, întrucât la interval destul de mic apar și cele două opusuri religioase ale lui Gavriil Musicescu⁵.

2. Mihail Paul Pr., *Din corespondența episcopului Melchisedec Ștefănescu*, art. în B.O.R., anul LXXVII, nr. 5-6, mai-iunie 1959, Scrisoarea nr. 54 din februarie 1871, p. 542.

3. Poslușnicu Grigore Mihail, *Istoria muzicii la români*, București, Editura Cartea Românească, 1928, p. 290.

4. Vancea, Zeno, *Creația muzicală românească, sec. XIX-XX*, vol. I, Ed. muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1968, p. 128.

5. Musicescu, Gavriil, *Imnele dumnezeieștii liturghii... Opus I*, București, Imprimeria Ioan Cartu, 1869; Idem, *Imnurile dumnezeieștii liturghii... acomodate la serviciul arhieresc. Muzica prelucrată cu aranjamente de pian Opus III*, București, Imprimeria Ioan Weiss și Ioan Cartu, 1870.

Cât privește metoda de elaborare a acesteia, precum și originea pieselor pe care le-a prelucrat, acestea sunt asemănătoare creațiilor lui Gavriil Musicescu. Iată ce spune în acest sens muzicologul George Breazul: „... muzica prelucrată de Gavriil Musicescu era, după cea a lui Cartu, a doua lucrare de acest gen, apărută în limba română”⁶.

Tot în această perioadă, contemporani cu Ioan Cartu au fost doi muzicieni de mare prestigiu ai țării noastre, de a căror activitate muzicală depinde întreaga viață artistică a Capitalei din acea vreme. Este vorba de Eduard Wachmann (1836-1903) și Alexandru Flechtenmacher (1823-1898).

Înzestrat cu o uriașă putere de muncă, Eduard Wachmann a condus destinele vieții muzicale bucureștene mai bine de jumătate de veac, fiind în același timp dirijor al orchestrei Teatrelor naționale din Craiova (1853-1857) și București (1863-1864), profesor de pian și armonie (1864-1903) și director (1869-1903) al Conservatorului de muzică și artă dramatică din București. A fost fondatorul, dirijorul și directorul Societății filarmonice române din București (1868-1906), director al Operei Române din cadrul Teatrului Național din București (1895-1901) și dirijor al corului bisericii Domnița Bălașa din București (1891-1908).

Paralel cu aceste multiple însărcinări administrative și profesionale, Eduard Wachmann a contribuit substanțial la îmbogățirea artei lirico-dramatice și simfonice românești, precum și a muzicii corale religioase, lăsând posterității o Liturghie pentru cor mixt, nelipsită până în zilele noastre din repertoriul corului bisericii Domnița Bălașa din București și al altor biserici din țară.

Titlul complet al acestei Liturghii este: *Sfânta Liturghie nr. 2*, cuprinzând toate cântările liturgice, compuse de Eduard Wachmann, directorul Corului bisericii Domnița Bălașa din București, 1907.

Pentru starea muzicii corale religioase din acea perioadă, apariția Liturghiei pentru cor mixt a lui Eduard Wachmann însemna un eveniment cultural de mare importanță pentru viața muzicală a capitalei, dacă ne gândim că Ioan Cartu tipărise în 1865 la București *Liturghia pentru trei voci egale*, iar la Iași în 1900 Gavriil Musicescu tipărise și *Liturghia* în „re major” pentru cor mixt și pian.

Înainte însă de apariția acestei Liturghii pentru cor mixt, compozitorul mai tipărește în anul 1886 în repertoriul coral alcătuit de Ioan Bunescu, câteva lucrări liturgice pentru cor mixt și bărbatesc.

6. Breazul, George, *Gavriil Musicescu*, Editura Muzicală, București, 1962, p. 15.

Dăm titlurile acestor lucrări ale lui Eduard Wachmann:

1. *Unule născut*. Cor mixt în „la minor” cu modulație definitivă în omnia sa majoră (la major), după care revine la tonalitatea inițială. Folosește măsuri de 4 și de 2 timpi. Tempoul este „andante”.

2. *Veniți să ne închinăm*. Cor mixt în „fa major”, măsura 4/4 cu modulații pasagere în gamele: „do major”, „si bemol major”, „la major”, „mi bemol major” etc., după care revine la tonalitatea inițială.

3. *Sfinte Dumnezeule*, nr. 1. Cor mixt în „re bemol major” cu modulații pasagere în tonalități apropiate și îndepărtate. Măsura este 4/4 pe tot parcursul cântării.

4. *Sfinte Dumnezeule*, nr. 2. Cor mixt în „sol major”, cu modulații pasagere în tonalități apropiate și în omonimia sa minoră. Folosește măsura de 3 și de 2 timpi.

5. *Heruvicul în sol major*. Cor mixt în măsura 3/4 cu modulații în tonalități îndepărtate. Predomină în această lucrare stilul contrapunctului imitativ. Tempoul este „religioso”.

6. *Ca pre Împăratul*. Cor mixt în „do major” cu modulații pasagere în tonalități îndepărtate. Măsura este 4/4 pe tot parcursul cântării. Tempoul este „allegro moderato”.

7. *Răspunsurile mari*. a) *Mila păcii*. Cor mixt în „do major” măsura de 4/4. Tempoul „andante”. b) *Cu vrednicie*. Cor mixt în „sol major”, măsura este de 3/4. Tempoul „andantino”. c) *Sfânt, Sfânt, Sfânt*. Cor mixt în „do major”, măsura este de 4/4. În aceste lucrări compozitorul folosește modulații pasagere în tonalități apropiate, iar ca stil, predomină stilul armonic.

8. *Pre Time Te lăudăm*. Cor mixt în „do minor”, măsura este de 4/4. Folosește modulații pasagere în tonalități apropiate. Împletește în mod ingenios stilul armonic cu cel contrapunctic. Tempoul „lento”.

9. *Cucine-se cu îndecărnit*. Axion duminical pentru cor mixt în „do major” cu modulații pasagere în tonalități îndepărtate. Măsura este pe tot parcursul lucrării de 2/4. Predomină stilul contrapunctic. Tempoul „moderato”.

10. *Lăudați pre Domnul*. Cor mixt. Concert duminical în „do minor” cu modulații pasagere în tonalități apropiate. Folosește măsuri de 4 și 2 timpi. Predomină stilul armonic folosind cu multă rețineră și pe cel contrapunctic. Tempoul „religioso”.

11. *Dă-mi mie haină luminoasă*. Chinonicul din postul mare. Cor pentru 4 voci bărbățești în „mi bemol major”. Tempoul „andante”. măsura de 4/4. Folosește modulații pasagere în tonalități apropiate. Stilul armonic se împletește în mod fericit cu stilul contrapunctic. Corurile bărbățești ale insti-

tuțiilor de învățământ, îl pot executa fără să întâmpine dificultăți de intonație⁷.

Tot lui Eduard Wachmann i se atribuie și următoarele lucrări corale religioase pentru cor mixt și bărbătesc:

a) *Te Deum*. Cor mixt, București, Editura autorului, f.a.;

b) *Cântări religioase*. Cor mixt, București, Editura autorului, f.a.;

c) *Trei Cântări religioase compuse pentru 4 voci bărbătești*, Leipzig, Litografia Oscar Brandstetter, 1899;

d) *Liturghia Sfântului Ioan Chrisostom, pentru 3 voci egale*, (f.a., f.l.);

e) *Troparele Învierii pentru cor mixt*, București, Editura autorului, f.a.

Privind critic asupra acestor lucrări, se poate spune cu certitudine că din punct de vedere al realizării lor științifice, nu lasă nici cea mai mică urmă de îndoială asupra pregătirii de specialitate a profesorului de armonie și contrapunct de la conservatorul bucureștean. Cât privește însă atmosfera religioasă creată prin executarea acestor lucrări, precum și curentul muzical căruia îi aparțin, se poate afirma că este dovada cea mai elocventă a instaurării definitive a curentului clasic german în creația liturgică a Bisericii noastre Ortodoxe.

Creația corală religioasă a lui Eduard Wachmann nu se rezumă însă la aceste două Liturghii – una completă, alta incompletă – care, din fericire, au fost tipărite. Preocupările sale pentru creația corală religioasă sunt mult mai mari dar, din păcate, celelalte lucrări scrise au rămas manuscris.

Alcătuirea unei ediții complete a tuturor lucrărilor corale compuse de Eduard Wachmann – care, în ciuda multiplelor sale însărcinări a găsit suficient timp să scrie și pentru Biserică – ne-ar da posibilitatea să conturăm mai bine contribuția sa hotărâtoare la una dintre cele mai controversate personalități artistice a celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea în îmbogățirea repertoriului coral liturgic al Bisericii noastre Ortodoxe, mult prea modest în perioada de care ne ocupăm.

Pentru edificare, dăm titlurile lucrărilor găsite în manuscris în bibliotecile Academiei, B.C.S., Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din București:

1) Wachmann Eduard, *Arătate-ai astăzi* (pentru voci bărbătești). Luni, 25 decembrie 1895, l.f. Ms. original în cerneală.

2) Idem, *Axion la Buna Vestire* (25 martie) cor pentru 4 voci. Tușnad-Turdei, 1908. Ms. original în cerneală.

7. Bunescu, Ioan, *Repertoriul choral religios*, București, Tipo-Litografia, Dor. R. Cucu, 1886, pp. 126-127.

3) Idem, *Axion la Duminica Floriilor*. Cor pentru 4 voci. Ms. original în cerneală 2ff.

4) Idem, *Axion la 15 august*. Cor pentru 4 voci. Ms. original în cerneală. 4ff. (2 file albe).

5) Idem, *Axion la Înălțare, 20 august/2 septembrie, Tușnad-Turda, 1908*. Cor pentru 4 voci, 38 de măsuri. Ms. original în cerneală.

6) Idem, *Axion la Înălțare, 22 august/4 septembrie 1908*. Cor pentru 4 voci, 44 de măsuri. Ms. original în cerneală. l.f.

7) Idem, *Axion la Nașterea Domnului, 18 august/8 septembrie 1896*. Cor pentru 4 voci. Ms. original în cerneală.

8) Idem, *Axion la 14 septembrie (Înălțarea Sfintei Cruci)*. Ms. original în cerneală, Kissingen, 10-12 iulie 1897.

9) Idem, *Axion la 21 noiembrie, Tușnad, 19 august, 1903*. Cor pentru 4 voci. Ms. original în cerneală. 2f.

10) Idem, *Bine este cuvântat*. Ms. original în cerneală. 1 filă.

11) Idem, *Bună dimineața la Moș Ajun*. Ms. original în creion. 1 filă.

12) Idem, *Cântările Sfintei Liturghii a lui Sfântul Ioan Gură de Aur pentru două voci, București, 7 ianuarie 1894*. Ms. original în cerneală. 14 file (2 file albe).

13) Idem, *Cântările Sfintei Liturghii a Sfântului Ioan Gură de Aur pentru 3 voci*. Ms. original în cerneală. 12 file.

14) Idem, *Cântările Sfintei Liturghii a Sfântului Ioan Gură de Aur pentru chor mixt, București, 1/13 ianuarie 1893*. Ms. original în cerneală. 17 f (4 file albe).

15) Idem, *Câți în Hristos, Kissingen, 21 iulie-2 august 1897*.

16) Idem, *Christos a înviat, Doamne miluiește*. (București, 1895) (Cântări religioase pentru cor).

17) Idem, *Crucii Tale, Kissingen, 18/30 iulie 1897*. Cor pentru voci. Ms. original în cerneală. 26 măsuri. 1 filă.

18) Idem, *Cu vrednicie (pentru Postul cel mare)*. Cor la 4 voci Ms. original în cerneală. 4 file.

19) Idem, *Cu vrednicie și cu dreptate (două voci)*. Ms. original în cerneală.

20) Idem, *Doamne mântuiește pre cei bine credincioși, Tușnad, 1/14 august 1906*. Ms. original în cerneală. 1 filă.

21) Idem, *De Tine se bucură*. Axion pentru chor mixt. Copie în cerneală.

22) Idem, *Doamne miluiește, pentru 14 septembrie, Ziua Crucii, Tușnad, 17 iulie 1907*. Cor la 4 voci. Ms. original în cerneală, 10 file.

23) Idem, *Fecioara, astăzi (pentru voci bărbătești), Duminică 17 decembrie 1895*. Ms. original în cerneală, 1 filă.

24) Idem, *Imnului Cheruvicu*. Cor la 4 voci. Copie în cerneală, două file.

25) Idem, *În Iordan botezându-te, Arătatute-ai astăzi, 25 decembrie 1895*. Cor pentru 4 voci. Ms. original în cerneală, două file.

26) Idem, *În Iordan botezându-te, pentru cor bărbătesc*. Ms. original în cerneală.

27) Idem, *În Iordan (tropar). Arată-te astăzi (candac)*. Cor la 4 voci. Copie în cerneală, 2 file.

28) Idem, *Liturghie pentru două voci*. Ms. original în creion, două file.

29) Idem, *Liturghia Sfântului Ioan Chrisostomu pentru 3 voci*. Ms. original în cerneală, 1 filă.

30) Idem, *Liturghia nr. 1 pentru 4 voci*. Ms. original în cerneală.

31) Idem, *Nașterea Ta, Christoase pentru 4 voci bărbătești*. Ms. original în cerneală.

32) Idem, *Pentru rugăciunile*. Cor la două voci, Franzenbad, 14 august 1896. Ms. original în cerneală, 1 filă.

33) Idem, *Pre Tatăl, pre Fiul*. Cor pentru 4 voci. Ms. original în cerneală, 1 filă.

34) Idem, *Sfinte Dumnezeule (pentru Vinerea mare)*. Cor la 4 voci. Ms. original în cerneală, 2 file.

35) Idem, *Sfinte Dumnezeule*. Cor bărbătesc, București, 18 martie 1901, Ms. original în cerneală, 1 filă.

36) Idem, *Troparul gls. II, Când te-ai pogorât*. Cor la 4 voci, 27 septembrie. 10 octombrie 1902.

37) Idem, *Troparul gls. al IV-lea, Propoveduirea Învierii, 8/23 octombrie 1902*.

38) Idem, *Troparul gls. al V-lea, Pre Cuvântul, 12/25 octombrie 1902*. Cor la 4 voci.

39) Idem, *Tropar gls. al VI-lea, Puterile îngerești, 2 noiembrie 1902*. Cor la 4 voci. Ms. original în cerneală, două file.

40) Idem, *Troparul Sfântului Vasile, 27 decembrie 1902*. Cor la 4 voci. Ms. original în creion, 1 filă.

41) Idem, *Tropar la 2 februarie, 3 ianuarie 1903*. Cor pentru 4 voci. Ms. original în creion, 1 filă.

42) Idem, *Tropar la 25 martie, Tușnad, 29 iulie 1904*. Cor la 4 voci. Ms. original în creion, 1 filă.

43) Idem, *Tropar de Florii, Tușnad, 31 iulie, 1904*. Cor la 4 voci. Ms. original în creion.

44) Idem, *Troparul de Paști, Tușnad, 3 august 1904*. Cor la 4 voci. Ms. original în creion, 1 filă.

45) Idem, *Tropar la 21 mai, București, 15 mai 1903*. Cor la 4 voci. Ms. original în creion, 1 filă.

46) Idem, *Tropar la 15 august, Tușnad, 31 iulie 1903*. Cor la 4 voci. Ms. original în cerneală, 1 filă.

47) Idem, *Tropar la Sfânta Treime, București, 18 mai 1903*. Cor la 4 voci. Ms. original în creion, 1 filă.

48) Idem, *Tropar la 8 septembrie, București, 5 septembrie 1902*. Cor la 4 voci. Ms. original în cerneală, 1 filă.

49) Idem, *Tropar la 8 noiembrie, Iași, 31 octombrie 1902*. Cor la 4 voci. Ms. original în cerneală, 1 filă.

50) Idem, *Tropar la 21 noiembrie, 17/30 noiembrie 1902*. Cor la 4 voci. Ms. original în cerneală, 2 file.

51) Idem, *Trupul lui Christos*, chor bărbătesc, București, 28 septembrie 1903.

52) Idem, *Amen*. Cor mixt pentru 4 voci. Ms. original în cerneală, două file.

Toate aceste lucrări liturgice, scrise pentru cor mixt, bărbătesc sau pentru două și trei voci egale, dovedesc intensa preocupare a compozitorului pentru îmbogățirea repertoriului coral liturgic al Bisericii noastre Ortodoxe și în special al corului bisericii Domnița Bălașa, pe care l-a condus timp de 17 ani⁸.

O altă personalitate artistică a cărei substanțială contribuție la dezvoltarea muzicii naționale și a îmbogățirii repertoriului coral liturgic al Bisericii noastre este incontestabilă, a fost compozitorul Alexandru Flechtenmacher (1823-1898), unul dintre reputații muzicieni români înaintași, care a luptat cu toate forțele sale pentru „realizarea visului nostru de aur, gonirea muzicii turcești din societatea românească”⁹.

Alexandru Flechtenmacher a fost compozitorul care „a demonstrat pentru prima oară în istoria muzicii noastre că motivele cântecelor și jocurilor populare românești pot constitui un bogat izvor de inspirație, chiar pentru formele mai complexe ale muzicii instrumental-simfonice”¹⁰. Tot compozitorul Alexandru Flechtenmacher „a fost cel dintâi care a organizat învățământul muzical în țara noastră și primul director pe care l-a fondat în 1884”¹¹, pentru că, deși după nume pare străin; „inima, tot cugetul, toată simțirea, toată ființa sa n-au gândit, n-au simțit și n-au lucrat decât numai românește, numai pentru neamul românesc, numai pentru gloria și mărirea României”¹².

Dintre lucrările sale religioase executate și azi de unele coruri bisericești din țară, menționăm pe cele publicate în repertoriul coral religios întocmit de Ioan Bunescu¹³:

a) *Ectenia mare*. Cor mixt în „fa major”, măsura 4/4.

b) *Bucucuvanteaza*. Cor mixt în „fa major” măsura 2/4.

c) *Unule născut*. Cor mixt în „fa major” măsura 2/4. Aceste lucrări folosesc modulații pasagere în tonalități apropiate.

8. Cosma, Viorel, *Muzicieni români-Lexicon*, Ed. muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1970, p. 463.

9. Vezi Filimon, N., - „Monitorul” din 20 decembrie 1846.

10. Pop Oană, Rodica, Alexandru Flechtenmacher. *Viața în imagini*. Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1964, p. 18.

11. Cordoneanu, M.C., *Alexandru Flechtenmacher*, art. în „Adevărul”, anul XI, nr. 3071, vineri, 30 ianuarie 1898, p. 1.

12. xxx „România Muzicală”, anul IX, 1898, nr. 5, 1 martie, București, p. 38.

13. Bunescu, Ioan, *op. cit.*, p. 56-94.

d) *Heruvic* în „re major”, pentru cor mixt. Măsura de 4/4. Tempoul „religios”. Fiind o lucrare de mai largă respirație, folosește modulații pasagere în tonalități apropiate și îndepărtate.

e) *Ca pre Împăratul*. Cor mixt în „re major” cu modulații în tonalități apropiate.

f) *Răspunsurile mari (Mila păcii, Și cu duhul tău, Cu vrednicie)*. Toate sunt pentru cor mixt în „sol minor” cu modulații pasagere în tonalități apropiate. Măsura 4/4. Tempoul „andantino”.

g) *Sfânt, Sfânt, Sfânt*. Cor mixt în „sol minor”, măsura 4/4. Tempoul „religios”.

h) *Pre Tine Te laudăm*. Cor mixt în „sol minor”. Măsura 4/4.

i) *Cuvine-se cu adevărat*. Axionul duminical în „la minor” cu modulații armonice și melodice frecvente și în tonalități îndepărtate. Măsura este de 4/4, tempoul „moderato”. Predomină stilul armonic.

În continuare sunt publicate axioanele praznicilor împărătești:

a) *Mărește suflete al meu*, Axionul Nașterii Domnului scris în gama „do major” cu modulații la relativa sa minoră armonică. Măsura este 4/4. Tempoul „dolce”.

b) *Mărește suflete al meu pre cel ce în Jordan*, Axionul la Botezul Domnului în „mi minor”, cu modulații pasagere în tonalități apropiate. Tempoul este „andante”. Măsura 4/4. Termină în cadența picardiană.

c) *Născătoare de Dumnezeu, nădejdea tuturor creștinilor*, Axionul la Întâmpinarea Domnului (2 februarie) în „re minor” cu modulații în tonalități apropiate. Termină în cadența picardiană. Tempoul „lento”. Măsura 4/4.

d) *Bine vestește, pământule*, Axionul la Buna Vestire (25 martie) scris în gama „do major” cu modulații pasagere în tonalități apropiate. Tempoul „maestoso”. Măsura 4/4.

e) *Dumnezeu este Domnul*, Axionul la Florii în gama „do major”, măsura 4/4 cu modulații pasagere în tonalități apropiate. Tempoul „maestoso”.

f) *Îngerul a strigat*, Axionul Învierii Domnului în gama „da major” cu modulații directe în „mi bemol major”, „do minor” și „la bemol major”, cu revenire la tonalitatea inițială. Măsura 4/4. Tempoul „andante con moto”.

g) *Mărește suflete pe Hristos*, Axionul Înălțării Domnului în gama „re minor”, măsura 4/4 cu modulații pasagere în tonalități apropiate. Tempoul „andante”.

h) *Bucură-te împărăteasă Maică*, Axionul Pogorârii Duhului Sfânt în gama „re major” cu modulații pasagere în tonalități apropiate. Măsura 4/4. Tempoul „andante”.

i) *Mărește suflete al meu pe Cel ce s-a schimbat la față*, Axionul Schimbării la față. Cor mixt în „re minor” cu tonalități apropiate. Măsura 4/4, tempoul „religios”.

j) *Neamurile toate te fericesc*, Axionul Maicii Domnului (15 august). Cor mixt în „re minor” cu modulații pasagere în omonima sa majoră („re major”). Măsura 4/4. Tempoul „andantino”.

k) *Strein lucru este*, Axionul Nașterii Maicii Domnului (8 septembrie). Cor mixt în „do major”. Măsura 4/4. Tempoul „moderato”.

l) *Rai în taină ești*, Axionul Înălțării Sfintei Cruci (14 septembrie). Cor mixt în „la minor” armonic. Măsura de 4/4. Tempoul „andantino”.

m) *Îngerii văzând intrarea celei Preacurate*, Axionul Intrării în Biserică (21 noiembrie). Cor mixt în „do major” cu modulații armonice în tonalități îndepărtate. Măsura de 4/4. Tempoul „maestoso”.

n) *De tine se bucură*, Axionul care se cântă în Postul mare, atunci când se săvârșește liturghia Sfântului Vasile cel Mare. Este cor mixt în „mi bemol major” cu modulații pasagere în tonalități apropiate și îndepărtate, după care revine la tonalitatea inițială.

Și, în sfârșit, două lucrări corale religioase frecvent întâlnite în repertoriul corurilor bisericești din țara noastră:

a) *Prohodul Domnului*, cu cele trei părți în „sol major” și „mi minor”.

b) *Mergi la cer*, în „sol minor” măsura 4/4, lucrare ce se execută în Vinerea mare la scoaterea Sfântului Epitaf. Folosește modulații pasagere în tonalitatea omonimă și relativa acesteia, după care revine la tonalitatea inițială („sol minor”).

În urma celor prezentate, se pot trage unele concluzii asupra creației corale a lui Alexandru Flechtenmacher, care, spre deosebire de Eduard Wachmann, se pare că nu i-au rămas lucrări corale religioase în manuscris pentru că, din nefericire, asupra bibliotecii sale cu manuscrise de la Câmpulung s-a abătut un foc nepraznic care a mistuit totul.

Privită, deci, în ansamblu, creația corală religioasă a lui Alexandru Flechtenmacher este plină de frumusețe și farmec religios și, asemenea creației sale corale laice, simfonice și lirico-dramatice, este produsul unei inspirații geniale, fapt ce-l așează în fruntea creatorilor de muzică corală religioasă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea din această parte a țării. Caracteristicile muzicii sale sunt: a) bogată imaginație, fericită inspirație, măreție și stil religios propriu; b) ușoară influență a romantismului clasic german; c) sensibilă influență a creației muzicale populare; d) predominanța stilului armonic în detrimentul celui contrapunctic; e) mare măiestrie în scriitura corală pentru voci mixte și bărbătești. Toate acestea îi aduc compozitorului Alexandru Flechtenmacher, marele merit ale contribuțiilor substanțiale la îmbogățirea repertoriului coral liturgic al Bisericii noastre Ortodoxe.

Cu toate că lucrările corale religioase ale celor doi mari clasici ai muzicii românești – Eduard Wachmann și Alexandru Flechtenmacher – au reprezentat curentul german în repertoriul coral liturgic al Bisericii noastre, nu trebuie uitat însă faptul că aceste lucrări au alimentat spiritul religios al poporului nostru dreptcredincios, timp de 100 de ani, fiind interpretate de majoritatea corurilor bisericești din România.

Tot în perioada aceasta mai poate fi menționată „*Liturghia pentru cor mixt*” a lui Alexandru Podoleanu (1846-1907)¹⁴, precum și alte lucrări corale religioase ale sale, nelipsite până azi, din repertoriul liturgic al Bisericii noastre Ortodoxe.

Menționăm, în continuare, pe cele mai utilizate de corurile bisericești și publicate în repertoriul coral al lui Ioan Bunescu:

a) *Binecuvîntează*, Antifonul I, în „sol major”, măsura 2/4. Tempoul „moderato”.

b) *Unule născut*, Antifonul al II-lea, scris în gama „sol major” cu modulații pasagere în tonalități apropiate. Măsura 2/4. Tempoul „moderato”.

c) *Sfînte Dumnezeu nr. 1*, în „fa major”, măsura de 2/4.

d) *Sfînte Dumnezeu nr. 2*, în gama „sol major”, măsura 2/4.

e) *Crucii Tale*, în gama „fa major”, măsura 2/4. Este lucrarea interpretată foarte frecvent și astăzi de către corurile bisericești.

f) *Câți în Hristos v-ați botezat*, în gama „sol major”, măsura 2/4.

g) *Hristos a înviat din morți nr. 1*, în gama „la major”, măsura 6/8, cu modulații pasagere în tonalități apropiate.

h) *Hristos a înviat din morți nr. 2*, în gama „si bemol major”, măsura 2/4 cu modulații pasagere în „mi bemol major”, „fa major” și revenire la gama inițială.

i) *Hristos a înviat din morți nr. 3*, în gama „sol minor armonic”, măsura 2/4, cu cadență finală picardiană.

j) *Troparul Nașterii Domnului*, în gama „do major”, măsura 2/4, cu modulații pasagere în „re major”, „sol major”, „mi minor”, cu revenire la tonalitatea inițială.

k) *Troparul la Botezul Domnului*, în gama „mi major”, măsura 2/4, cu modulații pasagere în gamele: „la major”, „si major” și cu revenire la tonalitatea inițială. Tot în cadrul repertoriului liturgic mai pot fi menționate și cele două imnuri Heruvic: nr. 1 în „re major”, măsura 4/4, tempoul „andante sostenuto”, cu modulații pasagere în „mi major”, „la major”, „fa diez major”, „si minor”, din nou „fa diez major”, cu cadență finală în „si major”.

l) *Ca pre împăratul*, tot în gama „re major”, măsura 4/4. Ambele lucrări sunt frecvent întâlnite în repertoriul corurilor bisericești din capitală și din alte orașe ale țării.

m) *Heruvic nr. 2*, în gama „do major”, măsura 4/4 și

n) *Ca pre împăratul*, în gama „sol major”, măsura 4/4. Deși aceste lucrări sunt mai puțin întâlnite în repertoriul corurilor bisericești, totuși în ambele sunt folosite cu dezinvoitură principiile armonice și contrapunctice clasice, încât pot constitui o adevărată școală pentru tinerii compozitori.

14. Vezi Velea, Marin, prof. diac., *Trei sferturi de veac de la moartea compozitorului, profesorului și dirijorului Alexandru Podoleanu*, art. în B.O.R., anul CI (1983), nr. 1-2, p. 106-110.

o) *Răspunsuri mari*, în gama „mi major”, măsura 2/4 (*Mila păcii, Cu vrednicie, Sfânt, Sfânt, Sfânt*). Toate acestea au modulații pasagere în tonalități apropiate, fapt ce denotă nu numai tehnica componistică stăpânită la perfecție de către compozitor, dar și deosebitul său respect față de mesajul religios al textului liturgic.

p) *Răspunsuri mari*, în „la minor”, măsura 2/4 pentru Postul mare cu modulații pasagere în tonalități apropiate. Prin aceste mijloace, compozitorul creează atmosfera de profundă religiozitate, ce trebuie să stăpânească viața credincioșilor în aceste zile de post și rugăciune.

q) *De tine se bucură*, Axionul în „la minor” măsura 4/4, se execută, de asemenea în timpul Postului mare și are modulații pasagere în tonalități apropiate, fapt ce-i conferă un plus de variație melodică cerută de timpul când se execută această lucrare și textul liturgic adecvat.

Din slujba cununiei, menționăm lucrări corale religioase nelipsite până azi din repertoriul corurilor bisericești:

a) *Mărire Ție*, în „sol major”, măsura 2/4.

b) *Paharul mântuirii nr. 1*, în „do major”, măsura 2/4.

c) *Paharul mântuirii nr. 2*, în „si major”. Folosește măsurile de 2 și 3 timpi.

d) *Sfinților mucenici*, în „sol major”, măsura 2/4.

Privită în ansamblu, creația corală religioasă pentru cor mixt a lui Alexandru Podoleanu, alcătuită din lucrări de strictă necesitate pentru serviciul liturgic al Bisericii noastre Ortodoxe, se bucură de următoarele caracteristici proprii:

1) amplă și foarte accesibilă linie melodică; 2) puternică influență a creației muzicale populare; 3) ușoară influență a romantismului clasic german; 4) în întreaga sa creație corală religioasă predomină principiul armonic și mai puțin cel contrapunctic.

În ciuda unor mici neajunsuri, întâlnite uneori în creația sa corală religioasă, Alexandru Podoleanu rămâne personalitatea muzicală care, în lungă și frumoasă sa activitate creatoare desfășurată în Biserică și pentru Biserică, „a căutat să se apropie cât mai mult, de caracterul muzical propriu al Bisericii noastre Ortodoxe”¹⁵.

O altă personalitate de frunte a muzicii românești care „a ținut mereu trează conștiința unei opere naționale, care a ținut mereu aprinsă făclia operei române”¹⁶, dar care a fost continuu preocupat și de îmbogățirea repertoriului coral liturgic al Bisericii noastre Ortodoxe, a fost dirijorul coral-sinfonic și profesorul de conservator George Stephănescu¹⁷. A scris, de-a lungul carierei sale și două liturghii pentru cor bărbătesc:

15. Poslușnicu, Gr. Mihail, *Istoria muzicii la români*, București, 1928, p. 30.

16. Weinberg, I. Dr., *George Stephănescu*, art. în *Momente și figuri din trecutul muzicii românești*, București, Ed. muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1967, p. 183.

17. Cosma, Viorel, *op. cit.*, p. 407.

I. *Cântările Sfintei Liturghii a lui Ioan Gură de Aur*, (în „do major”) compusă pentru 3 voci bărbătești, București, 1894. Această liturghie a fost executată în primă audiție de corurile reunite ale bisericilor Krețulescu, Mihai Vodă și Mitropoliei, în Catedrala Mitropolitană din București, sub conducerea compozitorului și în prezența mitropolitului primat Ghenadie Petrescu. Au fost de față profesori, dirijori, compozitori, critici muzicali, jurnaliști și alți oameni de cultură și totodată iubitori ai artei corale religioase. Impresia lăsată acestui select auditoriu de execuția liturghiei lui George Stephănescu a fost consemnată elogios în presa vremii. Iată ce scrie unul dintre cei mai mari exigenți și mai avizați critici muzicali ai timpului: „Am fost surprins de plăcere ascultând o muzică originală și deosebită de leturghiile noastre, cari sunt o împrumutare de la ruși. Am fost scutit de a auzi obicinuitele cadențe finale, compuse din subdominantă, tonica în răsturnarea a 2-a, dominantă și fundamentală. Mai nu e compozițiune bisericească corală la noi care să nu fie scrisă în stil rusesc, cu aceleași modulațiuni”¹⁸. Într-adevăr, liturghia lui George Stephănescu – ca de altfel întreaga creație corală a compozitorului – are caracteristici deosebite surprinse cu fină discreție și de exigentul critic muzical al timpului, Mihail Mărgăritescu. Iată ce scrie avizatul critic: „Caracteristica muzicii domnului G. Stephănescu e grația, duișia și o poezie cu totul personală”¹⁹.

Deși, în parte, este tributară clasicilor și romanticilor, lucrarea atrage însă atenția prin melodicitate senină și extrem de generoasă. De altfel, calitatea de compozitor a lui George Stephănescu este subliniată de majoritatea criticilor muzicali ai vremii, recunoscându-se faptul că este un „compozitor excelent cu gust și cu simțire, este autorul câtorva opere, a câtorva cântări corale bisericești, iar acum, în urmă, a lucrat la Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur”²⁰.

Pentru a ne edifica asupra metodei de lucru a compozitorului, redăm în continuare, părțile componente ale Liturghiei:

1) *Ectenia mare*. Cor bărbătesc în „do major”, măsura 4/4. Tempoul „andante”. Nu sunt prezente modulații.

2) *Binecuvântează*, Antifonul I în „do major”. Folosește măsurile de 4/4 și 3/2. Tempoul „allegreto”. Sunt prezente inflexiuni modulatorii.

18. Cordoneanu, M.C., *Liturghia d-lui G. Stephănescu*, art. în „România muzicală”, anul V, 1894, nr. 1, București, 1 ianuarie, p. 4.

19. Mărgăritescu, Mihail, *Gheorghie Ștefănescu*, art. în *Revista muzicală și teatrală*, nr. 1, București, 1 octombrie, 1904, p. 3.

20. Șt., *Chipuri și tipuri* – G. Stephănescu, art. în „România muzicală”, anul V, 1894, nr. 19, București, 15 septembrie, p. 2.

3) *Unule născut*, Antifonul al II-lea în „re minor” cu modulație definitivă în omonima sa majoră („re major”). Nu are indicație metronomică. Tempoul „andantino”.

4) *Veniți sa ne închinam*, în „do major”. Nu are indicație metronomică. Tempoul „andante paco vivo”. Sunt prezente inflexiuni modulatorii.

5) *Sfinte Dumnezeule*, în „la bemol major”, măsura 3/2, tempoul „andante” cu modulații în „la minor”.

6) *Heruvic*, în „fa minor”. Măsura 4/4 cu modulație definitivă în omonima sa majoră („fa major”), după care revine la tonalitatea inițială. Tempoul „andante a dolcissimo”.

7) *Ca pre Împăratul*, în „do major”, măsura 4/4. Tempoul „allegro moderato”. Întâlnim frecvente imitații melodice și întârzieri.

8) *Răspunsurile mari (Mila păcii, Și cu Duhul tău, Cu vrednicie)*. Toate sunt în gama „do major”, măsura 4/4 cu inflexiuni modulatorii în tonalități apropiate. Tempo „andante paco lento”.

9) *Sfânt, Sfânt, Sfânt*. Cor la 3 voci în „do major”, măsura de 4/4. Tempoul „allegro moderato”, cu modulații pasagere în tonalități apropiate.

10) *Pre Tine Te laudam*. Cor la 3 voci în „fa major”, măsura 4/4. Tempoul „andantino e dolce”. Folosește cu multă reținere imitații și modulații pasagere în tonalități apropiate.

11) *Cuvine-se cu adevărat*, Axionul duminical în „do major”, măsura „alla breve”, fără modulații, dar cu imitații melodice. Tempoul „andantino quasi alletretto moderato”.

12) *Concert (La râul Babilonului)*. Cor la 3 voci. Parte I în „la minor” cu modulații pasagere în tonalități apropiate. În partea a II-a a concertului, compozitorul modulează în omonima sa majoră („la major”). Tempoul „allegro moderato”. Și aici modulațiile sunt tot în tonalități apropiate, iar cadența finală în „la major”.

13) *Răspunsurile finale (Bine este cuvântat)*, în „do major”, măsura 2/4. Tempoul „allegro moderato”. Fără modulații, fără imitații.

II. *Dumnezeu este Domnul*, în „do major”, măsura 6/4. Tempoul „andante”. Fără modulații, fără imitații.

III. *Văzui-am lumina...*, în „do major”. Tempoul „allegro moderato”.

IV. *Fie numele Domnului*, în „do major”. Fără indicație metronomică. Tempoul „allegro moderato”.

V. *Pre Stăpânul*, în „do major”. Măsura 4/4. Tempoul „maestoso”.

VI. *Întru mulți ani*, în „do major”. Măsura 4/4. Tempoul „piu vivo”.

VII. *Lăudați pre Domnul*. Concert duminical în „do major” secționat în trei părți: partea I-a, „moderato”, măsurile 4/4 și 2/4 cu cadență pe treapta a V-a; partea a II-a, „allegro moderato”, măsura 4/4 cu modulații armonice și melodice în tonalități îndepărtate; partea a III-a Aliluia, în „do major”, măsura 4/4, tempoul „andante”, cadența finală în „do major”. Ajungând la capătul scurtei prezentări muzicologice făcute Liturghiei marelui precursor al

muzicii românești George Stephănescu și reflectând asupra însemnărilor criticilor muzicali contemporani compozitorului, ne dăm seama și mai mult de efortul considerabil făcut de acesta, pentru înlăturarea influențelor străine din cultul liturgic al Bisericii noastre străbune. Alți pași mai mari și mai siguri s-au făcut, prin apariția acestei Liturghii, spre orientarea mult așteptatului repertoriu coral liturgic al Bisericii noastre Ortodoxe, pe făgaș național.

Român neaoș prin origine și prin formație, a cărui importanță realizare cu răsunet internațional a fost „întemeierea operei române, în ciuda nepăsării cercurilor suspuse față de tot ceea ce era legat de cultura poporului”²¹, George Stephănescu se înscrie cu cinste în rândul marilor compozitori de muzică corală religioasă care au depus eforturi susținute pentru îmbogățirea repertoriului coral liturgic propriu Bisericii Ortodoxe Române, propriu tendințelor naționale și aspirațiilor religioase ale bincredinciosului nostru popor.

Ca de-a doua Liturghie, pentru cor bărbătesc la 4 voci, publicată numai în parte în repertoriul coral religios întocmit de Ioan Bunescu, urmărește aceeași idee generatoare de a îmbogăți repertoriul liturgic al Bisericii, deosebindu-se numai prin faptul că aici predomină stilul contrapunctic, în detrimentul celui armonic.

Personalitatea muzicală care a înregistrat rezultate și mai apropiate de stilul religios authton din această perioadă și în această parte a țării a fost Theodor Georgescu (1824-1880), compozitor de muzică bisericească psaltică, de muzică corală religioasă și patriotică care „a cultivat spiritul românesc prin plăcutele compoziții în care se respiră cea mai curată naționalitate”²². Este, după concluziile muzicologilor de direcție ai zilelor noastre, „unul dintre cei mai fertili compozitori bucureșteni, care merită să-și ocupe locul de frunte în antologia sonoră tradițională a neamului nostru”²³. Theodor Georgescu nu a fost însă numai un talentat compozitor de muzică corală religioasă ci și un dirijor și strălucit cântăreț de strană unde-și etala frumoasa voce de tenor lejer. Privit din acest punct de vedere, Theodor Georgescu, împreună cu alți creatori de muzică corală religioasă din a doua

21. Popovici, Doru, *Un ctitor al muzicii românești*, art. în „Scânteia”, anul XXXVIII, nr. 7967, miercuri, 5 februarie 1969, p. 4.

22. Moșoiu, Ioan, *Theodor Georgescu*, art. în *Lyra română*, anul I, nr. 28, din 10 iulie, 1880, p. 219.

23. Cosma, Viorel, *Un precursor al cântecului patriotic*, art. în „Informația”, București, 28, nr. 8410, din 15 octombrie 1980, p. 5; vezi și Brâncuși, Petre, *Muzica și marile prîmeniri*, vol. II, ed. muzicală, București, 1980, p. 300.

jumătate a secolului al XIX-lea, are dreptul la recunoștința urmașilor nu numai pentru faptul că a curățit cântările bisericesti de puternicele influențe orientale, dar și pentru că „a pus melodiile pe românește și le-a acomodat cu genul și gustul de cântare al poporului român”²⁴.

Creația sa corală religioasă este rezultatul muncii de dirijor al corului bisericii Nicolae Krețulescu (1870-1880) și al corului Seminarului Nifon Mitropolitul din București (1875-1880). Din nefericire însă, lucrările corale religioase ce aparțin lui Theodor Georgescu sunt foarte puține la număr și acelea tipărite în diverse perioade. Menționăm un „*Pre Time Te laudam*” în „sol minor” la trei voci, măsura 4/4, cu modulații pasagere în tonalități apropiate care, mai târziu, a fost armonizat la 4 voci mixte de către Dumitru G. Kiriac. Această lucrare este nelipsită din repertoriul formațiilor corale bisericesti și demonstrează bogata fantezie creatoare religioasă în stil autohton a lui Theodor Georgescu.

O altă personalitate a muzicii corale religioase din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care din nefericire, a murit la o vârstă când alții abia începeau să se afirme, a fost George Mugur (1853-1889). Asemenea colegului său de Conservator, Alexandru Podoleanu, și profesorilor săi, Alexandru Flechtenmacher și Eduard Wachmann, George Mugur a lăsat posterității lucrări corale a căror autenticitate și inspirație religioasă rezidă în timp:

1) *Imnele serviciului divin pentru două și trei voci*, București, Tip. Dor P. Cucu, 1885, și numeroase lucrări pentru cor mixt tipărite în repertoriul coral alcătuit de Ioan Bunescu.

2) *Troparul Adormirii Maicii Domnului* (15 august) în „sol major”, măsura 2/4. Tempoul „moderato”, cu modulații pasagere în tonalități apropiate.

3) *Sfinte Dumnezeule nr. 1*, în „sol major”, măsura 6/8 cu modulații pasagere în tonalități apropiate.

4) *Sfinte Dumnezeule nr. 2*, în „fa major”, măsura 2/4 cu inflexiuni modulatorii în tonalități apropiate.

5) *Crucii Tale*, în „fa major”, măsura 2/4, cu inflexiuni modulatorii în tonalități apropiate.

6) *Câți în Hristos*, în „fa major”, măsura 2/4, fără modulații.

7) *Heruvic nr. 1*, în „do major”, măsura 3/4, tempoul „liniștit”. Moduleaza în omonima sa minoră („do minor”).

8) *Ca pre Împaratul*, în „do minor”, măsura 4/4 cu modulații pasagere în tonalități îndepărtate.

9) *Heruvic nr. 2*, în „mi minor”, măsura de 4/4, tempoul „largo”;

10) *Ca pre Împaratul nr. 2*, în „sol major”, măsura 4/4, tempoul „moderato”.

24. Ploieșteanu, N. Nifon, *Carte de muzică bisericească pe psaltichie și pe note liniare*, București, tip. Ioseph Gobl, 1902, p. 76.

11) *Răspunsuri mari*, în "fa major", măsura 4/4, cu modulații pasagere și definitive în tonalități apropiate și îndepărtate.

12) *Pre Tine Te laudăm nr. 1*, în „la minor”, măsura 3/4 cu modulații în tonalități îndepărtate, tempoul „rar și gânditor”.

13) *Pre Tine Te laudăm nr. 2*, în „sol minor”, măsura 4/4. Tempoul „mişcare lentă”. Modulații directe armonice și melodice în tonalități apropiate și îndepărtate.

14) *Cuvine-se cu adevărat*, Axionul duminical în „mi minor”, măsura 4/4. Tempoul „moderato”. Modulații melodice în tonalități îndepărtate;

15) *Concert duminical*, în „sol major”, măsura 4/4. Tempoul „maestoso”. Modulații armonice, directe, melodice și pasagere în tonalități apropiate și îndepărtate.

16) *Imnul mirilor*, în „la major”, măsura 4/4. Tempoul „maestoso”. Este lucrarea în care autorul utilizează la maximum cunoștințele armonice și contrapunctice dobândite în anii de școală.

Concluzionând asupra prezentării creației corale religioase a lui George Mugur, se poate spune că „în toate scrierile sale se vede o imaginație vie, o inspirație totdeauna fericită de poezie religioasă și o adâncă cunoștință a legilor armonice și ale compozițiunii”²⁵. Activitatea sa de dirijor al corului bisericii Radu Vodă din București (1871-1880), al corului bisericii Krețulescu din București (1880-1882), (1884-1889) și al corului Seminarului Nifon Mitropolitul din București i-au creat posibilitatea să lase posterității lucrări corale religioase de o certă și autentică valoare artistică și de profundă inspirație religioasă. Lucrările sale de largă respirație melodică pot fi folosite și în prezent de corurile bisericesti cu posibilități vocale deosebite. Stilul armonic puțin încărcat al compozitorului care umbrește pe cel contrapunctic nu împieteză cu nimic calitatea artistică a lucrărilor corale religioase ale acestui talentat compozitor, mort prea de timpuriu (la 36 de ani).

Șirul compozitorilor de muzică religioasă corală care au contribuit, mai mult sau mai puțin, la alcătuirea unui repertoriu coral liturgic propriu Bisericii noastre, dezvoltând gustul armonico-religios al credincioșilor ortodocși prin execuția lucrărilor lor timp de peste 100 de ani, se încheie cu Ioan Bunescu, George Ionescu, George Fotino, Grigore D. Gabrielescu, Theodor Băjenaru, N. Bănulescu etc. Toți acești creatori de muzică religioasă corală au fost animați de dorința sinceră de a crea un repertoriu coral liturgic propriu, eliberându-se prin aceasta pe cât le-a fost posibil de puternicele influențe ale celor trei curente ce persistau în muzica liturgică a Bisericii noastre Ortodoxe: rusc, german și italian.

25. Ionescu, T. *George I. Mugur*, art. în *Lyra română*, anul I, nr. 27, 29 iunie 1880, p. 211.

Personalitatea însă cea mai de seamă a muzicii corale religioase din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cu impunătoare servicii în slujba muzicii corale religioase din Biserica noastră, a fost, fără îndoială, Gavriil Musicescu (1847-1903), „care a adus o substanțială contribuție la crearea unui repertoriu coral liturgic românesc, care a inițiat valoroasa operă de transcriere a muzicii psaltice pe notație liniară și a dat noi și edificatoare jaloane cu privire la arta interpretativă a creațiilor corale”²⁶.

Activitatea sa de creator de muzică corală religioasă a desfășurat-o sub mai multe forme și sub diverse influențe. Mai întâi trebuie precizat faptul că Gavriil Musicescu s-a afirmat în muzica religioasă românească prin aranjamentele corale ale creațiilor religioase ale unor compozitori ruși și prin creații corale originale, cu puternice influențe ale muzicii religioase ruse²⁷.

Menționăm câteva lucrări din această perioadă a începuturilor sale creatoare, lucrări, realizate artistic în mod deosebit:

a) *Tatăl nostru*, în „fa major”.

b) *Crezul*, în „si bemol major”.

c) *Către Tine Doamne înalț sufletul meu*, concert în „sol minor”, cu modulații armonice și melodice în tonalități apropiate și depărtate.

Lucrarea corală religioasă însă, care-l impune în întreaga literatură corală din România secolului al XIX-lea este „*Imnele Sfintei Liturghii pentru cor mixt și pian*”, Leipzig, 1900.

Acest volum cuprinde cântări pe care le împărțim în:

D) Creații corale originale pentru cor mixt și pian, cu accentuate influențe ale muzicii corale religioase ruse și ale melosului popular românesc. Între acestea menționăm:

a) *Antifoanele duminicale, praznicale și Fericirile*, în „sol major”.

b) *Heruvic și Ca pre Împăratul*, în „re major”.

c) *Heruvic și Ca pre Împăratul*, în „do major”.

d) *Răspunsuri mari*, în „sol major”.

e) 15 axioane duminicale și la praznice împărătești și concertele:

– *Cine se va sui în muntele Domnului.*

– *Înnoiește-te Noule Ierusalime.*

– *Sub milostivirea Ta.*

– *Crucii Tale.*

– *Prohodul Domnului.*

26. Lungu, Nicolae Conf., *50 de ani de la moartea lui Gavriil Musicescu*, art. în „Mitropolia Olteniei”, anul VI (1954), nr. 1-3, p. 44.

27. Vezi punctul 5 din bibliografie.

II) Aranjamente pentru cor mixt ale unor melodii de compozitori necunoscuți: *Răspunsuri mari*, în „do major”; *Acum slobozește*, în „la minor” și concertele:

a) *La Învierea Domnului*;

b) *La Nașterea Domnului*, precum și dramaticul concert din postul mare, „*La râul Vavilonului*”.

III) Prelucrări de melodii bisericești psaltice scrise de renumiți compozitori de muzică bisericească psaltică și transcrise în notație liniară, în colaborare cu Grigore Gheorghiu și Gheorghe Dima, ambii profesori la liceele naționale din Iași²⁸.

IV) Lucrări corale religioase pentru cor bărbătesc, cu și fără acompaniament de pian:

a) *Liturghia*, în „si minor”, la 3 voci egale.

b) *Imnele Sfintei Liturghii*, aranjate pentru 3 voci egale de Theodor Teodorescu, București, 1924.

c) *Hristos a înviat*, în repertoriul Seminarului Nifon, 1928.

d) *Astăzi Hristos*, în repertoriul Seminarului Nifon, 1931.

V) Lucrări corale pentru cor mixt și pian, publicate în editurile de stat:

a) *Acum slobozește*, Axion la Adormirea Maicii Domnului.

b) Concert nr. 1, *Cuvintele profetului David din psalmii: 23, 142, 150*.

c) Concert nr. 2, *Înnoiește-te Ierusalime*.

d) *Imnul Heruvic*, în „do major”.

e) *Mila păcii*, după melodia glasului VIII.

f) *Prohodul Mântuitorului*.

g) *Răspunsurile Sfintei Liturghii*, după melodia glasului VIII.

Toate aceste lucrări sunt tipărite în Musicescu, Gavriil, *Opere alese*, București, Ed. Muz., 1958.

Ajungând la sfârșitul prezentării făcute compozitorilor de muzică religioasă corală din a doua jumătate a secolului al XIX-lea care au contribuit substanțial la alcătuirea unui repertoriu coral liturgic al Bisericii noastre Ortodoxe prin crearea de Liturghii și Concerte religioase, se impune să arătăm:

1) Creația corală religioasă din această perioadă, privită istoric, reprezintă o stare evolutiv-ascendentă atât ca mijloace de realizare artistică, cât și ca tematică;

2) În creația corală religioasă a acestei perioade, influențele muzicii religioase clasice germane, ruse și italiene sunt de necontestat;

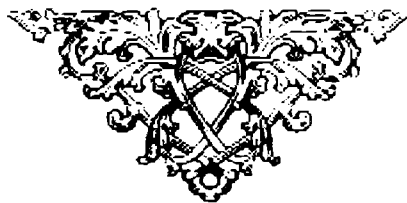
28. Pentru Gheorghe Dima vezi: Balașa, Dumitru Pr., *Gh. Dima profesor și compozitor de cântări psaltice*, art. în *Mitropolia Moldovei*, anul XLI, nr. 7-8, iulie-august, 1965, p. 429-430. Pentru Gheorghe Dima și Grigore I. Gheorghiu, vezi: Poslușnicu Grigore Mihail, *op. cit.*, capitolul „Cultura muzicală în Moldova”.

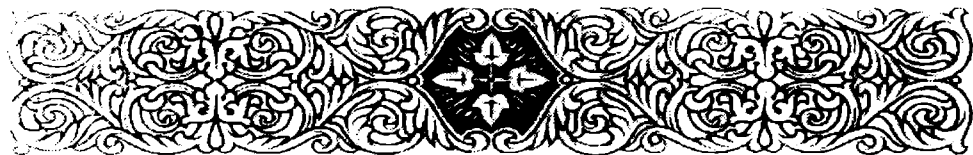
3) Stilul armonic al acestor compoziții este în detrimentul celui contrapunctic;

4) Linia melodică a acestor creații este inspirată din cântecul bisericesc de strană, cu excepția lucrărilor corale religioase ale lui Teodor Georgescu și Gheorghe Ionescu, profund cunoscători și ai muzicii bisericești psaltice;

5) Eforturile compozitorilor menționați mai sus de a alcătui un repertoriu coral liturgic propriu năzuințelor și aspirațiilor religioase și naționale ale românilor, sunt apreciate, încurajate și susținute material și moral de toți factorii administrativi și culturali ai vremii.

Pr. Conf. Dr. Marin Velea

IX. IN MEMORIAM

PĂRINTELE ALEXIE S-A ADĂUGAT POPORULUI SĂU

În ziua de marți, 20 aprilie 1999, pe la orele amiezii, părintele Alexie Olescu a trecut pragul veșniciei și „s-a adăugat poporului său”, după cum glăsuiește o frumoasă expresie biblică din Vechiul Testament (Facere 25, 8). S-a despărțit de cei dragi de pe pământ, pentru un timp a cărui durată numai Dumnezeu o știe, spre a se întâlni cu cei doriți, plecați mai-nainte: strămoși, moși, frați și surori, fii și fiice duhovnicești, care, împreună cu toți cei dragi, alcătuiesc în ceruri „poporul nostru de dincolo ....”.

După o călătorie pământească de peste 84 de ani și o slujire sacerdotală de aproape 58, Dumnezeu l-a chemat să se alătore cetei preoțești care slujește în ceruri alături de îngeri, sfinți și toate sufletele alese, orânduie în ceata dreptilor. În seara zilei în care s-a săvârșit din viața pământească, părintele, îmbrăcat în odăjdii de Liturghie, pe care dânsul și le alesese cu oarecare timp mai înainte, a fost depus în mijlocul bisericii noastre, la care a slujit din anul 1951. Îndată ce s-a aflat de trecerea părintelui, credincioși de toate vârstele s-au îndreptat către biserica ce arborase în bernă drapelul funebru, făcând pelerinaj la catafalcul celui ce i-a botezat, i-a cununat, le-a prohodit morții din familie, le-a fost duhovnic mângâietor, în vremuri bune și în vremuri rele, la bucurii și la necazuri, la momentele fericite și la cele de cumpănă. În serile care au precedat ziua înmormântării, fiii duhovnicești mai apropiați, alături de tineri ai bisericii noastre, s-au rânduie la citirea Psaltirii, în duh de rugăciune și priveghere. Ziua de joi, 22 aprilie a.c., în care s-a săvârșit slujba înmormântării, a fost o zi deosebit de frumoasă, cu soare strălucitor, cum puține au fost în acea lună, Dumnezeu dăruind familiei și tuturor participanților condiții optime de împlinire a celor convenite. Dimineața s-a săvârșit Sfânta Liturghie, special orânduie într-o pomenirea părintelui Alexie, de către părintele Emanoil Băbuș, urmașul ce-i continuă

slujirea de la data pensionării. Cu numai câteva zile mai-nainte tot părintele Emanoil îl împărtășise cu Sfintele Taine, în casă, întrucât părintele Alexie nu se mai putea deplasa în sfântul lăcaș. Am fost cu toții impresionați aflând că, deși nu mai putea consuma nici un aliment, nici măcar apă, Sfânta Împărtășanie a primit-o, deplin conștient și cu fața luminoasă, exprimând în acest mod bucuria ultimei cuminecări, căci cuvinte nu mai putea rosti.

La prohod a slujit Prea Sfințitul Teodosie Snagoveanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist*, alături de prea cucernicii preoți Daniel Pestroiu, profesor la Seminarul teologic din București, Petru-Dan Popa, paroh la biserica Foișor din București și slujitorii actuali ai bisericii Sf. Ilie Gorgani. La strană au cântat tineri din corul bisericii noastre, conduși de studentul teolog Silviu Tudose. Toți slujitorii au rostit câte un scurt cuvânt, alcătuind împreună un cucernic necrolog. Prea Sfințitul Părinte Episcop Teodosie Snagoveanul a transmis în cuvântarea rostită și un mesaj din partea Prea Fericitului Părinte *Teoctist*, care l-a cunoscut personal, fiind pe vremuri colegi la aceeași Facultate, la diferență de un an. Ne amintim cu emoție că în ziua de 14 martie a.c., când Prea Fericirea Sa a slujit la biserica noastră, părintele Alexie a fost cu noi în Sf. Altar și chiar dacă n-a putut sluji efectiv, din cauza slăbiciunii fizice avansate, la sfârșitul slujbei s-a întreținut cu Părintele Patriarh, depănând împreună câteva crâmpoșe din anii tinereții ...

În cuvântările rostite la slujba înmormântării s-au evocat, deopotriva, date bibliografice și fapte pastorale din îndelungata-i osteneală, împletire omiletică izvorâtă din însăși slujirea celui petrecut. În cele ce urmează spicuiim câteva dintre ele, mărturisind cu strângere de inimă că ceea ce vom evoca va fi o infimă parte față de ceea ce ar trebui, comparativ cu bogăția datelor unei vieți și osteneli atât de îndelungate.

Părintele Alexie s-a născut în 15 noiembrie 1914, în com. Stroiștești, satul Cornișoara, jud. Vâlcea, ca fiu al lui Tudosie și al Ioanei, țărani. Tatăl va muri pe front, în primul război mondial, de această jertfă părintele Alexie amintind mereu: la fiecare parastas oficiat în biserica noastră pomenea alături de morții familiei care-i solicita slujba și de *Tudosie căzut pe front...* Orfan, lipsit astfel de un sprijin atât de prețios, viitorul preot Alexie conștientizează de mic importanța efortului personal necesar împlinirii unui rost în viață, dovedindu-se râvnitor în toate școlile pe care le-a urmat: cea primară în Cornișoara, Seminarul teologic la Vâlcea, Facultatea de teologie la București. În plus, urmează și cursurile de doctorat la Secția Practică, Specialitatea Liturgică, la aceeași Facultate. După absolvire a slujit ca preot militar cu gradul de căpitan, în Garnizoana Capitalei, în timpul celui de-al doilea

război mondial activând la Spitalul Militar Central. Această activitate pastoral-militară i-a fost recunoscută după decembrie 1989, părintelui conferindu-i-se gradul onorific de colonel în rezervă, cu toate drepturile aferente. După slujirea ca preot militar, a ostenit o vreme la biserica Sf. Elefterie-Vechi. Între anii 1948-1951 a slujit ca preot la biserica Mihai-Vodă, frumoasa ctitorie a lui Mihai Viteazul (1592), de pe dealul cu același nume, deal din păcate distrus prin anii '80, iar biserica translată și ascunsă între blocuri.

Între anii 1951-1996, părintele Alexie a slujit fără întreruperi la biserica Sf. Ilie Gorgani, perioadă în care aproximativ 10 ani a fost și preot-paroh, săvârșind o sumedenie de acțiuni gospodărești, pentru care a fost distins de către autoritățile superioare bisericești cu titlul de *iconom stavrofor*. Pensionarea, în anul 1996, n-a însemnat, de fapt, încetarea slujirii. Până aproape de luna trecerii în veșnicie, părintele Alexie a intrat aproape zilnic în biserică, continuând să citească „acatiste”, să spovedească, să converseze cu fiii duhovnicești, fiindu-ne de mare sprijin mai ales în zilele mai aglomerate din perioada posturilor.

Căsătorit cu Elena-Liliana, părintele Alexie are doi copii, deosebit de vrednici: Laurențiu (inginer) și Rodica (doctor), amândoi așezați la casele lor, copii pe care părintele i-a iubit pilduitor. Întâlnirea cu ei, atât în casă cât și la sfântul lăcaș, era una din cele mai mari bucurii pentru dânsul. În anul 1976, răpusă de o boală neiertătoare, preoteasa Elena-Liliana va trece la cele veșnice, părintele și copiii fiind încercați de o nemărginită durere... Ne amintim, iarași, că nu era slujbă de parastas la care părintele să nu-i pomenască numele, alături de părinți și ceilalți morți din familie. În sufragerie, la loc de cinste s-a putut vedea tot timpul un portret cu chipul frumos al distinselor preotese trecute în veșnicie, sub care ardea neconținut o candelă.

Acestui scurt medalion bibliografic suntem datori să-i adăugăm faptul că părintele Alexie s-a remarcat îndeosebi prin calități excepționale ale liturgiilor: voce caldă, aptitudini muzicale deosebite (în buzunarul unei reverende s-a găsit diapazonul după care părintele își potrivea tonul deseori), respect pentru rânduielile tipiconale, chiar în amănunte uneori. Moștenim de la Prea cucernicia sa rânduieli devenite tradiționale în biserica noastră: slujbe miercurea și vinerea, Sf. Maslu în fiecare săptămână, Sfânta Liturghie sâmbăta, pentru cei adormiți, alături de slujbele din duminici și sărbători, firește. Uneori era mai aspru cu credincioșii, sau cu noi, preoții mai tineri, dar nu de dragul asprimii, ci din râvnă aprinsă pentru respectarea rânduielilor. Parcă ar fi vrut mereu să spună cu psalmistul David: „*Râvna Casei Tale mă mistuie!...*” (Psalm 68, 11). Trebuie să mărturisim că nu l-am înțeles și nu l-am ascultat întotdeauna după cuviință, neavând uneori nici răbdarea

datorată. Ne pare rău și-l rugăm stăruitor să ne ierte! Abia acum realizăm că i se potrivesc întru-totul și cele mărturisite la un moment dat de Sf Grigorie de Nazianz, în *Tratatul despre preoție*: „Cu aceste gânduri trăiesc ziua și noaptea. Acestea-mi topesc măduva, acestea-mi macină trupul și nu mă lasă să fiu îndrăzneț și să privesc în sus. Acestea-mi smeresc sufletul, îmi îngeneunchează mintea ... Trebuie să fiu eu mai întâi curat și apoi să curăț pe alții, să fiu eu înțelept, ca să înțeleptesc pe alții. Să fiu eu lumină, ca să luminez pe alții. Să fiu eu aproape de Dumnezeu, ca să apropiu pe alții. Să fiu eu sfânt, ca să sfințesc pe alții ...” (Cap. LXXI).

Purtat de șase enoriași, sicriul cu trupul neînsuflăit al Părintelui Alexie a înconjurat sfântul lăcaș, în glăsuirea ecteniilor și a cântărilor răncuite, apoi a fost petrecut și depus în cimitirul Ghencea-Militar, în aceeași criptă în care, din anul 1976, se odihnește preoteasa Elena-Liliana.

Avem credința și nădejdea că Dumnezeu l-a rânduit în ceruri în ceata dreptilor slujitori, răsplătindu-i astfel râvna îndelungată, și că Părintele Alexie, iertător și cu dragoste, se va ruga pentru noi cei rămași a-i continua ostenele preoțești, totodată pentru toți fiii duhovnicești pe care i-a pasorit.

Pr. Vasile Gordon

Abonamente se pot face pe adresa:
Arhiepiscopia Bucureștilor
 str. Intrarea Patriarhiei, nr. 21, sector 4, București
 Telefon: 01-337.21.02

Tipărit la:

ROMÂNIA **CREȘTINĂ**

Telefon: 315.06.84